

[Erdélyi Magyar Adatbank]

ELBESZÉLÉSEK

A TOLVAJ

Behúzta nyakát posztóujjasa gallérjába, úgy, hogy az állát súrolta a báránybőr, kalapját jól a szeme fölé kanyarította, hogy ne csapódjanak a hulló hópelyhek az arcába, két kezét is eldugta jó mélyen a zsebébe, s mintha a dühöngő idővel akarna dacolni, legényesen merészeket lépett nagy csizmájával a frissen hullott hóban.

Este tíz óra felé támadt ez a veszett idő, s már annyi havat rakásra hordott, hogy térdig kellett benne gázolni. De Cseke Ferinek éppen jókor jött, ezt szerette a legjobban, ez tetszett az egész télből: a nagy szél-fúvás, a hozzá- csapódó s reá tapadó lágy hó; így menjen a leányokhoz a faluba, hogy legyen mitől kiáltsanak, mikor az ajtón belép s azonmód megöleli őket.

De most már nem a faluba ment, hanem hazafelé. Éppen az imént számlálgatta el, hogy a toronyóra, gyengén, mintha a másvilágról jönne a hangja a nagy hó-bundába öltözött almafaágakon keresztül, elkongatta a tizenkettőt.

— Holnap én sem jövök ilyen korán haza — futott beléje a gondolat, amint hirtelen az jutott eszébe, hogy ünnep másodnapján tánc lesz, amiről persze nem maradna el semmiért. Felvidult erre az arca, s mire el-számlálgatta volna magában, hogy kit táncoltat meg, már készen is állott fejében a másik gondolat, amit a hasa diktált, mert azt kezdte észrevenni, hogy bizony a hosszú csatangolásban meg is ehült. Nyomban el is határozta, hogy mihelyt hazaér, valami falnivaló után néz, s teljes biztonsággal megjelent a szeme előtt a jó

friss ünnepi kalács, ami otthon várja az asztal fiában — s a zsebében ott a bicska.

Ezek után már semmi gondja nem maradt, mindent rendben talált a világon, s éppen haza is ért a kapu elé. De nem nyitott be, tetszett ez az idő túlságosan, még egy kicsit gyönyörködni akart a védett kapualjból a vad hófúvásban. Megállott a küszöbön, ledöngötte lábáról a reáragadt hóbocskort, s behúzódott a kapuzábé mellé. Nekifeszítette fülét a csendnek, melyet a hófúvás füttyülése hasított néha ketté, s elvéve hangzott fel egy-egy kutyaugatás a falu közül, az is tompán, foszlányosan, mintha felakadozott volna a hulló hórostán.

Csendes, békés karácsonyi este volt, mint amilyen Krisztus születése óta már ezerkilencszázharmincnál is több. A falu csendben, nyugodtan feküdt, ahogy megszokta azóta, amióta az első házat a völgyben felépítették. Igazi ősi, örökös életű és egyforma havazású karácsonyeste.

Egyszer csak, amint ott behúzódva fülel a falu felé, egy alak bontakozik ki a hópelyhek közül, alig pár lépésre tőle. Nemrég járhat kinn az éjszakában, mert a hó alig pelyhezte be sapkáját és vállát.

— De mi van rajta! — kap Feri szeme a szokatlan időben egyedül járó emberen. Mert amint éppen eléje ért az út közepén, akkor valami olyant látott, amit még soha az alatt a tizennyolc esztendő alatt, amióta ezt a világot csodálja. A hóban lassan, szinte lopva haladó ember hátán egy egész szalonna volt, egy jó közepes südő teljes szalonna-takarója, amint pár héttel ezelőtt füstre akasztották.

A két karikán, ahonnan az első lábakat kikanyarították, kidugta az ember a karjait, s úgy terítette magára az egészet, mint valami kabátot. A találékonyság jól bevált, mert alig lehetett észrevenni, különösen most, hogy már a hó is kezdte szépen belepni. Cseke Feri is csak véletlenül láthatta meg, amint az ember, mit sem véelve, éppen előtte haladt el. De egybe felismerte, s nem tudta szó nélkül elereszteni maga előtt.

— Adjon isten jó estét, Zsigabá! — köszöntött rá nagy hirtelen.

A tetten ért ember nem tudta az első pillanatban, hogy lépjék-e tovább, de gondolatánál hamarabb határozott a lába, mely megmerevedve feszült bele a hóba. Ott állott most megszégyenítve, mozdulatlanul. Rongyos, sovány, negyven év körüli ember, akinek az arcára már sok mindent felvésett az idő.

A legény, amint felismerte, már tisztában volt a helyzettel. Tudta, akármit csinálhat ezzel az emberrel, mert ez úgysem árthat neki érte. Nyomorúságos senkifia, most került haza valahonnan a városból, ahol már munkát se kapott. Gúnyolódásának nem lesz semmi veszedelme, efelől tisztában volt, s már nagyot kacagott, hogy rezgett bele a frissen, hullott hó az ágon.

— Kijednek aztán fájin kobátja van!

Így mondta: kobát, hogy urasabb legyen.

Az ember nem tudott semmit szólni. Az ijedtség belege fagyasztotta a hangot. Cseke Feri kilépett a kapu alól.

— Hát kijednek beszélék! Hallám, mutassa közéről.

— Hallgass, Feri fiam, ne csinálj lármát.

— Kitől vette, hallja-e? Tiszta fájin. Még az uraknak sincs különbe, hiszi-e kijed?

Felbillenti a szalonnát, nézegeti kívül-belül, összehúzza az első részét, mintha be akarná gombolni. Huncutul kacag melléje.

— Csak né, ügyeljen, mert elfelejtettek gombot varrni reá...

A megfogott tolvaj kénytelen volt mindent túrni, mert ha szembeszáll a kötölőző legénnyel, verekedés, kiabálás lesz belőle, s felriad az egész falu.

— Mondja meg a feleséginek, hogy ujjat is varrjon neki, mert csak háta s eleje van — forgatta tovább rajta a legény a lopott szalonnát.

— Ne mulass rajtam, fiam... Nem tudod még, mit érsz te is... Nem tudod még, mi az élet.

S most megindult benne valami pattanásig felhúzott rugó, melynek feszültsége erre a lépésre kényszerítette s feltartóztatlanul kezdett csavarodni lefelé. Minden fordulat egy mondat volt, amit ebbe a hófúvásos hideg éjszakába kilehelt magából.

— Mert tudod te jól az én sorsom. Tudod, hogy három gyermekem van otthon s a feleségem, akinek már nem lehet semmi hasznát venni. Az ősz vetett haza, de nekünk itt nem volt mit betakarítani. Máshol lett volna a mi helyünk az őszi takarodónál, de ott mindent elvettek előlünk... Valamiből csak meg kell élni, fiam... Nem is magamért tettem, az én életemben már nincs haszon, de gyermekeim vannak... te ezt még nem tudod.

Hirtelen meg kellett forduljon, mert nagy hófűvás csapott végig az úton és szembetalálta volna. Ez jó alkalom volt, hogy megtörülje szemét a fagyos könnyektől, miket tán a hideg facsart ki.

— Én is voltam legényke, mint te — kezdte a saját igazolását, mikor a hófűvás elcsendesedett, de a fiatal Cseke belevágott:

— Rég volt az is, hajja-e.

— Rég volt, az igaz. De volt. S itt ebben a faluban. Én is olyan legényke voltam éppen, mint te, de látod-e, mire jutottam... Ki gondolta volna akkor, hogy „ez” lesz belőlem...

Tovább akart már menni, nehogy valaki még meghallja a beszélgetésüket. De előbb a fiút próbálta megkérni, hogy ne szóljon senkinek a találkozásról.

— Ahonnét én hoztam, ott még maradt is... Ott az Isten sokat adott mindenből, s az sincs, aki megegye. Azért mondom, fiam, ne bánts te engem... Ne beszéld ki, ne csinálj csúfot belőlem...

Cseke Ferenc nem tudta, mit szóljon erre, de Barát Zsiga már elindult, mint akinek ügyis mindegy, akármi lesz.

A legény befelé ment a házba, s mihelyt kilincsbe tette maga után az ajtót, nem tudta megállani, hogy el ne mondja az apjának, milyen csodát látott. Jó meleg karácsonyi levegő volt a házban, de az öreg Cseke mégse tudta megállni, hogy otthon maradjon. Mintha őt lopták volna meg, úgy szökött ki az ágyból.

— Barát Zsiga?

— Abbiza. De milyen fájin süldőszalonna volt!

— A sok hitvány tekerdő... majd adok én neki. Azért jönnek haza télire, hogy itt a máséból éljenek...

Magára kapkodta nagyjából a ruháját: ujjast, harisnyát, az új csizmát, s indult kifelé a házból. Feri sem akart elmaradni tőle, vele ment, de alig léptek ki az ajtón a szakadatlan omló havazásba, mikor iszonyatos ordítás hangzott fel s vagy tíz kutya eszeveszett csaholása.

A két Cseke nekiiramodott az útnak a nyom irányában, de a kutyaugatás és az ember ordítása egyre erősebb, egyre borzasztóbb lett a néma, fagyos éjszakában.

— Segítség!... Összerágnak a kutyák!

Barát Zsiga hangja volt, a szerencsétlené. Mert a kutyák megszimatolták a szalonna szagát. Amíg az úton ment a terhével, s ami még súlyosabb volt: a lelkével, elgondolkozva, elkeseredve, egyszer csak azt vette észre, hogy a kolláton átalszökik vagy négy nagy fehér kutya, mintha a hótengerben úszna. Egyéb neszt alig is hallott, csak azt, amikor már a horgasinában kezdtek csaholni. Megfordult hirtelen, feléjük rúgott, de a kutyák még veszettebbül kezdtek szűkölni. Ekkor már tudta, hogy vége van neki.

— Nem segítettél meg, Úristen!... Tudtam, hogy így járok. Hiszen igaz, mégiscsak karácsony estéje van... Csiba ne, ne bántsd a szegény embert, mert még, látod-e, náladnál is nyomorultabb.

De a kutya szűkölt, vonított, kapkodott fel a hátára a szalonna után. Néhány pillanat múlva már egy egész sereg vad állat vette körül, s tépázták elülről, hátulról, ahol éppen érték. Barát Zsiga azon veszett el, hogy magára húzta a szalonnát, mert most nem tudott tőle szabadulni. A szalonnával együtt őt is tépték az állati fogak, s a gyenge, kiéhezett ember pár perc múlva összeesett a hóban. A kutyák most egészen rávetették magukat, és félholtra tépték, míg kétségbeesett kiáltásaira odafutottak az emberek. Eszméletlenül feküdt már a hóban.

Elsőnek Csekéék érkeztek meg, s az öreg a magával hozott fejszének most legalább volt hol hasznát vegye. De pillanatok alatt összefutott a fél falu, úgy, ahogy félálmból, mindennapos megszokottságából kiriasztották a kétségbeesett kiáltások. Egy-egy ruhadarabot, kendőt kaptak magukra az asszonyok, s most ott

dideregtek a fagyos hófűvésben. Az öreg Cseke elmondta mindenkinek a történetet. A körülállók között megindultak a vélemények a hallatlan esetről.

— Úgy kell neki, ha lopni akart — ez volt a legenyhébb szájalom.

Egy öregasszony, aki ijedtében csak egy nagykendőt kapott kézhez, s most azt igyekezett minél nagyobb helyen magához szorítani, nagy tekintéllyel magyarázta:

— Ilyen még nem esett meg, amióta a világ fennáll. Hogy karácsony első napján este menjen valaki lopni... A Jó Isten tudja, mit csinál!

Barát Zsigát és vérfoltjait pedig igyekezett betakarni a dühöngő hóvihar, mint felszakadt stigmát a falu testén, tanúságát a szokatlan időknek.

S mert szokatlan volt, senki sem értette.

(1932)

NEHÉZ A FÖLD

Két öregasszony halad az ösvényen a falu felé. Feketébe öltözve mind a ketten, öregesen. A sötét kendő körülfogja arcukat, melyen több a ránc, mint a hajsza a kendő alatt.

Hátukon nagy batyu, az egyik fehér zsákot cipel, a másik tarka átalvetőt. Derejuk még jobban meggörnyed a teher alatt. A zsákosnál kapa is van, amit elől magához szorítva viszen.

— Be nehéz ez a föld...

A másik feléje néz.

— Igen megraktad te is.

Nyújtja vén nyakát a zsák mellett előre, mint az igavonó állat, az izzadság csepeg le róla, homlokáról, arcáról.

— A nem, csak már nem bírom a hurcolkodást.

— Hát mért nem küldtél el valakit magad helyett?

— Egyet se bírom... — nyögi csak tovább a vénasszony.

Kicsit haladnak, mintha a beszélgetés is nehéz volna.

— Hát kit küldenék, ugyanbiza?

— A leányodat, Rózát. Elég erős.

Szuszognak mind a ketten, szünetet kell tartani. A földet cipelő asszony felhajtja félkezével fekete kötényét, végigtörli arcát a homlokától le, keresztül a szájánál s aztán az állán vissza. A földes, poros kötény még nyomot hagy maga után a bőrön.

— Forróság van, hogy az embőr el kell olvadjon. Mindön kívül, ha nem ad az Isten egy kis esőt. Aztán mégsem tudja tovább megállani, hogy hallgasson a leányáról:

— Rózát mondád?

— Azt.

— Emmár az is elhagyott. A se törődik többet velem.

— Hát a hogy, te?

— Még nem hallottad? Az egész falu beszéli, hogy milyen dógot csinált velem.

— Kománé mondott valamit az este, hogy bíróval mönt reád, de aztán nem tudtam meghallgatni, mert éppen jött a paptul a leányka.

— Az úgy, a szégyöntelen. Bíróval.

— Aztán mért, ugyanbiza?

— Valahol felültették, hogy kérje ki a vagyont. Az urát biztatták, hogy küldje. El is jött hezzám, de megmondtam, hogy takarodjék... Amíg én élök, nem forgatom ki magam mindönömből. Akkor még azt mondja: majd hozok én bírót, aki eligazítsa! Hozhatsz, mondom, akárkit, mert az én vagyonomból nem poroncsol.

Az öregasszonynak jólesik, hogy elmondhatja még egyszer, könnyül tőle a lelke. De a teher csak nem könnyül, és szünetet kell tartania, mert kifogyott a szusza. Kicsit szipog, s elkezd megint:

— Hát másnap nem reám jön a bíróval!? Hogy írasam a nevire a vagyont. És veszekedik, kiabál, hogy kihúz a házból... De aztán legalább megmondta neki a bíró a magáét... Hát milyen leány vagy? Tudod, hogy mindent reád hagy az anyád, ha meghal. S te így bánsz véle?

— Azóta nem járt nálad?

— Nem. Azt mondogatta másoknak, nem bánja, ha megdöglök is, többet nem jó felém, hogy segítsön rajtam. Hiszen éppen azt várja már.

— Mit te?

— Hogy már ellögyek a föld színiről. Hogy réja maraggyon.

— Szégyöntelen.

Megint lépegetnek, szólni nem tudnak.

— Ilyen, akinek gyermeke van.

— Ezért felnevelhettem!

Már megbotlik a lába, lépni is alig tud. Nyakán úgy feszül a vén bőr, hogy szakad el.

— Meg kell álljak egy szikrát.

Előrehajlik még jobban, feje felett keresztülveszi a zsák szárát, megcseréli a vállán a batyut. Aztán vagy kettőt, hármat lépik sietve, s beéri a másikat, aki kicsit odébb állt meg, hogy megvárja.

— Tegnap ahajt látom, hogy a ház föggye kezdött szakadozni, gondolom, megcsinálom, amíg jobban el nem romlik. Mert ki nem állhatom, ha egyszer kezd fölguvadni. Nézöm a pincében, hát nincs fűvény. Úgy aztán gondoltam, csak eljövök ma s viszök, mert szombaton nem lösz mindönre időm...

Elhallgat, lépegetnek, aztán megint elindul benne a keserűség, amit vissza akart fojtani.

— S nincs sönki más, ki hozzon helyettem, nincs aki segítsön rajtam.

A szeméből kiesik a könny, de meg se látszik, úgy befolyta arcát az izzadság. De a másik észreveszi, megérzi, mert ő is anya.

— Egyet se sírj te azért, hadd el.

A földet cipelő, hogy most már úgysis észrevették, felfogja köténye sarkát, törülgetni kezdi a szemét.

— Az én gyermekeim sem jobbak — folytatja a másik. — Dénös már mingyár egy esztendeje nem küldött levelet Bukarestből, oda mönt vót bé dógozni. Elfelejtközött, vagy ki tudja mi lött vele.

A zsákos asszony hirtelen megáll.

— Szakadok meg, nem bírom tovább.

— Észe tögyük le egy kicsit.

A zsák és az átalvető egyszerre suppan a fűvön. A két asszony alétan rogy le az ösvény szélére. Sokáig egy szót se tudnak szólni, csak lihegnek, mint agyonhajszolt állatok. Aztán kibontódik a zsák, az asszony belemeríti tenyerét.

— Szép sárga fűvény.

— Tiszta arany.

— Azért jöttem ilyen messze érte. Mást közelebb is kaptam vóna.

— S be szép kék pala.

— De én nem tudom a házam, csak széppel bekenni — folytatja az előbbi.

— Csak széppel...

Megint szuszognak, pihegnek, hallgatnak, mert a beszéd is fárasztó.

- Hát te mit viszöl?
- Én biza egy térü répalapit.
- Van malacotok?
- Van egy.
- A tied?
- Jóskáékkal közösen.

Az asszony a fővényt visszadobja a többihez, beköti a zsák száját.

- Néköm még az sincsen az idén.

Sóhajt, és nem néz a másikra.

- Észe nem is tudok akasztani egyedül.
- Evvel a miénkkel is annyi baj van. A mönyecske már a múlt hétön eléállott, hogy a malac az övék.
- Hát nem ketten vöttétök?
- Néköm akkor nem vót pénzöm. Azt mondtam, majd megadom az én részem.

- Ühüm...

— Adóba kellött adjam, ami volt, még most is el vagyok maradva, s ölnek meg érte. Azt se tudom, mit csináljak. A hétön is odajárt a végrehajtó, hogy kihúzza a párnát a fejem alól, ha nem kerítök pénzt a földből is.

- Jaj biza, én el is felejtköztem róla.
- Mennyi van neköd?
- Hétszáz lej.
- Kilenc fájín malacot is lehetne vönni vele.

Ahogy most leesött az ára.

- Hát neköd?
- Néköm négyszáz.

Megint hallgatnak, mint valami sötétség előtt.

— Pedig az egész nyáron én hordtam a malacnak a répalapit — mondja az átalvetős —, s milyen megszűnnet.

- Hát a menyecske mit csinált?
- A járt Jóskával dolgozni. Felibe.
- Felibe?
- Úgy biza, mert nekünk kicsi van... A nem elég háromnak... S még az őszön azt találják mondani, hogy

mér mönyök a nyakukra télire, ha nyáron nem dolgoztam velük.

— Osztán lögyön az embörnek gyermeköke!

Kicsit hallgatnak, aztán a zsákos asszony körülnéz.

— Észe, induljunk megint.

Felszedelőznek, felsegítik egymás hátára a terüt.

— Be nehéz ez a lapi — kezdi most a panaszkodást a másik asszony —, mintha kő volna...

— Kövérök erősen. Sok víz van bennük. De az ilyent szereti rágni a malacféle.

— Úgy nyomja a hátam, hogy szakad bé.

— Egyet se tudok emelni. Úgy elmönt, tudod-e, mindön erő a karomból, derekamból, hogy a csuda öl meg — panaszodik a másik, s nyög, amikor az átalvetős felsegíti vállára a földet.

— Hát a kapám hová lött vajon?

— Ott a borozda széjibe. Belől.

Az asszony utána hajlik, de a zsák előre húzza, s leesik. Keze, lába maga alá csuklik s a föld a zsákkal reá. Nyög.

— Mindön erőm elhagyott.

Az átalvetős lecsapja a lapit, odafut, s lelket ver belé. Lehúzza róla a zsákot, feltámoogatja a karjánál fogva, aztán ismét magukra szedik terhüket, s elindulnak. A föld még nehezebb, mint eddig, a vénasszony a kapa nyelére támaszkodik minden lépésnél.

— Észe nem sokáig bírom már. Erősen húz a föld.

— Hány esztendős vagy?

— A hetvenet már rég elhagytam vót. Hát te?

— Én is benne járok már.

Szuszognak, nyögnek minden lépésre. Az izzadság fejükre tapasztotta a fekete kendőt. Arcukon megfeszül minden in, ahogy vonszolják maguk után a terhet.

— Még a pityókaföldem is kapálatlan.

— Az enyim is úgy van, egy darab helyt.

— Ha mind így tart a szárazság, észe az idén meg se lehet kapálni.

— Úgy fáj a derekam, többet soha nem indulok el otthonról.

— Hányszor fölfogadtam már én is. S muszáj.

Kop-kop, kopog a kapa vége, s egy öregasszony lépeget utolsó csepp erejével utána. Az ösvény körül virágok, len, kender, répaföldek. Az átalvetős a menyére gondol, a földet cipelő a leányára.

— Be nehéz a föld...

— Be nehéz ez a lapi.

— Be nehéz ez az élet.

Még vánszorognak, lassabban, lassabban, aztán a kertek fölött, soha véget nem érő panaszaikkal együtt elnyeli őket a falu.

(1933)

DANIKA ELINDUL

Ahogy elvégezte Tarisnyásné a sütést, falt egynéhányat nagy sietve a friss zsíroslepényből, a többit betakargatta.

Tegnap maradt volt a szőlőben egy kis kapálnivaló, s ma délelőtt odament a fia, hogy elvégezze. Az aszszony úgy számította, hogy estefeléig megéri vele, s azért takargatta be olyan gondosan a lepénymaradékot, hogy akkor is friss, meleg maradjon s ne párologjon el a jószaga.

Mert szerette, erősen szerette az egyetlen fiát. Most is csak azon bánkódott, hogy kenyér nélkül kellett eleressze, de hát a legényke nem várhatta meg a sütést, kölcsönbe pedig emiatt szégyellt kérni. Mindez megfordult most ismét a fejében, míg a kenyereket rakosgatta és érezte a finom kemenceszagot rajtuk. Ez jutatta eszébe a fiát, mert már nagyon megszokta, hogy ha valami jó kerül a kezébe, neki adjon belőle.

— Majd kap, amikor hazajő — nyugtatta meg magát. — Nem kicsi gyermek már, hogy elkényeztessem... Nem biza... Megnődögélt, eltelik az idő...

Ennél az utóbbi szónál magára kellett gondoljon. Eltelt az idő, megnőtt a fia, ő pedig megvénült az alatt a tizenhét esztendő alatt. Jaj biza... Már kikerültek a sorból az akkoriak s a gyermekeik kerülnek helyükbe. Ő már csak lefelé megy immár, túl a negyvenen. Ezután már nem sokat számít... S mi lesz vele vajon, ha egyszer a legénykéből legény lesz s elszakadnak egymástól.

Beleakadt a gondolata ebbe az aggodalomba, és most már sehogy sem tudott szabadulni tőle. Mert horgas tövis volt. Valamelyik leány belefurakodik a fia szí-

vébe és kiszorítja az anyját onnan... Pedig egyszer ez is eljő. A fiatalság mind egyforma. Az ő idejünkben is így volt. Erről senki sem tehet, s ennek nincs orvossága az anya szívében. De hát még fiatal a legény, még fiatal, csak tizenhét esztendő. Még az anyjáié.

S ha most itt lett volna a legényke, megsimogatta volna a fejét, mint ahogy szokta. Most még egy csókot is nyomott volna a szép piros arcára, amit mostanában ritkán szokott megtenni, amióta Danika nagyobbacska lett. Csak olyankor, ha a legényke valamivel a kedvében járt, vagy arról tervezgetett, hogy milyen boldogan élnek majd ők ketten, ha ő megnő és minden dolgot el tud végezni.

Ezek a kedves emlékek erős, nagy boldogsággal töltötték el, olyan elevenen kezdett forgolódní a kis sütőben, mint nagyon régen, fiatal korában. Kendőjét hátrakötötte a fején, felkapta a moslékos csebet, amibe beleveregette volt a megpirult kenyerek héját, és hátrafutott vele a visító malacokhoz. Heten voltak, és majd leütötték a lábáról a moslák miatt.

Aztán a kertbe sietett.

Estefelég jó darabot beültetett káposztapalánttal, közben pedig végiggondolta az élete történetét attól kezdve, amikor hozzáment Tarisnyás Danihoz, végig a néhány boldog esztendőn, amíg jött a háború s az urát katonának vitték. S aztán odamaradt... Kétszer látta csak azután, mikor szabadságra engedték. S egyszer azután csak az írás jött helyette.

Megsiratta, s hiába várta többet.

Csak a fiára ügylet ezután jobban, s szerette az ura helyett is.

A kicsi Danika nőtt is szépen, s szerette úgy az anyját ő is, mintha tudta volna, hogy más úgy sincs, aki szeresse.

Így éltek ketten árván és nagy boldogságban. És mert a halottak tovább élnek a szeretetben, élt az öreg Tarisnyás Dani is, hiába jelentették róla, hogy az orosz fronton hősi halált halt.

Tarisnyás Daninének pedig nem kellett más ember soha.

Ültetgette a palántákat, és elgondolkozott, hogy mennyit is kellett neki életében dolgoznia. Kijutott mindenből, bőven. Küszködött egyedül a nagy zavaros időkben, sokszor a kicsi gyermekkel a karján dolgozott, hogy megtarthassa azt a kis vagyont a fiának, amit ketten összeszereztek volt.

Éppen lehajolt ismét, hogy a gyámoltalan palántát beleállítsa az ujjával vájt lyukba, amikor meglátta a fiát. De Danika nem a szőlőből jött, hanem a kocsmából lépett ki egy cimborájával. Másképp nem is láthatott volna a bolt ajtójáig, mert egy nagy diófa eltakarta az utat, de így lehajolva végigfutott a tekintete a fa koronája alatt.

— Jaj istenem! — nyilallott a derekába egyszerre valami, úgy, hogy fel kellett egyenesedjék. A palántából nem lett soha káposzta, mert a kezében maradt, azt sem vette észre, mikor ejtette el. Nekidőlt a kerítésnek, mert úgy érezte, hogy most nem tud megállni támaszték nélkül.

— Még ez is... amire nem is gondoltam...

Fáradt, keserves mozdulattal végigsimította a homlokát, úgy nézett hosszan le az úton, amerre az előbb megpillantotta a fiát. De most nem látott semmit már, csak a nagy zöld diófát, mely úgy kuporgott az út felett, mint valami fekete búbanat.

— Már kocsmába jár, már cimborák kellene neki... S ez a Csinak János éppen... a falu tekerzője. Mindenkít elront, aki vele megindul... S ezt a Danit is már magához bolondította...

Lehajolt, hogy a kollát hasadékan kilásson az útra. A fia ott beszélgetett Csinakkal, s nagyokat kacagtak mindegyre. Pillantgattak körül, hogy más nem hallja-e?

— Hát nem a szőlőben töltötte az időt? Jaj, hát már ilyen legény... Nem kicsi legény, nem kicsi... — ismételte magában, mintha a régi kedves szavak jutottak volna eszébe, amikor a fiát becézgette. Pedig most fájt kimondani. De a keserűség ellenére is jólesett ismételtetni, hogy csak fájjon, annál jobban fájjon. Hiszen ezután már ettől az örömétől, a fiától is megfosztja az élet.

Szeme a káposztapalántára tévedt, ami oda esett a lába elé, de nem volt kedve már lehajolni utána. Nem volt kedve már a dologhoz. Összeszedte magát hirtelen, és megindult a kert kapuja felé.

Már lehanyatlóban volt a nap, és hosszú árnyékok nyúltak el a földön. Virágnak, palántának, csirkének egyformán kísérőjéül szegődött a hosszú fekete árnyék, de olyan nagy sötét árnyék nem vett semmit sem körül, mint Tarisnyás Daninét, amint keresztülment az udvaron, a kerttől a sütő ajtójáig.

Éhesen verekedtek a jércék a küszöb előtti lapos kövön, de nem volt kedve elhessegetni őket. Úgy lépett be, mint aki idegen helyen jár és bizonytalanul kell tapogatóznia.

Kinézett a kicsi ablakon. Dani már közeledett az úton. Nem tudta, mivel álljon eléje, szóljon-e, hogy mit keresett a kocsmában, vagy mindent elhallgasson, mintha semmit sem látott volna. Vagy jobb lesz, ha megvárja, hogy lám, a fia szól-e. Hiába szólítaná meg, nem érne már semmit: megnőtt a fia. De mégis szólnia kellene — gondolta —, mert ki tudja, mire jut, ha az anyja mindent elnéz neki, ha nem vigyáz, ha nem igazgatja a jó útra. Az apja helyett is meg kell tennie.

Dani kalapja feltűnt az ablak alatt, amint betette maga mögött a kaput. Odaállította a kapát a sütő mellé, és sietett le a csűrbe, a marhákhoz. Anyja az ajtóban állott, úgy nézett utána a fiúnak, aki eddig nem tette volna még, akármilyen későn jöjjön haza, hogy előbb be ne szóljon hozzá. Szép piros pelergónia kacagott most a legény kalapja mellett, s a nap tűnő sugarai is mintha mind odagyűltek volna sütkérezni melléje, a kalap karimájára: kacagott, ragyogott a fényes szalmakalap. Olyan volt maga is, mint a szép virágszál.

— Leánytól kapta! — dobbant a Tarisnyásné szíve. — Vajon ki adta, vajon kitől kapta... — tűnődött az ajtó között. — Vajon ki lehet az a leány, aki ezentúl elsőbb lesz nálamnál?

A legény nótát dudorászott, amint a szénát rakosgatta, és az asszony szíve kissé megenyhült a kedves hangoktól. Úgy érezte, hogy mégiscsak az övé ez a fiú,

az övé is marad örökké. Senki sem tudja elszakasztani tőle.

Arra gondolt hirtelen, hogy hátha nem is barátkozik Dani azzal a Csinak Jánossal, csak véletlenül találkoztak össze. Be jó, hogy nem szólt miatta a fiának, most bánhatná a meggondolatlanságát.

Olyan kedve kerekedett erre a vigasztaló gondolatra, hogy maga sem tudta volna megmondani, mi van vele. Ki akart futni a csűrbe, hogy magához ölelje a fiát, aki megmaradt neki, az ő fiának.

Fürgén dologhoz látott a házban; a majorságnak magot vetett, az apróbbaknak kevertet csinált lisztből, s míg a csirkék nagy hangosan, verekedve szedték be az ennivalót, tüzet röpített a plattenbe. Hozzálatott, hogy valami jó vacsorát csapjon össze, mert nagy elkeseredésében mindenről elfelejtkezett volt. Néhány pillanat alatt megjárta a kertet, s már vidáman lobogott a saláta a forró vízben, mikor a legényke belépett az ajtón.

— No hát elvégezted-e, fiam, azt a darabkát? — kérdezte tüstént Tarisnyásné, hogy minél előbb szóra késztesse Danikát, és úgy állott vele szembe, hogy akár melyik percben a fia nyakába borul és összecsókolja.

Tartózkodva és hűvösen szólt a legény.

— Nem biz azt egészen.

— Nem? — döbönt meg az anyja.

Danika nem szólt. Kiállott az ajtó közé és messze elnézett a falu fölött. A sötétedő szürkületben is egy arcot látott folytonosan maga előtt, amit napsütés és öröm vett körül. Pedig most nincs előtte az a lány, hanem otthon a virágos ablak mögött forgolódik az estéli munkával, mert a leánynak sok dolga van ilyenkor.

Tarisnyásné nem állhatta meg, hogy tovább ne faggassa.

— Hát az hogy eshetik, fiam, hogy nem végezted el?

— Holnap is nap lesz!

— De csak egy keskeny pászma volt úgy maradva — próbálkozott az anyja.

— Akármekkora volt, de a teteje még úgy maradt. Egyedül voltam, így is eleget dolgoztam.

Nagy csönd ül közékük, egyik sem mer szólni a másikhoz. Sokáig hallgatnak, de a legény nem győzi a várást.

— Lesz-e hamar vacsora? — fordul meg az ajtó között.

Az anyja éppen abban igyekezett, hogy minél hamarabb legyen. Rántottát készített, petrezselyemlapit aprított a tojásba, hogy jó íze legyen tőle. Danika egyre türelmetlenebb lett. Hogyne, ha itt áll és hallgat, még kérdezni is talál valamit az anyja.

— Mert én megyek vacsora nélkül is, azt mondom, ha sokáig készülődik.

Csinak János hangját hallotta meg a faluból, amint énekelve már elindult az utcán a lányokhoz. És most várja Csinak, hogy együtt menjenek a házig, mert úgyis egyfelé járnak. És várja bizonyosan már a leány is, akinek egyedül van csak olyan csokros pelergóniája, amilyent a kalapja mellett borzolgat a szél és éleszt a lámpavilág.

— Hová mennél, fiam, mit beszélsz? — lassul meg a Tarisnyásné keze.—Mindjárt készen lesz a vacsora, amit a te kedvéért csináltam ilyen nagy forgolódással. De ha erősen éhes vagy — jutott eszébe az eldugott lepény —, nesze, itt van a zsíroslepényből a részed, rágogassad, amíg az asztalhoz lehet ülni.

Danika letört egy jó darabot belőle, s félkezéből harapdálva, megigazította a kalapját. Aztán egyéb jutott az eszébe. Levette fejről a kalapot, megigazította a virágot, megszagolta, és újra visszatette, hetykén.

Az anyja végignézte.

Danika kiindult az ajtón.

Tarisnyásné körül megfordult a világ, elsötétedett a ház.

— Mégiscsak igazam volt!... — morzsolta magában. — Nagylegény lett az én fiamból... A leány már elsőbb neki, mint én...

Letette a kezéből a lábast. Le kellett tegye, mert elhagyta az ereje. Csak forgott a ház körülötte és megtántorodott tőle. A fia után szeretett volna futni, hogy ne engedje, hogy visszatartsa, vagy omolják össze a világ.

— Hová mész, fiam? — küldte utána erőtlen hangját.

A legény azonban már kívül volt a kapun.

— Dani!... Dani!... Hová mész, Dani...

Olyan idegen volt ez a név, olyan idegen a hangja is, mintha nem is a fiát szólította volna. Mert mostanig Danika volt, de a Dani ismeretlen és nem kedves.

Nem volt foganatja a szónak. Se válasz, se semmi. A legény csak haladt az úton s veszett el az anyja szeme elől a homályban.

— Hát a vacsora? — kapott észbe az asszony, mert a lábasok bent erősen sísteregni kezdtek. — Kinek csináltam én a vacsorát, ha senkinek se kell. Jaj istenem, elment anélkül... Erősen, erősen szeretheti. De ki lehet, ki lehet az a leány?

A csokros pelergónia után kezdett keresgélni emlékezetével a leányos házak ablakaiban. De nem kapta, melyik lehet, mert olyan virág sok van.

A fazékból nagy sercenéssel futott ki a lé a tüzelőre. Lekapta, kezében tartotta a forró edényt, és nem tudta, mihez kezdjen vele. Hová tegye, kinek tálaljon, minek tálaljon.

Letette az asztal alá a földre, és nézett rá keserűen. Nem, ő sem eszik belőle, neki sem kell ez a vacsora. Megfogta, és nagy szívfájdalommal beleöntötte a cseberbe. Majd megeszik holnap reggel a malacok, azok úgylis örökké éhesek. Hadd lakjanak jól, istenigazában...

— Jaj, hát egyedül maradtam! Most már igaz, egyedül maradtam...

Hiába tudta, hogy ennek ez a rendje, nem volt képes belenyugodni. Nem tudott vigasztalódni semmivel. Kimondhatatlan fájdalom fogta el a lelkét, mintha a fia valami rosszat cselekedett volna ellene. Hiába tudta, hogy a fiú megnő és megváltozik, hogy ennek ez a sora. Ő csak a maga szívfájdalmát érezte most, a maga kibírhatatlan keserűségét. Hát ő már egészen egyedül lesz ezen a világon? Se gyermeke, se ura, senkije ezután? Csak állt az ajtóban és bámult ki a sötét éjszakába.

Nem tudott tovább ott állni, úgy érezte, elhagyja az ereje. Bevánszorgott a sötét sütőbe, ahol olyan nagy

kedvvel sütötte még nemrég a lepényt a fiának, lero-
gyott a tűzhely sarkára és keservesen sírt... Úgy elte-
mette az arcát, mintha soha többé nem akarna vissza-
fordulni a világ felé. Csak az vigasztalta egyedül, hogy
a fia legalább a lepényből evett, a jó ízű zsíros lepény-
ből, azt nem sütötte hiába.

— Jaj, csak rossz útra ne tévedne — sírdogált, be-
letörődve sorsába. — Csak rosszra ne juttatná ez az
élet...

Fent pedig az öreg Tarisnyás mosolyogva nézte vé-
gig a dolgot. Mosolygott a felesége szomorúságán, hogy
az milyen igazi asszonybánat, de még inkább mosoly-
gott a büszkeségtől és örömtől, hogy nagylegény fia
van már neki, hogy Danika faluba indul. És elkísérte
szemével a legénykét végig az úton, a leányos házig,
vigyázva rá, hogy meg ne rontsa a fiatalsága és a vére.

Kedves, hús szellő simogatta Danika forró arcát.

(1933)

VONATON

Mindenki idegen volt.

Magamba süllyedve ültem én is egy sarokban, és szabadon kieresztettem a tekintetem és vele együtt a lelkem a vonat ablakán, hogy rángassák, tépjék a vonagló táviródrótok, amelyek mint valami láthatatlan szörnyekkel viaskodó esztelen teremtmények száguldottak mellettünk végig a pusztá Mezőségen. Minden felállított nagy fa bennem ágaskodott fel hirtelen, nagy sötéten, majd terült el a sík pusztán. Az én idegszálaim voltak kifeszítve reájuk, és néha felszöktek, kiugrottak belőlem egy magas domb tetejére, máskor lefutottak egy nagy szakadékba, amely felett a vonat akadály nélkül száguldott el. De nekem velük kellett rohannom, velük buknom, velük emelkednem, harcolnom és elvágódnom a kopár pusztai földön.

Úgy kiterült a lelkem a messzi mezőségi dombokon, mint az édes lila estéli ködhomály, mely már takarogni kezdte a földet. Mert fájdalommal voltam tele, ami nem fért volna el az egész nagy völgykatlanban sem, nemhogy az én kicsi erőtlén mellemben. Végtelennek éreztem, elöntött mindent, az estét, a pusztát, az eget.

S ebben a fájdalmas világban kellett nekem elindulnom egyedül, tapogatóznom ismeretlenül. Jaj, jött már a sötétség is! Ki érti meg az én fájdalmamat, ki fogja fel kusza tekintetem értelmét.

Lélekkel indultam el csak otthonról és érzelemmel.

Útközben hozzám szegődött a fájdalom is, azóta együtt járjuk a világot. Hűséges cimboráknak bizonyul-

tunk, és nincs okom attól félni, hogy valaha is elhagyjuk egymást.

De már arról is meggyőződtem, hogy jó, ha az embernek van társa a világon, akire mindig számíthat, aki nem lesz hűtlen, aki nem hagyja el soha. Az én társam, a fájdalom és egyedülvalóság ilyennek bizonyult. Hálás vagyok nekik, jó testvérük maradok én is. Sokszor maradtunk magunkra mi hárman ezen a világon, és akkor láttuk igazán, mennyire összetartozunk, mennyire igaz barátok vagyunk.

Szép fájdalom, szép egyedülvalóság!

Be elhagyatva kóboroltam akkor is. Sehol egy ismerős arc, sehol egy ismerős ember. Pedig az arcok felvidítnak, ha ismerős vidékről valók. Mint ahogy felvidítanak a hegyek, vagy felvidítanak a patakok, ha közöttük járok ismét. S az emberi arc szép, szebb, mint az otthoni patak folyása, szebb, mint a hegy néma mezevése.

De a tekintetek most ismeretlenek és közömbösek voltak. Nem tudtam olvasni róluk, nem éreztem a magam lelkéből és fájdalmából semmit. Előmbe állott csak valahol a vonat, és én felkapaszkodtam rá, hogy vigyen, száguldjon velem. Emberekkel találkoztam, akik messziről jöttek, túl az erdélyi hegyekről.

Közömbösen ülnek, beszélgetnek egymással vagy szundikálnak. Mert ha megszólalna a föld, nem bírnák el jajkiáltással... Szebb vidékeket láttak ők, mit érdekelje ez a kopár föld. Mit érdekelje, hogy mit beszélnek a komor hegyek, az élettelen földrakások, amelyekben a leghitványabb növény is csenevész marad... Mit rejteget itt körülöttünk a barna, terméketlen föld? Nem kérdik, nem érzik, nem tudakolják. És nincs szava az elszáradt mezőségi kórónak, hogy megszólaljon magától, nincs szava a kóbor szélnek, nincs szava a néma köveknek, nincs szavam nekem sem hozzájuk.

Hát máshol nem szenvedtek az emberek? Sohasem maradt magára senki?

Lehet. Lehet, hogy a mi nagy hegyeink rejtik ölükben a varázst, hogy megbabonázzák azokat, akik közöttük születnek: hogy olyan legyen minden lélek, mint

ők, magábanálló, sötét és zárkózott. A szépségeket úgy őrizze titkon a lélek, mint ők a drága kincseket, és csak fukarul adjon annak is, aki megbontja valami csodás csákánnyal.

Mintha tartogatná itt minden lélek és minden hegy a kincseit, mintha takarékoskodnék. Mert ki tudja, hány évig kell még várniok, amíg megnyílhatnak és elmondhatják a maguk titkait. És ki tudja, e föld hány fiának kell még addig elpusztulnia az önkínzásban, aki véletlenül betekintett idő előtt ezeknek a kincseknek kamrájába.

Szegény magára hagyott emberek!

Ti szegények, akik itt együtt éltek, együtt szenvedtek. Ti, különböző nyelvet beszélők, románok, magyarok, németek.

Ki hívott, ki küldött, ki rendelt titeket ide?

Kinek a hatalma üldözött, hogy annyi szenvedésen keresztül kellett mennetek? Ki üldözött?

Csak a föld várt itt reátok egyedül, kopáran, elhagyatva.

Néma hegyek, néma pusztaságok, három nyelven hallgató néma ajkak, feleljetek! Lelkek, szólaljatok meg, agyvelők, induljatok meg a koponyákban, szívek, törjétek át a mellek burkolatát!

Sötét éjszaka, ne szállj le, maradj azoknál, akiknél nappal bár világosság van, ne jöjj feketíteni a mi sötét-ségünk!

Pusztába felállított vágató távirópóznák, verjétek fel e földnek hangját és röpítsétek szét acél idegeitekkel a világba, hogy ne haljon bele némaságába!

Verjétek ki a lelkemből a beleszorított szavakat, hogy kapjon dallamot a fájdalom, és legyen a hangom erős, hatalmas, mint a síneken végtelenbe futó acélparipa.

Ó, néma bódulatom, elhagyatottságom fájdalomnak örülete, ne kínozz.

Elhagyott, magukra maradt szegények fájdalma, ne sajogj bennem.

Nem vagyok senki, csak a népnek egyszerű fia. Miért kell magamban hordoznom mindannyiotoknak fájdalmát, mikor a magamé is túl sok egy embernek?

Miért kell elhagyottságomnak háromszorosnak lenni, mikor az egyedülvalóság olyan elviselhetetlen.

A fájdalom elől nem tértem ki soha, és nem kerülöm el ezután sem. Mert végtelen a fájdalom, és úgy szívom keserű ízét, mint örökkévalóság italát. A fájdalom megtisztított örökéletében élsz te is, drága szülőföldem.

A puszták kint felsírtak. A vonat füttye visított bele az éjszakába, a föld és levegő szemcséi felfogták a hangot, s úgy továbbították a hegyeknek, mint egy kétségbeesett visítást, amely valahol elindult, s nem áll meg soha, mert minden göröngynek van hozzátennivalója.

A föld népe már aludt, s álmában szívta fel a jajdulást, melyhez szükséges volt még az ő lelkéből is valami. A vonat utasai is alvófélben voltak, de nem vettek észre semmit.

Ó, föld! Jobb lenne talán, ha leugornék innen és halva terülnék el testeden. Hogy örökre egyesüljek veled a te nagy szeretetedben. Csak hogy ezektől az emberektől szabaduljak meg! De nem lehet. Együtt utazunk, egy a célunk. S ha nem tudják, nem érzik meg, hol járnak, jobb hallgatnom.

Még megyünk, még bírom a hallgatást. Megyünk a sötét éjszakában, és sírni szeretnénk.

Hang, hang. Honnan jönne egy megértő hang felénk. Honnan, amely rokon lenne a lelkünk melódiájával. A mi testvéreink a fekete hegyek, a vonaglóombok, az örök hallgatás. A fejünk felett elvonuló felhők. Ezeknek nincs hangjuk, ki szólhatna hát hozzánk úgy, mint testvéréhez? Hol a testvéri hang?

Ó, ez az éjszaka... Már elmosódik a táj, már nem marad forma sem, csak alakatlan feketeség. Pedig most látnom kellene, figurákra, vonalakra volna szükségem, hogy alakot formálhassak a bennem kavargó sötét anyagból. Külső forma kellene, merész, égnek ívelő hegyhát, amire felhúzhassam lelkem ponyváját. Mert most ki kell sírnom magamból valamit, olyan keménynek érzem a szívem közepét, ami ha tovább feszül, megfojt itt a vonat eldugott sarkában. Most könnyítésem kell a mellemen. Most születnie kell a rettentő

nyomás alatt valaminek, ami még nem volt ezen a földön. Jaj, ez a sötétség...

De most ebben a pillanatban belopózik valami melém. Hang, dallam. Az első szusszanásomra már bennem lüktet a melódiája. És viszi tovább a vérkeringésem magával fel az agyamba, átveszik az idegszálaim, az egész testem megtelik vele.

Igazi örök szépség, legnagyobb hatalom, megváltó lélek, te jöttél el hozzám, hogy könnyíts egyedülvalóságomon. Hogy meggyógyíts, hogy könnyörülj rajtam. S én mentem a te hívásodra, mint holdkóros a messzi földöntúli erők delejes vonzására. Lábaim nem érezték a földet, szemeim nem látták az embereket, testem nem érezte a tárgyak valóságát. Nem volt már föld, nem volt már ég, csak a lebegés volt, s valahol egy hívó szó.

A szomszéd kocsiból jött a nóta, s primitív igaz fájdalommal jobban talált hozzám, mint akármilyen egyéb a világon. Szomorú legény ült ott is, mint én. Paraszté volt az arca, barna a napsütéstől, de az élet halmozódott fel rajta. Paraszté volt a teste, mint ahogy a fiatal fa kinő a földből vadon és nyúlik bátran magasra, hajlékonyan, rugalmasan. Paraszté volt a lelke, ami az erdélyi földből szakadt volt bele, amikor az anyja letette a barázda végére, hogy dolgozhassék mellette. Most már nagyra nőtt, virágot nyit a melle alatt s nagy pusztai füvet, amint a szél sír estefelé, ha az emberek hazamennek s a mező magára marad.

Paraszt volt a legény, s a föld gondoskodott róla. Fehér ingét, mely most fiatal testét takarja, valahol egy lapályos helyen nyőtte ki az anyja, s bódító illatú kender tábla volt azelőtt, ami közé madarak repültek s éneklő csőrükkel szemeket lopkodtak. Fonalát katrin-cás román asszonyok áztatták fehérre a Küküllő partján, soha nem nyugvó dolgos kezek serítették cérnává s szőtték hófehér inggét az ő testére.

Harisnyája gyapjútakaró volt vékony lábú juhok s fehérfodrú báránnyakakon, s azok vidáman szaladgáltak a hegyek oldalán, amíg a pásztor furulyaszóba merült.

Ingét forró szerelmes leánykezek hímezték ki tarka virágosra egy kicsi faluban. Mintájuk a mező volt s a

legény szépeket suttogó szava. Kalapja mellett a nagy csokor falusi virág annak a földnek színebomlása, amelyet én úgy szeretek, s amelynek fájdalma talán sohasem tud bennem virággá nyílni.

Hogy is legyen vidámabb a legény, akit ennyire fogva tart a föld itt is.

— Ki vagy te, testvér? — tört ki belőlem a szeretet, s magamhoz öleltem, a melleimhez szorítottam, mintha a földre vetném le magam megnyugodni.

— Sînt român — s a szava elhallgatott.

— Én magyar vagyok, de a nótád s a lelked az enyim!

Kint maradt el a sok föld, a sok pusztaság és a sok falu, de mi már nem törődtünk velük. Megkaptuk egymást, nem voltunk egyedül, és bízunk egymás lelkének erejében.

Ion-, Ilie- vagy Vasilének hívnak, nem kérdezem, csak énekelj nekem magadról!

— Ion! — mondta ki kurtán, s a szó ízétől, ahogy a szájából hallottam, a román falu egyszerre előmbe terült el szalmafüdeles, kékre meszelt házaival, szakadozott vesszőkerítéseivel, kicsi keleti kettőskeresztes templomaival, ahol esténként verik a tókat. A hidegtől összezsugorodott parasztok járkálnak benne, s a föld ragadva húzza le őket magához.

S Ion már énekelt.

Ó, falvak, ó, föld és bánat, be édesen sírtok a szavak között. Az ember szürcsöli, mint a bőlevű gyümölcsöt. Nincs szépség, ami hasonló lenne ehhez a nótához, csak az én dalom.

A nóta szála egyedül emelkedik fel a valóságos föld fölé és hullámszik a levegőben félénken, gyámoltalanul, mintha egy kicsi ártatlan madár rángatná, s aztán nagyot lendül, hatalmas ívben kanyarodik, hogy a szerető szívek megremegnek, nehogy leessék. Lechap a mélybe, mintha új erőt kérne a földtől, s aztán repül megint szabadon, trillázik, játszik a napsugárral. Egy percre talán el is felejtí, hogy a földről való s megkínzott emberi szívek közepéből szállt fel. Aztán küszködik kétségbeesetten az egyedülvalósággal, a magasságban való elerőtlenedéssel, megadja magát a földnek, elborult arc-

cal zuhan le a pusztaságra, s belefúrja magát, hogy tűnjék el fájdmában.

Fájnak ezek a dalok nekem, mert az én falumban sem hallok vidámabb nótát. A fájdalom és a szomorúság olyan egyformán teszi meg az utat a lelküktől az égig s onnan vissza a földre.

— Ion, Ion és a népnek minden fia, ti, miért temetitek el a nóta végét, miért nyomjátok bele a földbe, hogy eltűnjék, hogy meghaljon. Mintha nem is született volna meg a lelketekben. Miért nem engeditek, hogy repüljön fel, fel a magasba?

A legény reám néz, elhallgat. Nem felel. Mintha küzdene a két szeme mögött valami.

— Nem lehet! — mondja ki az örök nagy szót.

És tovább mossa a lelkét a vívódó nótákkal.

— Marioara, Marioara... — kezdődik az egyik dal, s arról szól, hogy a leány könnyen felejt. Nem jó a lelket reábízni. Piros pántlika, selyem kendő kell neki, s az egyik legény helyett hamar mást keres. Ahogy elénekli, miképpen köti a leány fejére a kendőt, hogy fonja hajába a selyem pántlikát, minden szakasz után szünetet tart, s elnéz maga elé, mintha a leányt látná, akitől elvált. Marioara, ha felköti a piros kendőt a fejére, a nóta vége csak leesik, ha fonja a pántlikát a hajába és énekel, a nóta végének csak az a sorsa.

— Hogy hívják? — kérdem tőle.

— Marioara. Az enyém is Marioara.

Marioara... Aki elfelejti a legényt, mint ahogy engem is elfelejtett már annyi Mária, Éva és Zsuzsika... Jutok-e még vajon eszükbe? Mióta egyedül maradtam, magammal hordom emléküket bolyongásomban. Hát vajon ők?... Marioara hamar felejt... Ó, Ion, be igazan van a te szomorú nótádnak. Milyen egyformán testvérek vagyunk. Téged is elfelejtenek, jól tudod ezt, mihelyt elkerültél otthonról.

— Hová mész, Ion? — kérdem, hogy vigasztaljam.

— Messze... — s elhallgat.

Aztán dalol megint, mert nem tud anélkül élni. Sűrűn jő ki az ajkán a szó: Mămuțo, Mămuțico... s látom, amint a nagy legény anyját becézgeti. Nem tud elválni tőle, s a töpörödött vénasszony könnyei patakostul

folynak. — Mire felnőtél, hát itt hagysz engem... A legénynek erős a szíve, nem tántorítja meg az anyai szó. De most mégis, amint egyedül maradt, megszorítja torkát a szeretet. S a nóta olyan szépen tud sírni, sír az ember szeme helyett is.

— Anyám nekem is van! — mondom. — Sirassuk hát együtt őket! — Hazagondolok, vajon hányszor sirat meg naponta... Nekem most már könnyű, nem vagyok egyedül, de vajon az ő öreg, fáradt szíve bírja-e még dobogással... Jaj, mert anyám is ennek a földnek asszonya, s a szenvedésből túl sokat talált vinni magával. Elbódorgott gyermeke helyett most a fájdalom ül a szíve alatt...

Az én testvérem az elhagyatottságban tovább fújja a nótát. Minden fájdalmára van dallama, s könnyen tud velük játszani. Könnyű neki, egyszerű a lelke. Az egyik dalban szép folyó kanyarog a füves réten keresztül, s szomorúság folyik benne.

— Tîrnave și Mureșul...

A szeméből olvasom ki, hogy a legelésző juhnyáját is ott látja mellettük.

— A Küküllő vize... Az ő zavaros folyásától nem tudok megválni soha, nem tudom elfelejteni.

— Neked is az fáj, Ioane?... Mennyi testvérünk van!

— Hej, Ion, Ioane! Be könnyű volna nekünk a vándorlásunk, ha jobban megtanultunk volna búcsúzni. Csak erre az egyre kellett volna jobban megtanítsan az anyánk. Ha el tudnánk válni könnyen attól, amit szerettünk. Ha nem járna mindig otthon a lelkünk a sötét éjszakákon, alvás helyett is. Be könnyű lenne az élet!

Ha nem volna szülőföld, falu és az a sok-sok bánat.

S ha nem volna ez mind, egészen belénk zárva.

(1933)

ÓRÖLÉS

A víz szakadatlanul folyt a patakban s a gabona szakadatlanul ömlött le a garaton. A deszkából összerótt malomépület mellett egymagában forgott a nagy malomkerék és mártogatta egymás után küllőit a patakba. Egyfolytában, szakadatlanul, lassú egyformasággal. Vén volt már, s a vízi mohák rátelepedtek. Bolondot üztek belőle, kizöldült a korhadt fa, mintha virágozni akarna. Pedig inkább azt az időt leste, hogy mikor lehetne elúszni már tova lefelé a víz sodrával és a patak fenekén eltemetkezni. Szép lassan azt is, szép halállal, nehogy észrevegyék és megakadályozzák. Csak darabonként: ma egy vízhabaró deszka, holnap egy küllő utána. Itt már ennek is az ideje. Sokat forgott egy helyben, sok víz lefolyt alatta, sok szegény ember gabonáját jártatta le. Most már ő is megindul vénségére egy kicsit. Le a vízen. S amikor minden darabja eltemetkezik a víz fenekén, a halak aranyos hasa alól visszakacag a malomra, mely még mindig forogni akar.

Pedig a vén kerék most egy kicsit gyorsabban járhatna. Víz is van, várják is elegen, hogy már sorra kerüljenek az őrléssel.

— Sok eső volt — mondják a várdogáló asszonyok, s bent a malom sarkában egymás mellé húzódnak. — Sok. Ilyen őszt már rég nem értem. A törökbúza, amit nem szedhettek le elején, mind kárbaveszett. A csöve tiszta penész.

— Már észre öt hete is van, hogy a nap nem pillantott fel egy percre se — bizonyítja egy másik, mintha ő jobban tudná, mint a többiek.

De itt csak öregek vannak, akik panaszkodásnál egyebet úgysen tudnak. Fekete szók jönnek ki a ráncos szájakon, s szipognak utánuk.

A fiatalság a malom másik felében húzódott meg, s ott vidám is az élet. Vagy hat leány gyűlt össze a faluból, s legény is került közéjük. A leányok törökbúzázt hoztak örölni, a legénynek semmi dolga, csak azért jött, hogy erejét mutogassa s csókot lopjon, amikor a többi félrepillant.

A hat leány a gabonás zsákokon és a gerendán ül, énekel. A legény csak bele-belekap a nótába, hogy elrontsa, s ilyenkor nagyokat kacagva kapja el valamelyiknek a gömbölyű karját, mely azért nyúlt volt ki, hogy a haját megráncigálja.

Most szól a nóta, s egyébként illedelmes rend van. A nagy malomkövek forognak szép lassan, és a garatból hull alájuk a gabona. A friss törökbúzaszemek szótlan roppannak széjjel és hálnak meg, de az is lehet, hogy csak a nagy zúgás miatt nem hallatszik a hangjuk. De miért is sírna vagy panaszkodna a törökbúza, hiszen a malomban az a sorsa, hogy széjjelroppanjon. A malom másik felében egy hosszú tekenyőbe melegen folyik ki az aranyos sárga liszt a kövek alól, mint aki újra megszületik.

A legény néha odafut, amikor eszébe jut, vagy a friss vére magától odahajtja, s megvájálja a tekenyőbe halomra hullott lisztet. Felmarkol belőle s az ujjai között morzsolja keresztül, hogy jobban érezze, milyen a fogása, melege, s hogy beszippantson az orrába abból a vastag, különös erejű törökbúzaszaggból, ami a garat alatt ömlő lisztből kiárad. Könyökig benne vájkál, s az inge ujjának ráncai közül úgy rázza ki, mikor elindul, mint valami liszteszsákból.

A malom körül csendesség van, estefelére hajlott az idő. A patak vize csobog, s a kerék mellett, a deszkafalból egy helyen cső nyúlik ki, amelyen ömlik a füst. A molnárné vacsorát főz. A füst a fűzfák ágai között bujkál itt, a falu végén, de bent a faluban még sok helyen kell hogy tüzeljenek, mert a kékség mindjárt belepi az egész völgyet. Az eső aprón szitál az eget

borító felhőkből. Körül a hegyek feketék, s szivárog le rajtuk vékony erekben a víz.

Ketten jönnek az úton a falu felől. Két férfiú, s mind a kettő vállán egy-egy terű gabona. Sárosak, s a malomajtó előtt odaverik lábukat a földhöz.

— Ennek se lesz már vége, úgy látszik — panaszkodik az öregebbik, akinek a síkos úton nehéz a járás, mert hiszen ők sem beszélhetnek egyébről, csak az időjárásról. Ez a legnagyobb dolog olyan helyen, ahol vízimalommal örölik a gabonát.

— Be vígan vagytok idebé — mondja a fiatalabbik, hogy belépnek az ajtón s leteszik a vállukról a zsákot. — Bezzeg jó dolgatok van!

A nóta nem hallgat el, csak belé-belékacagnak nagyokat a leányok.

— Jó biza, lássa-é? Kijednek is lehetne.

— Hogy te? — kérdi az ember.

— Ha idejő közénk!

— Nekem már nehezen — legyint, s a nagy épület egyik sarkába tekint, ahol éppen ott kucorognak az öregasszonyok.

— Isten áldja meg kijetőköt! — kössön feléjük, ahogy a tisztesség megkívánja. A vénségek a nagykendőbe bugyolálva fogadják a köszönést, s az újonnan jött két ember is feléjük indul.

— Hát mért nem? — kötölőzik a leány tovább, s az ének is kettőbe szakad.

— Vén vagyok én már ahhoz, rég lejárt az az idő.

— Na akkor csak menjen a vénasszonyokhoz — csipkelődnek a leányok, s egymás szemébe kacsintanak. A katrincájukat csavargatják befelé, s hamisan kacagnak.

— Kukuriku-u-u! — búvik elé a legény közülük. — Hát felesége van-e kijednek?

Az új vendég a térdéhez ütögetve veri le sapkájáról az esőcseppeket, s most hirtelen felkapja a fejét.

— Netene, bezzeg jó helyre kerültél, te János. Jól békaptál közénk!

— Én bé, lássa-e, hát kijednek már nem kell fehérnép?

A leányok vihogva húzódnak széjjel, ahogy a legény elődugta a fejét közöttük, de János a két karjával egyszerre kettőt ragad meg, s visszaülteti őket, ahol voltak.

— Van-e felesége, Zsigabá? — kérdezi.

— Nekem van egy.

— Vajon a mit szólna, ha látná?

— Mit te?

— Azt, hogy kijed a vénasszonyokhoz húzódik.

— A jobb itt! — mondja Zsigabá kurtán.

— Jobb, mert nem perzselnek. Suhutt! — vágja vissza a legény.

A vénasszonyok szögletében összebújnak a fejek, s megindul a pustogás.

— Szégyentelen — vélekednek a legényről.

De a legény nem szégyell semmit. Sorba ölelgeti a leányokat, egyszerre kettőt szorongat az ölében, s erőlteti a csókot. Aztán elengedi az egyiket, s az úgy repül el, mint a szabadon eresztett madár.

— No, Lina, ide add a csókot! — s a fejét összedugja a leánnyal. Csókolja, szorítja magához, de a leány is a javából való, s nem adja olyan könnyen. Tudja, mi a játék. Védekezik, csapkod a keze, s amikor már egyébként nem segíthet, beleharap a legény arcába. János felugrik a harapásra, s megvadul a vére, az ereje megkétszereződik. A karja feszes és életre-halálra megy a játék. De a csók végre megvolt, s a legény elégedetten engedi szabadon ezt a madarat is.

— Itt a tűz nyoma, lássa-e, Zsigabá — és inge ujjával végigdörzsöli a harapás helyét.

— Fene legény vagy te is — mondja a két ember, s egyszerre dolguk után látva, eltűnnek a két őrlő garat mögött. Lemennek a néhány lépcsőn, mi a lisztes tekenyők felé vezet, s gondoktól sötét arccal, komolyan beszélgetnek. Lent folyik vékonyan a két kő alól a liszt, s egy-egy deszkahasádekon keresztül belátszik kívülről a kerék, ahogy a vízben fürödözve forog. Preckeli a vizet s egyhangú a zúgás. Lent különben csendesség van, emberi hang nem zavarja a malom munkáját.

Szótlanul elnézik a csordogáló lisztet, hallgatják az őrlés zaját, bámulják a malomköveket, mik úgy forog-

nak, mintha az időt öntötte volna fel reájuk valami molnár, vagy az életet jártatná le alattuk. A fenti vidám tobzódás elől menekültek ide.

— Nekünk már itt a helyünk — mondja Zsigába.
— Rajtunk már keresztülment a nagy kő, mi már lejártunk. A lisztet el kell választani a gabonától.

— Leöröklődünk — hagyja rá a másik is.

A tekenyők szélére támaszkodnak a könyökükkel, csendesen bámulják, mint folyik le a liszt. A malomkövek forgásának lökéseire egyformán ringatózik a testük, ahogy a garat oldalához támaszkodnak.

— Egyszer én is voltam legény — mondja Zsigabá, s aztán tovább hallgatnak. Talán nem is gondolnak semmit, csak nézik a malomkövek munkáját. Hosszasan. S amikor ezt megúnják, kezdik a maguk sorsát számonvenni ismét.

— Nehéz a nyomorúság — mondja a fiatalabbik, s a sapkáját kiteszítja a homlokából. — Csak két vékát tudtam elhozni most is, a többi másfelé kellett. Ahajt öt vékát fejtettünk le az este, s a nagyobbik részit ennek is el kellett adjam. S ez a kicsi, amit idehoztam, ez se ér pénzt. Vizes is, gyenge is. Mire kikerül a garatból, málé lesz belőle. De nem tudtam várni, amíg megszárad, mert nem volt mit enni otthon. Három felnőttnek s két gyermeknek sok kell...

— Sok biza — hajtogatta fejét az öreg —, vénségemre én sem szabadulok meg már a gondtól. Ejsze soha. Még két unokámról is kell gondoskodjak. Reám maradtak szegény árvák, s fel kell öltöztessen, hogy iskolába tudjam jártatni. Csúf idők kezdtek már lenni, lábbeli nélkül nem lehet künn járni. Neked legalább ott van segítségül az asszony, de én már mióta egyedül vagyok...

A kerekék forognak, a szavak megörölődnek a zajban. A fentlevők nem hallanak semmit belőlük, de nem is szükség, hogy hallják. A malom áll mozdulatlanul, egyhelyben, s a tetejére ráereszkedett a szürkület. A fűzfák vékony vesszőái elbújtak a sötétbe, a patak fölött csendes szél indul. A faluban kivilágosodtak az ablakok s most idelátszanak, mint egy-egy lámpás. Halvány csillagok, mik nem mozdulnak soha egyhelyből.

De az égen most úgy sincs csillag, valaki fukarul bánik az éjjeli kivilágítással. A malom előtt megy el az út vizesen, sárosan, a két vége a sötétségbe vész. Nagy ritkán egy-egy szekér végigkocog rajta, s emberek vannak abban is. Mint valami nagy titok, feltűnnek és megint nyomuk vész. A kerekek döcögnek, nyikorognak elhagyottan, s ropognak alattuk kétségbeesésükben az út közepén levő kavicsok.

A malom kerekei is járnak, mint nappal; a malom örül egyfolytában, jöhet éjszaka, jöhet rózsaszínű hajnal.

— Vajon hol a molnár? — kérdi bent az egyik leányocská, aki a sötétben már nem tud nyugton ülni.

— Mit akarsz vele? — mókázik a legény. — Várj még egy kicsit, igen világosság van! Meglátnak!

A szavak után a sötétben pustogás és visszafojtott kacagás bujkál a leányok között.

— Éppen azt akarom, hogy még nagyobb legyen a világosság — bizonykodik a szégyenbehozott.

— A sötétben jobban megkapjuk egymást — tökéletlenkedik a legény. — Várj csak egy kicsit, próbáljuk meg!

A sok leány versenyt sikolt, ahogy a legény megmozdul. A szögletben egymás mellé bújnak, olyan dolgot csinálnak, hogy a hely szakad össze.

— Ne rútítsatok úgy, te! Sok fudázatl — korholja egy öregasszony őket. — Nem szégyellitek magatokat!

De éppen belép a molnár, s a sötétségnek vége lesz. Kezében égő lámpa van, amivel reájuk világít, s ettől egyben visszajön a csend. A leányok megint a zsákokra kuporodnak vissza, hogy mutassák, milyen illedelmesek. A lámpa a falon marad, s álmosan pislogtat a lángja a liztes falú épületben. Mintha most költötték volna fel álmából.

— Molnár úr, molnár úr! Hamar reám kerül-e a sor? — kérdi az egyik leány, csak azért, hogy a hangja kiválják a többi közül. Mert szívesen itt ülne, ha kell, akár reggelig is, mert az idő jól telik s az éneklésnél nincs egyéb dolga. Anyai gond sem ügyel minden szóra, amit a legénynek mond. S ha Jánosnak úgy jön kedve, még csókot is kaphat hirtelen.

— Hát a te gabonád hol van? — kérdi a molnár tréfásan a legénytől.

— Az enyim megvan, ne féljen. Mért akarja tudni?

— Meg akarom örölni, hogy hamar hazaszabadulj innét — alakoskodik.

— Itt van né! — mutat a legény kacagva maga elé.

— Hol te?

— Lásza ezt a sok leányt?

— Én igen, hát miért?

— Én ezeket örölm. Csókkal.

— Hát segítsek-e? — figurázik a molnár.

— Hagyja, egyet se! Egyedül is megbírom — mutatja a nagy komolyt a legény. — Az én dolgom egyedül. Ugye, Lina? — és a leány szemébe hunyorít.

— Igen, de mű nem vagyunk zsákok — kötölöznek a leányok. — Hogy örölni lehessen münköt.

— De ölelgetni annál jobban lehet. Jobban, mint a merőzsákok.

— S ropogtatni! — szól belé a molnár.

— Tiszta igaz! Mint az új gabonát. A jó egészséges, tiszta magot!

A legény konokul néz, a szeme játszik, szaporán ugrál, aztán a molnárt is megtréfálja hirtelen.

— De bezzeg maga is megropogtatná!

— Én meg osztán igazába, ne félj!

A leányok szaporán kezdenek beszélni egyszerre.

— Kell is maga valakinek! Örökké lisztes! Siessen hamar, öntsön a garatra, mert lejárt. De ügyeljen, ne-hogy eltévessze, s a torkába értse, pálinkával!

— Fusson! Hallja-e, hogy zakatol! Üresen jár!

A nagy kacagásba belefullad a tréfákozás. A tarka ruhákban begyesen kicsípett lányok illegetik magukat, ebbe nem fáradnak belé, akármeddig kell is a malomban várni.

— Te hát a leányokat örököd — mondja a molnár.

— Én ököt, lássa-e, egész nap! — gonoszkozik a legény.

— Fene erős kell légy akkor, hallod-e? Erősebb, mint a malomkő!

— Én az is vagyok osztán!

János kiáll a leányok elé s feszíti magát, hogy lás-
sák, milyen válla van.

— Ide elfér egyszerre két zsák! — üt reá.

— Oda el, ha megbírod!

— Nem hiszi? — szöki meg magát fürgén a legény.

— Bajosan.

— Megmutassam-e? — s a merőzsákhoz kap.

De mire kettőt a vállára hajítana, a molnár meg-
állítja.

— Nem úgy, hé! A beszéd nem arról volt!

— Hát miről? — áll meg a legény.

— A leányokról! Velük hogy tudsz bánni!

János egy percre sem zavarodik meg, hanem bátran
kivágja:

— Egyszerre kettő dől a nyakamba, ha akarom!

A leányok készen állanak a játékra. De nem mu-
tatják.

— Meglássuk!

— Ezt már aztán én is megnézem! — mondja a mol-
nár, s egyszeriben megkezdődik a játék.

A legénybe nem fér el a fiatalsága, s úgy érzi, hogy
az ereje soha ki nem fogyna, mert a talpán keresztül
a földből folytonosan áramlik belé, mint a vér a két
karjába. Hátraveti a nyakát, s mint a bőszült bika, úgy
szorítja a sok leányt a szögeletbe.

— Megvagy! Látod-e, Zsuzsika!

Egy piros szoknyás, tarka blúzost erősen meg talált
ölelni, erősen magához szorította a testét, s ebben a
percben úgy érezte, hogy el sem tudja eresztetni többé.
Valahogy összeolvadt a testük melege, s ő megfledke-
zett mindenről. Már nem törődött a többivel, csak ezt
az egyet ölelte szorosán s vonta közelebb magához. Le-
fogta a leány kapálózó két karját, odanyomta a ver-
gődő testet a deszkafalhoz, s csókolta, fojtotta az arcát
belé.

— Já-nos! — sikoltotta a leány. — János! Elment
az eszed! Mit akarsz? Eressz el, János!

A kiáltás s a vergődés még jobban megvadította a
legényt, aki elől már eltűnt a malom, megszűnt a zaka-
tolás, összefolyt minden, s a teste egészen megmereve-
dett a feszültségtől.

— János, az istenért! — nyögött a leány, s a lihegéstől levegőhöz alig tudott jutni.

Egy pillanat alatt történt ez a fellobbanás, és egyszerre három asszony is odafutott a malom másik feléből, s kihúzta a leányt a legény karjai közül.

— Elment az eszed, te szégyentelen! — ripakodtak az asszonyok a legényre.

János hirtelen magához tért, s visszatorpant. Úgy érezte, hogy hanyottág esik.

— Nekem el — mondta kurtán, s maga elé bámult mereven.

A leányok nem vették észre rajta a változást, s az elerőtlenedést. A molnár hamisan hunyorított a bajusza alatt.

— Na ugye, nem sikerült.

A legény még egyhelyben állott mozdulatlan, mintha megmerevedett volna a teste.

— E nem — ismerte be fejcsóválva, s a földet nézte konokul.

— Veszedelmes portéka a fehérnép!

— Az a! — hagyta rá, mintha nem is tudná, hogy a szája beszél. Aztán egyet lépett hátrafelé a csizmás lábával tántorogva.

— Igen közel kerültem hozzá... — morzsolta a fogai között.

— Tám tántorogsz, vajmi! — csapta össze a molnár a kezét, úgy kacagott.

Zsuzsika lesimította ruháját, és lesütött szemmel húzódott be a többiek közé. Egy percre csendesség lett a malomban, csak az őrlés megszokott, egyforma zaja duruzsolt, a kerekek zakatoltak csak. A lámpavilág sárgán világított reá a malomban összeverődött csapatra, amelynek közepén egyedül, megátalkodottan állott a legény. De Jánosból egy pillanat múlva kipattant a visszaszorított erő.

— Hogy én tántorgok? A Máriáját!

Mintha egyszerre megvadult volna, tovarontott, s ebben a percben már két merőzsák feküdt a vállán meggörnyedve, mint a húr, mikor a nyilat el akarják patintani. A legény alattuk mereven, biztosan mozgott, s kilépett a malom közepébe.

— Hát tántorgok-e? Ki jő velem most megküzsdeni! Mert nagy kedvem van reja!

A két merőzsák vastag teste alatt ropogott a dereka, két karjában és az egész testében megfeszültek az inak, fejébe futott a vér, előntötte a pirosság, s a két arcából gőzölgött a tűz.

— Hát senki se jő velem megküzsdeni! — s megfordult a malom közepén.

A leányok vágyódással nézték az erejével küszködő legényt. Elfelejtkeztek magukról, csak a szép szál erős fiatal testet látták, s odatapadtak a kidomborodó mellére. A lihegő test melegét saját testükön érezték, s bátrabban szóltak.

— Ügyes legény vagy, János... hiába no!

A legény a molnár felé lépett, de ez sietve elhúzódot a malom másik része felé.

— Én hordok elég zsákot naphosszat! Nincs kedvem a játékra is!

— Ez nem játék, hallja-e! — áll meg a legény.

— Mi, ha nem az?

— Ez küzsdés!

A leányok várták, hogy gyönyörködhessenek az erőben. Kipirulva, izgalommal szorították egymás karját a nagyruhák alatt. S egyszerre kiabálni kezdtek vígan:

— Zsigabá! Zsigabál Be jó, hogy éppen jő. Siessen hamar, küzsdjék meg Jánossal!

— Nincs kedvem mókázni — mondja Zsigabá, ahogy jő lefelé a lisztes tekenyőktől. — Jánosnak könnyű az élete... Fialat még!

Most megszólal a molnár is, közelebb bátorkodva, hogy már más férfiú is van.

— Te János, mondok egyet. Vedd valami hasznát a nagy erődnek, ne csak jácodj vele.

— Hasznát? Elég hasznát veszem, láthassa — s büszkén néz körül a lányokra.

— De nem így. Állj be zsákhordónak ide a malomba! Anyádon is jól fogna a pénz.

— Az én erőm magamnak kell, nem adom el egyébre.

A legény széjjelnéz a malomban, mintha azt várná, hogy a homályból lép elő egy érdemes erős ember, aki-

vel megküzdjék. Az arca fényes a feszültségtől, ahogy rávilágít a lámpa. A két karján az ingujj reszket, de nem a fáradságtól, hanem a felhajsolt vértől. A vállán lévő két zsák bekötött szája görbén hajladozik.

— Erős legény vagy, János, tiszta igaz! — olvad ki a szó magától az egyik lány száján.

Jánosnak jólesik az odaadó elismerés, és a zsákokkal még játszik is.

— Én az! S jókedvű — válaszolja. — Hát senki sem áll ki velem? Pedig ma táncolni szeretnék, a magam módján!

— Táncolj egyedül — biztatják a leányok.

— Hát egyedül is tudok! A Máriáját! A merőzsákokkal!

Hirtelen széjjelveti a két lábát, aztán megszőki magát, s a zsákokkal úgy bánik, mint a labdával.

— Nem bírok az erőmmel! A testem ma meg kell roppanjon! — s hozzáfogott a merőzsákokkal való játékhoz. Kapta a vállára, a hóna alá őket, táncolt velük, dobálta egyik szegletből a másikba.

— Van erőm, zsák van-e még!?

A homlokából feltaszította a báránybőrsapkát, kezét végighúzta az arcán, de az izzadságot nem törülte le róla. Ott hagyta, hogy folyjon le magától.

A zsákok, melyeken kitombolta magát, egymáson feküsznek rakásba hajigálva. A rossz deszkapadozat nyikorog a rajta feszülő erőtől. A malom is tán összedülne a benne levők fejére, ha az Isten ígéje nem tartaná. Kint a hegyek között az éjszaka tévelyeg, felzavarva.

— Elég erős vagy, tudjuk — nyugszanak meg a leányok, s a tombolás elcsendesedik. A legény megáll egy percre, mintha szusszana, de ezalatt is hamisat gondol, s hirtelen elkapja Linát, a kacagót.

— Most veled jácodom! — s meghintáztatja a levegőben, mintha el akarná repíteni. A leány sikolt, a többiek kacagnak, s a malom belseje megint mozgalmas lett az élettől.

— Most veled jácodom minden erőmmel, hallod-e — súgja oda a fülébe, s a leány, mintha rég várt titkot mondtak volna meg neki, elhallgat.

A fiatal pár leül, az élet izgalmától piros az arcuk. Nem nyughatik bennük a jókedv, s a vérük forog a szívükben, mint a malomkerék a gyorsan futó patak medrében. Egymás testén pihennek és a legény simogatja a leány forró karját, amelyen reszket a halovány blúz.

— Szeretsz-e?

— Én igen!

— Bújj ide akkor közelebb, s ne félj.

Ők ketten nem is féltek semmitől, pedig a vénasszonyok között ugyancsak megindult a csúf szó ellenük. A szegletbe behúzódva fáztak már az öreg testek, mert este volt, ősz volt, s a tél is közeledett. A keskeny deszkahasadékokon pedig bebújtak a rosszféle szelek, azok is fiatalok voltak, s nem akarták nyugton hagyni őket. A legény jókedvét nem nézhették örömmel, mint ahogy kellett volna. Kendőjük szélét a szájuk elé húzták, s azon keresztül pustogtak, nehogy a János fülébe kerüljön. Vének voltak, fáradtak, várták, hogy már hazakerülhessenek innét s lefeküdjenek az ágyba, nyugunni.

— Hitvány legény ez a János — mondta az egyik, s lopva a fiatalok felé nézett.

— Ez a Lina se jobb! Milyen szégyentelenül fogja... nézzetek oda, te...

— Szegény vén anyja semmi hasznát sem tudja venni... Jó erős nagylegény, s az erejét csak itt mutogatja, ilyen helyt. Mondani is akartam az előbb, amikor a zsákokkal űzte az eszit, hogy „szép legény vagy, fiam, ügyes legény! Itt eltöltöd az időt, haszontalankodsz, mutogatod a nagy erődet, s szegény anyáddal nem törödsz semmit. Hagyod, hogy kínlódjék otthon egyedül... mindennel.”

— Biza szegény Zsuzsikanénnek is sok kijutott — mondja a másik. — Amióta özvegyiségre került, egyedül tartja fenn magát, egyedül szerez be mindent, ami egy házhoz szükség... Felnevelte ezt a gyermeket is né, most mi haszna van belőle! Tekereg csak, hitványkodik...

— Tegnap is jövök el ahajt a kapu előtt, hát látom, hogy a vénasszony vágja a fát. Ott kínlódik a csutak mellett a fejszével, de semmiképpen sem tudja elhasítani.

— Hát nincs kijednek fia? — mondom én is. — Kijednék kell a fát vágni?

— Nincs biza, azt mondja, s a könnye egybe kiesett. Nincs fiam se, pedig az Isten meghagyta volt az uram után... Hogy ne maradjak egyedül... De nincs, elromlott... — panaszkodott nekem a favágó mellett, s ahajt kivettem a fejszét a keziből, és én hasítottam ketté neki a fát.

— Nincs, amit tüzeljek, panaszkolt, pedig már itt vannak a hideg üdők, s tűz nélkül fázom egyedül ülni a házban. Nincs semmim, nincs senkim — sírdogált.

Az asszonyok sötéten bámultak maguk elé, a szürke lámpavilágos padlóra.

— Rossz fia van, rossz... — hagyogatták rá.

— Az apja természetire ütött — mondta a legöregebbik, aki a régi embereket is látta még, s emlékszik arra, amikor a mostani öregek voltak fiatalok. — Az apja sem volt jobb... — mondogatta, s szeme elrévedezett az idők sikátorában. Nyugodt volt az arca, anyai jószág ült rajta, mintha a rosszságért sem akarna senkit vádolni. — Éppég ilyen hitvány, semmitérő természete volt annak is... Ilyen rossz természettel verte meg az isten...

Megállott, szünetet tartott, mintha valahol elnézné az emlékei között az apát, a rosszat.

— De legény volt! Szép legény — tette hozzá, mintha most is vallana neki. — Szép... S jácodott a fiatalságával. Éppen így bolondultak utána a leányok, mint ezért né... S annak se kellett osztán egyéb a világon. Egyébbel sem törődött, csak magával.

— Hát azt hiszitek — tette hozzá egy kicsi hallgatás után —, hogy egyébként meghalt volna olyan hamar? Olyan fiatalon még s olyan virágában? Amikor megházasodott, Zsuzsikanént elvette, túl volt már mindenben. Nem hozhatta helyre már semmi. Tönkretette a nagyeros testét s az egészségét...

Az asszonyok szemében szomorúság ütött tanyát. Asszonyok voltak, s sajnálták a legényt, aki nem tudja, hogy mit csinál. S nem tudja, hogy más is volt már ilyen erős. Csak megy vakon a természete után, amit mástól kapott az erejével együtt. Csak csókolni tud, csak játszik

az étellel, ami biza nem is játék pedig. Romlik a vére után, csinálja azt, mit az apja is végigcsinált, de mi végre?

— Nohát ez se lesz jobb — mondják beletörődve. — Igazi apja gyermeke... A nap egy részét itt tölti a malomban, dolog nélkül léhaskodva, a többit a korcsmában s másfelé, ahol léhaság van.

A legénynek most még nem jutott eszébe a korcsmába menni. A leányt ölelgette s dudorászott. Lina pedig boldog volt a bolond, s olvadt el az ölében a teste.

— Be erős vagy — súgta oda a szép legény fülébe, hogy hízelegjen. Hogy eltalálja a kedvit. A legény kacagott s a szemébe nézett.

— Én az, s nem félek semmitől.

— Hát apámtól, ha most idejönne s így kapna? — kacagott a leány.

— Nemhogy apádtól, de ha amennyi legény van a környékén, mind idegyúlne, akkor se ijednék meg! Olyan nincs a világon, aki engem megszalasszon! — gonoszkodott. — Aki engem tőled elhajtana!

Erősen fogták egymást, s úgy érezték, mintha nagy háborgó tenger közepén ülnének ketten, egy olyan kicsi szigeten, ahová éppen csak ők férnek el.

— Nincs, nincs — mondja a leány, s a legény nyakát öleli a két karjával. — De ugye, csak engem szeretsz egyedül?

— Téged csak! — ígérte a legény bolondul ennek a leánynak is, mert nem volt az övé az esze.

A malomra megint reáborult a csendesség, nem maradt más zaj, csak a kerekék zúgása s a garat zakatolása. A merőzsákok feszesen feküdtek, mintha álmos legények nyúltak volna el a földön. A tobzódó, küszködő erő elpihent. Az asszonyok között egynémelyik már szunyókált állva is. A leányoknak nem volt többet éneklésre kedvük, pustogva beszélgettek egymás között. A lámpa pislákol, mintha néha a szeme bekoppanna az álmotól. Mozgás nem volt semmi, csak a molnár matazott csendben folytonosan, egyik helyről a másikra, s öntött fel néha új gabonát.

— Hitvány legény... — nyugodtak el az asszonyok, s a kendővel körülfogták egészen az arcukat. — Korcsoma s tekergés... Be megverte a jóisten szegényt... De meg az anyját is, szegény Zsuzsikanént. Mekkora fájdalom lehet ez egy anyának...

— Az áldott nyárt is eltöltötte ez a gonosz legény dolog nélkül — szipákolt egy másik asszony, hogy a lelkét megnyugtassa azáltal, hogy mindent kibeszél, ami benne van. — Hányszor elmondtam neki: gyere, János, dolgozz, mert jó erős vagy... De annak hiába mind. Csak kacagott, s rosszaságon járt az esze azalatt is. Pedig milyen fájin legény volna egyébként...

Beszélgettek, örölték a szavakat a zúgó csendben. Mert hiába készültek az elszunyókálásra, azt se tudták most. Anyák voltak, s érezték a nagy emberi tragédiát, amit előttük játszott le a legény. A rossz, a tekergő fiú.

Egyszer csak felpattant az ajtó, s minden szem oda-szegeződött. A sötét hasadékon keresztül összetörött öregasszony lépett be, maga után kizárva a sűrű éjszakát. Ráncos kezében nagy bot volt, girbegörbe dorong, mivel a kutyákat riasztotta el magától az úton, s békésebb helyen támaszkodni is lehetett reá. Hátán egy fél-vékányi gabona nyomta le öreg testét a földre.

— Jaj, hogy elfáradtam! — ejtette le hátáról a terüt, ahogy a malomba lépett. A derekát fel akarta egyenesíteni, mintha akkor nem érezné a fájdalmat, de nem lehetett. Csak a kezét tette hátra, hogy csillapodjon a kín.

Az asszonyok arcán megmerevedett a döbbenet.

— Hát kijed hogy jár ilyenkor egyedül az úton, Zsuzsikanén! — kérdezték egyszerre, mintha nem hinnének a szemük világának sem.

— Jaj, soha ide nem érek, azt hittem — sopánkodik tovább Zsuzsikanén, mint aki már se nem lát, se nem hall a maga baján kívül. — Jaj be nehéz ez az én életem... Hogy így kell meghaljak én...

Az asszonyok egybe közelebb futnak hozzá mind, mintha a haláltól akarnák megvédeni.

— Mért nem küldte el maga helyett ezt a gabonát valakitől?

Zsuzsikanén úgy áll, halottra fáradt arccal, sárosan, széjjelázott cipőben, szakadozott gúnyában, mint aki már kirekedt az életből.

— Kit küldjek ugyanbiza...— esik ki a szó belőle, mint a falat.

— Kit hát, Zsuzsikanén? Jó nagy fia van! — mondják felháborodva az asszonyok, akikből ez a sors szélére sodort asszonyi roncs kiszólitotta mind az anyai tragédiákat. Minden szomorú sorsot, ami várhat az asszonyra.

— A fiam... — motyog az anya. — Szép nagy, jó erős fiam... Jaj, nekem nincs fiam — borul el egyszerre az arca, s a szeme fénye elvész valahol, ahol semmit se lehet látni. Lerogyik az ócska zsákra, amit idáig cipelt, úgy tesz, mintha csak nyugodnék. Fekete kötényét felhajtja, s az arcát törülgeti vele. Folynak a könnyek, a kötény is vizes az esőtől. — Nincs biza... Nincs, ugye istenem... Nincs!

A könnyei lepotyognak ügyetlen kezei mellett, és a surc nem elég, hogy mind kifoghassa őket. Talán nem is bírná meg.

— Nincs fiam, hiába vártam — sírdogál tovább csendesen. — Hiába vártam egész délután, hiába vártam vacsorakor. Hiába vártam vacsora után is, s hiába várom hajnal hasadtáig... Hiába vártam, hogy legyen fiam, aki ezt a kicsi törökbúzáat elhozza nekem megörölni... Muszáj volt én elinduljak, ha le is szakadt az éjszaka a világra, mert holnap nincs miből puliszkát főzök... Nem jött hát... De én vártam a vacsorával, s holnap reggel is várom a tejjel...

Panaszol magáról, de a fiát nem gyalázza, rosszat nem mondana róla. Elcsendesedik, nem bírja sokáig már a sírást sem.

— Szinte összeszakadt a derekam az úton a sötétben, amíg ideértem... — sírdogál tovább, az arcán öntözgeti a ráncokat. — Nem jött, hiába... Nem jött senki! Jaj, tudjátok meg — tört ki kétségbeesetten öreg torkából a legnagyobb zokogás —, tudjátok meg ti is, hogy nincs nekem fiam... Nincs fiam!

— Ott van a fia, Zsuzsikanén! — mutattak az asszonyok a szegletbe, hogy megalázzák a legényt a földig,

ameddig csak lehet. Hogy a nagy anyai fájdalommal, amit ő okozott, összetörjék.

De a szegeletben csak ijedt leányarcok bámultak vissza. János nem volt sehol. Lina magánosan ült, s üresen maradt ölébe bámult. A szemét nem emelte fel, mintha a súlyos fájdalom egy részét ráakasztották volna. Széjjelnézni sem tudott.

János már messze kóborolt kint az őszi országúton. Mikor anyját meglátta, összeomlott körülötte a világ. Oda akart futni, hogy megölelje, mert nagy volt szívében a szeretet mindenképpen, de a leányok között volt, nem tehetett. Egy óvatlan pillanatban kilódult az ajtón, mintha az arcára ütöttek vagy meggyalázták volna, úgy, hogy bujkálnia kell az emberek elől, míg a világ.

Csak akkor tért magához, mikor a malom az éjszakában már messze elmaradt az út mellett. Nem a falu felé haladt, hanem sietett el, minél messzibbre, magányos helyre. Maga sem tudta, hogy merre, csak ment egyfelé. Lábai alatt lötyögött a víz, a hideg szél lehűtötte forró mellét. Nagyon egyedül maradt. A faluból egy lámpavilág sem kísérte már az útját, a malom messze elhúzódott a sötétben, de zúgása még egyre hallatszott tovább, amint a szegény emberek nyomorúságos gabonáját őrli. Egyhangú, örökös zakatolása még sokáig a fülében kísértett. Fent az égen nehéz fellegetek kergettek a szelek, ki tudja merre...

(1934)

HALOTT-VILÁGÍTÁS

A temető ott feküdt szemben a faluval, a hegy oldalában, s az arcát arrafelé fordította, amerről reggel a nap feljő. Ősrégi pogány hatalom uralkodott még benne, amikor a nép napot és forrást imádott s azok előtt borult le. Mert a forrásnál buggyant elő csodálatosan a földanya mélyéből a víz, s a naptól született meg az este s a reggel, a két legnagyobb csoda.

A nép a pusztaságról a hegyek közé költözött, más vallást erőszakoltak rá a hatalmasok, de halálában mégis visszatér az ősi erőhöz, s annak az oltalmában adja át testét a földnek. A temetőben a holtak uralkodnak s az élő hatalmaknak nincs bátorságuk szembeszállni velük.

Mert a halott hatalmas úr! Ünneplő ruhába öltözve költözik ki a temetőbe, s amint elfekszik nyugat és kelet irányában, arccal a nap felé fordulva, megtántorodnak az élők is a titokzatos hatalom előtt.

Szembenéz egymással a két falu, az élőké és a holtaké, s ügyelnek egymásra. De most csak panaszkodni tudnak.

— Hitványul vagyunk — mondják a holtak. — Elfelejtkeztek rólunk egészen. A gurdé befogta a temetőt, s a gazok között elvesztek a sírok. A kövek kidültek a fejünk mellől, betemette a moha, s lerágta az írást is.

— Nyomorúságban élünk! — sír fel éjszakánként az élő falu. — Nyomorúságban kínlódunk, s a betevő falat is hiányzik a szánkából. Cudar idők járnak felettünk, s mi mezítláb, rongyosan bódorgunk.

— Anyádot s apádot sem kapnád meg a nagy gurdé között, hiába jónél keresni — vádaskodik a temető.

A faluban pedig felzúdul a jajgatás.

— Gyermekeket, hites társamat sem kapom meg, pedig élnek. Elszakadtunk egymástól, földönfutókká lettünk. Hiába keresem őket az élők között.

Az este szépen leszállt, s november is a temető végére érkezett vele. A falu tarka színbe öltözve készült a halálra. A fák felvették ünnepi ruhájukat, amit egész nyáron keresztül dugdosva tartottak, hogy majd legyen mibe felöltözni a meghaláskor. Egyik szebben kicifrázta magát a másiknál, szép sárga szoknyájukat csapkodta a szél, s piros pántlika lobogott utánuk. A gyengébbek már megadták magukat, a szél leszaggatta tarka ruhájukat, kopaszon, meredt karokkal állottak. Alattuk vékonyhasú malacok turkálták a földet a szép, finom illatú levelek között.

A kertekben búsult ürömrózsát szedtek az asszonyok, s apró fehér halotti virágot kötöttek közéje.

Az erdők merőn állottak a hegyek tetején, s nem mertek mozdulni egyet is.

Csak a madaraknak jött meg a kedvük, s énekeltek naphosszat, megrészegedve a körülöttük levő sok mindenféle színtől. Röpködtek a tarka falevelek között, s szebbnek látták a világot, mint valaha. Nagy vackorfa állott a falu felett az oldalban magányosan, s vérvörös leveleit már rég odaajándékozta a szeleknek. Egy karcsú nyárfa nem tudott még megválni haláltól érintett gyermekeitől, és félve rezzent össze minden gyenge szélfúvásra.

A messzeség elolvadt a színekben, amelyek az erdők-ből, sárgáspiros levelekből és az ég kékségéből folytak össze. A világ megkisebbedett, nem maradt benne egyéb, csak a falu és a temető.

A falu a temetőbe készült.

Az asszonyok feketébe borulva jártak a házakban, s fehér volt az arcuk a bánattól. Fekete szoknyájuk suhogott, mintha a halál bujkálna a ráncok között.

A temető várta a látogatást.

A nép megindult. A fák már sötéten állottak, és a sírok elvesztek a bokrok közötti homályban. Nagy fekete folt volt a hegy, mintha az égből szakasztották volna ki egydarabban, s a tövében húzódtak meg a hol-

tak. Szemben vele, napkelet felől még sötétebben állottak a hegyek.

S köztük feküdt, nagy bölcsőben, a falu.

*

Kicsi lángok kezdtek kigyúlni itt-ott, s emberek mozgottak a holtak között.

A faluban felgyúlt egy-két lámpavilág, amelyek fényénél az otthonmaradottak úzték tova az estét. A sötétségben úgy pislákol a beteges sárga fény, mint valami távoli, messzi csillag.

A gyertyalángok megtépték a sötétség bársonyát, s helyet kerestek maguknak a temetőben. Sötét asszonyi árnyak vánszorogtak el a fák alatt, és nem találták rokonaikat a holtak között. A föld egyforma és betakarja a hompokat vastagon a lapi.

Aztán az ujjak gödört vájnak a sárga levelek között, és a gyertya gyámoltalanul egyedül marad az agyagos földben.

— Édősapám vajon hol van? — kérdi egy gyermeki hang, s egy kicsi leányocska nagy fekete kendőbe bugyolálva kapaszkodik anyja szoknyájába, nehogy elszakadjanak egymástól. Az asszony arca meredten bámul a sötétségbe, szemeiben fáradtság ütött tanyát, mintha az élet elől menekült volna ki a temetőbe.

— Édös jó uram, eljöttem megint! — tör ki belőle a zokogás, mikor lerogyik az ura hideg sírjához. — Eljöttem, mondd meg, mit csináljak! Három esztendő óta még nem került le testemről ez a gyászruha, s most már nincs is egyéb, amit felvegyek magamra. Gazda nélkül tönkrement mindenünk ebben a rossz világban. Nincs marhám, a két szép lovat is eladtuk, amit te úgy szerettél, a birtokot kihúzták alólunk. Már csak a ház maradt meg a fejünk felett. Mi lesz a leánykáddal, látod-e, hogy megnőtt a szép lelkem, mióta te meghóttál.

A leányka a virágokra hajtja a fejét, kicsi arcát befúrja közéjük, úgy sír, hogy az anyja szíve is szakad meg belé. Az asszony reáborul, betakargatja a fekete kendővel, hogy a szelek ne bántsák, s együtt sírdogálnak.

— Látod-e, itt a tél, cipő kéne a kicsi lábára, gúnya kéne, mert megfázik ebben a vékony köntösben! — panaszolja tovább halott urának a sok bajt.

A homp alól nem jön sem válasz, sem segítség. Az apa aluszik. Az anya és a leányka rádől a sírra, a lán-goló kicsi gyertyaszál mellett kétfelől, s várja, hogy csoda történjék.

Bennebb két asszony járja a temetőt, utánuk mászik a dombokon keresztül három kicsi gyermek. Az öregeb-bik asszony botra támaszkodik, s arcáról, gyertya fényé-nél, száz esztendőt lehet leolvasni. Mellette a menyé lépeget, s támogatja, utána az unokák.

— Lelkem, jó uram, hát nem kaplak meg...? — szipog a vénség, s megáll egy helyben, fejét hátravetve, pihenni. — Már tán én is idekerülök nemsokára... Az Isten megkönyörül rajtam, s nem kell többet vissza-mennem a faluba.

Fekete kötényével megtörüli a szemét, s tovább mondja, mintha szünetet nem is tartott volna.

— Jaj, mert sok időt mértem, sokat láttam, de ilyen hitvány világ sohasem volt még, mint ez a mos-tani. Látod-e, a leányunk úgy elment a városba, hogy többet vissza sem jött. Eszibe se jut, hogy még él az anyja, nem törődik velem... Elhajtotta a nyomorúság, s most nincs suhutt. Elveszett...

— Hallgasson, anyámasszony, — hajlik melléje a menyé. — Mit kell mindenkinek megtudni a kied baját.

A temetőben azonban senki sem hallgat reájuk. Min-denki a maga bajával van eltelve, s panaszait fújja a halottaknak, az éjszakának és a szeleknek. Hangos szipogások kelnek útra a temetők mellől, s bejárják az egész sötét völgyet. Megtelik velük a falu is, s az otthon-maradottaknak sincs nyugtuk.

Az egyedül maradt gazda kijő a puszta házból, a lámpavilág mellől, s a sötétségben váj utat a szemé-nek. A temető felől kicsi fények pislognak az éjszakába, gyérebben, mint az égen, de szomorúbban is.

— Ott most mind együtt vagytok! — nyugszik meg, s elindul, hogy magának is társat keressen. A bakancs sarka kopog az úton, s ő megy ingadozó tántorgással be a falu közé.

A férfiúnépség a kocsmában ül, az üveg fenekére bámulva szótlan néz szembe a halállal.

A temetőben egyfolytában sír a vénasszony, s a holtaktól nem kap vigasztalást.

— Gondoltam, megkereslek, meglátogatlak, s hát nem kaphatlak meg, édős uram...

S elindulnak megint keresni.

— Hová temethették el a vén Tibódibát? — kérdi a fiatalasszony a virrasztóktól, de azok semmit sem szólnak.

A temető nagy titokkal hallgat.

— Ki tudja, ki mondja meg, jaj... — tör ki a sírás a menyéből, s körülnéz az egész nagy temetőben, készen arra, hogy a halottak is megszólalnak a sárga lapis hompok alatt.

— Nem emlékszem! — csóválja a fejét egy öreg. — Rég volt!

— Nem ide a temetőbe — mondja a másik, mintha vallana, s belébámul a gyertyalángba.

— Hát hova?

Az asszonynépség csodálkozva áll a hompok között, egy percre a sírás elakad minden torkon. Messziről, egy gyertyavilágos temető mellől kiáltás vándorol elő a bokrok, fák, élők és holtak között, s megnyugszik a gyertyák tövén.

— Küjjel.

Csend lesz utána, erős csend.

— Küjjel. Úgy emlékszem, hogy a temetőn küjjel temetődött volt el vén Tibódi — s egy halálra vált vén arc keresgél az évek között az emlékezetében. A szemei gödrösök, mintha világító gyertyának vájt volna helyet valaki.

Tétován néznek körül a sötétségben, ahol egy gyertyafény sem világít. A hold bujkál fenn a nagy, szétszaggatott felhődarabok között, de egy sugara sem szabadulhat ki a temető fölé.

— Küjjel? — kérdi a menyecske meredt szemmel, mikor hiába bámul a hegyre.

— Oda.

A fiatalasszony visszapillant a mögötte csodálkozó gyermekekre, mintha féltené őket.

— Vajon miért?

— Olyan volt a természete.

Az öregebbek már egybe emlékeznek mind.

— Különös embőr volt.

— Örökké a högyeket járta — jött messziről egy másik felelet, senki sem tudja, honnan.

— Nyughatatlan volt életében is, halálában is. Azt mondta, hogy nem tudna nyugunni, ahol a többi holtak is mind egymás mellett fekszenek. Rakáson.

Tibódibá mintha megjelent volna a temető szélén, az asszonyi szájak a félelemtől elhallgatnak. Csak egy töri meg a csendet, akinek sok sírnivalója van még.

— Az emberektől is azért járt távol. Úgy érezte, hogy szorítják, nem tud mozogni, ha nincs egyedül. A nagy pusztaságban, künn a hegyek között...

— Különös embőr volt! — s szemük a titkos rémülettől karikára mered.

— Meghagyta, hogy halálában is künn temessék el. A temető felett, a többitől messze, künn a hegyoldalban.

Vén Tibódinénak most vált igazat a vén, fáradt esze.

— Jaj biza, jól tudhattam volna! Gyertek utánam!

Egy szál gyertyát gyújtanak meg, s elindul a bódorgó család ki a temetőből a sötét hegyoldalba. Halottat keresni. Különös, sorsverte székelyek. Elöl a két asszony, az öregebbik kezében a reszkető gyertya, a fiatalabbik támogatja a karjánál fogva. A gyermekek csodálkozva lépnek utánuk. Lábuk az öregek komolyságát utánozza, s még messziről is visszacsodálkoznak a nagy temetőbe, ahol a sok ember s a sok gyertyaláng elmaradt.

Nagy juharfa alatt kicsi homp nőtt ki a földből, mellette anya sír a fiával. A hompról letakarították a lapit, két szál gyertyát szúrtak belé a földbe, s lábukat beledugva a nagy juharlapi-rakásba, üldögelnek s néznek bele a semmibe.

Felettük a fa sárga levelei megvilágosodtak a gyertyafénytől, hátuk mögött bokrok állanak s följük hajlik a fa ága. A lapik csillognak, mint a vertarany.

Olyanok, mintha pogány királyasszony ülne a királyfiúval egy aranysátorban, valahol, messze, messze, sok ezer esztendővel ezelőtt. A sátor előtt nagy térség: a sötétség.

Az éjszakából sírdogálást fúj be a szél.

A királyasszony szól most.

— Csak két gyertyám volt, ennyit hozhattam neked, édös jó hütös társam! Többre nem tótt! Ne haragudj érte, édes jó uram! Jaj, mire jutottunk, ja-a-j.

Ledől a hompon, s a lapik ijedten rezegnek össze a fekete asszonyfő alatt.

A királyfi szólal meg.

— Sömmim sincs a világon.

Aztán melegség gyúl a mellében, s mintha vigasztalni akarná, elkezd:

— Szeretöm most is, édösapám!

Kicsi állat mellére eresztve, arcát behúзва posztóujjas gallérja közé, bámul a temetőre.

— Mért hagyott itt, édösapám, jaj, mért hagyott magunkra...

Kinéz az aranysátor alól, az éjszakát s a világot vizsgálja.

— Mehetünk akármerre, mindenütt halottat siratnak.

Az asszony csendesen sírdogál, aztán magáról megfedkezve borul a két pislogó láng közé.

— Jaj, jófiam, édös jófiam, hagyj békit apádnak! Legalább ő nyugoggyék meg csendesen.

A legényke szeme már messze jár a hegyoldalon, nem köti le az anyai szó.

— Né, már hol keresik.

— Mit, fiam? — kérdi az anya.

— A vén Tibódit.

A kicsi székely csapat messze bódorog a hegyen. Az árva gyertyafény gyámoltalanul viaskodik a nagy sötét-séggel, mint az eltévedt madár, amelyik sehol sem kapja a fészket. Az elárvult család vak buzgalommal követi és keresi a holtat, a csodás természetű, babonás székelyt. Nem látszik semmi belőlük, csak néha egy-egy árny, ha a gyertya elé téved.

S a vén Tibódit nagy titokban őrzik a hegyek.

Az öregasszony leül. Nem bírja tovább. A háta mögé telepedik a százesztendő és hívja a halált.

— Én most meghalok — mozog a száj, s a reszkető kéz átadja a gyertyát a gyermekeinek.

De könny még születik az öreg szemekből.

— Nem kaphattalak meg hát, édös jó uram.

Aztán unokáihoz fordul az arca.

— Engem itt temesetek el, ebbe a helybe.

Lelkét könnyen sóhajtja ki, s megkönnyebbülve hull le a földre.

— Meghótt!

Az unokák mozdulni sem tudnak. A gyertya halott-nak világít.

Lent az aransátorban, a temető közepén, felsóhajt a királyfiú.

— Be nagy a temető!

— Sok halál van — mondja az anyja.

— Sok. Nem férnek el már itt. — S nézi, hogy megkapták-e a hegyen a holtat.

A szél megcsavarja a felettük lévő nagy juharfát, s a sok levél repülni kezd. Az aransátor lehull a földre.

— Édösanyám!

— Mit tudsz, fiam?

— Mi is halottak vagyunk mind.

A legényke most igazi királyfi, aransátor ha nincs is felette. Az egyik gyertyát leveszi az apja sírjáról.

— Egy elég apámnak is.

— Neki már minden jól van.

A legényke már megy ki a hegyen. Báránybórsapkáját kiteszította a homlokából, csizmájáról lerázta a lapít, válláról hiányzik a palást. A temetőből sírás kíséri útját. A kicsi posztóharisnyás, bakancsos lábak távolodnak folytonosan. Nem hall semmit, vissza nem nézne.

A világ szűkül alatta. Lelkében csak a fájdalom nő. De nem megy vén Tibódinéhoz, hanem egyenesen fel a hegy tetejére. Amikor lent mindent összeolvaszt a homály s a faluban a lámpafény csak úgy világít, mint a temetőben a gyertyaszál, megáll a tetőn.

Előtte fekszik a sok hegy — mindegyik egy-egy sírhomp, s alatta a sok, sok falu. Gödröt váj a földbe, s a gyertyát ott fent, minden felett, magára hagyja. S szól az Istennek:

— Halott-világítás.

(1934)

SAJGÓ SEB

Az öreg Fábián, a Ferencke apja, részegen jön haza a korcsmából. Messziről énekel az úton, fényes nappal, nincs már ennek az embernek szégyene. Hiába közeledik a házhoz, hiába lép be a kapun, nem hallgat el, hadd hallja az egész világ, hogy neki jó kedve van, hadd hallja az asszony is, és hasadjon ki a méregtől. Hadd tudja meg az asszony, hogy nem fél a nyelvétől, akármennyit kelepel...

Az asszony jól sejtette, hogy ma is így jön haza, nemhiába dúlt-fült már előre a méregtől. A házban ma nem lehetett hasznát venni, amióta megtudta, hogy az ura megint ott ül a cimboráival a korcsmaasztalnál. Az anyja, a vén Rákinén, eleget próbálta, hogy lelket verjen belé — a fiatalasszonynak mind hiábavaló volt. Csak jött-ment a házban, csapkodta az ajtókat, ült le a kanapé végére, szökött fel, futott az ablakhoz, sírt és átkozódott. Hogy nincs senkinek olyan hitvány ura, mint neki. Nincs annak semmire gondja, se a gazdaságra, se a feleségére, se a gyermekére.

Most, hogy jön haza az ura, kifut a középső házba, de ügyet sem vet az anyjára, aki ott tesz-vesz, csak a két tenyere közé szorítja a fejét és szaladgál, mint a bolond.

— Jaj, jóságos Úristen, mit csináljak evvel az emberrel!

Az ember jókedvű, kacag, ahogy belép a kapun.

— Na hallám, ki fut legelőbb az ölembe, kit öleljek meg? — tréfál, és széttárja a két karját.

Tántorog egy kicsit, de ügyel, hogy ne vevődjék észre. Füttyent egy-egy sort egy víg, ropogós nótából,

figurázik melléje a lábával, mintha csak azért tántorogna.

— Hé asszony! Hé Ferencke!

Az asszony becsapja belülről az ajtót, csak az átkozódása hallatszik ki, meg a csattogás, amint mérgében odavág mindent, ami a keze ügyébe esik.

Ferencke az udvaron játszadozik a fűvényben. Szemét az apjára mereszti, otthagyja a játékot, feláll, és félénken elhúzódik hátra az ajtó felé, amit az anyja most csapott be. Hova legyen el? Egész nap csak attól félt, hogy mi lesz, ha az apja hazajön. Az még jó, ha csak az anyja van itthon, mert akkor legalább verekedés nincs, csak sírás és átkozódás, meg aztán ő sem kap ki olyan könnyen, mert az anyja ilyenkor édesgeti, a kedvében jár, csak hogy ne húzzon az apja felé, amikor az is itthon van. Pedig Ferencke szereti az apját, szívesen odaülne az ölébe és megfogná a bajuszát, megölelné a nyakát, ha az édesanyja nem átkozná annyit. De így tudja, hogy az apja elől el kell futni, mert rossz ember az, mert örökké csak iszik és keserűséget okoz az anyjának.

Fábiánnak bolond jókedve van, egyenesen meg akarja csókolni az asszonyt. Mert nem olyan gonosz és hitvány ember ő, ahogy a felesége gondolja. Csakhogy az asszony nem fogja fel a férfiú életét.

— Te Ilona, te, hol vagy? Nemhiába mondtam, senkinek sincs olyan áldott jó felesége, mint nekem. Jössz-e, no?

— Takarodjék ki a kapun, részeg disznó!

Az asszony sarkig hátravágja az ajtót, készen, hogy reáront és kivázza a szemét.

— Az én udvaromba többet be ne tegye a lábát! — nyelvel, és hasad széjjel a méregtől.— Hogy ilyen hitvány ember, aki még arra se vót képes, hogy saját házába vigye a feleségét, hanem ő jött ide a nyakamra, egy ilyen más hátán élő cudar még így bánják a feleségével! Ahelyett, hogy dolgoznék, henyél és pusztítja a pénzt.

De Fábián nem érti az ilyen szót. Mint a javíthatatlan rossz gyermek, csak széjjeltartja a két erős karját és csalogatja az asszonyt, mosolyog.

— Nonono, ha nem szeretted, mér lettél az enyim...
Hát gyere ide, Ilona, a karomba, hadd öleljelek meg!

— Menjen a hülés, hogy azt ölelje! — vágta oda az asszony.

— Nem jössz?

— Nem.

— Hát mér? A feleségem vagy-e? Na, ugyebár.

És kedvesen el akarja kapni az asszony derekát, de Ilona szörnyű csetepatéba kezd. Mert nem tud parancsolni a nyelvének, ha egyszer megindul. Azután mind bánhatja, hogy összekiabált kígyót-békát. Erre az emberre, erre az ő rossz urára erősen tud haragudni, éppen amilyen erősen szeretni is tudja.

— Hát te gyere ide, Ferencke — kezdi most Fábían a gyermekkel a jókedvű kötődést.

A gyermek nem mozdul, áll riadtan az ajtó sarkánál, mintha oda volna cövekelve.

— Gyeride édsapádhoz, Ferencke... Lám, kinek a fia vagy.

Fábían hiába kérleli, a gyermek nem mozdul, csak áll konokul, megátalkodottan, mintha az anyja kitanította volna, és ránéz mereven, bamba szemekkel.

Ferencke elhatározta magában, hogy nem megy az apjához. Akármeddig hívogassa is, ő nem mozdul egyet sem, mért bánik olyan rosszul az anyjával, hogy az annyit kell sírjon szegény. Hej, de ha neki jobb apja volna, hogy repülne mindjárt a nyakába, ahogy meglátja! Hívás nélkül is...

Az apja azonban nem sokáig gondolkozik, hanem az ölébe kapja és összevissza csókolja az arcát, a nyakát.

Ferencke az apja vállának feszíti a két öklét, hogy távol tarthassa magától, de hiába, az apja csak tovább csókolja, falánkul, megenné, ha lehetne.

— Nem akarsz apádhoz jönni, te gyermek, te? — édesgeti, simogatja. — Hát nem szereted apádat?

— Nem! — vágja ki kurtán Ferencke.

— Vajon, igazat mondasz-e, te? — csiklantgatja a kicsi hasát, hogy a gyermeknek muszáj kacagnia, hangoosan és hegyesen. — Apádat, a te édsapádat, hát hogyne szeretnéd.

— Nem! — köti magát a gyermek, zavaros arccal.

A férfi tekintete egyszerre elkomorodik.

— Megtanítottak. Ügyesen megtanítottak!

Fábián leteszi a gyermeket a földre, de ekkor már ott van az asszony, mint akibe kést szúrtak. Megfogja a gyermek karját, és elrángigálja, közben pedig odavág az urának:

— Megtanítottuk? Ekkora gyermeket már nem kell tanítani. Van magához való esze. S ki tanította volna meg?

— Tük. Vele is már kezditek. Már ezt a gyermeket is ellenem hergelitek. Ezt a Ferenckét, ezt az én jó fiamat.

— Nem hergelte azt senki. Látja, hogy kijed milyen, nincs mért szeresse.

— Mert tū örökké azt mondjátok neki, hogy én hitvány vagyok. Azt hiszitek, hogy ez a gyermek is olyan, mint te, meg az anyád? Ezt is el akarjátok rontani. De hej, hogy széjjelvágok egyszer itt közöttetek! Ellenem uszítjátok a fiamat?

Fábián irtóztatós haragra lobban. Megragadja a feleségét, hogy széjjeltépje, meg az anyósát, hogy összetörje a máját. Mert mindennek ez a vénasszony az oka. Folytonosan sűg-bűg a feleségével, hogy ellene haragítsa, tanítja a gyermeket, hogy ne szeresse az apját. Ilyen háztájat még nem látott a világ, ahol mindenki a másik ellen van. De megmutatja ő is, hogy mit tud, vele nem lehet csak úgy asszonybeszéddel, mocskoló-dással...

— Ilona, mü elköltözűnk innét, még a héten!

— S vajon hova?

Az asszony csak úgy, foghegyről beszél az urával, gűnyolódva, hogy lám, mi jut az eszébe. Költözni akar ebből a szép házból, egy putriba, mert másképpen nem lehet nevezni azt a kis vityillót, ami az apjáról maradt rá. És örökké ezzel hozakodik elő, amikor összekapnak, pedig már százszor is megmondta, hogy inkább a pokol fenekire megy, de abba nem költözik.

— Abban a házban te is ellakhatsz, ha nekem jó! — mondja a férfi.

— Kijednek jó lehet — vágja vissza csípősen az asszony —, de mit képzelsz, én, aki ekkora szép nagy

házban laktam egész életemben, itt nőttem fel, hogy menjek egy olyanba most?

— Ha nekem jó, te nem lakhatsz el benne?

— Nem én!

— Ilona te! Leváglak, egy ütéssel leváglak, ha nyelvelsz!

— Így beszél? Ezért kellett én férjhez menjek kijedhez? Csak nyúljon hozzám!

A férfi, bárhogy forrik a vére, uralkodik magán. Nem tudná megütni ezt az asszonyt, nem tud vele rosszul bánni. Pedig ennek a sok vesződésnek, kínos életnek egyszerre vége lenne, ha elköltöznének innen a vénasszonytól. Hej, nem látnák őt a korcsmában, ha egyszer jó, nyugodalmas házatája lehetne, ahol otthon ülhet békességben s nézhet a dolga után. Ahol érdemes élni s dolgozni. Mert ő szereti a dolgot, azt mindenki tudja.

— Né Ilona, né. Nem lakunk sokáig abban a házban! Csak addig éppen, amíg az újat felépítem. Szép nagy, tornácos házat. Ha innét elmehetünk, jövő tavaszra készen lesz.

— Csináltassa meg előbb, s akkor költözünk!

A vénasszony egy szót se szólt egész idő alatt, csak behúzódott a házba, csak tett-vett, mint akinek sok sürgős dolga van. Csak fülelt, hogy minden szót meghalljon. Most észrevette Fábián, hogy az utolsó szavakat ő súgta a feleségének: csináltassa meg előbb a házat!

Fábián beront a házba, megfogja a vénasszonyt. Megrázza, széjjeltépné, széjjelszagatná dühében, de tartóztatja magát, mert ki tudja, mi lenne, ha nem. Csak lecsapja az egyik székre, hogy megroppan a vénasszony minden csontja, és otthagyja.

De a dolognak nincs vége. Úgy látszik, még csak most kezdődik az igazi. Ilona kiabál, átkozódik, a vénasszony visít, sikolt, segítségért kiált idétlen, rekedt hangján. Ilyen vijjogást emberi fül még nem hallott. És Ferencke csak áll az ajtó között, a küszöbön, nézi a komédiát, és bög ő is, mintha nyúznák.

Fábián kiront az udvarra. Hát ezért jött ő haza? Ott hagyja valamennyiüket, hadd bögjenek. Nem tudja hirtelen, mihez kezdjen, hova legyen el. Mert ha ő most

valamelyikhez hozzányúl, az nem kerül ki élve a keze közül. Ha pedig ezt a bőgést hallja, nem tud uralkodni magán, hogy ne üssön, vágjon.

Hej, férfiú ő! Gondol egyet, s otthagyja az egészset. Hóna alá kapja fejszóját, becsapja maga után a kaput, hogy csak úgy döng! Nekivág az útnak, a hegynek, a hatalmas erdőnek, mely körülveszi a falut. Mikor kiér a házak közül, már füttyörészik. Szinte boldog, hogy otthagyta azt a hitvány, sorvasztó életet, amit az ő házatájának neveznek. De a feszültség nem enged a testében, a két karjában, muszáj vagdalkozni a fejszével az út két oldalán, a tövisbokrok közé. Olyan erő van most a karjában, hogy széjjel tudná feszíteni ezt az egész hitvány világot, mely mostanig fogva tartotta, megköttözte.

— Áldott jóisten, most ne hagyj el!

Néhány szál fát még tavasszal ledöntött volt, ott korhadtak egész nyáron a földön. Nem volt kedve feléjük se nézni, hadd porladjanak, kallódjék az águk. Kallódott is, mint a bitang jószág, s Fábiánnak nőtt benne a kára. Most, hogy mérgét kifújja, lehajítja válláról az ujjast a száraz lapira, belevágja a fejszét egy tönkbe, elkeseredetten. Kidolgozza magából a haragot, ki ő, mert különben meg kell veszni.

A vénasszony most már bátran pusrárol, nem kell féljen, hogy a veje meghallja.

— Te Ilona, mért élsz evvel az emberrel? Evvel a vadállattal?

A fiatalasszony nem szól, csak szorong a kanapén, szemére száradt könnyel, s kifelé bámul az ablakon. Jaj, hol jár az esze, hol jár az elméje, ki tudná azt megmondani.

— Válgatok el. Hagyd el ezt az embert. Ezt a hitvány Fábiánt.

Az asszony oda se hallgat, csak éppen azért szól, hogy az anyja észre ne vegye nyugtalanságát.

— Hát miért?

— Mást is kapsz ilyent. Aki nem részeges. Aki megbecsül.

Ilona sóhajt, és úgy beszél, hogy hangjából még az öregasszony is megsejthet valamit. Azt, hogy eddig is

nem azért maradt az urával, mintha nem kapott volna mást.

— Csak megeszi az életedet — bátorítja a vénasszony.

— Meg — szól Ilona, és fel se néz.

— Vagy szereted tán? — gúnyolódik az anyja.

— Ha nem szerettem volna, nem mentem volna hozzá!

Feláll a kanapéról, hogy az anyja ne nézhesse úgy. Nem tudja, mihez fogjon: ide is nyúl, oda is, de nincs semmi látszatja. Forr benne a méreg, de nem Fábián ellen már. Az öregasszonyt utálja, mert mindig csak miatta kezdődik a baj. Ha most is nem szól bele, Fábián lecsendesedik, mert ő, a felesége, mondhat akármit neki, azért sohasem háborodik így fel. Ez a vénasszony szítja a háborúságot, mert nem tud hallgatni, nem tudja a fiatalokat magukra hagyni, nem tud élni, hogy ne rágjon valakit. Az életjük emiatt romlott meg. Jaj, ez a Fábián hol lehet, mit csinálhat? Miért vitte magával azt a fejszét?...

— Ha elváltok, te jársz jobban, nem az urad.

— Honnat tudja?

Hasad széjjel a méregtől, mindjárt nem tudja, mit csinál, ha még hergeli az öregasszony. Bevágja az asztal fiókját, melléje csapja a széket, úgy jár a házban, mint a forgósél.

— Né, hát gondold meg, én megszámitottam magamban. Te járnál jobban. A gyermeket neked adja a törvény, ha úgy akarsz, s Ferencke már nagy, mindjárt dolgozni tud, hasznát veszed...

— Édesanyám, hallgasson már kijed...

Ilona szoknyája suhog, a keze alatt csattog minden, mindjárt kitör a vihar, már odavág valamit az anyjának, amikor Ferencke ordítása megrémíti. A gyermek úgy bög valahol az udvaron, mintha vérét vennék. Az anyja kiront az ajtón, s Ferencke valóban véresen fetreng a földön.

— Jaj, áldott Isten, mi lelte ezt a gyermeket!

Az asszony arcából lefut a vér. Lábát szinte elhagyja az erő. Ölébe kapja a fiát, simogatja, csókolja, de nem tudja még most sem, hogy mi baja van. Hiába kérdi,

egy szót sem tud kivenni a gyermekből, hogy hol járt, mit csinált, mitől véres.

Ahogy észrevették sírását, Ferencke nyomban elhallgatott, összeszorította a száját, és azóta nem lehet hangját hallani, nem lehet egy szót kivenni belőle.

Mert Ferencke elhatározta már előre, hogy nem szól. Mikor az apja elment s a két asszony behúzódott a házba, megunt az ácsorgást, favégeket kerített magának az udvaron, s a favágó fejszével faragni kezdte. Maga sem tudta volna megmondani, hogy mit akar, csak érezte, hogy valamit muszáj csináljon, ha mindenki magára hagyta. Most, hogy bal kezéről többől lemetszette a mutatóujját, kétségbeejtő kínjában kimondhatatlan dac és harag fogta el a felnőttek iránt.

— Ilyen, ha valakinek rossz apja van és rossz anyja! Így bünteti meg az Isten!

Ez jutott eszébe, amikor a szörnyű fájdalmat érezte. és összeszorította a levágott ujjának helyét, ahonnan vastagon csörgedezik a forró piros vér. Megfogadta, hogy senkinek nem mond meg semmit. Mit is jönne kérdezni és sopánkodni az anyja, vagy az apja, mikor tudhatnák, hogy miattuk van.

Szorította is kétségbeesetten a seb helyét egy darabig, de mikor látta, hogy a vér csak nem áll meg, hanem még jobban ömlik, elfogta az ijedtség, és kiáltani kezdett.

Az anyja öleli most, csókolja, mintha megháborodott volna a vér miatt.

— Jaj, drága kicsi fiam, Ferenckém!... Jaj, egyetlen jó fiam, hát mi lölt téged, mit csináltál?...

De az asszony sírhat, jajgathat, kérdezheti. Odaállhat jajgatni az öreganyja is, Ferencke egyet se szól. Szinte dacosan nézi véres nadrágját, ingét, kabátját: látjátok, ezt csináljátok ti, ez mind miattatok van... Most jajgassatok, sírjatok, úgy kell nektek! A ti ujjatok kellett volna leszakadjon, nem az enyém!

Bekötötték Ferenckét, tiszta ruhába öltöztették. De Ilona most már nem tud egy helyben ülni. Mi lehet az ő urával? Jaj, ha azt is így kell meglássa, felakasztja magát. Akkor legalább vége lesz. Mert ezt már így nem bírja tovább.

A vénasszony mosolyog Ferenckének, az asszonynak pedig megint előhossa a válást. Mintha semmi sem történt volna, úgy fújja tovább a magáét. Hogy annál inkább, mert ez a Fábián így nem törődik velük... De Ilona felugrik, leteszi Ferenckét az öléből, és szembeáll az anyjával.

— Nekem többet tanácsot ne adjon! Tudja meg, hogy szeretem az uramat, ezt az áldott, rossz uramat! Mert jó ember az, csak kijed rontotta meg. Szeretem, és nem tudok megválni tőle. Nem, nem! Tudja meg, hogy szeretem. Vele megyek lakni abba a kalibába is, ha kell, csak hogy kijedtől megszabaduljak. Megeszi az életünket.

Kihúzza magát, megkönnyebbült. Új szoknyát akaszt a derekára. Ferenckét kézen fogja, és kivezeti az ajtón,

— Hol lehet apád, Ferenckém, hol lehet édesapád...

Nem tudja, merre induljon, merre mehetett Fábián. Megkérdezni szégyelli, fél az emberektől, meg ne tudják, hogy keresi, mert akkor azt is elárulná, hogy ők hogyan élnek együtt. Összejárja a kertek alját, Ferencke megy mindenüvé mellette, tudja jól, hogy mit keresnek. Hiába, nyomát sem találják az apjának. Bejárnak a határt, de nem kapnak vigasztalást. Hova lehetett el, mért vitte magával a fejszét... Jaj, hátha kárt csinált magában... Ilona már sír, már kesereg, hogy az Isten ennyire megverte. Felfogadja, hogy ha még egyszer együtt lehetnek otthon, többet még rossz szót sem szól hozzá. Úgy fognak élni, mint két galamb...

Estefelé kerülnek az erdő alá. Fáradtak, lépni is alig tudnak. Meghallják a fejszecsapást, és arra indulnak. Ferencke látja meg előbb az apját, kiáltani akar és odafutni. De Ilonát megint elfogja valami, a régi büszkesége, s befogja a gyermek száját. Félrehúzódnak, a bokor mellé, onnat meglesik, mit dolgozik az ember. Ilona megint nyugodt, egyszerre visszafordul minden. Nincs semmi baj, de mi lett volna, ha az ember észreveszi? Elárulta volna, hogy félti, hogy utánajött, hogy megijedt, hogy szereti, s hogy utána menne a világ végére is. Akkor pedig hova lehetne el a büszke Ilona? A büszke Fábiánné?

Hazamentek nagy titokban, lopakodva, hogy más se vegye észre. Útközben csak a Ferencke megcsonkult, forró kezén simogatta a kötést. És megígértette vele, hogy nem szól az apjának, nem mondja meg, hol jártak, mert akkor vége az életnek. Ferencke szívesen hallgatott, szívesen nem szólt, mert most még jobban gyűlölte a nagyokat, az egész világot.

Este hazajött Fábían. Úgy tett, mint aki elfelejtette, ami délután történt. Leült az asztalhoz, és várta az ételt. Ilona és a vénasszony is úgy járkált, mintha semmiről se tudna.

A vacsora késett, osztozkodás lett miatta. A vénasszony Ilonát okolta, hogy eltöltötte valahol haszontalanul az időt, Ilona a vénasszonyt, mert hiába van itthon, még a vacsorát sem csinálja meg. Fábían éhes volt, hát ő is beleszólt.

— Látszik, hogy hazajött, már kezdődik a veszekedés! — nyelvelt Ilona, hogy mutassa, mennyire megveti az urát.

Ferencke lehúzódott a tűz mellé, és hallgatta a veszekedést. Találgatta, hogy mi lehet ez a nagyok dolga, amit ő sehoggy sem ért. Hogy mi lenne, ha ezek a felnőttek nem hazudnának egymásnak folytonosan, hanem bevallanák az igazat és úgy beszélnének, ahogy külön-külön egymás háta mögött beszélnek.

De mivel nem vallottak be semmit, csak szorította sebesült kezét, a levágott ujj helyét, hogy jobban fájjon, sajogjon, nyilalljon. Hogy minél keserűbb legyen ez az élet.

(1935)

A KICSI HAJÓ

A patak nagy kacskaringókban folyik keresztül a falu közepén. Olyan fiatal most és olyan vidáman csörgedezik, ahogy csak tavasszal tud. Mintha a beleolvadt sok hó fehérsége mind ott csillogna cseppjeiben, amint szaporán sepri kétfelől a partot.

Egy kert alá valaki nagy rakás kórécocsányt hordott ki, amiről a marhák lerágták a télen a megszáradt lapit. A megkopasztott gurdét halomra rakva süti a nap, s szép sárga színük csillog belé. A kórérakás alját mossa a víz, néha egyet-egyet kihúz a többi közül, s nagy kalimpálással magával sodorja. A kóréc egy része felszívta a hólé lágyszívét, s felduzzadt tőle. Most párolog belőle a nedvesség, és a levegőt édességgel tölti meg. A kukoricaszárak felolvadt cukra omlik szét a vízen és a párában.

A levegőt is inni lehetne.

A kicsi patak is, mintha az édességre tartana, mind a kórérakás felé vág, és egymás után kapkodja el a kórécocsányokat. A vízben úszkáló kóréc között fehér hab verődött fel, és ilyen hab táncol lennebb is az örvénylő kavargás felett.

A kóréc is játszanak a vízzel. Egy-egy nyugább messze kinyúlik közülük a patak közepe felé. Lefut a habokkal egy darabig, mintha el akarná kísérni őket, de aztán hirtelen visszaugrik és előről kezdi a játékot.

A patak hangos szóval kiabál, amit azonban csak a föld, a fák, a füvek, madarak, kövek, békák értenek meg. Az ember csak a hangot hallja, de értelem nélkül is gyönyörködik benne. Egész éjjel, egész nap egyfolytában tart a beszélgetés, amióta a hóolvadás megindult, és egy percig sincs csend a patak mentén. Hogy is volna,

mikor tavasszal annyi mondanivalója van mindennek. S ezek a vizek itt sokat beszélő szájú gyermekek, innen indul el az életük, mely valahol a tengerben ér véget.

A kövek üzennek tőle a köveknek, a fák a testvéreiknek, az éneklő madarak a madaraknak, a gyíkok üzennek rokonaiknak, mert nekik itt kell maradniok, hiába van testvérük az egész világon. Csak a kicsi patak futhat, ameddig neki jólesik.

Dédé is a patak mellett áll, s üzenetet szeretne küldeni. Vagy nem is üzenetet, maga szeretne menni a leginkább. Hogyne, hiszen neki nemcsak testvére van valahol, a nagy vizek mellett, az idegen világban, hanem ott van az apja is. Egy nagy országban, amit Amerikának hívnak. Az iskolában meg is kereste a tanító úr, de csak annyit láttak, hogy mindenfelől vízzel van körülveve. Oda hát gyalog nem lehet elmenni, csak hajóval.

Nézi a vizet, amely a tengerbe fut. Kicsi piros ing fityeg ki hátul a nadrágjából, de az arca még pirosabb. Legpirosabb azonban a kicsi szíve, amely most nagy rózsaként bomlott ki és alig fér a helyén. Mellette áll a cimborája, nem nagyobb legény, mint ő, csak valamivel vékonyabb. Ketten szokták tavasszal nyakukba venni a patakmartokat, és bemászkalják az egész falut, ki egészen a mezőig. Sárosak is térdig, cipőjükbe bement a víz, s ki se látszik a sárból.

Most mégis hősök mind a ketten.

Az egész világból csak ők látszanak. A falut eltakarják a patak mellett kétfelől sorakozó kertekben ágaskodó fák, meg a vizet kísérő öreg füzek. Sehol senki a környéken. A kis völgy, besüllyedve a hegyek közé, mozdulatlanul áll.

A hegyeket kékes takaróval vont a tavaszi levegő, a fákat pedig már kezdi ellepni a zöld pille. A fűzokről hosszú, sárga barkák lógnak, s porukat a szél széjjelhordozza az egész völgyben. Messzibb egy cseresznyefa már fehér menyasszonyi ruhába öltözött, s csalogatja vőlegényeit, a bogarakat. Mozog az élet.

Ember nincs, csak a két gyermek. De ki sem látszanak a földből, mintha csak a pázsit, a kórók és zöldülő ágak közé tartoznának. A patak túlsó partján nagy

sárga folt virít és körülötte zöld levelek. Az első virág, a békavirág, amit nem szabad leszakítani. De egy hosszú, fehér csík is megjelenik, majd utána feltűnik az egész lúd. Nyomában tipeg hat sárga pipe, mintha ők is virágok volnának. Az anyalúd gágog egyet, mire a gyermekek is odanéznek.

Szász Jóskának felragyog a szeme.

— Kergessük meg őket! — s fel is kap egy hosszú kocsányt.

Csak a patakon kellene átfutni, ami külön mulatság volna, de Dédének most nincs hozzá kedve.

— Gyere na — unszolja —, úgyis a Sándor Juláéké, legalább keresik egy jó darabig...

De Dédé nem kapható ilyen semmiségre. Nagyobb dolgot forgat a fejében.

— Ugyé Jóska, a tanító úr aszondta, hogy mindön patak a tögörbe folyik?

— Oda hát. A Duna is.

— Vajon, ez is oda?

Jóska megnézi a vizet, mintha különösebb vizsgálatra volna szüksége, mielőtt megadná a feleletet, majd a kezében levő kocsánnyal paskolni kezdi, s úgy mondja:

— Észe oda ez is. Előbb foly a Dunába s osztán a tögörbe.

A lúd odaát megrázta a szárnyát a levegőben, mintha el akarna repülni, de ez csak a boldogságtól volt, mert a világért sem hagyná ott a fiait. Jóska azonban annál sürgősebbnek látja a megkergetést.

— Liba nehó vej!...

A levegőben hadonász a kocsánnyal.

— Gyere te, siessünk, mer még el talál valamerre mönni!

— Ott hadd mönnyön, hadd el, egyebet gondoltam, azt csináljuk meg.

Mindjárt előkerül a lájbi zsebéből a cifra fanyelű, amit vásárfiába kapott nemrég, s faragni kezdi a kórét.

— Én nem csinállok sömmit, csak a ludat kergetöm.

Dédé illesztgetni kezdi össze a megfaragott kocsányvégeket.

— Igön, de ebből valami lösz! Hajó!

— Mi te? — kap a szó után Jóska.

— Hajó.

— Hajó?

— Abbiza, nagy hajó.

— Hát a minek?

— Akkor megmondom, ha te is segítesz.

— Én nem csinállok sөmmit, amíg nem mondod meg, minek kell neköd.

— Azután osztán megmondom.

— De neköm most kell, hogy előre tuggyam. Addig nem csinállok sөmmit.

Dédé látja, hogy itt nem jut semmire, hát alkudozni kezd vele.

— Én megmondom most, ha te sөnkinek sem mondod el.

— Én nem, ne félj, az égvilágán sөnkinek.

A két gyermek nagy titkosan pustogni kezd a patak-mart alatt. Összedugják a fejüket, Déde közben félszemmel félrenéz, hogy valami madárféle vagy emberi teremtmény nem hallgatja-e ki a titkukat.

A hangja lágy, csak az izgalom tüzeli.

— Látod, Jóska, neköd itthon van édösapád.

— Itthon biza. S a tiéd Amerikában.

— Rólatok gondoskodik, s anyád sem kell annyit dolgozzék...

— Apád is éccör hazajő, s akkor sok mindönt hoz. Meglátod, mennyi mindönötök lössz.

— A nem soha, meglátod.

— Ki mondta?

— Én gondolom. Én örökké félök, hogy nem jó haza. Onnét messzünnet hogy jőjön haza?

— Hát hajóval.

— De hátha nem lösz pénze. Pedig én úgy várnám, hogy még éccör meglássam.

— Lehet is, mert én is apámat szeretöm a legjobban.

— Éppeg azér akartam...

— Mit akartál?

— Hogy csináljunk egy hajót s mönnyünk utána. Mert én erősen várom...

— Ilyen hajóval nem lehet odamönni.

— Hát milyennel?

— Naggyal, ahova az embörök is beleférnek.

— Ezt is déckából csináljuk, s nagy lösz!

— Igön, de az vasból van!

Vasból... Ez olyan szó, amin még Dédé is megtorpan. Olyant csak a nagyok tudnak csinálni. Megáll a keze, elgondolkozik. Most már mi lesz a tervével... Hogy menjen az apjáért. Mit csináljon, hogy ott messze megtudja, mennyire várja ő? Hirtelen gondolt egyet.

— Akkor meggondoltam. Egyebet csinálunk.

— Mit, hallám.

— Kicsi hajót. Amelyikkel nem kell az embör elmönjön.

— Hát azt minek?

Dédé már megint boldog. A szemében ott ragyog a reménység.

— Csak akkorát csinálunk, amelyik elvigyon egy levelet.

— Levél-vinni?

— Annak.

— Ammár jó, látod-é. S abba megírjuk, hogy jöjjön haza. Egyben induljon, ahogy megkapja.

— Jó, jó, jó...

A két gyermek egyszerre mondja, s olyan vígak lesznek, hogy madarat lehetne velük fogatni, nemcsak kóréból egy kicsi hajót összetákoltatni.

— Akárhogy, de jöjjön haza...

Faragnak már, és hányják össze az egész rakást, mert mégiscsak válogatni kell a kórék között is.

— Akkor neköm is lesz édösapám — mondja Dédé, s úgy nyisszenti ketté a kemény kórót, mintha vajból volna.

Többet nem sokat beszélgetnek, mert hallgatva jobban lehet dolgozni, csak Dédé ujjong mindegyre magában, mert az örömét nem tudja visszatartani. A legvastagabb és legkeményebb kocsányokból hamarosan összetákolnak egy kis tutaj félét, amelyre már mind a kettő felültetheti a reménységét. Jóska faragta, Dédé csak éppen összeilleszti a két végüket.

— E készön van — teszi le Dédé a rakás tetejére.

— Most próbáljuk ki!

Mind a ketten nagy örömmel kapnak rajta. Rátesszik a vízre, s futnak mellette a parton, amerre a habok sodorják. Olyan büszkék és boldogok, hogy kacagnak belé. Az ő alkotásuk nem süllyed el, úszik a víz felett, az örvényeken könnyen keresztülszalad, és sodródik, siet a tenger felé...

— A kicsi hajó, a kicsi hajó! — kiabálnak mind a ketten az örömtől.

A kicsi hajó egy percre megakad valami ágon, de aztán keresztbe fordul és rohan tovább ismét akadálytalanul. A gyermekek a bajra megállnak, de aztán még nagyobb örömmel futnak tovább, alig győzik a parton követni.

— A kicsi hajó, a kicsi hajó!...

A föld meg van duzzadva a beszivárgott víztől, a zsíros hóléttől, s mint valami porhanyó sütemény mállik szét a talpuk alatt. Csak éppen mag kell ide, és virág borítja be az egész világot.

De megelégek a próbát, egy kanyarulónál kikapják a vízből, és futnak vissza vele a kórérakáshoz.

— Most még csak levél kell belé — mondja Dédé. — Azt honnat kapunk?

— Neköm hátha van — kezdi keresni Jóska a zsebeiben. Hamarosan kiforgatja valamennyit, de sehonnan sem kerül elő egyetlen darabka sem. Csak egy piros ceruzavég gurul ki a mellényzsebből. A példa szerint Dédé is nekifog a kutatásnak, végigkotorássza minden zsebét, míg végre az egyikből előkerít egy piszkos gombolyagot. Bontogatja, hát belül papír. Igaz, hogy meg van szakadozva s csak az egyik felére lehet írni, de ide is meg tudja Dédé, amit akar.

„Édös jó apám, azért küldjük ezt a kicsi hajót, hogy mihelyt odaér és levelünket megkapja, egybe üjjön hajóra s jöjön haza, mert erősen várjuk már. Én is, édösanyám is, Róza is. Már azt is hittük, hogy soha sem jön haza. Pedig ugye nem hagy el münköt, sokszor csókolja fia, Dédé.”

Mikor kész volt vele, megmutatta Jóskának.

— Hát ingöm mér nem írtál belé?

— Mit írjak rólad?

— Írd meg, hogy mü is várjuk már erősen.

Dédé megint kemény helyet keresett, s hozzáfogott a ceruzanyálzáshoz, hogy beleírja.

Mind a ketten meg voltak elégedve. A levelet szépen összehajtogatták.

Amíg ezzel foglalatoskodnak, a túlsó parton valami leánykák jönnek a mart felé. Kicsi piros szoknyájuk már messziről látszik s fehér ingujjuk ragyog a napfényben. Mintha mozgó tarka virágok volnának. Hárman vannak, testvérek. A legkisebbik mögöttük baktat, s csak akkor tűnik fel, mikor a két nagyobbik megáll. Ekkor ő is előbújik a szoknyájuk mögül, hogy lásson.

A hajuk szőke, a finom lenszálakat borzolja a szél.

A parttól pár lépésre megállanak, nem akarják, hogy a két gyermek észrevegye őket. Tanácskoznak, hogy jöjjenek-e tovább, nagy félve felnyújtják a nyakukat, hogy meglessék, mit csinálnak azok a patak túlsó felén.

A lúd kicsi pipéivel gyanútlanul legel, pedig nem-sokára vége lesz a boldogságának. A leánykákat utána küldték, hogy hajtsák haza, megetetni délre.

Julika, a legnagyobbik, végre megszólal, odapustog a többinek.

— Szász Jóskáék... Vajon mit csinálnak?

— Meg kéne lessük — pustogja a középső.

— Igen, de ha észreveszik, akkor megvernek vagy megkergetnek.

— Haza kéne hajtsuk, úgy, hogy ne is lássanak meg.

Juliska odasomfordál, hogy megkerülje a pipéket, de amikor a lúd észreveszi szándékát, eszeveszetten kezd gágogni.

— Hé léjánkák brrr... — szökik fel Jóska a kóréről. — Tü mit kerestök ott?

Dédé csak éppen odanéz, nincs most ideje a hitványkodásra, amíg a kicsi hajó el nem indul a levéllel.

— Akármit...! Mi bajod véle? — ellenkezik a leánya.

De Jóska nem hagyja magát, most kergetőző kedve van.

— Annak a lúdnak hagyjatok békit!

— Hát mér hagynánk?

Juliska vékony vesszővel kerülgeti a ludat, de az mindenképpen védekezni akar. Felnyújtja a nyakát, borzolja a szárnyait, szíp úgy, hogy nem lehet a közelébe menni. De amint ott kerülgeti őket, a szeme sarka a két gyermekén marad.

— Liba ne, hess haza, pipika...

— Nem hallod, hogy hagyj békit neki s ne téröngesd!?

— De biza téröngetöm. Haza téröngetöm. Mi bajod vele?

— Hagyj békit, mer ez a mű ludunk — teszi magát Jóska. Csak hogy beléköthessen.

— A nyoma!

— De a mű ludunk!

— Soha napján...

— Hát kijé akkor?

— A miénk!

És már olyan közelbe férközött, hogy az anyalúd hátát piccegteti a vessző végivel, úgy biztatja hazafelé.

De mikor a többihez ér, mégis meggondolja a nagy sietséget. Mit csinálnak azok ott lent ketten? — szúrja a kíváncsiság. Visszasomfordál, hogy megtudja a titkot.

— Ide ne nézz, mert meghajítlak! — kiáltja Jóska.

A figyelmeztetés Juliskának szólt, aki a mart fölé ment éppen, hogy lenézzen rájuk.

— Úgyis tudom, mit csináltok — húzza fel az orrát.

— Mit, hallám?

— Tudom.

— Hallám, mondd meg, ha tudod.

— Malmot.

A gyermekek kacagnak.

— Nem is tudtok egyebet csinálni, csak malmot.

Felhúzza az orrát, piszkálja a pálca végével a füvet a lábai előtt, és tisztára kötölődik.

— De nem az lösz — mondja Jóska a kórén ülve.

— Hát mi?

— Nem mondjuk meg.

— Úgyis meglátom — és a pálca végével füvet kapar a lábára. Öli meg a kíváncsiság. — Ha a vízre töszítök, úgyis meglátom.

— De elkergetünk innét akkor.

— Meg is mondom otthon anyádnak, hogy megint a patakban mászkáltatok, s ad nektök.

— Mit jár a szád, léjánka, még árulkodnál? — s egy ágat hasít le hirtelen a fűzfáról, amivel átugrik a patakon, a hívatlan vendég után.

Juliska fut, a két kisebbik bögni kezd, a ludat meg semmiképpen sem tudják magukkal terelni, pedig ha itt marad, azt is biztosan elhajtják másfelé...

Kezdenek hárman sírni, ahogy a torkukon kifér.

Jóska meggondolja a dolgot, hogy valaki oda talál jönni a sírásra, s még az lesz belőle, hogy ő verte meg a vesszővel. Mikor felér a martra, csak ezzel könnyít magán:

— Na, sok hitvány nyávogó — s amint látja, hogy messze futottak, visszamegy. A leánykák pedig megállnak egybe. Kettő ott marad, Juliska visszafordál. Lassan, nehogy lent észrevegyék.

Ott pedig nagy munkában voltak éppen. Dédé még egyet-kettőt igazított a közös tákolmányon, s kimondta: — Készön van. — Még megcsókolta, mert hiszen az apjához megy, s aztán rátették a vízre.

Sárga volt, könnyű volt és elindult.

— A kicsi hajó... Isten veled, kicsi hajó...

Úgy kiáltottak, mintha azt akarták volna, hogy minden ember meghallja. Ugrándoztak, futottak mellette. Észre sem vették, hogy Juliska is visszabátorkodott. De ő is, amikor meglátta a csodát, elkiáltotta hirtelen:

— Kicsi hajó, kicsi hajó, jöjjetek ide, kicsi hajó!

A másik kettő is ott volt abban a percben. Csodálkozva álltak a túlsó oldalon. A két fiú most nem törődött a haraggal, nem kergette el őket. Álltak, álltak a kislányok, és összetették a kezüket, egymás mellett, mind a hárman.

— Én istenem, kicsi hajó...

A kicsi hajó pedig ment a vízen nagy útjára, és vi-gyázott, mert gyermekszívek voltak rábízva.

A nap melegen kacagott, a fűzfák integettek, az ágak sugdostak egymásnak valamit, a barkák között züm-

mögtek a friss szárnyú méhek, mintha minden velük örvendene és biztatná őket. Szaladnak a parton, ágvégekkel igazgatják a kicsi hajót, hogy menjen be jó messze, a víz közepébe.

Dédének csak most jut eszébe, hogy kifelejtették az írást, az üzenetet. Ott maradt a fűzfa alatt, s a hajó anélkül menyen. Meg kell állítani, vissza kell hozni!

Szaladnak, hogy elérjék, de a kóróból életre varázsolt hajó egyre fűgében hanykolódik, mintha ő is táncra kapott volna kedvet, s nem törődik a gazdáival. Ugrabugrál a siető hullámokon, aztán bátran bevág a sodrás irányába, neki a víz közepének. A gyermekek nem érik utol a vesszőkkel, szabadon játszhat a vizeken, alámerülhet, felszökhet, foroghat és rohanhat az örvénnyel.

A két gyermek beugrik a vízbe, utána! Jólesik a tavaszi fürdés a hosszú tél után, a sok futkározásban kihevült testük felüdül a friss habok között. Csak a hajót tudják utolérni! Nem szakadhatnak el egymástól!

De mégis elszakadtak. A hajóval tovaszaladt a sebes ár, repült, repült a csillogó vízen. A gyermekek kimásztak a partra, és ott búslakodtak sokáig, szomorúan. Gyűlölték már a patakot, a fákat, mindent ellenüknek láttak.

Dédé nem kelt fel másnap és nem a következő napokon sem. Teste forró lázban égett, tüzes volt a gyenge bőre és piros. Kitudódott minden, az ő nagy titka, hogy miért járt a patakban, miért áztatta el magát.

— Erősen szerette az apját... Nagy dolog is, ha valaki ilyen kicsin elszakad a nagy mellől — sajnálkoztak az asszonyok, akiket azért hívott az anyja, hogy meggyógyítsák.

Mert segíteni már nem tudott senki. A faluban híre járta, hogy az ágyban is folyton hajózni akar, csak erről beszél és hanykolódik. Folyton maga előtt látja a hajóját, mely sárga volt és könnyű, ringatózott a vízen.

— Kicsi hajó, isten veled, kicsi hajó!

Néha összetette két kicsi kezét a mellén, és elnézett messze.

— Én istenem, kicsi hajó...

S a kicsi hajó ment a vízen, nagy útján, és sietett, mert a Dédé lelke volt benne, hogy elvigye messze, messze, ahol nincs apjától elszakadt gyermek és kínzó fájdalom. Bizonyosan messzibb és jobb helyre értek, nem Amerikába.

(1935)

JÁTÉKOS SZEGÉNYSÉG

A tavaly még postás volt Kerekes úr, most pedig itt ül a csizmadiaműhelyben és egy tönkrement cipőt agyal össze. Leadott egy fokot a rangjából, mert a postás mégiscsak nagyobb úr falun, mint a csizmadia, de hát Kerekes úr úgy ül itt is, olyan méltóságosan, mintha postás volna most is. Úgy pofozza a cipőt a kaptafán, olyan gögösen nézi végig, fél szemével hunyorgatva, úgy dobálja az árt, meg a kalapácsot, hogy ebből akárki láthatja, Kerekes úr lehet csizmadia is, mert volt ő már nagy úr is, meg ha akármilyen lesz még ezután, örökké kiválik a többiek közül. Ő Kerekes úr.

A kis szobában, mely lakóház és műhely egyszerre, rajta kívül még két ember van. A csizmadiamester és a felesége. Tulajdonképpen a mestert kellett volna először említeni, mert ő a gazda a háznál, de aki belép a műhelybe, az látja, hogy Kerekes úr fontosabb itt, mint a gazda. A csizmadiamester, akié a ház, a műhely, a számtalan sok kaptafa, vásott szerszám és rongyos bőr-darab, új cipőt készít a jegyzőnének. Kerekes úr meg is kérdezi:

— A talpat kicserélted-e? Megmondtam neked még tegnap. Azért hoztam azt a másikat. A jegyzőnéé kétszer annyit ér.

— Kicseréltem, ne féljen. Már mindjárt én is olyan jól tudom az effélének a módját, mint maga.

— Eladom én a jegyzőné tekintetes asszony talpát, s még egy pár cipőt megtalpalunk az árával. Ha az ember szegény, hát legalább esze legyen, hehehe.

A gazda dolgozik lelkeszakadtából. A mocsoktól kifényesedett kötény a mellén lóg, és úgy van megkö-

tözve a madzag a nyakacsigáján, mint a kisgyermeknek. A csizmadiáné a kicsi négy lábú tüzelőbe gyúrja a fát szakadatlan, aztán néha, amikor szünetet tarthat, melléje kuporodik fűtőzni. Csepűt rág a guzsalyról az alatt is, közben a vasfazékban főző szemes fuszulyka suster-gését hallgatja, meg az ura és a Kerekes úr beszélgetését. Hátán púpja van, szinte a feje fölé emelkedik, a hasa pedig magasra áll elül, gyermeket vár.

— Elég bolond vagy, te Jóska, hogy ingyen dolgozol nekik — mondja Kerekes úr, és lepofozza térdéről a cipőt, hogy messze gurul. Másikat vesz fel, és úgy néz reá, mintha bele akarna rúgni. — Mert ingyen dolgozol, nem fizetés az, amit ezek adnak. Mondom neked, csak egy esztendőre adnád ide a műhelyt az én kezem alá, vezetni! Megtanítanám őket, hogy kell a cipésszel ingyen dolgoztatni! Fizetnének, ne félj, vagy mezítláb járna a falu.

A kicsi ablakon, amely alatt dolgoznak, besüt a nap és hosszú fénysávokat ereszt az asztal alá meg az ágy lábához. A lecsapódott páráktól vizesen csillogó apró ablaküvegeken kívül van a nagy fagyos tél, belül pedig a nagy fagyos szegénység. Közbul az ablaktalpán, mint díszes határvonal, zöld moha virít a napsütésben, amit az erdőről hozott az asszony. Ez is a házhoz tartozik, védi az embereket a hidegtől, ami a világossággal együtt besurran az ablakon. Ha valaki kipillant, a mohára esik a szeme, onnan a fehér faágakra, tovább pedig a nagy, csillogó hegyekre.

A gazda megszólítja az asszonyt.

— Ne rakd úgy a tüzet, hé!

Az asszony, aki éppen tenni akart a tüzelőbe, leereszti az összetördelt cirebirét, és behajtja a paraszakra az ajtót. Igaz is, a fazék még rotyog, elfő egy ideig a szén melegségétől, minek pusztítanak a fát. Ha elfogy, a gazda kell hozzon mást az erdőről a hátán vagy a kéziszánkóval. Egyik módon sem kellemetes ilyen fagyos időben.

Kerekes úrnak azonban nem tetszik a dolog. Nem jó, ha a gazda abba is beleszól, hogy az asszony mikor tegyen a tűzre. De ez a hitvány fehérnép nem haragszik emiatt sem, túri ezt is, evvel azt csinálhat az ura, amit

akar. Nem jó ez így mégsem. Más háznál hasábfával tüzelnek, mégsem nézi meg senki, hogy mikor raknak a tüzelőbe, meg mennyit. Máshelyt még öröm a tűzrakás. De ő nem szólhat, nem ő a gazda, ő csak elnézi és hallgat. Örvend, hogy megtűrik, hogy dolgozhat, hogy behúzódhatik valamelyik házba, az ilyen nagy téli időben. De még jobban nem tetszik Kerekes úrnak, hogy a gazda megint nem válaszolt a szavára, hogy mi lesz a műhellyel, hanem egyéb beszédbe kezdett. Hátha csak azért szólította meg az asszonyt, hogy mondhasson valamit félre. Mert egyébként nem rossz ember ez a Csorgó Jóska, senki sem mondhatja, hogy rosszul bánik a feleségével, csak éppen erről a dologról nem lehet beszélgetni vele. Erről, hogy a műhelyt neki, Kerekes úrnak adja a kezébe. Ördöge van ennek a Csorgó Jósának, tudja, hogy ebből nem neki lenne haszna, hanem Kerekes úrnak.

Csorgóné most végleg beteszi az ágat, mert a fuszulyka kezdett elcsendesedni. A gazda nem szól, ő csak a mesterségével van elfoglalva. Kerekes úr ebből is látja, hogy az előbb nem az asszony miatt szólt, hanem őmiatta. De azért is megmutatja, hogy az ő kezébe kerül a műhely. Megmutatja ennek az életterlen Csorgónak, akinek csak avval volt szerencséje, hogy megházasodott és a feleségével együtt megkapta a sok szerszámot, ami a mesterséghez kell. Mert a Csorgóné apja is suszter volt, azért ilyen púpos, azért ilyen hitvány ez az asszony. Suszternek nem is lehet szép gyermeke, mert hogy legyen egészséges, viruló az a leány, akinek az apja egész életében a kaptafa fölé görnyedt, ilyen kicsi, piszkos szobában, ilyen hitvány, poros levegőben. Éppen ilyen hasznavehetetlen már ez a Csorgó Jóska is, hiába fiatalember, az arca színtelen, a szeme alja kék, a háta görbe, a melle göthös.

— Minek kell nektek gyermek? — mondja megint Kerekes úr. — Az ilyen embereknek, mint ti?

A fiatalokba belenyilallik valami, valami szégyenféle, mint akit rajtakapnak olyan dolgon, amit úgy kell csinálni, hogy más ne lássa. Szégyentelen ez az ember, a gyermek még meg sem született, s már amiatt is baja van. Felfogadják ide dolgozni s folytonosan piszkálja

őket. Az asszony feláll a tűz mellől, ahol kucorgott, az urára pillant, és kifödi a fazakat.

— Nem vagyunk urak! — mondja, s színtelen arcára rácsapódik a pára, ahogy a levest kavargatja. — A szegény embernek gyermeke kell legyen.

Csorgó Jóska, a fiatal házasember maga sem tudja, miért szégyelli magát, miért veszett el a szava. Hiszen tudhatta volna, hogy más is látja eddig a feleségén a változást. Meg aztán emiatt nem is kell szégyenkezni a házasembernek, ők pedig törvényesen megesküdték. Ha hűtetlenül élnének, még talán volna mit takargatni. De nem is ez nehezedik a Csorgó lelkére, hanem egyéb. Számtalanszor megfordult már a fejében neki is, meg az asszonynak is, hogy milyen gyermeke születhetik az olyan embernek, mint ők. Milyen gyermeke lehet egy ilyen törpe, púpos asszonynak, meg egy ilyen göthös, sápadt férfiúnak. Egészséges lesz-e, szép lesz-e, nyomorék lesz-e? Ki tudja, mit hordoz Csorgóné a szíve alatt. Csak majd ha megszületik, akkor látják meg, addig nem jó beszélni róla. Ez az ember, ez a Kerekes úr már biztosan arra gondol, hogy nyomorék lesz. Ezért nézte úgy végig őket s ezért mondta, hogy „ilyen emberek”.

Kerekes úr ügyet sem vet a Csorgóné válaszára.

— Jó, jó, te asszony vagy. De hallám, mit szólsz hozzá te Jóska, te férfiú?

— A gyermek az Isten áldása. A Jóisten adja, mit csináljunk?

— A Jóisten adja! — okoskodik Kerekes úr. — Hát miért nem ad mindenkinek? Miért csak a szegényembernek? Még megjárna egy gyermek, de ha nálatok egyszer elindul, nyolc-tíz előtt nem áll meg. Egész csorda lesz, mit csináltok velük? Mert olyan fajták vagytok. Lássátok, az urak tudnak ügyelni.

Az asszony leteszi a fedőt, és az asztalhoz megy edényt keresni, lábast a rántásnak.

— Mit adtok enni? — kérdi csak tovább Kerekes úr, mert tetszik, hogy ő olyan okos, amiről a többinek fogalma sincs; olyan kérdéseket tesz fel, amire ezek nem tudnak válaszolni. Kihúzza a mellét, rájuk néz öntelten.

— Na ugye, nem tudjátok? Hát azért mondom.

Az asszony lisztet tesz a rántásos lábasba, csendesen mondja:

— Az uraknak könnyű. Nekik sok eszük van. Azt mondják, megcsinálja a doktor. De az olyan asszonyt agyon is kéne mind ütni.

Kerekes úrnak ez nagyon tetszik.

— Hehehe, ebben igazad van. Egybe könnyebben ludna élni a szegényember. Mert csak az uraknak van módjuk arra is, hogy megszabaduljanak a gyermektől. Kutyát tartanak helyette.

— Mit beszél?

— Láttam eleget.

— Mü kutyát nem tudunk tartani, pedig szükség volna reá. A róka tegnap éjjel is elvitt egy tyúkot.

Kerekes úr talpat szegez. Csorgóné panaszát úgy veszi, mintha ő volna az illetékes, akihez a szegényember panasa be kell folyjon.

— Hát ezért mondom.

Hallgatnak, dolgoznak. Kerekes úr most már megint azt forgatja a fejében, ami rég ott forog, hogy ez az asszony, ez a Csorgóné nem is olyan semmirevaló fehérnép, mint ahogy az első pillanatban látszik, amikor az ember reánéz. Igaz, hogy púpos, igaz, hogy nem szép, nincs formája a testének, de hát ő, Kerekes úr sem fiatal legény már, nincs valami délceg alakja, hogy nagyon válogathatna a fehérnépben. Sohasem volt felesége, de ha öreg korára megházasodnék, mégiscsak könnyebben telne az élet. Ez a Csorgóné éppen jó volna. Takarékos, gondos, dolgos fehérnép, ebben a nagy szegénységben is ki tudja mindig csinálni úgy a dolgot, hogy abban hiba nincs. Ha odakerülne a dolog, biztosan rajta kapna inkább ez az asszony, őt választaná, nem a régi urát. Hiszen ő egészséges, erős ember ma is, ha egy kicsit jóllakik, piros az arcája színe is, mert nem ilyen piszkos műhelyben élte le az életét, mint ez a másik ember, ez a Csorgó. Az asszonnyal együtt pedig megkapná a műhelyt is, ezt a sok szerszámot, és ez a legfontosabb. Akkor dolgozhatna magának. De ő úr lenne, nem olyan akármilyen, mint a többi falusi suszter. Inasokat tartana, segédeket, egész nap nem is kellene dolgozzék, csak a rendelkezéseket osztogatná, „írá-

nyítaná” a munkát, mint ahogy máshol látta, hogy az urak csinálják. Mert az olyan úr nyakára, amilyen Kerekes úr, sehogy sem illik a munka.

— Lássátok, én mindig azt mondtam, hogy nekem sohasem kell gyermek — kezdi ismét.

Kerekes úr számítása talált is, mert az asszony felfigyel, reánéz, mintha most látná először életében.

— Hát maga házasember is volt?

— Én? Már hogyan lettem volna? Milyen feleségem volt nekem... Az volt az igazi asszony!

— S mi lett vele?

— Hát, meghalt szegény.

Mégiscsak jobb így, ha már felesége is volt valaha, látják, hogy más asszonyt is kapott, ha akart. Főképpen pedig nem kérdezősködnek afelől, hogy miért nem házasodott meg, hol élt, mit csinált, amíg a faluba nem került. Ki jár utána, hogy mi igaz abból, amit mond? Ki tud utána járni? Ugye, hogy senki.

— De én a feleségemet úgy kíméltem, mint a pirostojást — melegedik belé. — Nem szólítottam meg, ha akármennyit rakott a tűzre. Sohasem bajlódtam avval, hogy mit főz.

Igaz is, Csorgó ma még nem kérdezte meg a feleségétől, hogy mi lesz ebédre. Pedig mindennap megkérdi, hogy mi fő a tűzeln, mihelyt a nap az ablak felső sarka felé közeledik. Csorgóban most forrik a méreg.

— Mi baja van kijednek avval, ha a feleségemnek akármit mondok? Fázik? Nincs elég meleg a házban? Hát akkor ne bajlódjék vele, hogy tesz-e a tűzre, vagy nem.

— Jól van, jól, nem bajlódom én semmivel. Olyan hideg sincs, hogy attól ne lehetne dolgozni. Én nem mondtam, hogy van. Én csak dolgozom, és adjátok meg a munkámért, ami nekem jár.

— De én kijedet kiteszem az ajtón, ha örökké boszszant!

— Nonono.

— Eddig is kijed nélkül dolgoztam, megbírom egyedül is a munkáit!

Felugrik a suszter Csorgó Jóska és dül-fül. Kerekes úr lehúzódik, és szaporán jár a keze. Most bánja, hogy

neki is nincs olyan jó suszterköténye, mint Csorgónak. Milyen mutatós, milyen jól szembe lehetne állani benne a mesterrel, de így nélküle csak rossz lenne, ha felállana osztozkodni. Látszódna, hogy nincs olyan ő, mint Csorgó, mert az igazi mesterembernek köténye kell legyen. De ő nem kötötte fel, mert uraskodott!

A fiatal gazda, mikor kifújja magát, elolvad benne a méreg. Feleségéhez megy, ehhez az idétlen, semmi asszonyhoz, és megöleli, olyan szeretettel, hogy ez még Kerekes urat is meghatja.

— Hát feleség, csak ne szomorkodj te miattunk. Ha mi veszekedünk is. Ilyen a szegényember élete.

Meg akarja ölelni, nem szégyelli ő, hogy más látja, így is megcsókolja. Az asszony dorgálgatja.

— Eriggy, menj! Elment az eszed? Nappal csókolózni!

— Hát aztán, feleség, mi lesz ma ebédre?

— Fuszulykaleves.

— Áhám, fuszulykaleves! Az nagyszerű — szól bele Kerekes úr is. — Az pompás, a fuszulykaleves.

— Miért? Talán nem szereti? Hogy annyit beszél.

— Dehogynem.

Aztán, hogy kedveskedjék az asszonynak s rajta keresztül az urának, tréfára viszi a dolgot.

— Az igaz, hogy ha jól meggondolom, nem vagyok megelégedve vele, hehehe...

Csorgónéra kacsint, nehogy az komolyan vegye, amit mond.

— Hát mi kéne magának?

— Hát egy kis disznólábacska, hehehe. Szívesebben megenném.

Az asszonynak is tetszik ez a dolog. Megkérdi:

— Hát a tyúkhúst?

— Az is jó volna, bizonyisten. Vagy egy lábas csirkepaprikás. Salátauborkával... Tiszta igaz, hehehe...

Csorgóné a fiókban keresgél. Valamennyien jóízűen kacagnak ezen a játékon az ételekkel.

— Eszünk még azt is. Ni-ni, de most nagyobb baj van!

— No! — mondja a gazda.

— Elfogyott az ecet is, a pénz is.

— Ez már baj.

Az asszony csak keresgél, hátha pénz akad a kezébe.

— Elfogyott biza mind a kettő egyszerre. Olyan semmirevaló hitványok, örökké csúfot űznek belőlem. Örökké egyszerre fogynak el.

— Az a szokásuk! — kacag Kerekes úr.

— Mert ha külön-külön fogynának el, nem volna baj — mondja tovább az asszony.

Kerekes úr is belevág vígan.

— Nem biza. Ha ecet nincs, veszünk pénzzel, ha pedig van ecet, akkor a pénzre szükség sincsen. De ilyent én még nem is láttam, hogy se pénz, se ecet...

Ezalatt mind a fiókot kotorássza Csorgóné, szegénynek már a púpja is majd beleér a sok mindenféle összecombolygatott papiros közé, amelyekben hol egypár szem bors, hol paprika, hol aprósó, hol babérlevél bujkál, csak éppen pénz nincs. Pedig itt szokta tartani, amikor van, egyebütt hiába is keresi..

— Nincs, nincs. Együtt bújtak el. Az ecet megette a pénzt, az ecetet pedig mi ettük meg tegnap, a tárkonylevessel. Lássátok-e, milyen bolondságokat csinálunk. Most mihez fogjunk?

A gazda adja az első tanácsot.

— Legelőbb is fordítsd ki a fiókot.

— Mind fordíthatom, ha pénzt nem teszek belé. Ecet nélkül pedig ma még fuszulykát sem eszünk. Most kacagjon, Kerekes úr!

— Hahaha, kacagok! Nagyszerű! Elfogyott az ecet, oda az ebéd. Nagyszerű! Hát nem eszünk fuszulykát, eszünk piskótát vagy pástétomot, amibe nem kell ecet. Hahaha!

— Magának könnyű komédiázni. De ma étlen marad, meglássuk, milyen kedve lesz akkor!

— Én étlen? Több eszem van nekem annál. Megeszem a fuszulykát ecet nélkül!

— Ki hallott fuszulykalevest ecet nélkül?

A fiókot azonban csak hiába forgatja ki Csorgóné, hiába bont széjjel minden papírdarabot, pénz nincs. Megnézi a tálason is sorban a csuprok alatt, meg az ablak talpán is, az ágyfejében, ágy lábában, asztal sar-

kán a terítő alatt, de pénz nem kerül elő egy bani sem. Ezt a házat fel lehetne égetni egy lyukas ötvenbanisért. Amikor az asszony már mindent felforgatott, a leves meg reménytelenül fő a fazékban, megszólal a gazda.

— Hát látom, nem jól keresed.

— Hogy keressem ugyanbiza, hogy jó legyen?

— Ahol leginkább kapnál, ott nem keresed meg.

— Hol nem kerestem te? Hiszen tűvé tettem a ház minden szegelikát.

— Hát nálam!

Csorgó úgy szokott, hogy a zsebébe is süllyeszt néha egy kis pénzt, amit foltozásért vagy szegezésért csöppintenek a markába. Nem azért, mintha a felesége elől akarná titkolni, hanem mert így jobban el lehet költeni. A menyecske arca felvidul és összeteszi kezét a nagy hasán.

— Tiszta igaz, hisz te vagy a pénzeszsák. No gyere ide, te pénzeszsák, most megkopasztlak!

Evvel forgatni is kezdi kifelé az ura zsebeit, előbb az ujjason. Mindegyik kilóg már, még felül a díszzseb sem menekül az asszony kezei elől, amit a szabó tiszta csúfságból varrt oda, mert nem dísznek látszott soha, hanem csak foltnak.

A gazda tréfálkozik.

— Úgy látszik, bennebb menekültek.

Közben azonban mégis borzad a réműlettől, hátha egy krajcár sincs nála. Pedig milyen szívesen adná az utolsót is ennek az asszonynak, aki állapotosan, lihegve tapogatja a mellét, a meleg testét egy fél liter ecetreláló után.

— Ha bennebb bújtak, eléveszem én még a bőröd alól is.

Kerekes úr csak mosolyog magában, ahogy az asszony vetkőzteti az urát a néhány lej miatt. Még lám tréfát csinálnak belőle! Pedig tiszta csóréra vetkőztetheti az asszony ezt a göthös, görbe kaptafaszentet, akkor se kap nála egy lejt is. Mert nincs annak soha, nemhogy most legyen.

Az asszony a mocskos mellényzsebeket is kiforgatta, megkeresi az ura nadrágjában kétoldalt, hiába. Utoljára

a kebelébe is belenyúl, már csupa tréfából, hogy legalább kacaghassanak, ha már pénzt nem kaptak.

Csorgó fogadkozik:

— Egymást ették meg, úgy látszik, mert bizonyisten volt még belőlük.

— Ha egymást ették is meg, az utolsó csak meg kellett maradjon, meghízva!

— Akkor úgy látszik, elköltötték egymást...

Kerekes úr mosolyog, szinte örvend, hogy nincs pénz. Odaszól az asszonynak:

— Gyere hallám, nálam próbáld meg!

Az asszony hogy s hogy nem, de kap az alkalmon.

— Mert biz én meg is próbálom!

Otthagyja az urát levetkőztetve, és Kerekes úrhoz szalad. De Kerekes úrnak is van most esze, hogy ne hagyja könnyen, birkózik vele, közben szorongatja a vézna karját, derekát, mellét. Egy fél liter ecet árát ez is megéri.

Valóban, ahogy az asszony odaszabadulhat, rögtön pénzre talál a Kerekes úr zsebében. Játszik is vele, mint fiatalabb korában a bújócskánál...

— Itt van né, itt van né, hogy elbujdosott! Mintha az én fiókomban nem érezte volna jól magát.

Kerekes úrnak hirtelen melegsége támad, muszáj elütni a dolgot tréfával.

— Csípte a bors meg a paprika a szemét!

— De megállj, most megfogtalak, te huncut lejecske... — csintalankodik az asszony.

Csorgóné holnap reggelig is elbeszélgetne a pénzzel, úgy örvend neki. Kerekes úr pedig vele játszik ezalatt. Visszaszorítja a pénzt a zsebébe, hogy az asszony kínlódjék vele, hogy püfölje őt és a szemébe kacagjon.

— Na ugye mondtam, hogy csak nálam kell keresni! Olyan férfiú vagyok én!

Csorgónak nem tetszik a dolog sehogy sem.

— Lesz jó fuszulykaleves! — ujjong az asszony, és magára teríti kendőjét, hogy elszaladjon a boltba.

— Bizony, a király is megeheti, olyan lesz!

A két férfiú utána figyel, ahogy végigkopog cipője a ház előtt. Az óra hosszú nyelvvel ketyeg a falon és a fazék sistereg néha. Hallgatnak, dikicselnek, mind a

kettő egyebet gondol, mint a másik. De nem szenvedhetik egymást, azt érzik. De hát ki törődik itt sokáig az effélével, nem szegényembernek való a féltékenykedés egy asszony miatt.

— Ez jól meg volt keresve! — mondja Kerekes úr végre.

— Meg.

— Ügyes asszony. Pont a szívem felett járt mind a keze.

Kerekes úr azért beszél, hogy forralja Csorgóban a mérget, mert tudja, hogy az már észrevett valamit. Dühöng is magában a suszter, kilökné az ajtón Kerekes urat, de csak úgy nem lehet... s nem látott, nem hallott még semmi olyant, amiből baj lehetne. Csak érzi. De Kerekes úr is tudja, hogy amibe most belefogott, az vagy nagyon jól üt ki a végén, vagy nagyon rosszul. Az asszonyon fordul meg minden, s ha ennek a semmi asszonynak egy csepp esze lesz, akkor ő repül ebből a műhelyből, a meleg házból és meleg fuszulykaleveses ebédek mellől, ki a cudar hidegbe, az egyszer szent.

Elkészült a jegyzőné cipője. Csorgó, a mester odaadja Kerekes úrnak, hogy vigye haza. Ebből pénz csöppen a házhoz. De Kerekes úr nem mozdul. Egyszer azért, mert nem inas, hogy tőle küldözgessék a cipőt, másodszer egyébert. Csak leteszi maga mellé, a sok rongyos lábbeli közé, és dolgozik tovább. A jegyzőné szép új cipője kacsingat reá, mint valami kisasszony a parasztok közül. Kerekes úr már tudja, hogy mi lesz ennek a vége.

Mintha megérezték volna otthon, hogy a cipő hazakívánczik, néhány perc múlva belép a csizmadiaműhelybe a jegyző úr.

Az ázott bőr és csiriz szagától tele levegőben nehezen lélegzik a jegyző úr, de azért leül, nehogy megsértse a susztert. A fővényes földről felvert por úgy kavarog az ablakon benyúló fénysávokban, mintha a napsugarak is köhögének. A jegyző úr sem tudja megállani sokáig ezt a levegőt köhécseles nélkül. Mégis jókedvet mutat.

— Mi a csuda, Kerekes úr, maga suszternek csapott fel?

— Muszáj kérem, ha az ember meg akar élni. Élni pedig muszáj.

Ez olyan bölcsen volt mondva kétszeres muszájjal, hogy a jegyző úr megértette belőle könnyen, hogy Kerekes úr nem kedvtelésből dolgozik.

— És a postásságot miért hagyta ott?

— Nem hagytam én, kérem. Elvették. Azt mondták, hogy igen sok eszem van oda. Postásnak csak mafla ember való, aki nem hord a levelekkel együtt híreket is a faluba. Nem szereti a pap s a csendőr az olyan postást, aki olvasni tud, mert az, ugye, hogy megnézi az újságokat, hogy mit írnak, s amit az ember egyszer megtud a világ dolgáról, azt tovább is adja. Ezért nem ér itt semmit az olyan ember, aki olvasni tud, hahaha...

— Nagy tekergő maga Kerekes úr, csak azt mondom. A bányaságról mért küldték el?

— Mert ott is olvastam néha-néha.

— Hát a cipézmesterséget hol tanulta? Nem is tudtam, hogy ehhez is ért.

— Kell ezt tanulni, kérem? Csak leültem melléje és azt mondtam, hogy tudom. Az első bakancsra, amit a kezem alá adtak, akkora foltot tettem, hogy a paraszt nem győzött eleget hálálkodni, hogy ilyen jó suszterre még nem akadt. Aki így nem sajnálja a bőrt, aki akkora helyt körülvarrja, így megagyalja! Nemcsak úgy, mint a többi suszterek, hogy csak éppen a likra odaakasztanak valamit, s két nap múlva kint van belőle az ember lába. Hát én suszter is tudok lenni, mindenhez ért az ember, ha egyszer esze van. Tudja mit? Én még királynak is jó volnék, ha reám biznák. Akkor lenne csak boldog a nép! Mert voltam én már úr is, kéremszépen, mindenféle mesterségen.

— Éppen a sok esze miatt tették ki magát mindenünnen, Kerekes úr. Már látom.

— Tiszta igaz, jegyző úr. Nem jó, ha a szegényembernek sok ész ad az Isten. Ez tiszta igaz.

Kerekes úr beszélne, míg a világ. A cipőt eheti a rongyosság a térdén, mind a két keze a beszéddel van elfoglalva. Közben hunyorgat a szemével, grimáskodik az arcával, nincs az az ember, aki jobban tudná csinálni, mint ő. Csorgó csak hallgat és dolgozik, egy

szót sem szól egész végig. Nem olyan ember az, aki beszélni tudjon. Ilyen sok éretlenséget!

A jegyző úr végre megmondja, hogy miért jött.

— Hát a cipő készen van-e?

A kérdés Csorgóhoz volt intézve, de Kerekes úr kap a válaszon.

— A cipő, jegyző úr? Hogyne, készen lesz délutánra. Hazavisszük magunk, jegyző úr. Ezért nem volt mért fáradjon a tekintetes jegyző úr.

Ezalatt Csorgónak int a szemével, nehogy most megszólaljon. Jobban tudja ő, hogy kell. Mert elszámította volt már magában, hogy Csorgó délután hazaviszi, ő pedig ezalatt egyedül marad az asszonnyal, egyébként nem lehetne kitenni a gazdát a házból. Úgy örzi, mintha már ezelőtt is el akarta volna vinni. Ez lesz a legjobb idő, hogy megpróbálkozzék a szerelemmel. Fállábával még rongyot lők a kész új cipőre, nehogy elárulja. A jegyző úr cipője juttatja őt feleséghez, meg suszterműhelyhez, ügyelni kell hát reá, mint a kincsre.

— Hogyne vinnők haza, jegyző úr! Ez veled jár! Még jól is esik, hogy hazavihetjük. Mert ritka ma már az olyan igazi úriember, mint a tekintetes jegyző úr, aki új cipőt csináltat. Egész esztendőben nincs egyéb nálunk, csak foltozás, foltozás, szegelés, talpalás. Új pár cipő, az nincs. Még a nagygazdák is csak a régit tataroztatják. Aztán éljen meg a szegény suszter! Nem is veszik itt emberszámba a susztert, ilyen hitvány falut még nem láttam én. Aztán, megfoltoztatják a cipőt, jegyző úr kérem, de fizetni azt nem. Azt várhatja a szegény suszter. Azt mondják, hogy majd adnak valamit. S a suszter várjon. Míg a világ várhat. Ki van tanulva a nép, jegyző úr.

— Ki. A szegénység kitanította.

— Dehogy a szegénység, jegyző úr! A háború s a konverzió. Ez a kettő mindenkit kitanított.

— De maguk is kitanultak, Kerekes úr. Ezelőtt nem esett meg, hogy a suszternél kicseréljék a talpat, amit az ember odavisz felveretni.

— Hehehe, hát szó ami szó, ami igaz, az igaz. Biza elég suszter megteszi. Sokszor olyan jólesik az embernek csak úgy félrekanyarítani a drága jó talpat, bé a

polc alá. Mert miből éljen meg egyébből a szegény suszter? — és bekacsint a kaptafával tele polc alá, ahova a drága talpak süllyednek el, a jegyző úréval együtt. — De amióta én itt vagyok, efféle nem történik, jegyző úr! Kérdezze meg akárkitől, kinek van panasza? Én olyan ügyesen kicserélem, hogy ember nincs, aki észrevegye. Múltkor is idejön egy gazda, hogy vigye haza a cipőt. Nézegeti a talpat, kopogtatja, hajlítgatja, szagolja, forgatja. Tudtam én, hogy mi a baja. Akkor még azt mondja, hahaha, hogy tisztességes emberek vagyunk mi, nem cseréltük ki a talpat, mint más. Látszik, hogy úr van a műhelyben! De bizony máshová már hiába viszi, sohasem azon a talpon jár, amit ő vett. Ezután csak nálunk jő, ha talpat akar tétetni. Hát bízza csak reám!

— Kerekes úr, magától fél az ember. Pedig maga kéne féljen tőlem — azt mondja a jegyző úr, és készül is menni.

— Tőlem nincs miért, nem bántok én senkit! Csak nekem is meg kell élni!

De ekkor belép az asszony, Csorgóné, nagy hárásruhában, a hidegtől kivékonyodott hegyes orral. Cipeli a két púpját elől-hátul és ölében a zöld literes üveget félig ecettel, mintha kicsibuba volna. Nem győzi a lábáról verni a havat, nem győz eléggé rimánkodni, hogy a jegyző úr éppen akkor jön, amikor rendetlenség van, takarítatlan a ház, amikor mindent felforgattak a pénz miatt.

— Na csak készítse az ebédet, Csorgóné, én már megyek is.

Az asszony töröli a széket köténye sarkával és nyújtja a jegyző úr alá.

— Hát maradjon még nálunk jegyző úr, ne siessen

Kerekes úr is feláll és marasztalja.

— Tán csak nem hagy itt a jegyző úr, amikor ilyen jól beszélgetünk?

Közben mosolyog magában, mert tudja, hogy az úr-félének csak ilyeneket kell beszélni, mint amiket most mondott, evvel mindenünnét el lehet riasztani. A jegyző úr is távozik, mintha puskából lőtték volna ki.

De nincs is szükség már reá, Kerekes úr számítását jó kerékvágásba zökkentette. Itthon van az asszony is, előtte Csorgó sem mer káromkodni meg veszekedni, hogy az ilyen szamár beszédeivel elriasztja a kuncsaf-tokat. Már csak a délebed van hátra, a jó meleg fu-szulykaleves, amire már ő adta a pénzt, mintha ő volna a gazda a háznál, azután jön a nagyszerű délután, és ki tudja, még mi... Egy azonban szent, szamár ez a Csorgó, hogy nem kezd patáliát, hogy úgy szereti ezt az asszonyt, úgy kíméli, hogy előtte még haragos szót sem akar ejteni. Bezzeg más ember csapna egy nagy veszekedést, amiért ilyeneket beszél, kilökné az ajtón, kihajítaná, hogy többet nem volna kedve visszajönni. De ez nem, ez az isten bugyuta embere nem csinál sem-mit, hagyja szépen, hogy a feleségét is elcsábítsák a szeme előtt. Azt is elnézi, úgy szereti.

A jegyző úr távozása után igen mély csend marad. Kerekes úr ezt nem bírja sokáig. Mert tudja, hogy a nagy mélységek valami láthatatlant hordoznak a kebe-lükben, Kerekes úrnak pedig most nincs szüksége sem-miféle előreláthatatlan dologra. Meg azt is tudja, hogy a vihart és háborúságot csendesség előzi meg, s utó-végül ki tudja, hogy mi lakik ebben a csömellű Csorgó-ban. Az asszony erősen el van foglalva azzal, hogy le-vesse magáról a meleg gúnyát, pedig alig van rajta valami, a gazda meg igen merőn néz maga elé s igen rá-ráüt a szegekre. Megszólal tehát Kerekes úr.

— Látod-e, így kell ezt csinálni. Így kell beszélni az emberekkel. Te még beszélni sem tudsz, ha valaki idejön. Hogy akarsz megélni? Ne félj, mert bebeszé-lem én ide még a királybírót is, ha erre jár. Te el-néznéd, hogy bejön a jegyző úr, tán egy szót sem szólnál hozzá, hagynád, hogy üljön és nézzen ki az ablakon. Te csak püfölnéd azt a bakancsot, a jegyző úr pedig unatkozzék. A jegyző úr, aki egyedül fizet az egész faluban? Láttad-e, hogy szórakoztattam én? Így kell ezt csinálni! Fizet az most már, ne félj, örömet! Csak éppen beszélni ne kezdjek megint neki!

— Vajon fizet, Kerekes úr?

— Hogyne fizetne. Azért úr. Ha egyszer úr, hát fizessen!

— De a múltkor nem fizetett.

— Miféle múltkor?

— Hát a tavasszal. A leánykájának csináltam egy pár cipőt, s most az ősszel adta meg az árát.

— Ez a jegyző? Te!! Hogy én ezt nem tudtam, a kutyafáját, hogy ez ilyen úr! Én megmondtam volna neki! Látod-e, be kár, hogy én nem voltam már akkor üzlettársad neked. Ne félj, mert földig hajolt volna előttünk, amikor kiment. Beszoktatom én!

— Hej Kerekes úr, még megcsiklantja a talpam. Kedvem volna utánafutni, hogy visszahívjam, lám mekkorát hajlik most, hogy tudja?

— Ül csak veszteg — nyugtatja meg Kerekes úr. — Megmondtam volna neki, hogy jegyző úr, hát mi lesz a fizetéssel? Ha úr, hát fizessen. Meg én! A cipőért bezzeg eljön, de hát a pénzt azt bezzeg nem mutogatja, még bár meg sem csörgeti a zsebében! Hát milyen úr a jegyző úr? Úgy akarja a cipőt csináltatni, mint a parasztok? Hitelben? Félesztendő múlva megadni, s akkor is lisztben, disznócsontban? Hát addig miből éljen a suszter? Kaptafából? Nem úgy járnak, jegyző úr, megmondtam volna én! Ha cipő kell, akkor előbb fizesse ki, s azután hazavisszük. Hohó, most emberére akadt, nem úgy lesz, mint a tavasszal volt. Most fizetni kell, jegyző úr, mert a suszter is ember, meg tudja mondani már a maga igazát.

Az asszony félbeszakítja.

— No maga beszélt egy garatralalót, Kerekes úr.

— Csúfolkodsz velem, te? Garatzakolás az én beszédem?

— Úgy jár a szája, mint a szélmalom.

— Hát azt hiszed, hogy nem mondtam volna meg? De hát mit csináljak, ha egyszer elment? Nem futhatok utána az útra. Ott úgysem volna olyan hatása, mint itt a házatokban. Mindennek megvan a maga módja. De bár megcsörgette volna legalább a pénzt a zsebében, mint a disznóknak szokás a kupában a törökbúzáat, hogy né, csak dolgozzatok ügyesen, szaporán, itt a zsebben a pénz... még az is jólesett volna. De még azt sem! Hej, milyen úr! Ettől már nem is kapunk pénzt, ha egyszer most kiszabadul a kezünk közül. Hiába, te

Csorgó, elrontottál mindent, hogy nem mondtad meg előre, milyen ember ez a jegyző. Mert én a pofájának mentem volna, láttam én rajta, hogy nem jóféle. Ilyen a szegényember sorsa, saját magának sohasem tudja a javát csinálni.

Kerekes úr tökéletes megadással nyugszik bele sorába, mint aki legkitűnőbbben elvégezte a dolgát. Lemondásának méltó kifejezéseként ismét kezébe vette a cipőt, amit az iménti fellángolásában hanyagul ellökött volt magától. Mintegy az igábagörnyedést és megsemmisülést jelképezte azáltal, hogy előregörbítette derekát és feltűnően nagyokat csapott kalapácsával a talpra, anélkül, hogy szeget is tett volna a kalapács alá. Aki csak rápillantott, az láthatta messziről, hogy minden elveszett, s Csorgó miatt.

Csorgót, a mestert egészen lesújtotta, hogy véletlenül ilyen rosszul fordult a dolog, amikor ennyi fáradtsággal nagyon jól is fordulhatott volna. Már alig kételkedik abban, hogy Kerekes úr bizony nekiment volna a jegyző úrnak, ami ugyan nem lett volna a legjobb dolog, de hát mégis megérte volna, mert egészen biztos, hogy világeletemben úgysem lát több ilyen esetet, hogy egy suszter és a jegyző verekedjék s éppen hogy a suszternek több igaza legyen, mint a jegyzőnek. Kerekes úr színjátszása tökéletes hatást ért el, és egészen befolyása alá is kerítette a reménytelenség és megsemmisülés gondolata. Ezt a Csorgót szinte sajnálja az ember becsapni, nem vesz ez észre semmit. De a nyomott hangulat éppen a legkedvezőbb Kerekes úr számára, hogy a kebelében régóta melengetett gondolattal előálljon. Felkapja a fejét, megállítja kezében a kalapácsot. Majd eliszkol a gazda mindjárt hazulról!

— Te Jóska, azért még sincs veszve minden.

Csorgónak is éppen most jut eszébe, hogy miért is dugta el Kerekes úr a cipőt, amikor készen volt.

— Nincs veszve? Úgyis maga volt az oka, Kerekes úr mindennek, ami elveszett.

— Hogy én lettem volna az oka? Elhagyott az eszed? Láthattad, hogy mit csináltam volna én vele.

— Csak maga a hibás, mondom.

— Került volna csak reám a dolog, megmutattam volna én!

— Hát a cipőt ki dugta el?

A göthös Csorgó most jobban tud beszélni Kerekes úrnál. Mert Kerekes úr valamiért akadozni kezd. Muszáj köhécseljen, biztosan a rossz levegő miatt. Nem az ő tüdejének való. Igaz is, hisz a jegyző úr is köhögni kezdett, amint bejött, mert ő is úriember volt, akárhogy vesszük is most már a nemfizetés dolgát. Csak meglát-szik, hogy ki az úriember, ki nem bírja ezt a poros levegőt. Ezek a fiatalok bezzeg csak ritkán köhögne-k, akkor sem a por miatt, hanem mert olyan fajták. Még jó, hogy az asszony is nem szól oda az ura mellé, hanem a rántásbavaló hagyma vágásával van elfoglalva.

— Káromat csinálja folytonosan — panaszkodik a csömmellű Csorgó.

— Én?

— Maga hát!

— Te! Ne esztelenkedj.

— Ha nem dugja el a cipőt, minden jól fordult volna. Gondolja csak meg: odaadjuk, hogy vigye haza, következik a fizetés, kiderül, hogy nincs pénze. Akkor aztán előállhatott volna maga avval a nagy litániával, amit nekem mondott el.

— Lett volna fényes komédia, hehehe, az egyszer igaz! — ragyog Kerekes úr arca, és úgy tündöklük a szeme, a homloka, hogy az egész ház fölül elúzi a harag sötét fellegeit. — Lett volna komédia, az igaz, de bízd csak rám. Tudom én, hogy mit kell csinálni, te csak tanulj tőlem. Tudtam én, hogy most a cipőt el kell dugni. Mert ugye, mit érünk vele, ha megcsináljuk a komédiát és pénz nélkül maradunk. Ez fordult meg nekem legelőbb a fejemben!

Úgy simogatja a homlokát, mintha tényleg megfordult volna ott valami efféle, pedig csak az nem jut eszébe, hogy hirtelen miképpen folytassa. Miért dugta el a cipőt, hogy lesz pénz a jegyzőből?

— Igen, az forgott a fejemben, hogy nekünk pénz kell. Tudtam én azt! Ha pedig a jegyzőnél nincs pénz, akármilyen komédiát csinálhatunk ketten, úgysem fi-zethet. Ezért dugtam el. Most biztosan fizetni fog. Hát

hallgass ide, utána kell menni a házához. Otthon biztosan kell legyen pénze eldugva. S elé vele, addig nem tágítani!

— Ez éppen Kerekes úrnak való út.

— Dehogy, te! Látom, hogy nem értesz semmit a dologhoz. Már hogy mennék én, amikor velem csak ijeszteni kell a jegyző urat, hogy ha nem fizet, jön Kerekes úr. Így. Ne félj, de milyen szaporán számlálja ki a pénzt!

— Kerekes úrnak mégis inkább fizetne. Jobban tud beszélni.

— Ej, ej, semmi hasznodat nem lehet venni. Hogy menjek én most utána és vigyem a cipőt, hogy készen van, amikor az előbb én mondtam neki, hogy nincsen kész. Én nem vihetem, akkor látná, hogy becsaptuk.

— Hát én hogy vigyem?

— Ide figyelj. Elmész utána, eddig éppen hazaért. Valamibe ügyesen beléfogod a cipőt, és azt mondog, hogy titokban mentél hozzá. Azt mondog neki, hogy a cipő készen volt, amikor itt járt, de nem tudtad odaadni, mert dugdostad. Érted?

— Ki elől dugdostam volna?

— Hát énelőlem. Erre ha megkérdi, hogy mért dugdostad, megmondod, hogy azért, mert én egy hitvány tekergő, rosszféle ember vagyok, s ha még egyebet is kérdez, már ne is mondj semmit, csak azt, hogy jön Kerekes úr! Ha nem fizet a jegyző úr, jön Kerekes úr! No, lódulj hamar. Most kell melegiben, mert ha nem, örökre befagyott az egész. Akkor ütheted a nyomát.

A cipézmester most már tisztában van, hogy Kerekes úr valamire készül, azért akarja eltenni őt a háztól. Máskor semmiféle beszéddel nem lehetett volna rávenni Csorgót, hogy ilyen útra meginduljon, de íme, most feláll, leoldja maga elől a kötényt, nyilvánvaló ebből, hogy szorulni fog a jegyző úr. Mert Kerekes úr szavai igen felháborították ezt a lány embert, erősen dobog a szíve, lüktet a melle, a válla, valami szokatlan erő dolgozik benne. Olyan az egész cipézmester, mint amikor malacokat dugnak bele a zsákba s a lapos, halott zsák egyszerre csak nyugtalankodni kezd.

— Hát elmegyek! El én!

— Látom, hogy lesz még valami belőled.

A felesége melléje húzódik.

— A rántást csinálom már, kedves uram, ne maradj sokáig. Egybe készen a leves, siess vissza.

— Jövök én, csak éppen megfordulok. Akkor keress nálam pénzt ecetre!

— Keresek is.

— Kapsz, ne félj, nemcsak ecetre. Még csörögére valót is.

— Megkeresem én, előlem nem bújik el...

Kerekes úr ezalatt önként becsavarta a pár cipőt abba a rongyba, amivel mostanig takargatta, s oda nyújtja a mester hóna alá. Csorgó sapkát nyom a fejébe, és kilődül az ajtón. Ej, hogy süt a nap, hogy fénylik a hó, be jó kedve van az egész világnak!

Kerekes úr kezében nem marad tovább a munka. Itt a nagy idő, az ő ideje, ezt nem lehet elszalasztani. Milyen ügyesen dolgozik ez az asszony az asztalnál, be jól mozog a két csípője, még így is, pedig most formátlan. Milyen rendes, tiszta asszony, nincs mocsokban, nincs rongyban, még ilyen nagy szegénység között sem.

— Na gyere! Keress még nálam pénzt. Bizonyisten van!

— Hogyne! Örökké nem papsajtja. Hogy olyan szegyetelenül szorongasson! Megadtam volna én az előbb is magának, csak ne lett volna bent az uram, hogy észrevegye.

Be szaporán jár a keze s hogy bodrozik a nyakacsigáján a haj. Kiszabadul a kendője alól. Kerekes úr egyszeribe odaugrik, elkapja a derekát, és csókolja, szorítja ott, ahol a haja bodrozik. Ennyire megvénült, de életében még sohasem csinált ekkora bolondságot. Isten bizony elvesztette az esztét.

Az asszonyt azonban nem lehet könnyen csókolgatni. Csak felkapja a nagy hagymavágó kést és ráüt Kerekes úr kezére.

— Megbolondult maga? Elment az esze?

Sohasem hitte volna Kerekes úr, hogy ebben a semmi asszonyban ilyen erő van. Hogy ilyen erős a keze, hogy ilyen két pofot tud adni. Más asszony még örvend, ha ölelgetik, amikor az ura nem látja, de ez nem, ez más

fából van faragva, evvel nem lehet semmit kezdeni. Fából van biza ez az asszony, nem húsból, az egyszer igaz.

— Te asszony, te, nem a szeretőd akarok lenni, ne-hogy azt hidd!

De Csorgónéval beszélni sem lehet. Olyan lármát csap, hogy fordul fel a ház, a kaptafákkal, árakkal, az egész suszterájjal együtt. Csapkodja a fedőt, csapkodja a tüzelő ajtóját.

— Hát ezért jött ide? Ezt forgatja a fejiben? Megbolondult, tisztára megbolondult! Ezért piszkálódott annyit közöttünk? Na várjon csak!

Kerekes úr megemberelte magát. Hát ilyen hamar lehetne végezni vele, a világlátott Kerekes úrral? Így felsüljön egy asszonynál, egy ilyen hitvány púpos asszonynál, aki jóformán asszonynak sem számít? Még ennél is? Odaugrik, felkapja az ölébe, öleli, csókolja, de az ilyen hibás, törékeny asszonnyal nem jó játszani. Kerekes úr tapasztalja.

Hát ebben a percben belép az ajtón Csorgó, a gazda. Ha Kerekes úr az ablakra is nézett volna, nemcsak az asszonyra, láthatta volna ott a Csorgó fejét, mert ennek a göthös embernek eszébe sem jutott, hogy a jegyzőhöz menjen, csak Kerekes urat akarta kipróbálni. Csak megállt az ablaknál, és leste, hogy mit akar bent ez az ember? Az első pillanatban még nem volt elég bátorsága, hogy bejöjjön és szembeálljon Kerekes úrral. Meg aztán azt is látni akarta, hogy a felesége enged-e vajon?

Most azonban mind a ketten megállnak, szemben egymással, és egyik sem tudja, mit szóljon. Furcsa cipőügy, nem volt részük még ehhez hasonlóan. De Kerekes úr hamarabb feltalálja magát itt is. Dehogy engedi, hogy verekedés legyen a vége, egy csepp kedve sincs erre. Fejibe csapja sapkáját és kisurran az ajtón, mire a gazda észrevenné. Mit várhatna ő még itt, töpreng az ajtó előtt, mire számíthat? Semmire. Legjobb, ha szedi a sátorfáját, s eltűnik örökre.

A fiatalok egymásra néznek és mosolyognak. A suszter, ez a bolond, vézna ember öleli a feleségét, ezt a semmi, púpos asszonyt. Most lehet, most nem látja senki. Az egyik nagy kísértéstől, ami az életükre nehe-

zedett, megszabadultak. De vajon milyen lesz a gyermek, szép-e, nyomorék-e? A Jóisten majd azt is eligazítja. Az asszony liheg az ölelésben a savanyú fuszulykaleveses fazék mellett, ilyen az ő élete. Hiába, itt a csók is ilyen, a szerelem is.

— No, hát nem keresel pénzt nálam? — kérdi a gazda.

— Minek keresnék, most kerestem meg. A cipőt sem vitted haza azóta.

— Próbáld csak meg.

Az asszony megkapja a háromszáz lejt, mindjárt a legelső zsebben. Ekkora boldogság! A mester mosolyog.

— Hehehe, kifizette volt még előre a jegyző úr, de nekem is volt annyi eszem, hogy eldugjam Kerekes úr elől.

— Hát azelőtt hol volt, hogy nem kaptam meg?

— Akkor nem ott tartottam!

Kerekes úr ballag. Jó, hogy már kint van az úton, és mehet ellenkező irányban, mint amerre a jegyzőék laknak. Sok minden megfordul a fejében. Hányszor mondták már neki, Kerekes úr, magának sok esze van, csak jól nem tudja használni soha. Tiszta igazuk is volt. Mert ilyen esztelenséget melyik ember csinálna még, akinek sok esze van? Hogy is gondolhatott arra, hogy ez az asszony beleszeret és otthagyja érte az urát. Hej, Kerekes úr, Kerekes úr, magának egy csöpp esze sincs! Ezt én mondom magának, én, Kerekes úr. Most veheti a nyakába a világot, télvíz idején kicsöppent a jó meleg házból, a jó meleg ebédek mellől. Szerelem kellett magának, vagy mi?

— No, most mit eszik, Kerekes úr — beszél magával okosan. — Hiába éhes, hiába van itt az ebéd ideje, hol ebédel? Tréfálgozott a jó ételekkel, tyúkhússal, disznólábbal, s hát a fuszulyka hova lett? No, most kacagjon, Kerekes úr! Az előbb ecet nélkül is meg akarta enni a fuszulykát, azóta pénzt is adott ecetre, még sincs leves. Se ecet, se fuszulyka. Most ebédeljen, Kerekes úr, most kacagjon. Hát vicc nélkül, Kerekes úr, hol a jó meleg fuszulykaleves?

Bezzeg szerencséje van. A csendőrrel találkozik legelőbb is. A falu végéig sem ért, szembe jön vele a zsan-

dár, és úgy nézi messziről, mintha vadász volna és nyulat látna.

— Hova, hova, Kerekes úr?

— Jó napot kívánok, tekintetes csendőr úr!

— Hova megy, Kerekes úr, ilyen téli időben?

— Hát csak megyek, nagyságos őrmester úr, csak megyek.

Olyan alázatosan áll, olyan panaszosan, olyan megsemmisülve, mint ahogy csak az ilyen Kerekes úr-féle ember állhat a csendőr előtt. Sapkáját a kezében tartja, és reszket a térde, a keze, de ez biztosan csak a hidegtől van. Akik Kerekes urat ismerik, azok tudják, hogy csak attól lehet. A csendőr végignézi hosszában kétszer is, csóválja a fejét, és továbbáll.

— Gyanús maga nekem, Kerekes úr.

Kerekes úr is elindul, és azon töpreng, hogy milyen mafla ez a csendőr...

Már nem sajnálja Csorgónét, senkit se sajnál ebben a rongyos, foltozott cipőjű faluban. Ahol egy ilyen hitvány púpos fehérnépért is így kellett neki kínlódnia, amikor másnak szép jut. Mit kezdjen itt az ő nagy eszével, ahol még a jegyzőnek sem szükség, hogy esze legyen? S ahol neki egyebe úgysem lesz soha, még bár egy kaptafája sem.

Megy a nagy hóban, éhesen.

(1936)

LAJOS, A GONDVISELŐ

Az őszi eső és a földig leereszkedő sűrű, ködös felhők egyszínű, szürke takaróval vonják be a hegyeket, eltemetik a völgyeket, és a szem egy ködobásnyira már nem látja a tovaröppenő madarakat. Az ember érzi, hogy a homály alatt temetés van, temetkezik a természet. Színiüket vesztik a zöld füvek, a virágok, kopaszon maradnak a fák, és ha egyszer majd egy őszutói napon ismét felcsillan a napfény, bárhová süt, kopár hegyoldalra, búzaföldre vagy a folyómenti fűzfákra, mindenütt egyforma rozsdavörös szín, az elmúlás színe mosolyog csak vissza rá, amely mögül bátrabban búvik elő a róka meg a nyúl.

A társasgépkocsi erdős hegyoldalakon kanyarodik fel, gyúrja a felázott út sarát. Úgy vánszorog, mint fáradt vándor, aki jó és rossz időben egyformán rója a kilométereket és aki sehová sem tér haza, mert egyedüli otthona az ország útja. Ütött-kopott jószág, akárcsak az emberek, akik benne utaznak. A kocsivezető megtört, reménytelen ember, amilyen csak az lehet, akire mások sorsa, élete van bízva. Egykedvűen tartja kezét a kormányon, és a szétfröccsenő sárba bámul. Ingben van, és aki rápillant, könnyen az az érzése lehet, hogy úgy robogott át az őszi hegyek közé valahonnan a nyárból — mely valami módon a hegyeken túl még most is virít —, hogy reggel nyár volt, délutánra már ősz lett és estére fejünkre esik a hó, mire valahová megérkezünk. Az ember gyorsan él és hamar hal meg, különösen így utazás alkalmával érezzük. A mi kocsivezetőnkéről azonban tudjuk, hogy reggel éppen ilyen esős

és sáros időben indult el, tehát semmi csoda nincs körülöttünk, csak egyszerű szegényember, akinek nem jut ruházkodásra úgy, ahogy másnak. Didereg a hidegben, de nem gombolja össze az ing kihajtott nyakát, mert unja és mert úgysem ér az semmit. Arca lila színben játszik, mint a kikirics, amely hatalmas csoportokban sereglik fel a faágakról lelógó apró vízcseppek alatt a tisztás szélén, melyen most a kocsi áthalad.

Az emberek sóhajtanak, és kinéznek az ablakon. A vezető mellett teveszörkabátos úr szemléli idegesen az utat, hol sülyedhet el a kocsi, vagy fordulhat be az árokba? Kapkodja a fejét és nyújtja a nyakát, hogy mindegyre kinézessen a kocsivezető előtt forgó víztörő nyomán. Hol kétrét görnyed, hol kiegyenesedik, apró szemei fűgén ugrálnak, mint riadt egerek. Ő a leggazdagabb ember, tehát ő félti a legjobban az életét. Mögötte egy csendőrőrmester himbálózik a kocsi lökéseire, rangjához illő komolysággal. Fegyverét a földre állítva fogja maga mellett, mintha vele akarna készenlétben állani és védekezni a minden percben fenyegető veszedelem ellen. Néha mégis elszunnyad és lógatja a fejét, de alapjában úgy látszik, nem nyugtalanítja sem az eső, sem a felborulás lehetősége.

Rozmann úr, a teveszörkabátos, a vidék gabonafőlöslégét biztosította üzlete számára. A vásár jól sikerült, a parasztok jóval olcsóbban adták a búzát, mint ahogy a piacon jár, Rozmann úr jövedelme vagononként eléri a tízezer lejt. Még ilyen esőben is érdemes volt ezért utazni. Az őrmester az egyik közeli faluba megy, ahová azért küldték ki hivatalból, hogy rendet teremtsen a nemrég jelentkező vallásos szekta túlbuzgó hívei és a falu többi lakossága között. Az egész ügyet unja, és habár tizedszer is megforgatta már fejében, sehogyan sem tudja megérteni, hogy miért kell ilyen nagy kérdést csinálni Jézus második eljövételéből, hiszen először is kiüldözték a világból. És ha már valaki nem kap egyebet, amin a fejét törje, miért kell emiatt éppen neki utaznia a hegyek közötti sáros, földmosásos faluba, hogy igazságot tegyen a krisztusi kérdésekben. Jobb aludni, fegyverre támaszkodva, és Krisztus úgyis eljön

majd, ha jónak találja, a maga idején, és megfújja harmonáit a feltámadásra és igazságtételre.

A többi utas egykedvűen viseli a ködöt és a rossz időt. Az őrmesterrel szemben jól öltözött fiatalember ül, és maga köré szorítja fekete kabátját. Nemcsak a hideg ellen védekezik így, hanem a társaság ellen is, amely sehogyan sincsen ínyére, mert ő úriemberek között éli életét. Ügyvéd a legközelebbi városban, megszokta, hogy csak foglalkozását érintő dolgokban érintkezik ilyen mindenféle néppel. Saját gépkocsiján szokott járni, de most sajnálta megindulni vele a helyszíni szemlére, ahová a törvényszék egyik védence ügyében ma szállott ki. A szemle eredménye elég kedvezőtlen volt ügyefe részére, alig lehet már valamivel is védekezni az ellen a vád ellen, hogy ő gyilkolta meg a molnárt. A gyilkosság nyilvánvaló, de mégis egész úton mentés után keresgél a paragrafusok között, hogy ügyefe ártatlanságát bebizonyíthassa. Valószínűleg meg is találja, mire hazaér, muszáj megtalálnia, mert hírneve függ ettől. Még egy ilyen sikeres ügy, és bekerül a bírák közé amikor aztán állandóan a törvényszék kocsiján utazhatik, meglesz a biztos fizetés, és nem kell leereszkednie mindenféle népséghez, hogy pereket kapjon. Isten segédelmével mindent elérhet az ember.

De vessünk még egy futó pillantást mindannyiukra, akik még a kocsiban vannak, mielőtt bekövetkeznék a szerencsétlenség, amelytől valamennyien tartanak. Illetve mégis valaki kivétel, van egy lélek, aki nyugodt és nem fél semmilyen váratlan bajtól. Öreg anyóka ez, aki az őrmestertől balra ül, kendőkbe takarózva, mintha már tél lenne. Fázik és összehúzódik, fehér haja körüllegedezi az arcát, amelyen szelíd, jóságos és együgyű kifejezés ül. Előtte a hatalmas kosár, melynek rongyokból átkötözött tetején libák nyújtják ki hosszú nyakukat a réseken és kacsák hápognak lapos csőrükkel. Értethető az ügyvéd felháborodása, akinek kabátja alját rágcsálják unalmukban az éhes állatok. Többször tiltakozott és követelte a törvényhez való ragaszkodást, mely megtiltotta, hogy élő állatokat szállítsanak vonaton és társasgépkocsin, de az öregasszony mindannyiszor kétségbeesve kérte, hogy ne haragudják, és igyekezett úgy

fordítani a kosarat, hogy a libák nyaka ne az ügyvéd felé álljon. Aztán mintegy engesztelésként nyomban elkezdte a libák történetét. Elmesélte, hogy először volt a lányánál, aki évekkal ezelőtt ment férjhez, nem éppen az ő akarata szerint, de hát idővel belenyugodott, sőt arra is rávette magát, hogy meglátogassa. Mindennel meg van elégedve, a lánya jól választotta meg ezt a második urát — mert az elsővel nagyon szerencsétlen életet élt, míg végül is elváltak —, szeretik egymást, boldogok, és van mindenük, amit csak kívánni lehet. Csak csirkéjük, Uramisten, egész sereg volt a nyáron, annyi az ő udvarán odahaza talán egész életében nem fordult meg. — Ezeket a libákat — mondja — semmiképpen sem akartam elhozni, hogy mit mentegőztem! De nem engedtek el enélkül, mindenüket nekem adták volna, annyira szerettek. Ha az ember szereti egymást, legjobb is, ha békességben él. Százszor hálát adtam a Jóistennek, hogy megfordította az én eszemet és a lányomhoz vezérelt, ha annyi esztendeig nem is akartam hozzá menni. Jaj, képzeljék, alig ismertem meg, amikor megláttam, annyira megváltozott...

A könnyek ismét kiesnek a szeméből, és nagy körül-ményességgel keresi elő a sok kendő meg szoknya alól a szürkére sírt ócska zsebkendőt, hogy megtörölje az orrát. Unottan hallgatja az ügyvéd a vékony hangot, mely a legnagyobb örömről is csak panaszosan tud beszélni, közben pedig olyan fejtartással néz ki az ablakon, amiből minden értelmes embernek meg kellene értenie, hogy amit hall, egyáltalában nem érdekli és hagyjanak békét neki. Az asszony azonban beszél.

Az erdők véget értek, a sötétsárga színözön elmarad lassanként, csak messziről látszanak a lehullt levelek viaszsárgából sötétvörösbe átmenő foltjai. Az út mellett kétfelől kukoricatáblák terülnek el, megbarnulva és rothadozó levelekkel. A földeken megállott a víz, itt-ott emberek dolgoznak a térdig érő pocsolyában, hogy valamit megmentsenek a kintrekedt kukoricatermésből.

— Az Isten sohasem adja már végit — mondja Lajos, a jegyszedő, és ismét hallgat. Mindenki tudja, hogy az esőre gondol. — Ha még így tart egy-két napig, elsüllyedünk.

Senki sem válaszol. Lajos, a jegyszedő, leghátul ül az ajtó mellett, a sarokban. Kopott bőrtáskáját, mely a vállán keresztülvetett szíjról lóg le az oldalán, szorosán a hóna alá szorítja, mert a napi bevétel az, amire legjobban kell vigyáznia a világon. Vásott térdnadrágja fényes az olajtól, mert ő szokott behasalni a gép alá, ha valami motorhiba történik, és szájával szívja ki a csövekből a benzint, mely sokszor a ruháját sem kíméli. Mellette egy hatalmas, kövér férfi foglal helyet, aki már rövid télikabátját is magára vette, időnapelőtt, mintha az volna a legnagyobb gondja, hogy hájtömege melegségére vigyázzon. Nagy csizmák lógnak lefelé a térdén alul, mintha külön életet élnének, felettük pedig egy hajdani lovaglónadrág éli utolsó napjait, melynek szárait erősen számlálgatja az idő, különösen a térde táján. Egészséges, piros arca sok friss levegőről és elfogyasztott borról tanúskodik. Egymaga annyit nyom, mint a többiek összesen. Lajosnak alig marad hely mellette az ülésen. Lókupec. Sok a pénze és sok a gyermeke. Nyugodtan, biztonságban ül. Két kezét összeteszi a hasán, azok ugyan nehezen állanak meg ott a domborúlaton, csak éppen az ujj hegyek érik el egymást és nagy erőfeszítésbe kerül az összetartásuk. Rendkívül szereti a gyermekeit, és legnagyobb öröme, amikor a vásárokról ajándékokat hozhat nekik. A piacon nem veti meg az apró családokat és üzérkedéseket, de szigorúan megmarad annál a határnál, ameddig ezek az „üzleti dolgok” terjedhetnek veszély nélkül. Bal karján most is nagy papírcsomag pihen, ajándékokkal tele, melyet azonban igen megviselt az utazás viszontagsága, mert messziről hozza. De még siralmasabb állapotba jutott az a vékony tekercs, amit ujjai közt szorongat, mert az az ütközőpontja a folyton szétpártoló karoknak. Csak úgy repülnek rajta a sallangok, amikor a kövér úron egy-egy nagyot lök a kocsni.

Az este rohamosan közeledik. A hegyek feketék már körül, a levegő sötét, a völgyekről fel-felemelkedik egy-egy felhő, azok is itthagyják a földet.

A lókupec családjára gondol, miközben a sáros utat nézi, amelyet a kocsi kerekei kétségbeesetten gyúrnak. Lajos nem bírja sokáig a szótlanságot.

— A kukoricának már jót adott az Isten. — folytatja. — A legtöbb cső nélkül sárgult meg a sok esőben. Még kicsi gyermek voltam, akkor volt utoljára ilyen idő. Nagypámmal elmentünk, hogy szedjük ki a pityókát a törökbúza közül. Elül haladt az öreg a nagy kapával, a térdig érő sárban, s mi gyermekek a kosarakkal utána. Csak mind nézem, hogy a törökbúzát is vágja ki tövestül a kapával és hozzá sem nyúl egyhez sem. Csak mond magában. Kicsi idő múlva megkérdezem: hát kijed miért vágja ki a törökbúzát, apó? — Mert az Isten elfelejtett csövet is adni reá. — S vágta mind összevissza őket. Hehehe, ilyen ember volt az öreg. Egy-egy pityókafészekbe belevágta a kapát. — No szöggyétők! — húzott ki néhányat a föld alól, mintha azt várta volna, hogy azok szégyelljék magukat. Mi csak néztük, mit beszél az öregember, mert nem volt mit szedni, csak néhány akkorácska, mint az ujjam begye.

Kellemes háromszéki kiejtéssel csavargatja a szavakat. Jóízűen elmosolyodik a dolgon, de ennek az ő legkedvesebb emlékének semmi hatása sincs az utasokra. Más az ő lelkiviláguk. Rozmann úr és a lókupec egyszerre gondoltak valamit. Hasznot lehet húzni az esőből, ami Lajosnak csak meséket juttat eszébe. Kukoricát kell összevásárolni, amíg tart az esős idő, amíg még nem lehet tudni a kárt, amíg még ki nem alakul a kukorica ára. Drágaság lesz ezután, és kétszeres pénzt lehet keresni. Titokban megérik egymás gondolatát, és összenéznek, mint a vetélytársak. Mind a ketten felvillanyozódnak ettől az ötlettől, és jókedvre hangolódnak.

— Hát bizony, termés, az nem lesz — mondja Rozmann, mintha már keze között is lenne a kukoricakészlet, és a piaci hangulatot irányítaná.

Lajos boldog, hogy végre valaki szóra méltatja. Rozmann úrhoz hajlik, és társalgásba kezd. Az utas csak most veszi észre, hogy Lajos egyik szeme hiányzik. De a másik iparkodik helyette is fürgén és elevenen ug-rálni.

— És a szemét hol vesztette el? — kérdi Rozmann.

— Én nem vesztettem el, kérem.

— Hát?

— Kilőtték. Azt hiszik az urak, hogy az csak úgy megy, hogy az ember elmegy a háborúba, és ott elveszíti a szemét? Mint a dohánytárcáját, amire nem vigyázott eléggé? Tudom én, hogy mi a háború. Ha reám bízzák, tudtam volna én vigyázni a két szememre. Ha csak elveszett volna, még meg is kerülhetne, de ez már soha vissza nem kerül.

Tetszik Lajosnak, hogy tréfát csinált ebből az uras kifejezésből és egyúttal a vakságából. Hozzászózott már, hogy tréfára vegye. Az utasok elmosolyodnak, de Rozmann úr, aki sértve érzi magát, szörnyülködik.

— Maga elvesztette a szemét, és tréfát csinál belőle?

— Mit csinálhatnék egyebet? Különben nem veszett az el. Oroszországban hagytam, hogy ott is lásson. Jó helyt van az ott. Jobb helyt, mint ez a másik.

Rozmann szórakozottan folytatja.

— Maga hát háborúban is volt?

— Tizennyolc esztendőskoromban már a frontot jártam. Oroszországban. Bár ottmaradtam volna. Azt mondják, arrafelé jobb világ van az ilyen szegényembernek.

A búzakereskedő kíváncsian nézi, megrökönyödve.

— Maga hogy mondhat ilyet? Úgy beszél, mint egy... Maga nem kommunista?

— Én nem, csak bicsérdista!

Jót kacagnak a fordulaton. Még Lajos is elmosolyodik rajta. És mintha szavainak bizonyítására történnék, a kocsivezető pár lépésre leállítja a gépet egy magányos ház előtt, amelynek kapujában fiatalasszony várakozik, tele kosár almával és dióval. Pillanatok alatt, szinte szó nélkül veszik fel a gyümölcsöt, mert az a pár szó, ami röptében elhangzik, inkább a menyecske csinosságára vonatkozik, mint a dióvásárlásra. Nem is fizetnek, csak a tegnapi üres kosarat adják le, meg van beszélve az ő dolguk már nagyon régen.

Tovább robog a kocsi, mintha mi sem történt volna. Az öregasszony részvéttel nézi Lajost, a szerencsétlen embert, aki félig vakon került haza a frontról.

— Ugye, János, te is bicsérdista vagy? — kiált elé Lajos fanyarul a kocsivezetőnek. — Kivált, ha nem látsz meleg ételt.

— Ő csak vegetáriánus — jegyzi meg Rozmann úr a kocsivezető mellett, hogy ő is elmés legyen. — De nagyon gyakran az.

— Amikor egy-két hétig nem lát húsfélét.

— Tényleg — vág közbe Rozmann —, maguk valószínűleg nem is kosztózhatnak rendesen, hisz állandóan útban vannak. Talán még lakásuk sincsen.

— Igen, az ország egyik végén ebédelek, a másikon alszom — mondja Lajos.

— S hol vacsorázik?

— A középén...

— Érdekes. És a feleségét, családját hol tartja?

Lajos tréfásan, keservesen hunyorít a fél szemével.

— Efféle nincs nekem, kérem szépen. Anélkül is elég a nyomorúság a nyakamon.

— Felesége sincs? Az hogy lehet? Az legalább muszáj.

— Hát van, nincs, ahogy vesszük...

— Áhá, értem!

A kövér lókupecnek szétpattan a keze a hasán a nagy kacagástól. Recseg alatta az ülés. Hol Lajost nézi, hol Jánost. Még a könnye is kiszökött az élvezettől. Az öregasszony a mulatás közben megszólal.

— Aztán itt az útnál álljanak meg...

A hegyek között előtűnik egy falu. Az út mellett egyfolytában csak haldokló kukoricatáblák sorakoznak odáig is. Már látszik, hol ágazik kétfelé az út.

— Nem lehet, kérem — ugrik fel Lajos fürgén a válasszal. — Itt nincs megállóhely! — és behúzódik az ajtó mellé, behúzza a nyakát, mintha aludni készülne, és lopva mulat az asszony ijedelmén, aki komolyan veszi dolgot.

— De hát a nyáron is megállottak itt — próbálkozik.

— Az a nyáron volt. Akkor nem volt ilyen nagy sár. Ilyen időben nem lehet minden kanyarodónál megállani.

Az utasok mosolyognak az asszonyon, aki annyira egyszerű és ártatlan lélek, hogy ezt a kis tréfát sem veszi észre. Cókmojkját felszedve kétségbeesetten tekinget ki az ablakon, és borzong a gondolattól, hogy

mit kell majd gyalogolnia visszafelé ebben a sárban, ilyen vén lábakkal.

— Attól mégis állj meg itt az útnál, János — szól elé Lajos a kocsivezetőnek, amikor már közel van az elágazás. — Tegyük le ezt a nénit, úgyis eléggé megijedt már, hogy Erdőszentpálra visszük.

Az öregasszony elmosolyodik. „Tudtam én, tudtam én...” — ez van a mosolyában, és erősödik a meggyőződése, hogy az emberek mind jók ezen a földön. Az ajtó felé indul, de amikor föláll, nagyot zökken a kocsis, és amint támaszték után kap, az őrmester kezében álló puskát ragadja meg. A csendőr felriad álmából, zavartan néz körül, és mikor az öregasszony is észreveszi, hogy mit ragadott meg, ijedtében alig tudja elkapni a kezét. Ez betetőzi számára a mai nap ijedelmeit. Hátha elsült volna a fegyver! Mentegetőzik, bocsánatot kér a csendőrtől, és nagy körülményességgel kiteszkolja a libáit az ajtón.

Amint a kocsis továbbhalad, az utasok egy pillantást vetnek az asszony után, és látják, amint megindul a falu felé, kerülgeti a vizes helyeket, lábával hosszan keresi, hogy hová lépjen... Olyan, mint egy megdicsőült szent, aki megszabadult a gonoszok közül, akinek nem árthatott a fegyver, és most a hegyekbe vonul.

Lajos beugrik az ajtón, becsapja maga után, és rohog tovább a kocsis. János cigarettára gyújt, és anélkül, hogy hátrapillantana, a levegőben hátraröpít egyet az ajtó felé is. Lajos gyakorlott kézmozdulattal elkapja. Nem szól semmit hozzá, értik egymást. Mosolyog a cigarettának, megropogtatja, és a füle mögé dugja.

— Be vannak-e jól takarva a csomagok? — küldi a cigaretta után a kérdést is János. Mert a tetőn levő csomagok a Lajos gondjára vannak bízva, ilyen sok esőben pedig könnyen bajuk történhetik.

— Be azok, ne félj semmit! — mondja hunyorgatva Lajos.

— Hát a könyvet az adóval elintézted-e?

— El én. Mindent.

Most a kövér úr is megszólal, a kupec.

— Lajos mindennek gondját viseli, hehehe... Nekünk itt mindannyiunknak, a csomagoknak s még az

adónak is, amit utánunk kell fizetni. Felbecsülhetetlen alak maga, Lajos. Megmondja, melyik helység menyire van a másiktól, az utasokat figyelmezteti, ha közeledik a megálló, ahol le akarnak szállni, tesz-vesz, jegyeket intéz, csomagokat rakosgat finoman. Maga nélkül utazni sem lehetne. Nem mernék maga nélkül megindulni. Attól félnék, hogy feltétlenül valami baj történik, ha hiányoznék. Maga egy valóságos gondviselő...

— Én az, csak nekem nincs egy gondviselőm.

— Ne mondjon ilyent. Az Isten ott van mindnyájunk felett.

— Csak nem mindenkinek viseli egyformán gondját.

— A diót nem szereti? — kiált hátra János a kupechez.

A közbeszólás a legjobbkor jött, a kocsivezető érti a módját. Az utasokat nyugtalanítja, hogy a gondviselés kérdésére terelték a beszédet. Nem jó ilyenkor a gondviselés létezését vitatni, amikor valamennyiük élete reá van bízva.

A kocsivezető és Rozmann úr diót töröget elől. A kupec sietve küldi a választ:

— Szeretném látni.

— Nézze, itt vannak a kosárban! — és felmutatja János az ülés alól a kosár diót.

— De itt szeretném látni, a kezemben.

Kényszeredetten mosolyognak a tréfán, és a kupec diót kap, hogy jól válaszolt, de a társaság egyre nyugtalanabbá válik. És a sötétség is egyre sűrűbb lesz, s este veszedelmesebb az utazás még a jó úton is. Az összekötözött kukoricakórék itt-ott úgy látszanak a sötétben, mint kísértetek, akik rohanva suhannak el a kocsival mellett. Szerencse, hogy nincs nő a társaságban...

Lajos a számláját állítja össze magában. Tetszik neki a szó, amivel az utasok tréfásan emlegetik, hogy gondviselő. Bizony annak is beillenék. Nyolc év alatt, amióta kocsival jár, semmi baj nem történt, sem az utasokkal, sem a kocsival. Ami ügyet az emberek reá bízta, mind elintézte pontosan, soha senkitől egy lejjel sem vett többet a jegyért — ahogy más jegyszedők szokták —, soha egy lej sem hiányzott az elszámolásból, szinte csoda dolga ez már, hogy minden ilyen pontosan mehetett.

Csak egy baj van, egyetlen nagy baj. Múlt héten elveszítették a tartalék kereket a kocsijáról. Senki sem tehet róla, hogy elveszett, mégis ő a felelős. Hiába védekezik, hogy ő nem hibás, a csavarok meglazultak, mert évekkor azelőtt szerelték fel a tartalékgumit, ő mindenre vigyázott, amire csak vigyázni lehet, de erre nem gondolhatott. A tulajdonos tőle követelte az árát. Fűnek-fának panaszkodik a bajával, hátha valaki tanácsot tudna adni.

— És mennyit követelnek a gumiért? — kérdezi Rozmann úr, kinek dióval tele a szája.

— Tizennégyezret.

— Hüjj, sok!

— Tiszta új volt még. Egyszer volt feltéve öt kilométerre.

— Úgy is sok — mondja a szakértő.

— Ez éppen elég nekem — lógatja fejét a gondviselő Lajos. — Ha egy fél esztendei fizetésemet lehúzzák, az sem járja ki. Szinte esztendei kéne érte. De akkor miből éljek?

— Újságban kerestette-e?

— Ezer lejt ígértem annak, aki megkapja.

— Az nem bolond, hogy visszaadja, akárki legyen — vág közbe hahotázva a lókupec. — Összevagdálja, és amíg él, lesz bocskora belőle! Nem kell lábbeliről gondoskodnia.

— De le is ütöm én, csak egyet lássak autógumiban!

— Láthat maga százat, nem egyet! Nem olyan jók ma az emberek, hogy ha valamit találnak, hát visszaadják. Rég volt az, talán csak a mesékben. Ha jól megdöntök, én magam sem adnám vissza, hogy őszinte legyek — természetesen ha nem magáról volna szó.

Ebben a pillanatban hatalmas reccsenés zökkentette meg a kocsit. Mindenki ijedten ugrott fel a helyéről, megragadták a vasrudakat, de senki sem tudta tovább, hogy mit lehetne kezdeni. János kétségbeesetten szorítja és rángatja a kormánykereket, de ez nem engedelmeskedik neki, a kocsijó ide-oda billen, az út egyik széléről a másikra kanyarodik. Az izzó lámpák fényénél a sötét úttesten csillog a víz, a kerékvágások mint valami fényes szalagok fonódnak egybe kuszán. Tócsák

közepébe vágatnak bele, és érzik, mint fröccsen szét alattuk a víz, pedig ezt rendes állapotban és nyugodt idegekkel nem lehet észrevenni. Most azonban az útnak minden göröngyét, döccenőjét a testükben érzik.

Riadtan merednek a kocsivezetőre, aki sápadtan, görcsösen szorítja a kereket. A lejtő meredek, lehetetlen megállani. Menekülésre gondolnak, kiugorni az ajtón, az ablakon, mert biztos a halál, ha a kocsiban maradnak. Egyszerre mindenkinek agyába villan a bűne, gonoszságok, csalások, hazugságok halmaza rohanja meg valamennyiüket a koromsötét éjszakából, és egy szempillantás alatt leszámolnak, érzik, hogy nincs szabadság, bekövetkezett, aminek bűneik miatt be kellett következnie. A búzakereskedőnek apró csalások jutnak eszébe, amelyekkel a parasztokból többet húzott ki minden vásárnál, mint ahogy azok tudták, s most érzi, hogy egész összegyűjtött vagyona a parasztokat illetné. És oda is adná szívesen, ha megmenthetné vele életét ebben a pillanatban. A lókupecnek hirtelen csak a mai hamis aláírás jut eszébe, amit egy váltó alá odakanyarított, de mi ez, a többi előzőkkel együtt is, amellet, amit az imént gondolt, hogy kihasználja az éhséget és nyomorúságot, a terméshiányt arra, hogy még drágábbá tegye az árakat, és meggazdagodjék, mikor mások éhen halnak. Az ügyvéd a legvallásosabb és legbabonásabb mindnyájuk között. Keresztet vet, és elhatározza, hogy veszni hagyja a bűnöst, a molnár gyilkosát. Aztán örjöngve lép Lajoshoz, aki kétségbeesetten szaladgál a forgatagban, mert a tengelytörés most már nyilvánvaló — megragadja a vállát és a fülébe kiáltja:

— Miért engedte leszállani azt az asszonyt!

— Már hogyne engedtem volna.

— Ő volt az egyedüli tiszta lélek közöttünk, s ha most itt volna, mindnyájunkat megmentene Isten!

— Hogy gondolja ezt? Miért?

— Hogy neki baja ne történjék!

Lajosnak nincs ideje tiltakozni. Micsoda számár beszéd, hogyne engedte volna le, amikor eddig volt váltva a jegye?

Az ügyvéd önkéntelen kitérése csak fokozza a fejtelenséget és kétségbeesést. Az őrmester fegyvere elsül

a tumultusban, és lyukat fúr a tetőre. Mindenki az asszonyt várja, az egyszerű, szelíd és ártatlan lelket, akiből az imént még tréfát üztek bután; várják, hogy valami csoda folytán eléjük tűnik a sáros úton, nagy kosarait cipelve a libákkal, és glóriával a fején. Az őrmester hevenyében esküt tesz, hogy nem megy ki a faluba és békét hagy mindenkinek, ki-ki tisztelje úgy az Istent, ahogy neki tetszik. Titokban él a reménye, hogy jutalmazást nyer ezért Istentől. Inkább otthagyja a hivatalát, de többé nem bánt senkit.

A kocsi már percek óta az út szélén jár, meredek mart fölött. A reflektor hiába izzik, mellette csak a koromsötétség tátong, a sugarak elvesznek a messzeségben, de földet nem érnek, hogy megvilágítsák. Lajos ismeri az utat, tudja, hogy négy-öt méteres szakadék vonul ott el mellette. Szabadulásra nincs lehetőség. Veszett iramban zúdulnak le a lejtőn. Kanyar következik. A kocsi nem tud kanyarodni, és nyilvánvalóan belerohan a mélységbe. Újabb recsenés, a túlságos megfeszítéstől eltörött a fék! A kétségbeesés tetőfokán az emberek egymásnak esnek és dulakodnak. Mindenki akar valamit csinálni, de mindenki mást, és még nagyobb zűrzavar támad, mert senki sem találja jónak azt, amit a másik megpróbál.

Lajos ösztönösen kiugrik az ajtón, a robogó kocsi lépcsőjén lóg a szakadék felett. Ha eddig gondviselő volt, most kell megmutatnia, hogy mi telik ki tőle. Ha valamivel meg tudná akadályozni a kerék forgását az eltörött fék helyett, minden meg volna mentve. Erős kézzel meg lehetne ragadni a kereket? Most nyílik a legnagyobb alkalom, hogy szolgáljon másoknak, hogy gondviselő legyen. Meg kell menteni az utasok életét. És a szállítási vállalatnak a kocsit! A puszta elismerésre számít, és megfontolás nélkül, szinte csak játékból, büszke legénykedésből határozza el magát. Mint akinél a legtermészetesebb, hogy ilyen alkalommal így kell cselekedni.

Hatalmas lendülettel előreugrik, szembe a széllel, és megragadja az első kereket. Ujjai görcsösen kapaszkodnak belé a kerék pántjába, amely máris nem forog, csak csúszik nehézkesen a sárban, és magával vonszolja

az önfeláldozó ember testét. A kocsi lassul. A kanyarulónál a szakadék felé emelkedik az úttest, most van a legváltásosabb pillanat. Minden attól függ, hogy megtorpan-e a kocsi, vagy lendületénél fogva feliramlik és belezuhan a mélybe. Nagy zökkenés hátráltatja a robogást, nem kemény, hanem kényelmes, puha zökkenés. Lajos a hátulsó kerék alá került. Nem bírta már erővel tovább fékezni az elsőt és lemaradt. A kocsi féloldalt billen, de nem a szakadék felé, mert ott Lajos van, hanem az ellenkező irányba, majd a következő pillanatban felborul az úttestre.

A roncsok közül elótápaszkodnak az emberek. Rozmann cipőjéről rázza a sárt, és fél vállát fogja erősen.

— Ezt a disznóságot! Így utazni! — mondja a fogai között.

Az ügyvéd elszakadt kabátjára igyekszik visszabilenteni a lebiggyent rongyot, az őrmester pedig kemény sapkáját keresi a sárban. A lókupec csomagjai szétszakadtak, az ajándékokat senkinek sincs kedve összeszedni. Ártatlan arcú babák, bohócok és tevék fekszenek a földön, bepiszkolva, mint vesztes csatatéren. És Lajos hol van? Kint maradt a sárban, az úttesten. Nem mozdul, csak nyög keservesen, a játéktárgyak között. Kétségbeesett hangja összevegyül a motor berregésével, mely még most, felborulva is tovább zakatol. János leállítja a gépet, a zaj megszűnik, csak a Lajos keserves hangja jajdul fel mindegyre az éjszakában. Nem mozdul, orrán, száján ömlik a vér. Pár perc múlva már nem lélegzik szabályosan, és mire a köréje sereglett utasok valamit tudnának csinálni vele, halott. Egy szó nélkül halt meg, csendesen, mint akinek nincs mondanivalója a világ számára, és mindent rendben hagy maga után.

Holttestét behúzzák a gépkocsi romjai alá. Az ügyvéd is segít most készségesen a sárban taposó, lealacsonyító munkában, és gyalog, kézilámpásokkal megindul a társaság a szemerkélő esőben a legközelebbi falu felé. Amikor már kölcsönösen kihálálkodták magukat afölött, hogy szerencsésen megmenekültek, a kupec szól:

— Csak a szerencsétlen Lajos... Sajnálom szegényt.

János, akinek ingén keresztül most már bőrére szemerkél az eső, hozzáfűzi:

— Nem disznóság? Csak ő járta meg egyedül!

És hallgat. Rozmann úr is véleményyt nyilvánít:

— Nem vigyázott magára, ez az egész. Teljes életében könnyelmű volt. Ilyen esztelenségre ki vállalkozott volna más...

— Kár érte, mindenképpen kár — zárja le a beszélgetést a lókupec. — Nagyon szerettem szegényt.

Csak a csoszogó lépések hallatszanak és a megmevült cipők nyikorgása. János nem néz fel, nehogy észrevegyék arcából az elfojtott felháborodást. Nem találja az igazságot sem az égben, sem a földön, sem a társasgépkocsin, ha egy ilyen szerencsétlenségben is Lajosnak kellett elpusztulnia a többi csaló és hitvány helyett. A kis megvilágított csoport úgy halad az éjszakában, mint valami küldöttség egy másik világból. Kis hallgatás után Rozmann úr megcseréli a lámpást kezében.

— Hagyja kérem, nincs mit sajnálja.

A társaság megrökönyödve néz rá. Siet a magyarázattal.

— Zavaros fejű volt, nem kár érte — mondja. — Láthatják, az Isten kimutatta a maga kezevonását. Nekünk gondunkat viselte.

— Mégis... nem tudok megnyugodni — próbálkozik a lágyszívű lókupec.

— Miben nem tud megnyugodni?

— A tényekben. Hogy miért nem viselte neki is gondját az Isten. Mert mégis egy kicsit érthetetlen, akárhogy vesszük — mondja felháborodva. — Jó ember volt, a légynek sem ártott soha, szegénységét türelemmel, kedélyesen hordozta. Emlékezhetnek, gondviselőnek neveztük...

Rozmann legyint a kezével, és egy nagy tócsát kerül ki.

— Ugyan kérem, hallgasson vele. Maga is szereti tán a meséket? Nyugodjunk csak meg a gondviselésben — ragaszkodik álláspontjához. — A gondviselés keze volt az ő halálában, értsék meg, a gondviselésé.

Az emberek nehezen értik meg, és kételyeiket emlegetik bátortalanul, mihelyt az út, a kikerülendő sár nem köti le teljes figyelmüket. Rozmann úr azonban a végső kétségeket is eloszlatja.

— Sőt többet mondok. Az isteni gondviselés egyenesen jót tett vele. Képzeljék csak, mit csinált volna, ha a tizennégyezer lejt meg kell fizesse? Egész életében nem lett volna képes rá. Dehogyan lett volna, hiszen az sem volt, amit egyék. Az ilyen szegény emberek nem számítanak a földön, csak önmaguk terhére vannak, így most legalább megoldódott a problémája.

Az ügyvéd útmutatást lát a szerencsés megszabadulásban arra, hogy csak harcoljon kitartással a megkezdett ügy mellett, előbb-utóbb majd bebizonyosodik a gyilkos ártatlansága. Helyeslőleg bólogat Rozmann szavaira, miközben a tőle kapott diókat ropogtatja, akihez viszont Jánostól került, Jánosnak viszont Lajos adta volt. A kupec visszatér saját gondolataihoz, a kukoricával spekulál, mert meggyőződött, hogy az igaz üzletembernek nincs mitől tartania. És az őrmester? Természetesen elkészült már a szerencsétlenségről szóló hatósági jelentés megfogalmazásával, és azon elmélkedik, hogy mégiscsak szép pálya az övé. Istenről pedig nem illik mindenféle egyéni véleményt alkotni, mikor az ilyen kézzelfoghatólag hatalmas. Csak János megy csendben közöttük, és nem tud semmire gondolni. Olyan, mint valami összeesküvő az ellenség táborában. Komor, megtört és mégis dacos, messzi dolgokat kereső.

Lajos ott fekszik az út közepén a sárban, a szétszórt játékszerek között. Végre odakerült, ahol igazán az ő helye van, mert hiszen mi volt egyéb ő maga is, ha nem játékszer valami rettenetes nagy hatalomnak a kezében. Földig érő felhők simogatják az arcát, és egyhangúan permetez rá a hideg őszi eső. Fölötte a koromsötét éjszaka, még a motor lámpája is kialudt, amely annyiszor világított neki. Körülötte köd és homály a föld, mint a pokol.

Igen, mint a pokol.

(1936)

AZ ÁRTATLAN ŐZ

Ősz eleji napsütés ömlik a földre, mint langyos zuhatag. A napsugarak sárgák, akár a kukorica aranyhaja. Hosszú csíkokat húznak a hegyek között, a párás kék levegőben, és mintha esésüket is hallani lehetne, mint a futó záporét. A föld kitartja hátát a melegnek, így csinál az öreg ember is a domb alatt, a kukoricaföld végén.

Készülődik az esztendő.

A levegő sűrű és nehéz, lassabban jön ilyenkor a mozgás és jobban esik a pihenés, a hosszú elmélázás. A kukoricások száraz levele zörög folytonosan, akkor is, ha nincs szél, és a közeli erdőben a makk meg a sárga levél hull magától, egyhangúan. Ez a zsongás megtölti a völgyet, elkábítja a fület és reánehezedik a testre, mintha álom volna. Amióta csak tarló maradt a búzából és vörös lett a fák teteje, megváltozott a hegy is, mintha a másik oldalára fordult volna, hogy azt is süttesse a nappal, amíg nem késő. Mert a meleg már menekül a hegyek közül, csak vendégségben van.

Az őz is menekül. Riadt tekintettel ugrik ki az erdő közül, körülnéz a lila kikiriccsel telehintett tisztáson, meg se kóstolja az eleven zöld friss sarjút, melyen az erdő szélénél még így délután is ott csillog a harmat az árnyékban, hanem vágat tovább, felkapott fejjel és remegő lábakkal. A kukoricásföld végénél nekivág a hegynek, mintha kábult volna az ősz nehéz levegőjétől és nem tudná, merre legyen el. Lábaik fáradtan vonszolja maga után, mintha messziről szaladna, de úgy vigyáz a lépteivel, hogy a sarjút se érintse, és ne ma-

radjon nyom utána. Az őszi köd szokott így osonni kora délelőtt, feltűnik, végigvonul a völgyön, aztán eloszlik, odalesz, s az ember nem láthatja meg soha többet, ha száz esztendeig él is. Az őzet is így szokta látni a földműves, aki nem vadászni jár a tisztásokra. Felüti barna fejét a ciheres szélén, végigszökdecsel az erdő alatt, aztán eltűnik örökre; ez az ő élete, ez a pillanat.

Asztalos András leteszi a kukoricaszedő kosarat a kezéből, vigyázva, nehogy zajt üssön vele és megriassza a ritka állatot. Felegyenesedik a száraz kórók között, és a tisztásra bámul, azzal a gyermeki örömmel, ami az őznek, nyúlak és mókusnak mindig kijár, mert repdesni kezd tőlük az ember szíve. Mintha isteni csoda volna egy őz feltűnése csak úgy véletlenül, hogy aztán a következő percben oda is legyen. Ez az őz nem olyan, mint a többi. Mindig különös az, ami van, mert hallatlanul érdekes, hogy éppen az kerül a szem elé és nem más, és mire meglátnók, már nincs is.

Ez az őz bizony nem olyan, mint a többi. A galagonyabokor mögött megáll, visszanéz a piros bogyók közül. És íme, nincs egyedül, a szarvas feltűnik az erdő szélén, ott ahol ő is kijött, körülnéz, majd ugrálva megindul keresztül a pázsiton a galagonya felé, mintha bújócskát játszanának. Az egész ősz azért van, hogy vágyukat fokozza, a sárga és vörös levelek azért hullanak, a barna makkok azért csörögnek, hogy a karcsú illatok annál esztelenebbül hulljanak a kábulatba. Egy-más szagát keresik a kikiricses fűvön.

— Szerelmeskedni akarnak — látja Asztalos András, és megremeg az izgalomtól, hogy kilesheti a ritka pillanatot. Ó, még ezek a szelíd és ártatlan állatok is úgy kívánják a vétkezést, mint az ember! Eszüket vesztik, életüket kockáztatják, mint a fiatalok. Be szép...

A bak üldözőbe veszi a sutát, felágaskodik, hatalmas ágbogas szarvai még fokozzák a nőstén rémületét, mely a kívánt örömmel jár. A suta menekülni szeretne, kétségbeesetten, de nincs ereje, első lábai meghajlanak, térdre esik a fűvön, így csúszik befelé a lejtőn egy darabig, aztán összerogyik. A bak keresztülugrik rajta, tovább vágat, de tíz lépésnyire megtorpan, visszاسomfordál, szaglássza, mintha biztatná. A nőstén is-

mét feláll, a bak üldözi, menekülnek kifelé az erdő irányába, de a nagy marton, ahol a jánosfalvi határ kezdődik, csak a bak tud kiugrani, a nyóstén visszazuhan, ott marad a földön. A bak vissza se néz rá, megunt a hiábavaló játékot, otthagyja kegyetlenül, megvetéssel, és eltűnik az erdőben, a somfabokrok mögött.

Asztalos András nézi az őzet, amint fáradtan elnyúlva piheg a mart alatt. A bak úgy kifárasztotta az üldözéssel, hogy alig tud szuszogni. Hiába, az ártatlan szelíd állat nem akart vétkezni a hímmel. És milyen hitvány állat a bak őz, éppen mint a férfiú ember, otthagyja a nyóstént a bajban, akkor is, ha megkapja, akkor is, ha nem. Hátha kitörött a szegény állatnak a lába, vagy valami egyéb baja történt, mert nem mozdul, így fekszik, ahogyan beesett.

Már egészen közel megy az őzhöz, hogy megfogja. Nyugtalanul, izgatottan kúszik, mintha leányt akarna rabul ejteni. A bak őz ágaskodása felkavarta az ő vérét is, a terhes, sűrű őszi levegő a szerelem emlékével van tele. Az őz ráemeli szemét, lassan, fáradtan, és nem mozdul, még meg se riad, amikor ölébe veszi. Csak a szája liheg, akadozva kapkod levegő után, és a szügye remeg gyorsan, mintha ki akarna szakadni. Asztalos ölében tartja a nagy erdei állatot, simogatja a forró testét, megcsókolja a homlokán a két suta szarvacska között a fehér holdat. A sima barna szőr nedvesen tapad az állat bőréhez, és tüzel belőle a forróság. Amint simogatja, egyszer azt veszi észre, hogy véres a keze. És vérfoltos már a fehér ing is a karján. Az őz vérzik. Lehetetlen. Az őzbak nem szokta megsérteni a nyóstént a szerelmi játékban, akármilyen vadul támad is reá. Vagy talán valami kiálló facsonk sebezte volna meg, amint visszazuhan a martról?

Az állat nyugodtan túri, hogy Asztalos ide-oda forgassa, eszébe sem jut a menekülés. A szügyén szilvaszem nagyságú mély seb piroslík, és lassan szivárog belőle a vér, le a fehér hasára, a lábára. Asztalos nem tudja hirtelen, hogy mit csináljon az őzzel. Hiába engedi szabadon, az erejét vesztett állat nem tud elmenni. Elfolyt már vérének a nagy része, különben elmenekült volna, amikor ő közeledett. A lábaiból kifogyott az erő,

ezért esett össze, mikor a bak reá akart ugrani. Asztalos most végtelenül megsajnálta az állatot, megesik a szíve a szenvedésén. És ő még azt hitte, hogy szerelmeskedni akar, holott sebét és fájdalmát vonszolta a kegyetlen hím üldözése elől. Gyűlöli most a szarvast, amely szívlelenül kínozza a szegény, beteg nyóstit, és kegyetlenül otthagya, vissza se pillantott, amikor látta, hogy vágját nem tudja kielégíteni. Ilyen kegyetlen élet az állatoké is?

Ölébe kapja, és megindul vele befelé, a kukoricásba. Meg fogja gyógyítani, gondozza, amíg beforrik a sebe. Rettenetes igazságtalanság történt az őzzel, elfacsarodik az egyszerű ember szíve, ha végiggondolja. A szelíd állatot, aki senkinek és semminek sem vét, meglőtték kegyetlenül, amint ártatlanul legelt valahol. Mert fegyver járta át a testét, most már kétségtelen, nemcsak az egyik oldalán tátong a szilvaszem nagyságú mély seb, hanem a másikon is, keresztülfúrta a golyó, és mind a kétoldalt szivárog lassan a vér. Milyen irtózatossá fájdalma lehet a szegény állatnak, nem csoda, ha úgy remeg a teste. És még nem volt elég az embertől szenvedett kínja, amelyet magával vonszolt erdőkön keresztül, hanem a saját fajtájabeli is rátámadt, és üldözte vakon, megsokszorozta a szenvedését, azért, hogy neki belőle öröme származzék.

— Ne félj semmit, nálam jó helyed lesz — bátoríthatja, és leteszi a föld végénél a füre. Leoldja az átalvetőről a madzagot, és megköti az őz lábát a hússzilvafa derekához, nehogy elbódorogjon, mert az okatlan állat nem tudja, hogy ki akarja a javát. Megindul a tányérral a patakhoz, hogy vizet hozzon. Útközben visszafordul, és nézi az őzet, hadd lám, eszik-e. De a beteg állat csak áll szomorúan, lefeküdni sem mer, csak hámul maga körül az erdőkre, a kukoricásokra. Hiába hozta a jó sarjúra, meg se kóstolja. A szilvafát nézi szomorúan, melynek hegyében a száraz levelek között még ott fityeg egy-két összeaszalódott ráncos szem. Akármit képes volna megcsinálni, ha tudná, hogy meggyógyul tőle az őz.

Leteszi a tányért a friss vízzel eléje, de az állat meg se szagolja. — Tőlem fél — gondolja Asztalos, és

elhúzódik messze. Az őz, amikor nem lát embert maga körül, kinyújtja a nyakát, lehajlik, és egyhuzamban megissza a vizet. Asztalos újra telehozza az edényt, és míg egy kosár kukoricát szed lent a gödörben, már ismét egy csepp sincs a vízből. De a sarjút hiába kínálja, az őz nem eszik.

Délután emberek jönnek arrafelé, kukoricát szállítanak haza nagy szekerekkel a faluba. — Őzet fogtál? — tréfálkoznak Asztalos Andrással. — Szerencsés ember lész, mert őzet nem mindenki tud fogni. A farkát fogtad meg vagy a szarvát? — kérdik, és kacagnak, mert az őznek se farka, se szarva nincsen. De arra vetődik az útkaparó is, aki a jánoskereszi tetőre kapaszkodó úton dolgozott, és megijeszti Asztalost.

— Nem tudod, hogy őzet nem szabad fogni? Még elhúzzák a nótádat az urak miatta!

— De én nem lőttem, se nem ütöttem, csak megfogtam a sebesült állatot, mert járni se tudott már. Visszasuvadt a martról, amikor a bak üldözte. Szabadon ereszttem én, csak kapjon lábra s gyógyuljon be a sebe.

— Most már hiába eresztet szabadon, a baj úgyis megvan. Mindenképpen megbüntetnek. Ha ebben a percben elkergeted, akkor sem érsz semmit, mert előbbutóbb a csendőrök fülébe jut, hogy őzet fogtál. S hiába védekezel, ki hiszi el, hogy el is eresztetted, ha egyszer megfogtad. Hát nem tudod, mi a törvény?

Asztalos András a fejéhez kap. Nem tréfadolog, hogy olyan egyszerű embernek, mint ő, a csendőrökkel gyűl-jék meg a baja. Akkor vége az ő életének. Inkább nem is ápolja az őzet, ha még ez is bűn, hadd menjen a szegény állat a sébével, amerre tud.

— Te elég hivatalos ember vagy — mondja az útkaparónak —, itt előtted oldom el a kötelet, és csapom be az erdőbe.

— Engem ne keverj belé, nem akarom, hogy nekem is bajom legyen. Én nem láttam semmit. De ha eleresztetted, akkor sem szabadulsz meg, mert azért, hogy megfogtad, mindenképpen megbüntetnek.

Szegény Asztalos Andrásnak elmegy a kedve a kukoricaszedéstől és az őzitatástól. Hogy ilyen nagy bajba keveredett! Amiatt, hogy szeret a virágos tisztásra

nézni munka közben és szeret az őzekben s a többi erdei állatban gyönyörködni. És amiatt, hogy a megsebzett őzet gyógyítani akarta. Hosszas töprengés után azt a tanácsot adja az útkaparó, hogy legjobb lesz, ha bemegy a faluba, megmondja a jegyzőnek, hogy őzet fogott, és megkérdi, mit csináljon vele. Addig hagyja itt az állatot a fánál, és ne merjen hozzányúlni.

Felszedelőzködik Asztalos András, és begyalogol a jegyző úr elé.

— Ilyen marhaságot! — rivall rá a hivatal embere. — Ekkora bajt csinált nekem!

— De nagyságos jegyző úr, én senkinek sem akartam rosszat.

— Hallgasson, vén szamár. Nem tudja, hogy az őzet nem szabad bántani? Szigorúan védi a törvény. Beláthatatlan bajok lesznek ebből... Miért a fenéért kellett magának hozzányúlni, hagyta volna, hogy dögöljön meg inkább.

A legnagyobb baj, hogy a jegyző úr maga sem tudja, mit kell most csinálni. Hol és mivel lehetne kezdeni a hivatalos eljárást. Mert ha valaki őzet lő, azt könnyű megbüntetni, még azt is könnyű, aki őzet fog, de mit kezdjen ezzel az emberrel, aki a hivatalba jön jelenteni, hogy őzet talált, meglőve. Ilyen paragrafus nincsen. Most még abban is nyomozni kell, hogy ki lőhette meg az őzet. A Jóisten tudja, hogy mit lehetne itt csinálni. Elhívhatja az őrmestert, ketten hátha kisütnek valamit.

Okosabbat nem tudnak estefeléig sem kitalálni, mint azt, hogy elhívják a bírót is. Hátha ő tud valamit. De hárman sem jutnak többre a rendkívüli ügyben. Végül is úgy határoznak, leghelyesebb lesz, ha felmennek a hegyre, s megnézik az állatot. Befogják a bíró lovait, helyet szorítanak Asztalosnak is hátul a saroglyában, és megindulnak Jánoskeresztje felé. A nap már lement, a levegő éles, és csípősen vág szembe a hideg szél. Asztalosnak vacog a foga, hogy ennyi úrnak bajt csinált, mi lesz ebből? Ha már szekérrel jönnek hárman, ennek nem lesz jó vége. Az erdők alatt tüzek gyúlnak fel itt is, ott is. A pásztorok készülnek éjjeli virrasz-

tásra, hogy a kukoricásokból elriasszák a vaddisznókat, melyek csordástul szokták végigpusztítani a termést.

— Van sok vaddisznó? — kérdi a jegyző, hogy valamit szóljon a szerencsétlen emberhez.

— Van elég, jegyző úr kérem. Ha a faluban csak feleannyi híznék a pajtákban, akkor nem volna gondja a szegény embernek.

— Na látja. Mért nem fogott vaddisznót? Avval maga is jobban járt volna.

Jóízűen kacagnak az urak. — De a vaddisznó harap... hehehe... — Asztalost annál jobban elfogja a félelem, minél inkább közelednek az őzhöz. A tisztás már látszik, s a föld végénél a szilvafa is, melyet hat esztendővel ezelőtt ültetett, hogy legyen egy-egy szem édes gyümölcs, rágni, miközben a gyermekekkel itt fenn dolgoznak. A kikirices tisztásra lila köd lopózik ki az erdő közül, a fák még sokkal szebbek most, ahogy reájuk borul az alkonyat és a pásztortüzek kék füstje oszladozik felettük. De Asztalos András nem tud gyönyörködni, csak addig volt szép a jánoskereszti erdő, amíg nem voltak urak a környékén.

A szekér megáll az útban, leugrálnak róla, és a szilvafához sietnek, keresztül a sarjún, kukoricásokon. Az őz most is csak az erdőre bámul, nyugat felé, messze, amerre lement a nap. A harmat már leesett, vizes a fű, és nedves az állat szőre is. Maradék erejével még iramodni szeretne, mikor az őrmester közeledik, mintha megérezte volna a hátán lévő fegyvert, de lábán a kötél nem engedi. A bíró hivatalos arca megszelídül, amint meglátja az őzet, a jegyző is elmosolyodik, gyermekeken simogatják az állatot, szinte örülnek neki. Az ártatlan állat még a hivatal embereit is megszelídíti, és barátságosabban bának vele, mint Asztalos Andrással. A szegény ember nem haragszik emiatt, dehogyan haragszik, éppen ellenkezőleg, felcsillan a szeme, hátha még minden jóra fordul. Mert ugye, egy ilyen szép állaton ki ne segítene, ha látja, hogy bajban van? Emiatt nem büntethetik meg az urak, ha lelkük van.

Az őrmester szakértelemmel vizsgálja a sebet az őz szügyén. Ő is azt állapítja meg, amit Asztalos már előre látott, hogy fegyverrel lötték meg. Hosszan nézi az álla-

tot, amint remegő szüggyel egyik lábáról a másikra áll, aztán azt is hozzát teszi, hogy gyógyíthatatlan. A jegyzővel megbeszéli románul, amit Asztalos nem ért, hogy jobb, ha gyógyíthatatlannak nyilvánítják, így hamarabb lehet végezni az ügyel. De különben is reménytelen, hogy egy ilyen seb beforrjék, mely az egész testét keresztüljárja.

És visszatelepednek a szekérre. Asztalosnak meghagyják, nehogy az őzhöz merjen nyúl ni, vagy valahova, egy lépésre is elvigye. Ahol találták, ott kell tartani, míg a vadászspektorátust értesítik és megkapják a további utasításokat.

Asztalos ottmarad az őzzel, virrasztani. Tüzet rak a föld végénél, legalább a vaddisznókat is elriasztja. Istenem, mi lesz az őzzel, és mi lesz vele? Előkeresi az átalvetőt a bokor alól, ahova elrejtette volt, mikor bement a faluba. Dél óta nem evett, meg is feledkezett magáról az őz gondja miatt. Kikotorja a takaróruhából az uzsonnára feltarisznyáit szárazkenyeret és fejeshagymát, megeszi most vacsora helyett. Még jó, hogy izent az asszonynak, ne várja haza, mert sok dolga akadt. A sötét éjszaka ráborult a világra, a hegyek úgy látszanak körül feketén, mogorván, mint nehéz gondok, melyek a csillagos égre rajzolódnak. A tűz világánál csak az őz látszik a szilvafával és távolabb az erdő széle, sejtelmesen. Vajon mi lesz holnap? Ha ennyi úr gondolkodik az őz sorsán ma éjjel, és még a vadászspektoratnak is bejelentik, hogy ő megfogta az őzet, vajon mi lesz ebből? Hát ennyi úr viseli gondját egy állatnak, amely vadon él az erdőn?

Ágat hajít a tűzre, nézi a felfelé szaladó szikrákat, és míg az egyik fej hagymát ághegyre szúrva megsüti, arra is meri most már fordítani az esze járását, hogy vajon a szegény ember életével törődik-e valaki? Mi kellene történjék vele, hogy ennyi úrnak gondja legyen miatta? Az őz a tüzet bámulja zavaros szemekkel. Nem tud belenyugodni Asztalos András, hogy a gyenge állat még ma nem evett. Nincs szíve elnézni, hogy az állat ellen pusztuljon mellette, hiába mondják az urak, hogy már úgyse lesz jobban. Vízet megivott ma este is két tányérral. Asztalos hát elindul a szomszéd tisztásra,

hogy száraz szénát kerítsen. Mert hátha csak a zöld fű nem ízlik? De hiába hinti az illatos szénát a lába elé, az őz nem hajlik le utána, meg se szagolja. Mintha feltette volna magában, hogy meghal, ha az emberek ilyen gonoszak, hogy keresztüllövik. Nem engedi, hogy senki meggyógyítsa, nem kóstol meg többé egy falás fűvet sem ezen a földön.

Másnap reggel nyomban értesítette a jegyző az erdőszentpáli főbíróat az őz-esetről. A főbíró felismerte, hogy nem illetékes ebben az ügyben, és szintén továbbította a jelentést. Telefonon beszélt a megye székhelyén lévő vadászati inspektorátussal, és utasítást kért, mint illetékes hatóságtól, hogy mit csináljanak az őzzel.

— Egy paraszt fogta — kiabált a telefonba —, de már akkor át volt löve a szügyénél.

— Mindenekelőtt nyomozni kell, hogy ki lőtte meg — vélekedtek a megyeszékhelyen.

— De addig mit csináljunk az őzzel? A jegyző a helyszíni szemle után azt telefonálta, hogy legjobb volna megnyúzni.

Csakhogy a nyúzás az őznél nem megy olyan könnyen, mint máshol. Erre engedély kell külön, magától a minisztertől az ország fővárosából. De nincs más mód, valahogy végezni kell az őzzel, és legegyszerűbb, ha megnyúzzák. Így hát telefonálnak a megyeszékhelyről Bukarestbe, a minisztériumnak, hogy adják meg a nyúzásra az engedélyt. Egész délelőtt cseng a telefon az ország különböző pontjain, a dróthuzalok az őz sorsáról búgnak a hegyeken, völgyeken és síkságokon keresztül, az ország különböző városaiban hivatalnokok és nagy urak fáradoznak az őz ügyében. Ezalatt pedig a szegény állat ott áll a jánoskereshti tisztáson, a szilvafa alatt, és szomorúan néz maga körül. A reggeli hideg köd visszaadta egy ideig az életét, szökdécselt és szabadulni akart, mintha hívást hallott volna messziről, az erdők mélyéről, lázas szájából hosszú csíkokban szállott a pára a hűvös levegőben, a dérütötte tisztás fölött az erdő ezüstösen csillogó fái felé. Nem gondolhatta, hogy már nem az Isten intézi sorsát, hanem az urak a messzi falvakban és városokban. Nem gondolhatta, hogy többé nem mehet oda, ahova akar, amerre a sűrű

havasi ködök hívják. Mert ha ezek megfordulhattak volna a fejében, még szomorúbban nézett volna a dértől csillogó kikiricsekre.

Asztalos András abbahagyta a reménytelen fáradozást, hogy valamit etessen vele, ehelyett most azon igyekszik, hogy valamiképpen lefektesse. Mert a szerencsétlen őz egyhuzamban állt egész éjjel, tegnap dél óta, meg sem próbálta, hogy pihenjen a földön. Úgy áll maradék erejével, kétségbeesetten kínlódva, remegő lábakkal, mintha attól félne, hogy ha lefekszik, az már a halál. Szívfacsaró, ahogy ez az állat küszködik a fájdalommal és az elmúlással, amit az emberek okoztak neki.

Kora délután jön az autóbusz a megyeszékhelyről, ott robog el közel mellettük az úton, nagy port ver fel a kopaszodó fák ágai közé, és hozza a halálos ítéletét. A minisztérium megadta az engedélyt a vadászspektorátusnak, hogy megnyúzzák az őzet.

A jegyző kiízen Asztalosnak, hogy vigye be a faluba, az irodára. Asztalos András összekötözi az őz lábait, ölébe veszi a nagy állatot, és megindul vele, simogatja, csendesíti. Mintha valami nagy tragédia egymáshoz rendelte volna őket, a szegény embernek ott kell lennie már végig az őz szomorú sorsa mellett. Véres az inge és véres az arca, mikor leteszi az ártatlan állatot a jegyző úr udvarán. Gyermekes szegődtek hozzá az úton, és játszani akartak az őzzel, alig tudott keresztülvergődni rajtuk.

— Őzet fogott, Andrisbá! — ugráltak és kiabáltak körülötte az apróságok, mintha az csak öröm lehetne, ha valaki őzet fog.

Asztalos András leveszi a szalmakalapját, hóna alá szorítja, alázatosan lép be az irodába, vigyázva, hogy meztelen lábainak nesze se hallatszódjék.

— Elhoztam, tekintetes úr.

A jegyző hátralöki a székét maga alatt, föláll, és átsiet a másik szobába. Szóra sem érdemesíti Asztalos Andrást. A szomszédban már ott várakozik a tanító a feleségével, a papné és a nyugdíjas adószámvevőné a lányával, akik mind látni akarják az őzet, hogy legyen majd miről beszélni. Most kisietnek az udvarra, sajnál-

koznak és kacagnak összevissza, bizony mindegy ez náluk. Az őrmester előlről kezdi a vizsgálatot az őzön, mert a nyomozás tegnap óta semmire sem haladt. És megállapítja, hogy katonafegyverrel lőtték meg. Ha már egyszer így van, muszáj, hogy így állapítsa meg, mert a főbíró vagy a vadásztársaság úgyis észreveszi, és akkor csak gyanús lesz, hogy miért vett hamis tényállást. Ez a katonafegyver még súlyosabb körülmény az őz körül. A jegyző ezalatt ismét telefonál Erdőszentpálra a főbírónak; most már kedélyes hanggal és mosolygó arccal jön ki.

— Le kell szállítani az őzet a főbíróhoz. Ott fogják megnyúzni.

Asztalos András az ujjai közt forgatja a rongyos szalmakalapot, alig meri az akadozó hangokat kiengedni a torkán.

— De nagyságos jegyző úr, engedje meg legalább, hogy hazavigyem, s megmutassam, mit fogtam. A gyermekek már várják vacsorára.

— Várják? Hehehe, nagyon jó. Nem lehet, öregem, az őz a vadásztársaságé.

Szekeret hozat a jegyző, beleteszi az őzet a saroglyába, a széna közé, és az őrmesterrel együtt elvágat Erdőszentpál felé. Az őz most már fekszik, fel sem emeli a fejét, mintha Asztalossal, akivel ennyi ideig dacolt, a reménysege is elveszett volna. Csak a porfelhő marad utánuk, odalett az őz. Ekkor látta Asztalos András utoljára.

Erdőszentpálon a kaszinóhoz vitték az ártatlan állatot. A főbíró még élve is megnézte, de aztán meghagyta a fehérkötényes szakácsnak, hogy este kitűnő sültként akarja viszontlátni. Mit kell olyan nagy dolgot csinálni egy őzből? Majd megmutatja este, mi itt az igazi eljárás.

Ünnepi lakomát csaptak a kaszinóban. Szolgabíró, járásbíró, jegyző, tanító, a falu minden számbavehető ura megjelent az őz búcsúján a földi léttől, amint éjfél felé mondotta a tanító, mikor már néhány liter Küküllőmentit is leküldött az őzcomb után. Fényes hangulat uralkodott a banketten, amit az őz tiszteletére adtak, és csak a hajnal zavarta szét a társaságot, aludni a hiva-

talos óra kezdetéig. Ó, igen, emlékezetes lesz ez az őz-história.

Asztalos András számára azonban az őz nem búcsúzott el a földi léttől. Még csak most kezdett igazán élni, amikor az erdőszentpáli kaszinó tagjai megnyitották számára az utat a láthatatlan örökkévalóság felé. Léptenyomon elkísérte, ott volt minden munkájában nappal és álmaiban éjszaka. Másnap reggel, amint ismét Jánoskeresztje felé tartott, szembejött már vele az őrmester, ázott volt a csizmája a harmattól, amint ide-oda barangolt a fűben.

— Várjon csak, Asztalos! Nem hallott maga lövést? Jól szedje össze az emlékezetét, hogy mit hallott és mit látott, mert minden magán fordul meg.

— Micsoda, hát megint baj van, őrmester úr?

— Még csak most kezdődik!

— Milyen baj lehet, hiszen már Bukarestből is megjött az engedély.

— Éppen ez az. Már az ország nagy urai is tudnak róla, hogy a jánoskeresztzi erdőn meglóttek egy őzet. Most ki kell nyomozzam, ki lehetett a bűnös, különben elcsapnak.

— Ó, a szegény őz, mennyi bajt hozott a fejünkre. Pedig milyen ártatlan állat volt.

— Bizony, még magának is ezután lesz a baj — törli a magyar nyelvet az őrmester. — De nézze, én pártolni fogom magát, hogy ne büntessék meg nagyon, ha maga is a pártomon lesz. Ugye, a tető felől hallotta a lövést?

— Nem hallottam én semmi lövést sehonnat.

— Ne legyen olyan akaratos. Látja, reám szakadt a nyomozás, ez az egész nagy felelősség, pedig itt van a tetőn a másik csendőrőrs, közelebb történt hozzá az eset, az kellene nyomozzon. De azok hallgatnak, tudják, hogy miért. Felőlük jött a lövés.

— Ha hallottam volna, megmondanám. Itt sok nép volt még a határon, az erdők között mindenfelé, de senki nem hallott semmit.

— Hát jól van, ez is jól van. Én azonban kinyomoztam az őz útját a vércseppek mentén, és a tető felől lőtt. Na, isten áldja meg!

Az őrmester megigazítja a szíját a derekán, füttyent a kutyájának, és megindul a tető felé, az őrsre. Régóta haragban van ezzel a másik őrmesterrel, amióta idehelyezték, állandóan áskálódnak. Majd elhúztatja most ő a nótáját! Újra kikérdezi, hogy mit tudnak, de nem lehet több szót kiszedni belőlük sem, mint Asztalos Andrásból. A legénység hallgat, az őrmester pedig durván bökdösi az elutasító válaszokat. Igen, ez világos. Katonafegyverrel volt meglőve az őz, ki lőhetett volna más itt katonafegyverrel, mint csendőr. Hazasiét, és megírja a jelentést a szárnyparancsnokságnak. A legtréfásabb, hogy még azt mondják, nem is tudják, milyen őzről van szó, ők semmiről sem hallottak. De hát mi csoda dolog — keresi a kifejezéseket a feljelentés számára —, ekkor és ekkor találnak egy őzet katonafegyverrel átlőve a jánoskereszti tetőn, az egész országban végigtelefonálják, mindenki tud róla, még a miniszter is, csak a kétszáz méterre lévő őrség nem tud semmit. Ezt már nem is lehet a hanyagsággal magyarázni, itt egyéb áll a háttérben... — És finoman arra engedett következtetni, hogy az őzet maguk a csendőrök lőtték meg, a szolgálati fegyverrel. Tudja az őrmester, hogy ez elég nagy vétség ahhoz, hogy a jánoskereszti őrs vezetőjére ráhúzzák a vizeslepedőt.

Asztalos András pedig dolgozik a földjén az alatt, míg az erdőszentpáli urak a jóízű lakoma után pihennek, a csendőrök meg egymásra áskálódnak a megölt őz körül. Ez az ő élete és sorsa, az egyszerű munka. De azért az is megfordul néha az eszében, hogy furcsa ez az élet. Ő fogta az őzet, és mind mások ették meg. S ki tudja, mit zúdít még a törvény a fejére? A hatalmas kosarakat halmozva rakja kukoricacsövei, nekifeszíti a derekát és hordja ki a tetőre, a mart alá, hogy közelebb legyen az úthoz, ahol szekérrel is hozzá lehet férni. És közben arra is van ideje, hogy gyönyörködjék az életben. A száraz töklapik hajlásaiba összegyűlt a fagyos hóharmat és lepereg, mint a gyöngy, amikor a lába hozzáér, a sárga tökök pedig úgy fekszenek szerte-szét a hosszú kórók között, mintha a földbe dugták volna fejüket a hideg elől. Lent a völgyben, a falu táján, most szakad el a földtől a nehéz, fehér köd, s száll lassan

fölfelé a hegyek oldalán, miközben itt is, ott is leválik belőle egy-egy darab, és eloszlik a szakadékokban. A fák ágai megszagatják a közülük felszálló felhőt, mintha beljük kapaszkodnának és nem akarnák, hogy elszakadjanak egymástól. A nedves levelek halkabban hullnak a fákról, és a nyúl lábnyoma végig látszik a tisztás deres fűvén, a fázó kikiricsek között.

Megáll a szilvafánál, és nézi a cseppenként kifolyt, megalvadt vért, amelyre fűszálak hajolnak rá harmatosan, ezüst gyöngyökkel. Szegény állat, mennyit szenvedett. És holnap már nyoma se lesz, megemésztí a föld a vért. Fűvet tép, ráhinti, és megindul a kosárral ismét, fel a hegyre.

Délután úri kocsi szalad végig az úton, Asztalos feje felett. Amint a meredek hegyre felnéz, hogy szemügyre vegye az urakat, eláll a lélegzete. Két vadász ül a kocsi-ban, szarkatollas zöld kalapjuk, mint valami rémítő ragadozó madár vonul végig a fák között, hátukon pedig a puska csöve nemcsak az erdő oktalan állatait riasztja meg, hanem az embert is, ha olyan egyszerű és szerencsétlen lélek, mint Asztalos András. Hátha ezek az urak is őellene vannak, ki tudhatja, talán csak a Jóisten. Az urak mind egyformák, ha egyiknek bosszúságot okoz az ember, valamennyien bosszút állanak. Már mindegy, akármi lesz, akárhová mennek az urak. De mégis lehúzódik a barázda alá, behúzza a nyakát, nehogy észrevegyék. Könnyű az uraknak. Ezeknek még löni is szabad az állatokra, akkor sem büntetik meg, míg a szegényember csak egyet mozdul, s megvan az országgraszoló baj.

A kocsi elvágat, egyenesen az erdőszentpáli bíróságra. A vadászok jelentést tesznek, hogy vadászterületükről ellopott egy őzet az erdőszentpáli vadásztársaság, mert az őzsuta, amit az a paraszt fogott, a jánosfalvi vadásztársaság területén esett össze.

A főbíró mosolyog, pocakját simogatja.

— Későn jöttek, hehehe... Nagyon jó húsa volt szegénykének. ...

— A mi őzünknek?

— Igen, már meg is ettük. Ha tegnap jönnek az urak, szívesen vendégül láttuk volna.

— Nem, ez nem eljárás. Ezt mi nem fogjuk ilyen könnyen venni. Követeljük a törvényes lépések megtételét és a büntetést az erdőszentpáli vadásztársaság ellen.

És elmondották a kiküldött vadászok, hogy ők már rég észrevették, mennyit garázdálkodik az erdőszentpáli vadásztársaság az ő vadászterületükön. Fizetett vadászokat tart, ilyen lehet ez az Asztalos András is, de most legalább otthagyja a fogát.

Pár nap múlva bizottság száll ki Jánoskeresztjére, helyszíni vizsgálatot tartani. Asztalos András most is a földjén dolgozik a kukoricásban. Megismeri az egyik vadászt, aki nemrég a szekéren itt utazott el, és javában magyaráz, mutogat a többieknek. Észreveszi őt, feléje integetnek, kiabálnak. Az őrmester is ott van közöttük.

— Hé! Halló! Maga az az Asztalos András?

Asztalos abbahagyja a munkát, lassan megindul az urak felé.

— Én.

— Maga fogta az őzet, ugyebár?

— Én.

Röviden, kétségbeesetten vall, mintha gyilkolt volna. Félve, ijedten áll az urak előtt, akik ellenséges szemekkel, gyanakodva néznek rá.

— Hát ide hallgasson. Csak a színigazságot mondja. Hiába próbál mást mondani, mi már úgyis tudunk mindent. Tudja kik vagyunk?

— Bizony nem.

— A jánosfalvi vadásztársaság vezetősége előtt áll maga, úgy vigyázzon. Most arra feleljen — de csak arra, amit kérdezőnk —, hol fogta az őzet?

Asztalos sorra végignéz az urakon, aztán körül az erdőkre, mintha segítséget, bátorítást várna valahonnan. Aztán kimutat a ciheres felé, az erdő alá.

— Itt a dombon.

— Hol itt? Mindenhol „itt” van, határozza meg közelebbről.

— Ahajt a dombon, a mart alatt.

— Marha! — rivall rá a fővadász. — Felnőtt ember létére sem tud értelmesen beszélni. Jöjjön, mutassa meg.

A vadász pedig nagyon is jól tudja, hogy melyik

helyet mutatta az egyszerű ember, csakhogy a hellyel is baj van. Útközben, amint kifelé mennek, meg is beszél a vadászok egymás között, hogy mit lehet itt tenni. A mart, mely a jánosfalvi határtól elválasztja Asztalos faluját, egyúttal a jánosfalvi és az erdőszentpáli vadászterületnek is határa. Tényleg nem lesz könnyű feladat eldönteni, hogy ha a marton esett össze az őz, melyik társaság formálhat jogot hozzá. Az urak felkapaszkodnak az omlásra, egymást segítik a szakadékon való mászásban, de Asztalossal itt sem törődnek, mintha nem is ember volna. Szerencsére a szegény embernek most az egyszer nincs szüksége segítségre, az elhagyott, vad helyhez hozzá van szokva, és hamarabb ér a tetőre, mint az urak.

— Most álljon arra a helyre, ahol az őz volt — mondja az őrmester.

Asztalos nézegeti a helyet egy ideig, és megáll a földomlás alsó részén.

— Ebben a helyben kaptam.

A vadászok szemlélgetik a szakadékot, mintha azt akarnák eldönteni, hogy az omlás melyik része melyik határhoz tartozik, de ez nem megy egykönnyen, mert nincs pontos, hajszálnyi vonal, ami az egyik területet a másiktól elválassza és amire most szükség volna, hanem az egész szakadék a határ. Az urak magyarok, de most románul beszélgetnek egy ideig az őrmesterrel. Asztalos tudja miért. Nem akarják, hogy ő értse. Az egyik vadász most azt mondja magyarul:

— Hogyan feküdt az őz, amikor megtalálta, a mart hosszában, vagy keresztül, kifelé?

— Az így féloldalt.

— Hogy merte elvinni! — kiált közbe a másik.

Asztalos erre igazán nem tud válaszolni, tanácstalanul áll, de szerencsére megszólal az őrmester.

— Melyik volt kifelé, a lába vagy a feje?

— A feje.

— Nyilvánvaló! — kiált fel az előbbi vadász. — A feje a jánosfalvi határon volt.

Szegény Asztalos igazán elveszíti a fejét erre, hogy minden szavába úgy belekapaszkodnak és mindenből annyifélét magyaráznak.

— Magának csak fele részéhez volt joga hozzányúlni, mert csak az esett innen a határon. Hogy merete mégis az egészet elvinni?

Erre Asztalos is fordít egyet az eszén, kicsit bátorságra kapva:

— Én csak az egyik felét fogtam meg, őrmester úr, mit csináljak, ha a többi is vele jött?

Az egyik vadász türelmetlenül vág közbe.

— Melyik felét fogta?

— Én a hátulsó lábát, de a feje is jött utána.

— Hol volt a feje?

— Itt — mutat a földre.

A vadászok felujjonganak, összenéznek, bólogatnak.

— Ez a jánosfalviak helye. A törvény pedig azt mondja, hogy ahol az állat feje van, odatartozik az egész.

Most már valósággal az „erdő felől” állnak a vadászok, noha egyformán veszi körül az erdő valamennyiüket minden oldalról. Felbátorodva csapnak rá Asztalosra, a bünösre.

— És hova vitte innen az őzet?

— Oda, a fa alá — mutat be a kukoricás felé.

— Oda? Hiszen ez az erdőszentpáli vadásztársaság helye! Hogy merete más vadászterületre, vinni? Fogalma sincs róla, hogy ez milyen nagy baj?

— Nincs biza nekem, amikor ahajt fogtam.

— Majd mi megmutatjuk magának, mi az ehejt s ahajt! Ha nekünk szolgáltatta volna be, most nem volna semmi baja.

— Tudhatta jól, miért nem tette — szól közbe a másik.

— Igen — folytatja az előbbi —, vallja be nekünk, semmi baja nem lesz miatta, mennyi pénzt kapott az erdőszentpáliaktól?

— Én semmit. Nem is jártam ki a faluból, mióta az őzet fogtam.

— De azelőtt! Mennyit szoktak adni, ha egy állatot visz innen, a mi területünkről nekik? Vagy havi átlaga, fixe van?

Eddig még legalább a kérdéseket értette Asztalos, ha nem is tudott mindig válaszolni, de most már a kérdést

sem érti. Egészen megzavarták az urak a fejét, fogalma sincs, hogy itt miről lehet szó. Hogy havi átlag és fix! Szerencsére az izgatott másik vadász most is közbekiált, mert újabb dolog jutott eszébe, amivel Asztalost a másik oldalról is meg lehet büntetni.

— Az a fa, amelyhez az őzet megkötötte, a maga földjén van?

— Ott.

— S ez a hely is a magáé? — mutat a lába elé.

— Az.

A vadász csóválja a fejét, nem tetszenek a válaszok.

— Hát közben nincs valakinek helye?

— Nincs, senkinek.

— Jól van, véletlen szerencséje, a kutyafáját, hogy más birtokán nem vitte keresztül! Mert akkor még jobban megjárna. De azért így is szállította. Szállítani pedig nem szabad. Majd meglátja.

Asztalos most már méregbe is jönne, ha az ijedtsége nem volna olyan nagy.

— Én nem szállítottam. A magam birtokán fogtam, a magamén is vittem tovább.

— Hol a birtokának a széle?

— Itt — mutat a földre, éppen oda, ahol az urak megállapították, hogy a vadászterület határa van.

A vadászok lefelé másznak a martról, úgy találják, hogy végeztek. Még csak annyi dolguk van Asztalossal, hogy megmagyarázzák a helyzetet.

— Hiába eszel itt ki agyafűrt válaszokat, az őznek csak a fele volt a maga földjén, a másik része, meghozzá a feje, a miénk volt, így nem állt jogában elvinni, még a maga földjére sem. Most már csak várja a büntetést.

Amint kifelé hurcolkodnak az útba a szekérhez, az őrmesternek magyaráz az a vadász, aki a bíróságnál is járt, a szarkatollas kalappal.

— Most már természetes, hogy folytatjuk a pert a szentpáliakkal. Az őrmester úr jelenlétében történt a vallomás, hallotta. Nem, nem engedünk nekik egy hajszálnyt sem. Most minden kitudódik. Csak azt szeretném még mondani az őrmester úrnak, nehogy tévesen értelmezze a dolgot. Nehogy abból a szemszögből nézze,

hogy az erdőszentpáli társaság román, a jánosfalvi pedig magyar. Nincs itt semmi ilyen kérdés az ügyben, mi egyszerűen a törvény tiszteletét és betartását követeljük mindenkitől. Mi vagyunk a gyengébb fél, mi sem bosszút nem állhatunk, sem jogtalanságot nem kívánhatunk. A vadásztörvényeket, az állatokat védjük...

Több szavukat nem hallja Asztalos, csak azt látja, hogy a szarkatollas pálinkát vesz elő, megkínálja az őrmestert, a vadászok is isznak, zajosan tréfálkoznak egy ideig, aztán a szekér elindul az idegenekkel, neki a hegynek, az őrmester pedig egyedül, a falu felé.

Bizony, az őznek is mindegy szegénynek, hogy ki lőtte meg, román-e, vagy magyar, így Asztalosnak is mindegy, hogy melyik vadászterületen találta meg az állatot, a románokén-e, vagy a magyarokén. Neki csak az okoz keservet, hogy az ő földjére került megsebesülve és az, hogy el kellett pusztulnia, még hozzá olyan csúnya halállal, hogy megnyúzták. Azt a szép, ártatlan, szelíd állatot, pedig senkinek sem vétett. Az igaz, hogy ő sem vétett senkinek, mégis előbb-utóbb az lesz a vége, hogy megnyúzzák az urak. Mert hitvány emberek ezek is. Nem az a baj, hogy elpusztult az őz, hanem az nyugtalanítja őket, hogy hol pusztult el. A jánosfalviak sem az őz életét sajnálják, éppen úgy, mint a szentpáliak, hanem azt, hogy nem ők nyúzhatták le a bőrét s nem ők eheték meg a húsát. És bajba juttatják őt amiatt, hogy az őznek a feje volt-e kifelé, vagy a hátulja. Ha tudna ő hazudni, és ha tudná, hogy mit kell hazudni — de az ilyen szegény ember még azt sem tudja, milyen könnyen szabadulhatott volna az egész bajtól. Csak azt kellett volna mondja, hogy a feje volt befelé, most nyugton dolgozhatnék. Ki mondhatta volna meg, hogy nem úgy volt? És kinek ártott volna ezzel a hazugsággal?

Délután új őrmesterrel találkozik, akit még sohasem látott. Felülről jött, a hegyről, és amikor őt megpillantotta, egyenesen hozzá igyekezett. Az idegen őrmester láttán úgy megijedt, hogy még a kalapját is elfelejtette levenni. De az őrmester nem szidta meg emiatt, hanem igen barátságos volt.

— Ugye, maga fogta az őzet? — kérdezi.

— Már megint az őz — süpped magába Asztalos, és fásultan válaszol.

— Én.

— Na, csak ne ijedjen meg — biztatja az új ember —, miattam nem lesz semmi baja. Én vagyok a jánoskereszti őrs új őrmestere, itt fenn a hegyen.

— Hát a régivel mi lett?

— Elcsapták — int a kezével. — Az őz miatt, mert nem tudta igazolni magát, hogy nem ő lőtte meg.

Asztalosnak tátva maradt a szája. Lehetetlen. Hát tényleg ilyen nagy dolog volna egy őznek az élete? Úgy látszik, az urak nemcsak fenyegetőznek a büntetésekkel, hanem meg is adják. Jaj, mi lesz vele? Észre sem veszi, amint kimondja a száján:

— Pedig az őrmester bizonyosan ártatlan volt.

— Látja, ezt mondom én is. Tudja maga, hogy ez a másik — mutat be a falu felé — haragudott rá, és most bemártotta. De én nem tudom elhallgatni ezt az igazságot. Én mint hivatali utódja, ki fogom nyomozni, hogy az őzet nem ő lőtte meg.

— Hát ki?

— Majd meglátja. Éppen ez a másik! Most csak azt mondja meg, hallott maga lövést azon a délutánon, mikor az őzet találta, vagy esetleg előző nap?

— Nem én, semmit.

— Ne akaratoskodjék, tőlem nincs mit féljen.

— Engem már a mi őrmesterünk is eleget vallatott, de neki sem tudtam többet mondani.

Az őrmester elmegy, keresztül a földeken, mindenkireh sorra, akit csak lát a mezőn. De eredményt nem ér el, senki sem tud semmiről, nem láttak, nem hallottak semmit. Magyarul beszél mindenkivel, pedig nem tud jól, akadozik és kacagásra ingerli azt, aki hallja, de ő ezt a kényelmetlenséget is vállalja most az igazság érdekében. Végre akad egy ember, aki lövést hallott, mintha ezzel meg akarná hálálni az őrmester önzetlen munkáját. A hatvanöt éves öreg tehénpásztor, Kis Elek beismeri, hogy bizony azon a délutánon, mikor Asztalos az őzet találta, aminek már olyan nagy híre van, ő hallott egy lövést az erdőből.

— Milyenkor?

— Úgy délután négy óra felé.

— Ez igen későn van. Korábban kellett hallja. Gondolkozzék csak.

— Miért korábban?

— Mert Asztalos mindjárt ebéd után találta meg az őzet.

— Az lehet, hogy korábban volt.

— Nahát, azt írom, hogy egy óra tájban. Jó?

Kioldozza a táskája szíját, jegyzőkönyvet vesz elő, töltőtollát kicsavarja, és leül a barázda szélére, ott legelőn, a tehéncsorda mellett. Az állatok kérőznek és bámulják a szokatlan embert. Az őrmester egyszer csak abbahagyja az írást.

— Melyik irányból jött a lövés?

— Onnan, az erdő közül — és elmutat egy irányba, a falu felé, ahol sűrű bükkös borítja a hegyet.

— Tehát a falu felőlről?

— Onnat.

— Na látja, ez nagyon fontos. Ezen fordul meg minden.

Az őrmester gyorsan ír, csak néha pillant fel, mintha gondolkoznék. A tisztáson kettőjükön kívül sehol egy lélek, a termőföldek és az emberek messzi vannak, csak az ősz hulló levelei szálldosnak ki az erdőből, messze a szél hátán, és a ritkuló faágak zörögnek. A fű hirtelen megnőtt a tisztáson a meleg őszi időben, eleven zöld pázsittal vonja be a földet, mintha meg akarná hosszabbítani az esztendő életét.

— Le tudja írni a nevét?

— Rég jártam volt az iskola tájékán.

— Szóval nem tudja. Nem baj, nyomja ide az ujját a keresztre.

Kis Elek szívesen odanyomja, szinte boldog, hogy halála előtt még ezt is megérte. Ilyen nagy csendőri írásra szükség, hogy ő az ujjával bizonyítson.

Az őrmester megköszöni, kezét fog a tehénpásztorral, és sietve vág keresztül a tisztáson, át a másik hegyoldalra, hogy a kukoricaföldek között kijusson az útra.

Asztalos, amikor este hazament, már hallotta, hogy az új őrmester kinyomozta a dolgot, ártatlanul büntették meg a régi jánoskeresztű őrmestert. S most vajon

kinek lesz baja? Ó, ez a szerencsétlen Kis Elek, mért kellett beleszóljon, újabb bajt csinál, magának is, másnak is. Mert olyan ember ez, hogy mindent tudni akar, azt is hallja és látja, amit nem kellene. Mutatni akarja, hogy amiért az erdőn élte le életét és senki se törődött soha vele, mégis tud annyit, mint más. Ó, a boldogtalan.

De egyebet is hallott Asztalos András, mielőtt a párnára lehajtotta volna a fejét. Szerencsétlenségére beszaladt a piacra, a boltba, egy pakli dohányért, és találkozott a jegyző úrral, aki estéli sétáját végezte a főutcán. A jegyző magához intette, és tudomására hozta, hogy eljött az idézője az erdőszentpáli bíróságtól, az őzfogas ügyében. A tárgyaláson feltétlenül jelenjék meg, hátha ki tudja menteni magát valamivel, különben távollétében is elítélik, és még súlyosabban.

Asztalos Andrásnak elment a kedve a dohánytól és az élettől is. Be se megy a boltba, hanem megindul keservesen hazafelé. Akinek ilyen nagy baja van az urakkal, az ne szívjon dohányt, ne pusztítsa arra a pénzt, mert lesz mire egyebüvé adja.

A tárgyaláson elítélték. A főbíró, aki annak idején a lakomát rendezte a kaszinóban, most barátságtalan arccal ült az asztalnál, és mindegyre ráförmedt a szerencsétlen vádlottra, hogy milyen marhaságot csinált. Miért kellett hozzányúlni az őzhoz? Komoly embereket hozott emiatt lehetetlen helyzetbe. Az ilyen ostoba teremtés megérdemelné, hogy már csak azért is megbüntessék, amiért ilyen ostoba. El kellene zárni, hogy ne legyen a többi ember között. De szerencsére nem zárják el éppen, hanem csak pénzbüntetésre ítélik. A határozat kihirdetése után föllélegezve megkérdi a bíró:

— Van miből kifizesse?

Asztalosnak megállott a szava, nem hiszi el, hogy ez az ítélet igaz lehessen, hogy ezt a nagy pénzt meg kelljen fizetnie. Hátha csak tréfálnak az urak, hiszen addig is mennyit mulatott a főbíró úr az őzhistórián. A faluban is azt mondták, kész komédia már az egész. A hivatali urak azonban komoly arccal, néma csendben ülnek. Asztalos a kalapját gyúri a kezében, és egy

biztató szót vár valamerről, de sehonnan sem érkezik efféle, végre hát megszólal nagy árván.

— Nagyságos urak, hát bocsássanak meg nekem, ha mégis valamit vétettem. Ekkora pénzt honnan vehetnék én elő, soha életemben nem láttam ennyit egyszerre.

— Birtoka van, ugyebár?

— Az van egy kevés, öt holdacska.

— Na, ne féljen semmit. Elintézzük mi. Még a végrehajtással sem kell fáradoznia.

Asztalost kitzsigálják a szolgák a teremből, mert magától nem ment volna ki, talán ítéletnapig sem, csak állott volna némán, az urakra nézve. Kint aztán a pap, aki ott várakozott rá, azt a tanácsot adta, hogy fellebbezen. Van még igazság, hátha megtalálják. De feltétlenül fogadjon ügyvédet, annyi pénzt szánjon rá, ha meg akarja menteni az életét. És azt is megtudja, miért volt olyan barátságtalan a bíró úr. Mert az őz miatt neki is meggyűlt a baja, az új jánoskereszti csendőr-ormester fellebbezése után megintést kapott, hogy fölületesen járt el az ügyben. Megnyúzatta az állatot és ellakmározta a húsát anélkül, hogy alaposabban megvizsgálták volna a lövést. Most meg kellene állapítani a fellebbezés következtében azt a hallatlanul fontos körülményt, hogy az őzet melyik oldalról érte a golyó, de hogy állapítsák meg, amikor már rég elfogyasztották?

Az urak mégis találtak módot, hogy a lövés irányát most már az őz nélkül is meghatározzák. Következő napon megjelentek a faluban, csendőrrel hívták Asztalost magukhoz, és szekérre telepedve felhajtottak a jánoskereszti tetőre. Újabb helyszíni szemle folyik le az őszi lombok változatos színeiben játszó erdő között, de most már nem a vadásztársaság végzi a maga ügyében, hanem a bíróság a magáéban. Asztalost ide-oda hordozzák, megmászadják vele a hegyet, végig kell mennie azon az úton, ahol az őz elhaladt, árkon-bokron keresztül, és az erdő szakadékjaiban is követnie kell a valószínű vonalat, amely irányban haladhatott az őz, mielőtt feltűnt a tisztás szélén. A bírósággal kijött a

törzsörmester is, mint fegyverszakértő, és vallatja Asztalost.

— Ért a fegyverhez?

— Nem.

— Nem ismeri, hogy milyen puskák vannak és melyik miképpen működik?

— Nem biza én. Sohasem járt fegyver a kezemben.

— Katona sem volt?

— Nem. Hazaküldtek, mert gyenge voltam, úgy mondták az urak.

— De másoktól csak hallott róla. Tudja, hogy különböző golyónemekkel lönek és mindegyikkel másfajta sebet ejtenek. Éppen a sebről lehet megismerni utólag, hogy milyen golyót használtak. Felnőtt embernek ezt muszáj ismernie. A serét bennemarad a testben, a golyó, ahol bemegy, ott kis sebet ejt, ahol pedig kijön, ott nagyot. Itt melyik volt nagyobb? Melyik oldalon?

— Mind a kettő egyforma volt.

Az urak összenéznek, csóválják a fejüket a hallatlan butaságon. Megátalkodott, csökönyös gazember ez az Asztalos. Nyilvánvaló, hogy vadorzó.

— Mind a kettő egyforma? — ismétli vékony hangon az egyik úr. — Hát ez csoda Jánoskeresztjén. Más hol a világon nem történik efféle, csak itt, ebben a buta fészekben.

— Ide hallgasson — kezdi ismét az örmester. — Muszáj eldöntenünk, melyik oldalán volt nagyobb a seb. Az özet már nem lehet megnézni, mert megették, itt csak magán dönthetjük el. Ha az őz belülről jött, és a kisebbik seb a bal oldalán volt, akkor nyilvánvaló, hogy a lövés nem a falu felől érte, hanem a tető irányából. Ha így balról lötték meg, akkor a golyó jobb felől jött ki, és itt hagyott nagyobb sebet, ha pedig jobbról lötték volna, akkor bal felől jött ki a golyó, és ott hagyott nagyobb sebet. Ez nyilvánvaló.

— Itt mind a kettő egyforma volt.

Asztalusból nem tudnak ennél többet kiszedni, mert már beszélni sem mer. El is határozta, hogy többet nem szól egyet is, mert minden értelméből kiforgatják az

urak úgyis, amit mond. És a végén még nagyobb bajt csinál, még nagyobbat.

Az urak elmennek, de otthon újabb bosszúság várja őket. A jánosfalvi vadásztársaság addig is, míg az ügyet jogi alapon eldöntik és a büntetéseket kiszabják véglegesen, követeli az őz bőrét, ami még megvan, mert különben, ha a huzavona végét várják, a bőr is eltűnik azalatt. Az erdőszentpáli társaság azt válaszolja, hogy legalább ahhoz a jogához ragaszkodik, ami az őz feléért megilleti, végleges bírósági döntés előtt nem hajlandó alkudni. A jánosfalviak pedig, hogy valamit kapjanak, ebbe is belemennek, és kétfelé vágják az őz bőrét, a szentpáliaké az első része, a jánosfalviaké a hátulsó, amint a dolgok rendje követeli.

Asztalos éjjel sem alszik már. Nem tudja emberi ésszel felfogni, hogy az őz, az ártatlan, a szelíd állat miképpen okozhatott ennyi bajt neki is, másnak is. Felháborító ez az élet. Úgy látszik, hogy az őzre ilyen sok ember vigyáz, pedig nem úgy van. Ezek az urak nyúzták meg és falták fel szegénykét, ugyanazok, akiknek a törvényben gondjuk volt a védelmére. A szegénynek és a szelídnek, akire az urak vigyáznak, ez a sorsa. Az urakra bezzeg nem vigyáz senki, és nekik mégsem történik semmi bajuk. Megnyúzták az ártatlan állatot, most kezd csak igazán fájni ez Asztalosnak. És megették! Jó is, hogy nekem, aki fogtam és akinek a legnagyobb bajom van miatta, nem adtak semmit. Nem lett volna lelkem egy falást is enni ennek a tiszta, ártatlan állatnak a húsából.

De a dolognak nincs vége, talán sohasem lesz vége. Másnap Kis Eleket hívatják haza a mezőről, a nép már meg van rémülve, ha az őzről hall. A vallató bizottság most a jegyzőhöz telepedett be, a jó kényelmes szobába, nincs türelme már a fáradsághoz, hogy a helyszínre menjen ki, olyan messzi. Jöjjön be Kis Elek, és hagyja ott a csordát. Ha abból elvész egy tehén, úgyse lesz belőle ilyen nagy baj.

— Maga mondta jegyzőkönyvbe a jánoskereszti őrmesternek a fellebbezés adatait? Vigyázzon, mert most már nem az őzről van szó, hanem emberek sorsáról.

Előkelő emberek sorsáról. Az őz már másodrendű kérdés. Mikor hallotta a lövést?

— Én úgy szürkület tájban, estefelé.

— Az őrmester azt írja, hogy délután egykor.

— A' lehet.

A törzsőrmester bólongat. Igen, kezdjük érteni. Egyszerre rácsap, váratlanul.

— Milyen nyelven beszéltek? Románul, magyarul?

A szerencsétlen Kis Elek azt hiszi, sokkal jobb lesz, ha azt mondja, románul. Az urak erre mosolyognak egyet, és az őrmester egyszerre románul folytatja a vallatást. Szegény Kis Elek csak áll, egy szót sem ért belőle. Kétszer, háromszor újrakérdeznek mindent, míg magyarul kiált rá az egyik úr.

— Megsüketült?

— Az is lehet. Egyik fülemmel már rég nem hallok jól. Vénség.

— Hát a lövést hogy hallotta meg? — ugrik fel az előbbi úr.

Bizony, ezt nem könnyű megmagyarázni. Egészen jókedvre hangolódtak a vallatók, kiküldték az egyik katonát, hogy bújjon el a kertben, a csűr mögé, és süsse el a puskáját.

— Hallotta a lövést? — kérdezik Kist.

— Igen. Tiszta jól.

— Melyik irányból jött?

— Innét — és kimutat a nyitott ablakon az utcára.

— Pont az ellenkező irányból, hahaha!

Az urak felugrálnak, tovább nincs mit nyomozni. Hamis csaló Kis Elek, hamis vallomást adott, az új őrmester pedig hamis adatokra alapozta feljelentését. Igen, mert nem kapott mást, csak ezt a boldogtalant. Majd lesz ennek szép folytatása.

— Remélem tudja, hogy hamis vallomásért milyen büntetés jár — mondja az őrmester készülőben. — Majd megtaníjták most magát.

Asztalos másnap már hallotta az esetet. Jézusom, mi lesz itt, most már Kis Elek és az új őrmester is bajban van. Nem volt elég, hogy a régít elcsapták, hogy a főbíró urat megbüntették a többi urak s hogy ő nyakig keveredett a romlásba, aminek az lesz a vége, hogy

még a birtokából is kiforgatják. És miért? Az urak azon vitatkoznak, hogy az őz a magyarokhoz tartozott-e, vagy a románokhoz, hát neki is van nemzetisége? Még ha volna, akkor is mindegy szegénynek, hogy ki lövi meg, mindenképpen egyformán fáj neki. S ez az ártatlan állat hogy tudhatott ennyi bajt okozni az embereknek? Nem. Az emberek gonoszsága, romlottsága, irigysége kavarta fel ezt a sok bajt, amit egymásra zúdítottak. A szegény állat meghalt, odalett, senkinek sem okozott szenvedést. Ő nem oka annak, hogy így kínozzák egymást az emberek.

De nem is tudja elszenvedni az őz, hogy miatta ártatlanul annyian szenvedjenek. A lelke, ami kiszállott belőle, amikor a kaszinó udvarán szívébe szúrták a kést, ott bolyong az erdők alatt, ott szökdécsel egyik zombékról a másikra és zörgeti a leveleket. Keresi, hogy miképpen tehetné jóvá ezt a sok méltatlanságot, ami miatta történt.

Már látta is Asztalos egynéhányszor, hogy az őz hirtelen feltűnik a tisztáson, amikor ő mélyen elgondolkozik a dolgok felett, de nem mert hinni a szemének. Látta és mégsem látta, nem volt bizonyos benne. De miképpen tehet igazságot az őz? Bosszút álljon a rosszakon, a gonoszakon? Nem, ezt nem teheti meg, mert tiszta és szelíd a lelke, a teste pedig gyenge, mint a harmat. Az igazak és az ártatlanok akár emberben, akár állatban másképpen mutatják meg az igazságot. De miképpen lehessen ez? Fáj a lelke Asztalosnak, és már gondolkozni sem tudott, hiszen az emberek közt ő az oka mindennek a sok romlásnak, ami történt — de hiszen ő sem akart rosszat azzal, hogy ápolni próbálta az őzet.

Egy napon, alig valamivel ezután, hogy a jánoskereszti őrmester is eltűnt a vidékről, Kis Eleket pedig elkísérték a csendőrök, mint egy félőrült rohant haza faluba a hegyről, és kiabálta széltében-hosszában, hogy látta az őzet, ismét megjelent Jánoskeresztjén. Amint ott dolgozott ma délelőtt a kukoricásban, ahol régen, és már a gazt, a kórét akarta kitakarítani, egyszer csak feltűnt az erdő szélén, kiugrott a bokor mögül, mintha játszana, aztán felkapta a fejét, körülnézett a tisztáson

elbámult, messze a völgybe, hosszan, mintha várna valakire. Majd lehajtotta nyakát, száját a nedves fűbe mártotta, legelészett a sarjában, vigyázva rakosgatta vékony lábait a kikiricsek közé, mintha fázott volna a csillogó hóharmaton. Ő volt az, ő, aki pár héttel ezelőtt ugyanígy jelent meg. Ott volt az ártatlan állat, legelészett, néha felemelte a fejét, körülnézett és várt. Igen, várt valakit. Hosszasan figyelt a földnek mind a négy tájára, belebámult az erdőbe, a ritkuló falombok tarka színei közé. Kereste, hogy hol tűnik fel egy ember a kopaszodó faágak mögül. Várta, hogy meglőjék itt, a hegyoldalakon dolgozó sok nép szemeláttára, a nehéz levegőjű őszi tisztáson. A messzi kék ködök hívása helyett a halált kereste, hogy újra feláldozhassa magát ártatlansága igazolásául. Igen, azt várta, hogy meglőjék és másodszor szenvedje el ártatlanul a fájdalmat, a megalázást az igazságért, hogy megmutassa, ki a bűnös, és megszabadítsa ezáltal a bajbajutott embereket. És még jókedvű volt a szegény állat, ugrált, játszadozott a fűvön. De alig volt ideje ahhoz — így mondja Asztalos —, hogy a szeme megtisztuljon a káprázattól, hogy bár még egy pillanatig gyönyörködhessek a szép állatban, már eldőrdült a lövés, és az őz gyenge teste véresen esett le a fűbe.

— És ki lőtte meg? — kérdezik mohón. — Mert az kellett meglője, aki a múltkor!

— Azt én nem tudhatom. Az őzben gyönyörködtem én, ó, milyen öröm volt, hogy újra láthatom a szegény jó állatot! Könnyezett a szemem most is, mikor a halálát láttam, pedig előre tudtam, hogy megint elpusztítják. Az ártatlan állatnak és az igaz embernek ez a sorsa. De az őz nem volt hűtlen, visszajött hozzám, és megvigasztalt...

Az emberek elhitték, amit hallottak. Úgy néztek Asztalosra, mint akinek Isten kinyilatkoztatta magát. A látomásnak híre futott, és délutánra már mások is akadtak, akik szintén látták az őz feltűnését.

Legkülönösebb az volt, hogy vért is találtak a fűvön, mikor odafutottak, friss vért, de az őzet nem lelheték meg sehol. Igen, Asztalosnak látomása volt, és a látomás igaz, mert a vér most is ott piroslik a gyepen.

Mindenkinek így mondta el Asztalos, amit látott, és megesküdt rá. A szentpáli főbíró előtt is. De ott már nem hitték el. Azt mondták, hogy buta a nép és együgyű. Még egy pert sem lehet szabályosan lefolytatni vele. Valódi vércseppet lát és feltámadást ott, ahol nincs.

Legjobban talán mégis a vadorzó mulatott az őz feltámadásáról szóló badar mendemondán, aki hivatali fegyverével ott leselkedett a jánoskereszti erdő körül. S akinek egyedül nem lett baja, mert ő irányítja a mások baját. Mulatott magában, hogy ezután már akár bujkálnia sem kell, bátran vadászhat az őzekre, mert ha meglátja is valaki, csak az lenne megint, hogy a régi támadt fel... Azt pedig meg szabad löni, hehehe, mert nem tartozik már egyik vadászterülethez sem, legfeljebb a mennyországba...

Asztalos azonban nem törődött már semmivel. Szabadon lélegzett, mintha ismét helyreállott volna a világ. A lelke megnyugodott. És ez volt a fontos.

(1937)

REPEDT CSUPOR

A kicsi Boldizsár Jánoska ott ült a sütő előtt a Burkus kutyájával. Jánoska a kutyával játszott, a kutya pedig a röpködő kövér legyek után kapdosott hatalmas nagyra nyitott szájával és Jánoska ezen mulatott. Lehetetlen, hogy el is tudja kapni őket, mert Burkusnak csak a foga csattan össze, de azt sohasem tudja észrevenni, hogy a légy a szájában maradna. Burkus csak játszik, csak azért kapdossa a fejét és csattogtatja a fogát, hogy neki kedvét töltsse.

És általában az egész világ azért van, hogy Boldizsár Jánoskának gyönyörúsége teljék benne. Lám, nem elég, hogy a nap ilyen szépen süt, hogy körülötte a határon rengeteg sok búzatábla mind megsárgult valami csoda folytán, és akármerre néz, mind ezt a szép vetést látja, messzi az aratókat és a kalongyákat; emellett még az árok vize is megduzzadt a kert végében a tegnapi esőtől, és úgy ront tova, zuhogva a kapu előtti hídnál, mintha a hegyek mélyén lakó valamenynyitkos szellem beleköltözött volna. És ezenkívül az édesanyja is itthon maradt ma, nem ment a mezőre, hanem kenyeret süt az aratóknak, és neki nem kell egyedül ülnie itthon, mint máskor, mert ez a nagyszerű, szép világ mégis olyan félelmetes, ha egyedül van benne.

A kemence behevült, a kormos nagy lángokat, melyeket félelemmel és csodálattal nézett, kipusztította az édesanyja, elkergette a sütőből, keresztül a kéményen, és most a sülő kenyereknek és ordáslepénynek édes jó szaga árad szét a kemencéből az udvarra. Még Bur-

kus is kiszimatolja ezt a jó szagot, felemeli fejét a levegőbe, aztán visszafekszik, hogy Jánoska ölelhessen a nyakát, borzolhassa a szőrét és belefúrhatta fejét a bundájába. És Jánoska elmerül a világ közepének ebben a mély nyugalomban, az élet öntudatlan boldogságában, mintha egy nagyot akarna még szippantani belőle, míg nem telik az idő és ő nem nő nagyobbra. Mintha tudná, hogy az ember csak addig boldog, amíg minél kisebb.

Jánoskára is leskelődik a világ, hogy elűzze boldogságát. Egyelőre csak gyermekhangokban nyilvánul meg ez, de a hangok egyre lármásabbak lesznek. Úgy látszik, megint visszajöttek a Hatos gyermekek az eperfához, azok veszekednek. Bizonyosan, és leszedik a szép, fekete, érett epret, pedig a fa a Boldizsár Jánoskáék háza végénél van. Mit keresnek mégis itt ezek a gyermekek? Hiába kergeti el? Még szembe is állanak az anyjával, ha szól nekik, pedig már ma is szólt, és azt mondják, hogy semmi baja vele, mert a fa nem a kertben van, hanem a szőlőbe menő út szélén, és az szedi le róla az epret, akinek tetszik. Jánoska anyja most nem is szalad már ki, hogy elkergesse őket, hanem lekaszt a falról egy barna cserépcsuprot, és a fia kezébe nyomja.

— Szaladj, Jánoska, te is szedegess, míg ezek az elkárhozottak mind le nem verik.

Jánoska felugrik, otthagyja Burkust, és keresztülmászik a kerítésen, mert így hamarabb a fához ér, mintha a kapun kerülne ki az útra. A legnagyobbik Hatos fiú már fent kalandoz a fa tetején, és minden erejével nekifeszülve rázza az ágat, a többiek pedig, akik a magas törzsre nem tudtak felkapaszkodni, szaporán kapkodják fel a porból az epret, nehogy egy szem is ott maradjon. Ellenséges pillantásokat vetnek Jánoskára, aki most már nagy bátorsággal közeledik, mert az anyja küldte ki, ebből nem lehet baj, mert ha a többiek verekedni kezdenének, ő csak egyet kiált, és háta mögött lesz a segítség. Leteszi a csuprot a fa tövéhez, és nekiiramodik, egykettőre fent van a magasban, a Hatos fiú mellett egy másik ágon. Nem szólnak egy szót sem, csak néznek lopva egymásra. Jánoskának kész a terve, lerázza a maga ágát, és akkor leszalad, összeszedi, és a tele

csupor érett epret beviszi az anyjának. Hogy fog neki örvendeni! De amint lepillant az ágak között, látja, hogy a Hatos fiúk mind alóla szedik az epret, azt, amit ő rázott és ami az övé. Reájuk kiált, de nem használ, annál inkább kapkodják. Jánoska nem hagyja, hogy sokáig bosszantsák, lecsúszik a földre, megragadja a Hatos fiúkat, ott üti, ahol éri, egykettőre széjjelriasztja valamennyit. Amikor egyedül marad a fa alatt, felkapkodja a csuporba az epret, azt is, ami a Hatosoké. De mire kettőt fordulna, mellette áll a legnagyobbik Hatos, megragadja a kezében a csuprot, és ki akarja csavarni. Úgy verekednek, hogy gyönyörűség. Jánoska nem kiáltana az anyjáért, nehogy a többi gyávának higgye, majd elintézi ő egyedül valamennyit.

A Hatos fiúk már bőgnék, de ő egy hangot sem szalasztana ki, csak fogja erősen az ellenfele vállán az inget, és a földre nyomja. Ott hemperegnek a porban, és olyan elkeseredetten, olyan szenvedélyesen küzdenek, mintha az egész életről volna szó. Hatos belemarokol a csuporba, kilódítja belőle az epret, és a szép édes szemek beletemetődnek a porba, csak a kiszorított levük festi meg a kezüket és a csupor oldalát sötétpirosra, mint a vér. Most már nincs mit kímélni, most már bosszút kell állni. Jánoska, az ártatlan, minden gyermeki dühét és bosszúját ott érzi az ökleiben, és ezek az öklök rettentő erősek, mintha mindig verekedett volna, amióta megpillantotta a világot. A Hatos gyermek ordít, és tépi a Jánoska ingét, lábát. Két karját nekifeszíti, arca eltorzul az erőfeszítéstől.

A pap éppen most jön a szőlőből, ahol megvizsgálta a földjeit, hogy a tegnapi eső nem tett-e kárt a permetezésben. Elgondolkozva, csendesen jön fekete kabátjában az öreg tiszteletes, míg a gyermekek lármája felriasztja gondolataiból. Messziről figyelni őket, és rosszallólag meggyorsítja lépteit, de amikor az út közepén küzdő fiúkhoz ér, megáll, és bizony elmosolyodik. Aztán hahotázva kacag. Micsoda nagyszerű látvány! Kedve volna mind a kettőt a mellére szorítani és megcsókolni, ha nem volnának olyan porosak és mocsokosak.

— Hahaha! Gyertek, hadd csókoljalak meg! Ez az élet, látjátok, s ti vagytok az élet virágai. Az erő a fontos az életben, s amíg ez van, addig nem kell féltetni titeket. Nini, ez a Boldizsár András Jánoskája, a nagy-erős Boldizsáré, nem fajzott el az apja vére! Ni, hogy vicsorítja a fogát, és hogy tépi a másikat, meg kell halni a kacagástól, vagy meg kell enni ezt a gyermeket a szeretet miatt.

A tiszteletes úr mindezt természetesen nem mondja ki, csak magában gondolja, a gyermekek pedig, mintha örömét akarnák fokozni a papnak, még eszeveszettebben birkóznak, és a többiek ijedten állnak köréjük, hogy mi lesz most, mert a pap meglátta. A tiszteletes úr azonban nem igyekszik vesszőt vágni, hogy megbüntesse, őket, hanem ehelyett odaáll melléjük, és amikor látja, hogy már a kiöntött eperbe is belehemperegnek, amely összefesti ruhájukat, csöndesen, barátságos arccal megszólal:

— Erős gyermekek, ügyes gyermekek vagytok mind a ketten, látom már, de most elég volt a virtusból. Te Boldizsár, állj erről, s te Hatos, arról.

A gyermekek engedelmeskednek, s lesütött szemmel állnak a pap előtt.

— Megmutattátok az erőtöket, most pedig menjetek ügyesen haza.

De arra sincs idejük, hogy elinduljanak, mert Boldizsárné, aki belülről már rég hallgatta, hogy a gyermekek veszekednek, egy nagy vesszővel megjelenik az úton, mosolyogva köszön a papnak, és egyenesen a gyermekekhez tart, ott hirtelen elváltozik az arca, csak harag van rajta és ijesztő indulat.

— Meg vagytok háborodva, hogy ilyen dolgokat csináltok? Tépitek egymásról a gúnyát, ordítotok? Nem szégyenlitek magatokat?

Heves átkok és szidalmak között kapja el a fia karját, náspángolja a vesszővel, csapja, ahol éri, hogy a szegény gyermek visít, mint a malac, ha ölik. Látta Boldizsárné a sütő ablakából, hogy a pap nézi a verekedést, nem állhatta meg, hogy ki ne jöjjön és meg ne mutassa, milyen gondos szülő, vigyáz ő a gyermekeire, nem tűrheti, hogy a fia verekedjék, mert az nem

illik. Ha ki nem jönne, még megszólná a pap, hogy szabadjára hagyja a gyermeket, így csak lássa, hogy rövidre fogja a gyepplőt.

— Te elkárhozott, nem megmondtam, hogy ki ne gyere! — püföli most már a tenyerével a fiát. — Ezért a hitvány eperért kivájnátok egymás szemét.

Jánoska az anyjára néz, és szembeordít vele, úgy sír, mint az eszeveszett. A pap is megsokallja már a dolgot, csóválja a fejét.

— Hagyja, Boldizsárné asszony, kaptak már annyit, amennyit megérdemeltek.

— Édesanyám, ne csak engem üssön, én nem vagyok hibás — kiáltja Jánoska összeszorított fogakkal. — Üsse a többit is, mért csak engem egyedül!

— Te, te még feleselsz nekem? Anyádnak? Kitől tanultad ezt? Megmondtam, hogy összetöröm a szád, csak nekem kiabálj vissza!

Megragadja a fél karját, és a levegőbe kapva repíti be maga előtt a kapun.

— Nem megyek, nem megyek haza! — kapalózik Jánoska, és nekifeszíti két lábát az anyjának. — Maga küldött ki, mért mondja most azt, hogy kiszöktem, s mért ver meg miatta?

A pap csak csóválja a fejét, Jánoska erőfeszítése hiábavaló, az anyja viszi és püföli.

— Összetöröm a mocskos szádat, szégyentelen!

És már hiába kéri, hogy a többit is verje meg, azok miatt van a baj; a Hatos fiúk elkotródnak észrevétlenül, a kertek fölé. De Boldizsárné különben sem bán-taná most őket, előre elhatározta, hogy csak a maga fiát veri meg, hogy lássa a pap: értelmes asszony, nem hántja a más gyermekét, tudja, hogy mi illik, de a magáét fegyelemben tartja.

Mikor Boldizsárné beviharzik az ordító gyermekkel, a pap gondolkozva áll egy ideig, aztán elindul. Hiába, sehogy sem tetszik ez a dolog. Igazságtalanság, amit ez az asszony csinált, álszenteskedés. Semmi oka nem volt, hogy így elverje a gyermeket. Csak előtte, a pap előtt akarta mutatni, hogy milyen rendet tartó asszony, de ha ő nincs itt, biztosan nem Jánoskát veri el, hanem a többieket, ilyen a paraszt. Ő az oka egyedül, hogy a

szegény gyermek ekkora bajba került, mert ha véletlenül nem éppen most jön a szőlőből, Boldizsárnénak eszébe sem jut, hogy kijöjjön és rendet teremtsen, de így mutatni akarta... Hej, ilyen az ember természete! Milyen szép arcú, eleven gyermek, isten bizony, nem lett volna lelke, hogy megverje, pedig ő nem is szülője. Ha gyermek, hát csintalankodik, az a természete, az áll jól neki, nem az, hogy összedugott kézzel, együgyűen üljön valahol, illedelmesen. Mégis mindenképpen az ő lelkére esik a felelősség legnagyobb súlya, mert ő hirdeti, hivatásánál fogva, azt az erkölcsöt, amit az asszony most megvalósított, ő tanítja arra az embereket, hogy nem szabad verekedni és a gyermek illedelmes kell hogy legyen. Igen, „illedelmes”. Nevetséges, de ilyen esetek következnek abból, ha valaki igyekszik meg is valósítani azt, amit ő prédikál és tanít. Mert ezek szerint kétségtelenül kötelessége volt az asszonynak megfenyíteni a gyermeket, aki rosszul viselkedett. De miért csinált ezért ilyen rettenetes dolgot? Igen jól akarta megvalósítani. Hm, hm...

Jánoska kétségbe van esve, elbújik a csűrbe, úgy érzi, hogy összeomlott a világ és lehetetlen tovább élni. Belefúrja magát a szénába, és sír csendesen, hogy senki észre ne vehesse. Szívét csavarja a keserűség, majd megszakad a kintől. Hogy lehet az, hogy az anyja küldte ki a fához, és azután letagadta, megszidta, megverte, amiért kijött. És hogy lehet, hogy csak őt verte meg, a többit nem, pedig azok nem hagytak békét neki. Ő nem akart verekedni, de muszáj volt. És az anyjáért verekedett, neki akarta vinni az epret, és mégis ilyen kegyetlenül megverte. Ennyi igazságtalanság egymásután, ez lehetetlen. Lehetetlen ezt elviselni, össze kell roppannia itt mindennek, az egész világnak, amelyik ilyen rossz és kegyetlen.

Könnyei végigfolynak az arcán, de nem törüli le, hadd rágják a szemét, a bőrét, folyjanak be a szájába a sós cseppek, hadd kínozzák, annál jobb. A szénát áztatja a könnyeivel, mert a széna olyan jó, olyan puha és meleg, sokkal jobb, mint az anyja. Nem is kell neki senki a világon, nem kell az anyja sem, sohasem megy ki többet a csűrből az emberek közé, elbújik ide, vagy

elbujdosik, nem kell neki senki sem. Hogy ütötte az anyja, milyen kegyetlenül, erősen, jaj, talán sohasem ütötte így, és soha nem fájt ilyen keservesen. És mennyien voltak, akik látták, hogy így elverte az anyja, s bizonyosan kacagnak most rajta. És mind igazságtalanul, ezt nem lehet elviselni.

— János! — hallja az anyja hangját, röviden és parancsolón.

Kétszer-háromszor megismétlődik a kiáltás, és átkozódás következik utána. Jánoska reszket, a szénába sem mer már rejtőzni, mert ebből még nagyobb baj lesz, ha az anyja megindul keresni és itt megkapja. Megtudja, hogy elrejtőzött előle, még kegyetlenebbül megveri. A csűr ajtójához lopakodik, kiles egy hasadékon az udvarra. Anyja a sütő előtt áll, felhajtott köténnyel, és bosszúsán néz mindenfelé, amint kiabál. Most a csűrnek indul, tudja, hol lehet a fia. Jánoska ijedten bújik vissza a szénába, jó mélyen, hogy ne lehessen megtalálni. Vagy ha megtalálják, az is mindegy, történjék már akármi, az volna jó, ha valami olyan dolog jönne, amitől vége az életnek. Csak forrong önmagában, forr benne a vér, a lélek olyan, mint a must: elpusztították a szőlő édességét, hirtelen összetörték kegyetlenül, s most romlásból kell kiforrálnia a maga erejét, amely savanyú lesz, vagy csípős, vagy keserű, csak édes nem lesz éppen, de önmagában való erő mindenképpen több lesz benne, mint eddig.

Az anyja megfogja a lábát, és kiráncigálja.

— Szégyentelen, mit eszetlenkedsz! — Aztán, hogy felvidítsa, más hangon, biztatva, csalogatva folytatja:

Gyere, kisült az ordáslepény, nézd meg, be jó.

Jánoska összeszorítja a száját, dacol a vigasztalással:

— Nem kell lepény.

— Nem? — nézi az anyja. — Hát jó, nem is kapsz, te megátalkodott, eszetlenkedj! De takarodj ki innen, nem vagy te boldogtalan, hogy egyedül bujkálj.

Jánoska kimegy a csűr elejébe, ez is mindegy. Ha az anyja így akarja, ez is jó, ő már úgymint annyira messze áll tőle, hogy nem is dacol vele. Ha most ezt

akarja parancsolni, neki mindegy. Parancsoljon — azért anya.

— Eredj, te jómadár — villan feléje megint az anyja szeme —, hozd be a csuprot az útról. Kivinni ki tudtad, de behozni már nem jár ott az eszed.

Jánoska kisomfordál a kapun. Itt az úton már sokkal könnyebb, itt már szabadabb, itt már elviselhetőbb az élet. Milyen jó is volna, ha többet nem kellene visszamenni a kapun. Az úton messzi el lehet kóborolni, itt bátrabb az ember, mint az udvaron, amely be van kerítve s amelyben uralkodnak rajta. Igen, valamit tenni kell, hogy bosszút álljon az anyja igazságtalanságáért, valami nagyot, valami rettentő rossz dolgot kell véghezvinni, hogy elégtételt kapjon a lelke előtt, hogy érdemes legyen tovább élni. A kiforró keserűség csak úgy nyugszik meg, ha ronthat. Ezzel kezdődik az élet.

A Hatos fiúk visszاسompolyogtak a kertek felől, és eldugták, betemették a csuprot az út közepén a porba. Jánoska csak későre találja meg. De akkor minden dühe kiömlik ellene, az igazságtalanságok ellen s minden ellen. Felkapja, kifordítja belőle a port, és beleköpik a közepébe, jó nagyot, keserveset. Aztán nem sokáig gondolkodik, meglóbálja karját néhányszor a levegőben, mint amikor a követ szokta messze dobni, hogy ereje legyen a dobásnak, és belódítja a csuprot a kert alá, az árokba.

Megkönnyebbülten és nyugodtan megy vissza a kapun. Most már nem érzi elnyomottnak magát, szinte örvend előre: hogy fog az anyja bosszankodni a csupor miatt. Boldizsárné hamar észre is veszi, hogy üres kézzel jön vissza Jánoska, megáll az udvar közepén útközben, ahogy a disznókhöz szaladt.

— Hol a csupor, te gyermek?

— Nincs.

— Hát hova lett?

— Nem tudom, suhutt sincs.

— Te! Elveszett a csupor? — indul feléje.

— El. Biztosan valaki arra járt, vagy a cigányok lopták el.

Boldizsárné kiszalad az útra, körülnéz, keresgél, felrugdalja a nagyobb porcsomókat, és már átkozódik. Já-

noska a kapu hasadékján les utána, kacag magában keserűen, örvend, hogy az anyját eszi a méreg, most legalább van miért kiabáljon. De amint visszatörtet az udvarra, hiába igyekszik menekülni előle, elkapja a karját és agyba-főbe üti, lenyomja a földre, tépázza, puhítja, mint a rongyot.

— Te elkárhozott, istentelen! Még a csupor is kárba veszett miattad. Ó, hogy az Isten nem tud megszabadítani tőled, mi rengeteg bajom, bosszúságom van miattad. Odalett a drága csupor!

Jánoska nem hallgat reá, nem is sír, csak a földön néz körül, hogy merre lehetne menekülni. Tűr mindent szótlanul, és szenved összeszorított fogakkal. Most már nem ártatlan egészen, most már abban sem lehet része, hogy a szívből jövő, igaz sírás megkönnyítse. Erős és ellenséges a teste, az ütések sem fájnak, pedig sokkal kegyetlenebbek, mint az előbb. A sírás nem ér semmit, csak tűrni lehet és szenvedni ezután, és azon lenni, hogy a világot vagy elpusztítsuk, vagy jobbá tegyük.

Egyedül marad az udvaron, mint a mezei nyúl a hártárban, aki fölött végigvonult az égiháború. Megverték, senki sem törődik most vele.

Jánoska belefogózik a Burkus nyakába, sohasem szerette úgy ezt az állatot, mint most. Csókolni tudná, de már szeretni sem képes úgy, mint azelőtt. Semmi sem úgy van, mint eddig, hirtelen megváltozott minden, mint amikor a hosszú sötét után egyszerre világosodni kezd a hajnal, hogy megmutassa a földet. Öleli Burkus nyakát, és megindul ki a kertbe, de még innen is valahová messze volna jó menni, az erdőn is túl, mert senki sem kell már neki, aki itt van, egyedül akar élni.

A kert alatti árokban megkeresi a csuprot. A martra esett, az áradat nem sodorta el. Jólesik kezébe fogni a hideg cserepet, mintha biztatná, mintha bátorítaná. De mit tudna vele most csinálni, ami legjobb volna? Itt nem hagyhatja az árok szélén, valaki megláthatná, megtalálná, és akkor nem lenne többé az övé, pedig az kell maradjon, titkosan összefonódott a sorsa vele. Eltemesse? Az volna a legjobb, szépen be a föld alá, betakarni, mint kedves halottat, aki őerte pusztult el.

Vagy visszavigye az anyjának, és hazudja, hogy megtalálta valahol, és béküljenek ki? Nem, nem, ez lehetetlen. Még megverné ismét, ha meglátja, hogy a csupor egyik oldala el van repedve. Nem, egyedül kell a csupor sorsát elintézzze.

Az egyik nagy pópíjomfa tövében gödröt váj, és eltemeti a csuprot örökre, hogy ha már nem lehet szabadulni ettől az élettől, legalább legyen egy titkos helye, hogy tudja, hol van az igazság és szeretet eltemetve és hol kell azt siratni.

(1937)

ROVAINÉ, A SZENT

Ezen a reggelen mind a kilenc gyermekétől elbúcsúzott. Anyai szíve nem tudott különbséget tenni közöttük, valamennyit egyformán szerette. És úgy szerette valamennyit, mintha csak az az egy lett volna. Gyógyíthatatlan gyöngesége volt ez a szeretet, mert más hasonló szegényasszony bizony mostohán bánik a gyermekeivel, mostohán, mint a kutya, veri és éhezeti őket. De neki megvolt az a gyöngesége, hogy nem tudott rossz lenni, és emellett még más hasonló gyöngeségei is voltak, amelyek miatt ő szenvedett a legtöbbet. A férjét, a hanyag, lusta és gondatlan embert például úgy szerette, hogy azon már egyenesen kacagtak a faluban. Mert Rovai nem érdemelte meg a szeretetet és a hűséget, senki sem tudta a feleségén kívül, hogy mit lehet rajta olyan nagyon szeretni. De hát a szív titkai... Igen, ez még a nyomorúságban is így van, hiába mosolyognak rajta az emberek. Mindezek ellenére Rovainét nem vették komolyan, mint akinek hiányzik valami az ítélőképességéből.

Mire az ágyak kopasz szalmazsákján szunyókáló kilenc gyermeket végigcsókolgatta, egészen beléfáradt a dereka a sok hajlongásba, méghozzá átalvetőjét is magára vette előzőleg, ami nagyon nyomta a hátát, Ennyi gyermeket végigcsókolni már munkaszámba megy, de az ő egyszerű fejében nem fordult meg efféle gondolat. Ehelyett még fájt a lelke, hogy a legkisebbiket, a karonülőt nem lesz aki megszoftassa, amíg haza nem jön. Szegényke éhezni fog, bizony éhezni fog, s ez a goromba ember talán még rosszul is bánik vele,

ha sír. A nagyobbaknak megfőzte a puliszkát, és leborítva hagyta az asztalon, lesz amit majszoljanak, ha felkelnek. Férje a falnak fordulva horkolt, fel se ébresztette, úgy ment ki az ajtón. Minek ébresztené, úgy sincs semmi haszon benne, hadd aludjék, addig legalább csendes. Csak apósának mondott egy-két szót, aki a vénségtől már aludni sem tud, és sánta lábát maga alá guzsorítva húzódott meg vackán a szegeletben.

Hajnalodott. Rovainé felpillantott kelet felé az égre, ahol már enyhe színekben olvadozott az ég a hegyek görbülete fölött. Sóhajtott, és tovább botorkált az úton. Bal karjával hátranyúlt és emelte a hátára nehezedő terhet, mintha így segítene valamit, jobb kezével pedig előre húzta az átalvető első szárát, mert talán könnyebb haladni, ha a teher elül húzza és nem hátul. Mi nyomja úgy a vállát, mint a kő? A pityóka. Azok dudorodnak ki keményen az átalvetőből, és belemélyednek a húzába. Mi lesz így, mire ő Erdőszentpálra ér. Nem kellett volna ilyen túlságosan megrakja magát, hiszen két vékánál is több pityóka van a vállán, az alatt még egy férfiú is megtörne, nemhogy egy szoptató asszony. Emellett még zöldségfélét is tett a tetejére. A nyílásokon kibújik a kapor és tárkony illatos zöld levele. Milyen jó volna mind csak kaprot és tárkonyt vinni, az kellemesen, puhán simulna a testéhez, úgy mint a gyógyító borogatás, de hiába, ezekből nem lehet pénzt kapni, ha az egész kertet elhozná, akkor sem kapna annyit, mint egy véka pityókáért.

Az őszi harmat hidegen tapadt a lábára a füvekről, ha pedig az út közepén ment, a vastag porral kellett vesződni. Mintha hóharmat esett volna az éjjel, olyan hideg a föld a talpa alatt. Hiába, itt volna az ideje már a csizmának, de nem is jó erre gondolni, mert a lábbelit legelőbb a három nagyobbik gyermeknek kell megvenni, akik iskolába járnak. Még három szerdán lehoz egy-egy terű pityókát a vásárra, pár nap elmegy a paphoz dolgozni, és meglesz az egyik csizma ára.

A falu végén kihajlott egy körtefa ága az útra, és termését az árok szélére hullatta. Szép, őszi körték voltak, úgy látszik, senki sem járt még ma reggel az úton, hogy felszedte volna. Rovainé szívét előnti az

öröm, kettégörnyed a nagy teherrel, és felszedegeti kötényébe a gyümölcsöt. Csak egybe mer beleharapni, hiába csábítja az édes íz, a puha zamatos bél, amilyent esztendőök óta nem kóstolt. A többit elteszi gondosan. Tovább csak az árva kukoricások a kísérői, egy lélek sem jár sehol. Senki sem megy a vásárra, vagy csak igen korán indult el? Nagy, nehéz köd bolyong a völgyekben, a száraz kukoricalevelek sejtelmesen susognak egy-egy korai madár röptének a nyomán. Minden olyan tiszta, olyan csendes és olyan mély, szinte jólesik ilyenkor egyedül bolyongani a határban még ilyen sok gonddal és ilyen nagy teherrel a vállán is. Nyugodtan végiggondolhatja bajait, nyugton eltűnődhetik az életén.

Amint egyhangúan, sorsába beletörődve lépeget és lába előtt a földet nézi mereven, egyszerre csak megzavarja valami a nyugodalmát. Sötét pont tűnik fel az úton, pár lépésre előtte. Letér az útszéli pázsitról, belekanyarodik a nagyútba, és nézi a különös dolgot. Lábával továbblöki, mert nem kíván lehajolni a nagy teherrel, de mikor látja, hogy a talált dolognak ismerős formája van és hallja tompa suppanását, mégis meggondolja.

Az ördög kísérti, az ördög bizonyosan. Krisztus urunk sem lehetett nagyobb megpróbáltatásnak kitéve. A pénzben mindig az ördög keze munkálkodik, nem lehet istenes dolog, nem lehet annak jó vége, ha ő most felveszi ezt a tárcát. És mégis felveszi.

Egy pillanatig sem gondolkozott, úgy kapott a tárca után, mintha égető tűzből mentette volna ki, ahol a következő pillanatban már elpusztul, ha nem nyúl utána. A kezében tartja, de nem meri maga felé közelíteni. Kinyitja, de eszébe sem jut, hogy megnézzze, mennyi van benne, hiszen ez a pénz úgysem az övé. Nem lehet, hogy az övé legyen. A lábaiból elfut az erő, leejti válláról az átalvetőt, és áll az út közepén. A rengeteg sötét határ körülöleli, mintha meg akarná fojtani. Rettenetes, élével állanak a bankók a kezében, rettenetes, ki tudja, mit követett el most. Rémulten néz a kukoricások közé, ahol mintha erősödnék a zaj, egyre erősödnék, mint amikor sok ember közeledik futva és fel-

fegyverkezve, akik reá lestek, és most jönnek, hogy elpusztítsák, amiért a pénzhez mert nyúlni. És különös, ebben a pillanatban sem a gyermekei, sem a családja, sem a maga életének a féltése nem jut eszébe, csak valami tompa rémület nehezedik rá, gondolatok nélkül, sötétben, zavarosan s zúgó hangokkal. Ha a rongyos gyermekeire gondolhatna most, bizonyára erőt meritene és bátorságot kapna, hogy elrejtse a pénzt hirtelen a ruhája alá, amíg még nem késő, amíg valaki nem veszi észre. De ehelyett kétségbeesetten néz körül, mintha segítséget várna, hogy valaki könyörüljön rajta, és szabadítsa meg a pénztől, a gonosztól. Hiába, ember nincs sehol, de mintha a fűzfák ropognának ott benn a patak felől és megindulnának.

Testétől távol tartja a pénzt, egyre csak így tartja, és rémületen néz körül, nem látja-e valaki, nem közelednek-e feléje az úton. Mi lesz vele, ha megtudják, hogy nála ennyi pénz van, a jegyző úr és a csendőrök azt mondják majd, hogy lopta, és hiába bizonyítja, hogy ártatlan. Elpusztítja az őrmester, egyenesen agyonveri. Isten ne hagyj el, mi szégyen, mi baj lesz ebből! És hátha jön majd a pénz gazdája, elveri, megrugdálja, hogy hogyan mert a tárcához nyúlni, hogyan merte magához venni. Az biztos, hogy nem ússza meg simán, s istenem, talán még tömlöcbe is kerül.

Minél jobban magához tér, minél inkább kezd gondolkodni, annál kétségbeejtőbbnek látszik a helyzet. Fölnéz az égre ismét, tehetetlenül, mintha onnan várná az útmutatást. De sehol semmi. Legjobb volna eldugni egy útszéli bokorban, jó sok levél alá elrejtteni, hogy tűnjék el a pénz a föld színéről, mintha nem is lett volna, hogy szabaduljon meg a teste és a lelke. Ha tűz lenne most a közelben, minden habozás nélkül beledobná, hogy hamvadjon el nyomtalanul. Ó, milyen boldog lenne, ha egyszer ebből a bajból kiszabadulna, milyen szép, milyen nyugodalmas és szabad lenne az élete.

Nagy kínlódva visszaemeli a nehéz átalvetőt a háttára, és megindul. De már nem okoz örömet a pityóka cipelése, nincs színe és varázsa a reménynek, amiért a vásárra megy. Szinte fut az úton félelmében és elhagyottságában, a teher súlyát sem érzi, a krumplik

belemélyednek a hátába, de nem fáj, nem érzi őket, elfásult a teste és a lelke. Siet, pedig úgy volna jó, hogy minél későbben jusson haza majd a faluba. Vagy talán soha, jobb lenne elrejtőzni a hegyekbe, hogy ne kapják meg az emberek, akik most már csak veszedelmet hoznak a fejére.

Köveshágó hídján túl, az emelkedő úton szekeret vesz észre. Lépésben haladnak a lovak, mintha lassítanának, és a következő pillanatban meg is áll a szekér, nadrágos emberek ugrálnak le róla. Rovainé mindent jól lát a derengő hajnalban, alig vannak kétszáz lépésnyire tőle. Lábai a földbe gyökereznek. Hangokat hall, magas és vad hangokat, mintha kiáltások volnának. Elveszett, itt a vége az életének, az emberek most megkapják nála a pénzt. Nini, visszafelé indulnak, keresik is már.

— Álljanak meg! Viszem a pénzt! — kiáltja kétségbeesetten, és minden erejét a lábaiba szedve megfutamodik a szekér felé. Nagyokat ugrik az átalvető és döngeti a hátát, mintha mázsás súlyokat vernének hozzá, de most bírja, nagyon jól bírja.

— Álljanak meg, nálam van a pénz! — Az emberek értetlenül bámulnak rá; lihegve, magasra feltartott kézzel közeledik feléjük. Ügyet sem vetnek rá, visszaindulnak a szekérhez, ahonnan csak pár lépésre távoztak, egyikük még gombolgatja nadrágját. Azután újult erővel zendítenek rá a nótára, amit még dolguk végzése alatt sem hagytak abba. A barna bőrkabátost, aki együttal a legkövérebb is közöttük, feltuszkolják a kényelmes, rugós ülésre, összeölelkeznek és kurjongatnak tovább. A szekér már indul, mikor az asszony kétségbeesetten megragadja a lócsöt.

— Az istenért, hát vegyék el a pénzt! Vegyék el tőlem! Visszaadom!

A kocsis a legjózanabb közöttük, megragadja a gyepelőt, és a lovak megállnak.

— Miféle pénz? Mit beszél?

Rovainé feltartott kezében a kocsislegénynek nyújtja, mint aki iránt a legtöbb bátorsága van.

— A pénzt, amit elvesztettek.

De erre már a bőrkabátos is zsebéhez kap, benyújtja kezét a bunda alá, megrándul az arca, de aztán mikor

látta, hogy tárcája az asszony kezében van, egyszerre úgy tesz, mint aki az egész dolgot könnyen veszi. Nagyot fúj borgőzös szájával az asszony arcába, és kacag egyet.

— Hehehe, kiesett a zsebemből. Mondtam én a Rozenberg kocsmájában, olyan jó kedvem van, hogy még a bolhám is táncol. Hát a pénztárcám hogyan táncolt volna. — És ki talált esni, hehehe...

Kövér ujjait az asszony felé nyújtja, elveszi a tárcát és belenéz.

— Megvan mind a százezer lej?

— Nem nyúltam hozzá, bizony isten nem nyúltam.

— Na jól van.

Szétnyitja a bundáját, és bevágja a tárcát anélkül, hogy megnézte volna, nem hiányzik-e valami belőle.

— Az igaz pénz nem vész el. Hajts, legény!

Igen, az igaz pénz nem vész el, ez a kifejezés a többi marhakupecnek is igen tetszik, különösen most, amikor látják, hogy úgy is van. Újult kedvre kapva kezdik el a városi nótát, és a szekér zajosan, jókedvűen tovaörorög. Rovainé úgy néz utána, mintha a bűnöket, a rosszaságot vinné. Hitványok, tökrészegek ezek az emberek valamennyien. Rozenbergnél mulattak, ahol rosszhírű fehérnépek várják az urakat, hogy leitassák. Tőlük tanulták ezt a trágár nótát is, amely egyre visszaszáll még a friss reggeli levegőben. Miért ad a Jóisten az ilyen embereknek annyi pénzt?

Megkönnyebbült, felujjongott a lelke, amint egyedül maradt. A nagy ijedelem mintha megfűrosztotta volna lelkét, frissen, jókedvűen vágott neki az útnak, amely fölül csak most oszlott szét a szekér által felvert por. Egymásba fonódó fehér csíkokat hagytak a kerekek a harmatos földön, és Rovainé különös gyönyörűséggel nézi, mint simulnak egymáshoz a fehér nyomok és mint válnak szét játékosan, hogy aztán ismét találkozzanak. Istenem, de különös, ilyen szép fehér nyom marad a sok romlott ember után...

Amint a vásárban az első ismerőssel találkozott, sietve elmondta neki rendkívüli esetét. Nemsokára mindenki tudta, hogy az erdőszentpáli mészáros, akinek üzletén kívül hatalmas bérházai vannak és jövedelme

havonta eléri a százezer lejt, elvesztette pénztárcáját a détei vásárról jövet. De nem kisebb feltűnést keltett az sem, hogy éppen Rovainé találta meg és olyan buta módon adta vissza, hogy egy lejt sem kapott érte. Az emberek zúgolódtak, nevettek és bosszankodtak, mert ez a szemmel látható igazságtalanság mindenkit felháborított. Nem tudták, kire haragudjanak jobban, a mérsárosra-e, vagy az ügyetlen asszonyra. Rovainé nem sokat törődött a körülötte növekvő zajongással, nyugodtan ült a piacon a pityókája mellett, és kéré hangon kínálgatta árúját.

Ma különösen rossz napja volt a piacon is, délfelé járt már az idő, és még semmit sem adott el. Ekkor arrafelé jött a gyógyszerészné, és meglátta kötényében a körtéket. Alkudozni kezdett rájuk, de Rovainé ijedten védekezett.

— Nem eladó, kedves nagysága. Hogy adnám el, mikor az úton szedtem, nem a magaméból. Isten bocsássa meg, felszedtem, mert úgyis ott pusztult volna.

A gyógyszerészné bosszankodva néz a fecsegő asszonyra, és tovább siet. Rovainé mosolyogva gondol arra, hogy hazaviszi a ritka gyümölcsöt, és milyen öröm lesz majd a gyermekek között! Szegénykék, eddig megéheztek. Az emberek ellenben túrhételtenek. Mindegyre megáll valaki, kérdezősködik, mintha olyan fontos volna ez a reggeli história, és összecsapja kezét az ámulattól, mikor hallja, hogy semmit sem kapott. Általában mindenkit jobban érdekel a dolog, mint őt magát, hiszen természetes, hogy semmit sem kapott, miért is kapott volna?

Egyedül indult haza délután az üres átalvetővel. Jobban szeret egyedül lenni, mert ha emberekkel van, csak rosszat hall, csak gonoszságot. Amint az erdő alatt elhalad, az úttól pár lépésre nagy tarka tisztást lát, amelyet seregestül lepett el a lila őszi kikirics. Szemei ott felejtődnek a virágokon, valami belső, tiszta melegség önti el a lelkét és gyermeki öröm fogja el. Felkapaszkodik a meredek szakadékon, szoknyáját maga köré szorítva vesződik át a tövisbokrokon, megcsúszik néha fáradt lába, és elesik, de már ott van a virágos

tisztáson. Teleszedi két kezét kikiriccsel, ó, hogy fognak örvendeni ennek a gyermekek.

A híre hamarabb hazaérkezett a faluba, mint ő maga. Tudják, hogy milyen nagy szerencsét szalasztott el, milyen nagy szerencsét. Az asszonyok erről beszélnek a sütőkonyhákban, a férfiak a kocsmában. De Rovainé nem tud semmiről, nyugodtan, ártatlanul lépeget keresztül a falun, kezében a virágokkal.

— Tiszta bolond ez az asszony.

— Ügyetlen. Nincs elég esze — mondogatják utána, akik látják.

Tatár Ferivel, a régi komájával hozza össze a sors legelőbb is. Rovainé nem szereti ezt az embert, aki szinte minden héten benne van valami verekedésben. Fél karját, amelybe egyik alkalommal bicskát szúrtak, mereven lógatja le maga mellett, és egyenesen feléje tart. Megragadja a vállát és megrázza, a szeme indulatosan forog, az asszony ebből látja, hogy most is pálinka van benne. De a rázása erősen fáj.

— Te Juli, hol volt a te eszed, te! Összeroppantnálak, ha a másik kezem is jó volna. Te, boldogtalan, te, isten ügyetlenje, te, mindjárt kettéharaplak.

— Eriggy, Feri, hagyj békét nekem.

— Ha már magadra nem volt eszed, ha már magadra nem gondoltál, gondoltál volna bár a gyermekeidre. A sok nyomorúságra. Mért adtad oda a tárcát, amíg valamit nem kaptál!

— Hogyne adtam volna, amikor az övé.

— Te — ragadja meg ismét —, kértél volna bár öt lejt, érted-e, bár öt lejt, kötélre, hogy akaszd fel magad, te!!

Rovainé szomorúan ér haza. A kikiricsek féloldalra hajtják fejüket, elaléltak a keze melegétől. Istenem, milyen kár, de hát tehet ő róla, hogy a keze meleg és hogy a kikiricsek a hűvös harmatot szeretik? Szétosztja a gyermekek között a virágot, és előszedi a körtéket. Most jön az ura. Becsapja az ajtót, és eléje áll. Haragos, amilyen törpe és toprongyos ember, éppen olyan gonosz.

— Mit hoztál? No! Tán csak nem ezt a virágot? Hol a pénz?

— Hogy hoztam volna én pénzt, János? Az Isten megfizeti, hagyjatok békit evvel a dologgal.

— Ne beszélj. Hány ezer lejt kaptál?

— Semmit.

— Hát igaz volna, amit beszélnek, hogy ingyen adtad vissza? Te megbolondítasz! Kapsz egy teli buk-szát, s kikiriccsel állítasz haza, meg vackorral!

Nekiesik a síró asszonynak, a földre teperi, rugdalja. A megrémült gyermekek kis kezeiből kihullanak a virágok, rajtuk taposnak már, megcsúszik a sima szirmon a lábuk, és elvágódnak, visongnak, jajgatnak. A körte sem kell már, eldobálják, és ijedten húzódnak be az ágyak alá, mert tudják, hogy anyjuk után reájuk kerül a sor, ha elétalálja őket az apjuk. Az öregember lekasztja kalapját, és kisántikál a csűrbe, hadd üzzék a fiatalok a maguk bolondját.

Délután búcsújárás volt Rovainé házánál. Mindenki látni akarta, mindenki tőle szerette volna hallani, hogy miképpen történt. Rovainé sírt és hallgatott, amivel valamennyiüket magára haragította. Szidták és gúnyolták. Ő pedig csak befelé nézett magába, és a könnyeit sem tudta elállítani. Olyan nagy bűnt követett volna el, hogy úgy cselekedett, amint egyszerű, megriadt szíve diktálta? Olyan nagy bűn, hogy most már mindenki szidhatja és bepiszkolhatja? Istenem, hát tűröd ezt, nem avatkozol közbe?

Estefelé eljött a pap, mintha Isten küldötte volna, ünneplő fekete ruhájába öltözött erre az alkalomra, és arca komoly volt. Dél óta egyebet sem hallott, mint a Rovainé esetét, míg végre elhatározta, hogy eljön ehhez a legbuzgóbb és legáhíatosabb hívéhez, megnyugtatja, megerősíti a lelkét, és kibékíti a férjét vele. Rovainé áhíatosan járt a templomba, és senki sem tartotta be jobban az ott hallott tanításokat, mint ő. Illik tehát, hogy most, amikor bajban van, meglátogassa. Fülöp tiszteletes úr nagy tömeget talált a ház előtt, és úgy haladt végig közöttük, mint aki a tisztázatlan ügy megoldását hozza. Igen, meg fogja oldani Isten szellemében, lecsillapítja a lelkeket az Úr szavaival.

Legjobb igyekezete is eredménytelennek bizonyult. Ezek az egyszerű emberek egészen másképpen gondol-

koznak, mint ő. Hiába magyarázza, hogy az asszony tisztán, helyesen cselekedett, és a mézáros lelkiismeretén szárad a bűn, fukarsága miatt. Az emberek kitarítottak amellett, hogy Rovainét, ha már olyan tisztességes volt, hogy nem dugta el az egészet, jogosan megillette volna a pénz egy része. Bár tízezer lejt kellett volna kapjon — és egyszerre kiszabadultak volna a nyomorúságból. Az Isten gondoskodott róla, egyenesen neki rendelte ezt a pénzt, és ő eljátszotta ügyetlenül. Az emberek különös kedvteléssel ismételték, hogy az Isten gondoskodott a szerencsétlen Rovai családról, és az asszony elrontotta a gondviselés útját.

Fülöp tiszteletes urat nagyon megragadja ez az észjárás, mert azt bizonyítja, hogy a nép mégiscsak hisz, mélyen hisz az isteni gondviselésben. Különös, hogy senki sem a mézárosra haragszik, hanem az asszonyra, kizárólag csak reá. Talán a néplélek sajátsága, hogy a gyengére és hozzá közelebb állóra haragszik, mert az idegentől és hatalmastól fél, de valószínűbb, hogy más a magyarázata. A kereskedőre nincs miért haragudni, mert ő eszközéül állott a gondviselésnek, százezer lejt veszített el, hogy az asszony megtalálhassa.

De hát Rovainéra szabad-e haragudni, hiszen bepiszkította volna a lelkét, nagy bünt követett volna el, ha a pénzt eldugja magának. A tiszteletes úr az előbbieket után ámulva tapasztalta, hogy a falu közhangulata nyíltan ellenkezik az övével és az asszonyéval. Széltében-hosszában hangoztatják, hogy ők bizony eltették volna a pénzt, mint a pinty, ha az ő útjukba pottyan ez a szerencse. Megmagyarázhatatlan düh harapózott el a faluban Rovainéval szemben, mintha mindenkinek egyenként elrontotta volna a szerencsáját. Mert ha véletlenül nem ő megy arrafelé, hogy ügyetlen kezébe vegye a tárcát, más találja meg, aki okosabban tud bánni vele, és nem vesztegetődik el a sok pénz. És titokban mindenkiben élt a remény, hogy ő lett volna az a szerencsés „más”, aki közvetlenül az asszony után megy végig az úton és megkapja a bukszát. Fülöp tiszteletes úr igyekezett bedugni a fülét a zúgolódó bűnös hangok elől. Beszédbe elegyedett a család tagjaival, hogy jobban megismerje őket, a kisleánykák szőke haját meg-

simogatta, a fiúk fejére barackot nyomott. Egyebet aztán nem is tudott, hogy mit lehetne csinálni. Csodálkozott, hogy mindennap látja ezeket az embereket, és mégis milyen ismeretlen előtte az életük. Pedig fontos volna egyet-mást tudni róluk, hátha ebben kapná meg a magyarázatot, miért kellett mindennek így történnie.

— Maguk ugye nagy szegénységben élnek? — kérdezte, hogy az alapvonásokkal tisztában legyen, de válasz helyett csak kuncogó kacagás hangzott fel itt-ott, s a félmeztelen gyermekek ijedten húzódtak el a sarokba a különös dolgokat beszélő pap elől. A tiszteletes úr észrevette, hogy nem jól fogalmazta meg a kérdést, és komolysága, tekintélye már veszélyben forgott, amikor szerencsére megszólalt az ártatlan asszony.

— Bizony, tiszteletes úr. Csak cipő egyszerre tizenkét pár kell, s akkor is mindenkinek csak egy volna. Hogy éljen meg az ember...

— Minek kell annyi gyermek! — kiáltotta valaki közbe, de a pap nem vehette észre, hogy ki volt.

— A gyermek az Isten áldása — mondotta csendesen, és nemsokára olyan is akadt a báméskodók között, aki tovább fejtette gondolatát. Elmondották neki, hogy csak tisztességes asszonynak lehet sok gyermeke, tudják ők, mert aki nem tisztességes, az érti a módját, hogy ne legyen. Más erkölcsös dolgokat is hallott a pap, amelyekből meggyőződhetett, hogy Rovainé mintaképe az erkölcsös és istenes életnek, még az elégedetlenkedő falubeliek szerint is.

— Annál inkább nem helyénvaló, hogy mégse kapott semmit a bukszáért — mondta valaki. — Az ilyen istenes asszony még inkább megérdemelte volna, mint más, hogy bár vagy két ezrest a markába nyomjon az a mézárós, hogy né te bolond, legyen a tiéd, ha már az egészszől féltél.

— Akár istenes, akár nem, neki járt volna a pénzből — vágott közbe valaki türelmetlenül.

— Tiszta igaz, annak az a módja! — erősítették meg a többiek.

A hívek a pap felé fordultak, aki töprengve hallgatott.

— Hát a tiszteletes úr mit mond? Elnézheti az Isten, hogy így semmivel hagyják ezt a boldogtalan asszonyt? Az egyiknek mindene legyen, s a másik, ha kap is valamit, anélkül maradjon?

A pap csak nyugtalanul kapkodta a szemét az embereken, nem tudta, hogy mit szóljon. Azt nem mondhatja, hogy helyén van a dolog, mert akkor mindenki felháborodik ellene. Annál inkább nem mondhatja, mert az ő lelkiismerete is tisztában van azzal, hogy itt valami hiba esett. Ha pedig azt mondja, hogy Isten nem nézheti el az ilyen igazságtalanságot, és a vége az lesz, hogy az asszony mégse kap semmit, akkor... no, akkor...? Nem teheti ki magát is meg az Istent is ilyen kudarcnak Rovainé meg a mézárós miatt!

Végül is azt a tanácsot adta, hogy éljenek békeségben, és várni kell, hátha a mézárós kijózanodva majd meggondolja a dolgot és utólag küld valamit. Amikor kilépett az ajtón, úgy érezte, hogy az asszony tiszta, naiv lelke tovább kíséri és nem bír megszabadulni tőle. Valóságos szent ez a sokgyermekes asszony, valóságos szent. A ház körül lévő sok nép mintha már búcsúra jött volna hozzá.

Az eset nem hagyta nyugton a lelkét. Igen, a gondviselés kérdése feltétlenül kapcsolatos a Rovainé történetével. Mert véletlenek nem történnek, mindent Isten akarata igazgat, és minden cselekedetével van valami célja. Miért kellett, hogy éppen az erdőszentpáli mézárós veszítse el a pénzt, és miért kellett éppen Rovainének megtalálnia? Számptalan hasonló eset fordul elő az életben, amelyek mellett felületesen elhaladunk, anélkül hogy alaposabban megvizsgálúnók, pedig ezek a végsőkig kiélezett történetek szemléltetnék a legtisztábban, miféle vonalak határozzák meg az életünk folyását.

De ebből az esetből aztán egészen személyi ügyet csinált Fülöp tiszteletes úr, és érezte, hogy addig nem lehet nyugodt az élete, amíg meg nem találja a magyarázatot. Bezárkózott a szobájába, és hosszú éjszakákat virrasztott át karosszékében, gondolatokba merülve. Minden lehetőséget megforgatott, de nem tudott előbbre jutni. Kétségkívül, Isten segíteni akart ezen a családon,

minden jel, minden előzmény erre vall. A mézszáros dúsgazdag ember, számára százezer lej veszteség annyi lett volna, mint Rovainé számára tíz krajcár.

Egyik pillanatában arra a kellőképpen meg nem fontolt lépésre határozta el magát, hogy levelet ír a mézszárosnak, és kérte, küldjön egy méltó összeget annak az asszonynak, aki tárcáját megtalálta és akiről megfeledezett. Inkább csak emlékeztető jellege volt ennek a levélnek, és a tiszteletes úr türelmetlenül várta a választ, hiszen ha a kereskedő teljesíti ezt a csekély kérését, minden megoldódik, sikerül helyre zökkenteni a gondviselés kerekét.

A mézszáros tréfás hangon, kedélyesen válaszolt, amiből kitűnt, hogy egyáltalán nem emlékszik az esetre, fogalma sincs, hogy milyen asszonyról van szó, és nem tud róla, hogy pénztárcáját bármikor is elvesztette volna. Ez a levél minden reményét összetörte. Kilátástalannak tetszett a helyzet, hogy valamit is segíteni lehessen. Egy pillanatig sem kételkedett a mézszáros őszinteségében, hiszen, mint az asszony is mondja, tökrészeg volt. De ez nyomós okkal szaporította annak a bizonyágát, hogy Isten mindent előkészített volt tisztán, hogy az asszonyé legyen a pénz s a volt tulajdonos ne emlékezzék semmire.

S egyúttal eltűnt a remény, hogy magától helyreálljon a megbillent világ a mézszáros és Rovainé között.

A kérdés most már minden gyakorlati vonatkozáson túl nyugtalanította a lelkiismeretét. Úgy érezte, hogy jó nyomon halad, és egy kis kitartással olyan dolgokat láthat meg, amiről mostanáig nem volt tudomása senkinek. Kiindult az emberek közé, hogy lássa, mint vélekednek. A nyugdíjas postamesterné, akinek férjét a háború alatt lőtték le az irodában, mert elsikkasztotta a hadisegélyeket, minden fenntartás nélkül bolondnak tartotta az asszonyt — és helytel kínálta látogatóját, a papot. Aztán az asztalterítő rojtjait simogatva, anélkül hogy kérdezték volna, elmondotta, hogy bizony ő nem lett volna ilyen bolond, tudta volna, mit csináljon a pénzzel.

Hiszi, hogy a gondviselés keze volt ebben és

éppen Rovainének volt rendelve a pénz? — kérdezte a pap. — Hisz egyáltalában a gondviselésben?

— Lehet.

— De akkor miért nem maradt az övé a pénz?

A volt postamesternő féloldalt hajtotta fejét, és egyszerűbb igazságot talált ki.

— Nem kell az egészből ilyen nagy dolgot csinálni. A mézáros elvesztette, mint ahogy mindnyájan elég gyakran elveszítünk valamit. Hogy miért rendelte az Isten éppen ezt az asszonyt oda, hogy megtalálja? Tudja mit? Megmondom! Azért, mert tudta, hogy boldogtalan és visszaadja. Isten nem tehet rosszat, nem kívánhatja, hogy elveszen valami, nem igaz?

A pap levegő után kapkodott. Szinte bosszantotta, hogy az asszony pusztá illendőségből közhelyekkel kel védelmére az Istennek, ahelyett, hogy a dolgok mélyére nézne.

— De hát akkor miért vészett el? Az Isten csak szeszélyes játékot végezne? Elveszítetteti, megtaláltatja, és semmi értelme, semmi célja az egésznek! Ilyen szélyt róla, a legtökéletesebb lényről nem lehet feltételezni. És azt sem, hogy ezzel a semmitmondó játékkal szándékosan tönkretegye egy asszony, egy család nyugalját. Mert a Rovaiék háza az eset óta pokollá változott.

Feje belezavarodott a kérdésekbe, már semmit nem bírt végiggondolni, mindenből képtelenség lyukadt ki. Vette a kalapját és eltávozott.

Rovait az udvaron találta. Az a gondolata volt, ki vizsgálja most, hogy vajon a család megérdemelte-e a nagy gondviselést, nem itt volt-e a bűn, amiért minden elromlott. A férfi az udvaron ödögött, és semmit sem csinált, holott az egész falu a mezőn dolgozik a sürgős betakarításon. A papnak volt alkalma hallani Rovai hagyományos lustaságáról, hogy egész nyáron egy heti munkát sem végzett. Erre terelgette a beszélgetést.

— Minek dolgoznék — mondta a férfi. — Úgy sincs semmi látszatja, ha hat kezem volna, akkor sem dolgozhatnék annyit, hogy ezen a háztájon meglátszodjék a javulás.

— Rettenetes. Maga henyél, s a családja éhezik.

— Elég különös.

— Maga hát nem veszi egyáltalában komolyan az életet. Most már értem. Maga nem is érdemelné meg a segítséget. De a feleségét veri, amint hallom, kínozza a pénz miatt. Nem szép dolog, annyit mondhatok. Maga könnyen akart meggazdagodni, dolog nélkül, ezért fáj most, hogy elszalasztotta a pénzt. Látja, látja — lelkesül fel — az Isten megmutatja a pénzt, hogy ez mind a magáé lehetett volna, ha dolgozik. A henyélésével ennyi vagyont pusztított el. Egyébként most már csak azt tanácsolhatom, felejtse el és vegye úgy, mintha nem történt volna semmi.

Bent a házban hosszan beszélgetett az asszonnyal, vigasztalta. Közben töprengett. Istenem, hogy lehetséges egy ilyen ártatlan lélek, ilyen tisztaság ezen a földön s még hozzá ilyen piszokban, mint amiatt van. Vagy csak ilyen helyt lehetséges? És ha Rovai gonosz, miért kell azért ennek a becsületes, istenes asszonynak is éppen úgy szenvedni, mintha ő maga is gonosz volna? Ez nem igazság, ez nem egyeztethető össze sem az észszel, sem a szívvel. Hát az Istennel?

Hideg verejték ütött ki a puritán pap homlokán. Ha ő nem tud eligazodni, ha ő végképpen összezavarodott Rovainé tette miatt, de legalább az Istent kimentí ebből a zűrzavarból! Mint valami rossz ördög kísértett agyában a gondolat, hogy íme, ez az, ez az élet, ez lesz belőle, ha valaki, egy ügyefogyott egyszer úgy cselekszik, ahogyan a nagyratartott erkölcsi rend állandóan prédikálja. S ahogyan mindenkinek cselekednie kellene mindig... Jaj, összeomlik az egész eszmei világrend, mit az emberek fölé évszázadok küzdelme épített! Kétségbeesve üzte el magától a sátánnak ezt a kísértését, s elhatározta, hogy Istent meg fogja védeni, még Rovainéval szemben is. Nem engedi, hogy kétely essék Isten jósága és gondviselése iránt. Reá fogja bizonyítani Rovainéra, hogy nem igaz istenfélő, csak álszent és megtevesztő. Türelmetlenül csapott rá a kérdéssel.

— Nézze, legyen egészen őszinte, nekem úgy beszélhet, mintha gyónna. Igaz, hogy nem vagyunk katolikusok, de mindegy. Mondja, nem fordult meg egyálta-

lában az a gondolat a fejében, hogy eltegye a pénzt magának?

— Nem. Hogy is gondol effélét a tiszteletes úr?

— Mondom, nekem őszintén beszélhet. Nem érzett semmi olyan ösztönzést?

— Semmit a világon.

— Hm.

A tiszteletes úr sokért nem adta volna, ha felfedezheti, hogy az asszonyban is van gonoszság. Felujjogana az örömtől, ha azt tapasztalná, hogy buzgó híve képmutató és álszent, mert így érthetőbb volna a világ. Erejét megfeszítve próbálkozik.

— Mindnyájan emberek vagyunk. Mindnyájunkat kísértésbe hozhat az ördög. Nézze — folytatja hosszas elmélázás után, kétségbeesett őszinteséggel —, ha jól meggondolom, én is eltettem volna azt a pénzt. Meg kellett ezt vallanom magának, így négy szemközt...

Rovainé rémülten nézett rá.

— Miket beszél pap létére! Jaj, hogy még papok is vannak, akik eltennék! — sóhajtotta a szent asszony. — De az én szegény lelkemen ilyen nem szárad soha!

Megrendülve hagyja el a házat. Már szinte fél ezután erre jönni. „Isten csapásai, amelyeket a bűnösökre mér, egyformán találják az igazakat és a gonoszokat” — ennyi volt az egész bölcsessége. Szegény asszonynak kétségbeejtő a helyzete. Tatár Feri mondása, hogy miért nem kért magának bár öt lejt kötéltre, nagy közkedveltségnek örvendett, szájról szájra járt. A tiszteletes úr igazságtalannak, gyilkosnak találta ezt a mondást.

De Rovainé még gyilkosabbnak érezte. Naponta ötvenszer elzúgták a fülébe, hol az ura, hol a testvére. Vadidegenek, akikkel életében két szót sem beszélt, megálltak a kapuja előtt, hogy gúnyolódjanak vele és bolondnak nevezzék. Mindenki üldözte, mindenki semminek tekintette, mintha nem is ember volna már, hanem valami eltorzult szörny. Most bejön az ura, és megáll előtte szétvetett lábakkal.

— Te, még a papot is reám jártatod már?

— Elment az eszed? Én hogy jártatnám?

— Hallgass! — és megragadja. — Hallgass, a Máriádat, mert összetörlek a papoddal együtt. A nyakamra

hívod, hogy már itthon se hagyjon békit. Rajtam s rajtad a pap nem segít, tudd meg, sem a másvilág! Rajtam csak ez a világ segíthet, ha ad nekem is, mint másnak, vagy hagyja, hogy én segítek magamon! Adok én neked papot!

Döng az ütések alatt a padló, és beleremeg az egész ház. Az asszony összeesik, és hallgat a földön, elnyúlik hosszan, mintha nem élne.

Szürkület előtt a pap az ablaknál ült, és a messze-ségbe nézve merengett. Az alkony lassan szállt le a völgybe, a hűvösödő estéken a levegő is mintha sűrűbb volna és a hegyek kékebbek. A természet örök folyását szemlélte, és az élet örökös törvényszerűségeiben merült el gondolata. Milyen szép a föld, milyen szép az élet, szép mindamellet, hogy érthetetlen. A Rovainé élete is szép és a Tatar Ferié is, és mindenkié. Valami magával ragadó erő van abban, ahogy ez az asszony végigmegy az életen. Megbolygatja az ember lelkiismeretét, szinte ösztönzést ad, hogy jobba legyen. Az ő jóságáért nem lehet jutalmat várni, mindnyájan olyanná kellene legyünk, mint ő.

Isten nem akarhatta megjutalmazni a talált pénzzel, mert azért, hogy valaki igaz, nem járhat jutalom, inkább a mézáróst büntette az erkölcstelensége miatt — ötlött a pap fejébe már legalább a hetvenhetedik változat. De a következő pillanatban haragosan rázta meg a fejét, el kellett vetnie ezt a magyarázatot is. Micsoda büntetés, ha az illető visszakapta a pénzt és nem is tud róla, hogy elvesztette volna. Még csak meg sem ijedt! Isten ne tudná keresztülvinni a szándékát, tévedés csúszott volna be? Ilyesmire nem is szabad gondolni. Fel s alá járt a szobában, idegesen, nyugtalanul. Néha megállott, és hosszan nézett maga elé. Egy idő óta észrevette, hogy a gondolatai nem engedelmeskednek akaratának, néha kiszállnak a fejéből, mint a galambok, amikor veszedelmes vércsekalandokba keverednek, és ő az izgalomtól megtörve várja, hogy mi lesz a vége.

Egy gyermek hajadonfővel szaladt be hozzá, a csípős hideg kékre fagyasztotta az arcát. Alig bírja érthetően elmondani a rettenetes esetet, Rovainé a kútba ölte magát. A pap megrázkódik, és magába mélyed csen-

desen. Halálra gyötörték az emberek. Halálra üldözte a falu az ártatlan asszonyt. Csak annyi volt a bűne, hogy lelke tisztább volt valamennyiükénél.

Meghúzatta a harangot, és bevonult a szobájába hosszan imádkozni.

És most el kellett temetnie. Mit mondjon ezeknek az embereknek erről a szent asszonyról? Mondja, hogy bűnt követett el, mert kioltotta az életét és árván, gondozás nélkül hagyta gyermekeit? Nem. Az asszonynak így kellett meghalnia, erőszakos halállal, ez az útja, minden jó léleknek. A jókat elpusztítják, keresztre feszítik, megkövezik, mert a föld a gonoszoké. Igen, testvéreim, kövessétek ennek az asszonynak a példáját, ezt kell majd mondania a koporsó mellett. Vizsgáljátok meg a lelketeket, hogy olyanok vagytok-e, mint ő, mert különben rettegnetek kell a haláltól. Látjátok, neki nem volt miért rettegnie. Igyekeztek, mondom, hogy olyanok legyetek, mint ez az asszony... Nem, nem, lehetetlen — hördült fel. — Elpusztították ezt az asszonyt, mások pusztították el, nem ő magát. Azok pusztították el, akik tönkretették a lelkét, akik gúnyt űztek belőle, akik lehetetlenné tették az életét ezen a földön. De vajon én — döbben meg —, én magam is nem járultam-e hozzá, hogy nehezebbé tegyem a sorsát? Faggattam, nem hagytam nyugton, hogy felejtse, és ó, szörnyűség, bevallottam, hogy én magam is eltettem volna a pénzt. Ez pusztíthatta el az asszony lelkét, semmi más. Én vagyok a gyilkos? Rettenetes!

Elmegy Rovainé holttestéhez és megfürdeti lelkét a szenvedésben. A gyermekek visítása szívébe hasít, nem bírja itt sokáig. Egy pillantást vet az asszony merev, sárga, halott arcára, mintha bocsánatot, kegyelmet kérne, és kisiet az éjszakába. Gondolatokat keres a maga mentségére, a maga megnyugtatóra. Nem, mégiscsak lehetetlen, hogy minden értelem nélkül legyen ez a szörnyű tragédia. A bánat, az őszinte szenvedés súlya alatt kikristályosodnak gondolatai, összefornak egy ijesztő tömeggé. Hiába, úgy kell lennie, hogy az isteni gondviselés játszott közre azon az emlékezetes hajnali eseten. Rovainénak a gondviselés rendelte útjába a pénzt, de ő túlságosan együgyű volt ahhoz, hogy élni

tudjon vele. Együgyű? Nem, csak tiszta, ártatlan. De hát lehetséges, hogy a tisztaság akadály legyen a gondviselés útjában? Megfoghatatlan. De viszont szemmel láthatólag bizonyos, hogy ha az asszonyban csak egy kis gonoszság is van, annyi, amennyit az emberek életrevalóságnak szoktak nevezni, elrejtí a pénzt, és akkor az övé marad s boldoggá teszi a maga életét és a kilenc gyermekéét és a bűnös férjéét és mindenkiét! És ehelyett itt van a kétségbeejtő romlás.

A tiszteletes úr megrázkódott, mikor agyába villant a végső, kivezető gondolat, amiben teljes értelmével hinnie kellett. Ez a gondolat azt súgta, hogy az égiek számítanak a földiek romlottságával, amikor a gondviselést gyakorolják, mert hiszen az ember azért ember, mert bűnei és hibái vannak, különben az angyalok között volna a helye. A gondviselés útját úgy intézik, hogy az ember természetére való tekintettel bizonyos fokú bűnnek is megvan benne a maga előnyös szerepe, és Rovainé esetében itt történt a hiba. Nem tudták, hogy ez az asszony már életében szent akart lenni.

Ez a gondolat megijesztette. Hogyan, szentesíteni az emberi bűnöket? Lehetetlen, mindez ellenkezik Istennel s a vallással. Mindezek ellenére hitt benne, most már csökönyösen hitt. Régi homályos gondolata volt, mintegy gyanúja, hogy az embertől nem lehet azt várni, hogy angyal legyen, s ez most már megvilágosodott.

Mintha ólomsúlyok alól szabadult volna. Most már merészen vágtattak lázadó gondolatai. Miért van ez, hogy az igazak és jók miatt a rosszak iránt is nincs elnézéssel az Úr? Miért nem érint a jókat jutalmazó keze mindenkit egyformán? Miért csak fordítva, hogy a rosszat sújtó haragja sújtja egyaránt a büntetésre méltó és méltatlan világot?

Csak az a rettenetes, hogy Rovainé hideg holtteste ott fekszik a nyomorúságos házban. De mi lesz a temetéssel? Testvéreim, vegyetek példát ettől az asszonytól? Nem, nem fogja ezt mondani, mert nem szabad az öngyilkosságot dicsérnie. Képtelen bármit mondani is. Hirtelen agyába villant, mint egy felülről jövő ítélet, hogy többet nem szabad vállára vennie a palástot, ha ilyen

gondolatok fészkeltek be magukat a szívébe. Rovainé a szent, megölte benne a hívőt.

Hazament, és egyenletes, nyugodt betűkkel megírta lemondását, azonnali hatállyal. Úgy érezte, hogy felszabadult, és ugyanakkor úgy érezte, elveszített valamit. Hogy mit nyert és mit veszített, nem tudta, de az emberek róla is megalkották véleményüket. Pár nap múlva már nyíltan beszéltek, hogy a volt pap túlságosan áhítatos, nincs minden rendjén a fejében.

(1937)

MENNYORSZÁGBAN

Azon a napon kétszer is lement Ilonka a patakra vízért. A nagy vízfordó-kártyákat letette a partra, az öreg fűzfa alá, melynek nyesdeséstől bogos csutakjaiban madár fészkel. Most, tavasz végén lehallatszott a fészkekből a kis fiókák élhetetlen, vékony, idétlenkedő hangja, és Ilonka szíve nagy bánatában is felvidult ettől. Elnézett végig, hosszan a patakon, amint a fák és bokrok között kanyarogva csillogott a jókedvű tavaszi víz, és hófehér habokat vert fel a kövek között.

Elbújt, hogy ne lássa senki, és hosszan nézett maga elé, a vízre. Hiába várta úgy ezt az esztendőt, és hiába olyan szép a föld, mint még sohasem volt, mert itthagyt mindent, az ő szíve nem bírja már a fájást. De melyik szív bírná ki azt a keserűséget, ami az övében van? István bezzeg nem kesereg, a gonosz, hanem még mutatja büszkén, hogy milyen jó kedve van neki. Egész nap énekel, akár a határban dolgozik, akár itthon jár a faluban, és az Ilonkáék háza előtt megereszti a hangját, mintha nem tudnák anélkül is, hogy milyen van neki.

Egyszerre könny szökött a szemébe, és melléből kirtört a zokogás. Le kellett üljön az öreg fűzfa alá, hogy bánatát saját magának elkeseregje és elsirassa, hogy ő milyen árva is. Hiába jár a templomba és hiába imádkozik, mert az Isten nem segíti meg őt, senki sem törődik a bajával. Mert az Istennek is más gondja van, bizonyosan az urakkal és nagyságákkal van elfoglalva, akik jobban értik az efféle baj módját, és jobban tudják, hogy miképpen kell az olyan hatalmas úrral be-

szélni, mint az Isten, ha az ilyen dolgot el akarják intézni. Ő pedig szegény, még meg sem tudja mondani jóformán az Istennek, hogy mi baja van: ha hozzákezd is, belesül, mint a rossz tanuló, és szégyelli magát, és pirul, és inkább abbahagyja. Mert nagy titokról szeretne beszélni az Istennel, s Istvánról, aki megcsalta őt, de István olyan gonosz, olyan büszke és olyan rátarti, hogy őtet még az Isten segítségével sem lehet számonkérni... Pedig csak így tudhatná meg az igazságot. Az Isten mindent kellene hogy tudjon, az igaz, de István bizonyosan még neki sem mondja el az igazat. Azt, hogy miért csalta meg őt és miért lépett jegybe Kis Boriskával, avval a csúf nagy fogúval. Akkor, amikor egész télen azt ígérte, hogy elveszi, és esküdözött, hogy csak őtet szereti ezen a világon... Miért hagyta el éppen most, amikor már megvan a nagy baj, és olyan szégyenben marad, amit nem viselhet el élve egyetlen jó lélek sem.

Körülleskelődött, hogy nem látja-e meg valaki, aztán még jobban lehúzódtott a patak partján a horgas fűzfa alá, és kíváncsian, lassan kigombolta mellén a blúzát. Minden gombnál megállt a keze, mintha maga is félne önmagától, a testétől, mely olyan idegen lett mostanában, mintha nem is az övé volna. Úgy nő és duzzad, olyan különösen viselkedik, mintha nem is az ő régi testét hordaná magával, hanem egy idegen, ellenséges, rejtélyes valamit, amin nem tud uralkodni és amitől fél is. Hiába imádkozik Szűz Máriához, a segítő boldog Anyához és Szent Antalhoz, a szegények és elesettek gyámolítójához, sehonnan nem jön egy segítő sugár, ami megvigasztalna és erőt adna neki. Pedig minden esztendőben eljár a búcsúra a csodatevő Mária-szoborhoz, hogy megoltalmazza, a keresztbúcsúkon is részt vett, ő tartotta a zászlót és az Angyalok Királynéjának Társaságában is buzgón tevékenykedett, harminchét új tagot szervezve. S most mégis egyedül van a maga bajával és félelmével, mert hiába, még a Szűzanyának sem meri bevallani a maga esetét.

A blúz hasadékán belesett, hogy nem látszik-e testén áruló jel, de hirtelen összekapja ingét, mert az anyja hangját hallotta meg a kertből.

— Ilonkaaa! Ilonka te! Hova a tűzbe lett el megint ez a lejánka, semmi hasznát nem lehet venni egész nap!

Az asszony kárpálódott haragjában, és szaladgált az udvaron meg a kertben összevissza, mintha kigyúlt volna a ház.

— Itt vagy-o-ok! — kiáltotta rémulten Ilonka, felugorva búvóhelyéről. — Megyek rögtön, csak vízért jöttem!

— Meg vagy csámporodva — tüzelt az anyja hangja —, egész nap csak vízért jársz, mintha egyéb dolog nem volna. Gyere ízibe, s csinálj kevertet a csürkének, mert húznak ki a házból, úgy bögnek. Már megint eléjöttek a nyakamra.

Ilonka a fűzfa felé fordult, és ügyetlen kapkodással visszagombolta mellén a blúzt, végigsimította testén a kezét, meghúzogatta magán a ruhát, hogy feszesen álljon, mintha ettől vékonyabb lenne a dereka. Aztán ahogy a dézsa füle után lehajolt, átvillant a lábására a szoknya alól, és rémulve látta, hogy az is vastagodik. Megfeszült a bőr rajta és csillog, mintha ki akarna repedni, a bokája pedig megduzzadt, ó istenem, vasárnap biztosan már a cipő sem jön fel a lábára! És akkor vége neki, mert megtudják...

A két teli vizeskártyától megfeszült a két karja, amint kifelé lépegetett az útban, és azt vette észre, hogy most alig bírja. És hogy kiáll a hasa púposan, amikor a két kezében visz valamit! Ilyenkor sokkal inkább látszik. Ezután már vízért sem jön, csak egy kártyával, mert még valaki meglátja útközben.

Letette a vizet, hogy megszusszanjon. Úgy szuszogott, mint a fűjtató, alig győzte magát levegővel. És a dereka is fáj, hogy el van nehezedve! Már nem telhet el sok nap odáig, míg az anyja észreveszi. Mi lesz akkor, istenem... Amikor már nem lehet titkolni. Megölöm magam, beleölöm a patakba...

Két asszony jött szembe az úton, hónuk alatt nagy kosár ruhát hoztak a patakra tisztálni. Ilonka ijedten összeszedte magát, és úgy gondolta ki, hogy addig nem indul el, míg az asszonyok nem haladnak el mellette. Mert így nem látszik annyira. Lehajolt, mintha a kártya

fülén igazgatna valamit, de a két asszony nem tudott úgy elmenni, hogy hozzá ne szóljon:

— Megszonnyultál, Ilonka?

— Meg.

Nem akart felnézni, de az asszonyok megállottak. Az egyik még a kosarát is letette. Elkezdett fohászzkodni. Ilonka akkor látta, hogy az egyik nénje, aki télen is behívta egy vasárnap délután magához, s tanácsokat adott neki, hogy hogyan kell a leánynak a legénnyel beszélni.

— Be jó, hogy találak, te Ilonka — kezdte el, ahogy a kosarat letette. — Már úgyis beszélni akartam veled. Egyet se búsulj azért a hitvány Istvánért, szerzek én más legényt neked, ne félj.

— Nekem ne szerezz, nekem nem kell senki.

— Ne add úgy reája magadot, hadd el. Egy legény nem éri meg, hogy te búsulj miatta. Még eszedbe se jusson! Van más olyan elég, kapsz te még jobbat is.

— A már igaz! — sopánkodott belé a másik asszony. — Mert avval a Kis Boriskával is most milyen nagyba van, minden este eszi a fene őket együtt, de meglásd, hogy azt is otthagyja. Mert az a legény olyan-féle. Hjjj lelkem, ismerem én a nemzetségit!

— Te még fiatal vagy — vette át a szót a nénje. — Neked még nincs ott az időd úgyse, hogy férjhez menj. Még ezután kerül neked az igazi, aki hozzádvaló.

Ilonka otthagyta őket, nem tudta tovább hallgatni. Még azt sem mondta: „Dicsértessék”. Csak futott a két kártyával, mintha üldöznék. Mégis visszapillantott, a két asszony éppen fordult meg, a patak felé. Úgy látta, hogy az a másik mintha fordultában utána mutatott volna valamit, és kacagott hozzá csúful, úgy, hogy a nénje ne lássa meg. Bizonyosan észrevette, hiszen úgy néztek! És akkor holnap már telekürtöli a falut, hogy Ilonka „így van”, és kidülleszti a hasát, s mutogat maga előtt a levegőben, ahogy szokta.

Ó, bár ne találkozott volna velük! De hát az Isten így akarta! S még azt mondta a nénje, hogy ne búsuljon, mert még fiatal, nincs itt az ideje, hogy férjhez menjen. Hát éppen ez a baj, hogy ilyen fiatal, ez a legnagyobb

baj... S hogy szerez neki más legényt... Kell is már az ilyen leánynak legény, akad is az ilyennek már legény. Igen a halál.

— Hova a tűzbe lettél el, te fudázat! — rontott ki az anyja megint a házból, éppen mikor a kert végénél befordult. — Ma a hajad a kezembe kerül, csak örökké tekeregj.

— Itt vagyok már, nincs mért úgy ordítson — szólt a csűr végénél Ilonka, és úgy nézett az anyjára, mintha a legnagyobb ellensége volna a faluban.

— Többet nem mész vízért, csak amikor küldlek, megértetted? Ki van ott a patakon, hogy úgy rejád jutott? Tám azt a Pistádot látod, vaj mi? Hát követ hord, mert kell az új ház, Kis Boriskát legyen amibe ültesse a nagy fogával. De az után már járhatsz, elszalasztottad ügyesen. Boriska bezzeg meg tudta fogni, de én hiába beszéltem neked, mert te olyan vagy, hogy a szádból is kiesik a puliszka.

Ettől félt legjobban Ilonka, az anyja nyelvétől. Mert az olyan, hogy ha egyszer megindul, a Jóisten sem tudja elállítani. Mindent kirak, ami csak eszébe jut s még azt is, amit nem kéne. Jaj, mi lesz, ha egyszer reászabadul, ha egyszer már nem tudja titkolni.

Kisietett a színbe, hogy kevertet csináljon a csirkéknek, s hogy ne lássa az anyja, mert akkor inkább elhallgat. De nem tudta kiverni a fejéből, hogy István minden este Kis Boriskánál van, ó, ezt nem lehet kibírni. Mert szereti Istvánt, akármilyen hitvány, csak őt szereli, és szeretni fogja, amíg él. Elöntötte a forráság, ahogy maga előtt látta a legényt, és nem bánta, ami történt, mert az is a nagy szeretet miatt volt, hogy nem tudott magán uralkodni, amikor összekerültek. Nem az a baj, ami eddig történt, hanem az, ami ezután következik. És éppen ezért nem megy a paphoz, hogy meggyónja, s nem is fogja meggyónni soha... Házat épít István, követ hord, azt az anyjától tudta meg. Bár találkozta volna a pataknál, bár megláthatta volna, de úgy látszik, elkerülték egymást. Pedig még beszélni akar vele, még egyszer, amíg nem következik a víz...

Alig lépett ki a színből, az anyja rákiáltott:

— Húzd fel a szoknyádat te bugyuta! Foly le hátul, mit is akar az ilyen leány. Ó, megáldott evvel engem a Jóisten.

És folyt a szó belőle. Ilonka elvörösödött. Visszaszaladt a színbe, keze a szoknyája korcához kapott, de nem volt mit igazítani rajta, jól állott az, jóhelyt a derekán. Kitört belőle a sírás, a rettenetes fájdalom. Most, most lesz vége az életinek, most szakad le az ég... A szín sarkába húzódott, hogy senki se láthassa, és próbálgatta magát. Megoldotta a szoknyáját, és hátul magasabbra kötötte. De hiába, mert mihelyt néhányat lépett próbából, már lefolyt, és hosszabb lett, mint elül. Most a hasát szorította be a korcba, de így sem volt jó, mert vágott erősen, s nemsokára visszacsúszott a helyére. Nem, ezen már nem lehet segíteni.

És délután a mennyországot látta. Készítgette magának a másvilágot, ahová indul. Ott majd vége lesz a szenvedésnek, mert ott a szeretet lakozik, amint a plébános úr mondja és amint a szent könyvekből olvasta. Ott nem kínozzák egymást az emberek, hanem még a farkasok is békességben élnek a bárányokkal, amint látta is egy képen. És a vadállatok között ártatlan kisgyermek játszadozott, aranyos haja göndören ráfolyt a nyakára, a szeme kék volt, mint a nefelejcs, és olyan szépen mosolygott, ahogyan ezen a földön nem is tud mosolyogni senki. De az sem lesz baj, ha úgy lenne, mint egy másik képen látta, amikor az Angyalok Királynéjának Társaságába bevitte a múltkor a tagdíjat. Ott egy csodaszép erdőben játszadozott egy kicsi, és már éppen a nagy szakadék szélére tévedt, de mégsem volt baj, mert az őrzőangyal ott lebegett mögötte kifeszített szárnyakkal, és nem hagyta, hogy leessék. Olyan szép hosszú lába volt az angyalnak, amint a levegőben úszott, mint az oltott rózsza, de könnyű is neki, mert nem kell a földön járjon vele. Ilyen szép angyal fog az ő kicsijére is vigyázni odafenn, ha majd megszületik. És minden reggel simára fésülik a haját, és kis cipőt húznak a lábára az angyalok, meg rövid fehér zoknit, ami itthon csak az uraknak jár ki. Ó, bizonyosan jobb lesz ott, boldogságban élnek majd az örök üdvösségben, s Szűz Mária megsimogatja a kicsi fejét, ha arra sétál.

Sokat gondolkozott a mennyországról, és már mindent kitervezett, hogy ott mi hogy van. Gyermekkorában is azt szerette legjobban, mennyországosdit játszani, amihez nem is kellett játszótárs, csak ő egyedül. Tudta, hogy a mennyországban is éppen úgy vannak hegyek, fák, patakok, virágok, mint itt a földön, vannak házak is, és úgy állanak sorjában, mint itt a faluban. Még a dűlők is éppen úgy fekszenek a mennyország határában. És azok az emberek laknak ott, akik itt meghaltak, csak hogy az angyalok vigyáznak, hogy minden jól menjen. Ott majd találkozik nannyóval és Zsuzsával, aki már rég elment, és együtt fognak lakni. Nannyó örökké szerette, dédelgette, az ölében fogta, nem bánthatá most a kicsi miatt sem.

És az angyalok is szeretnék, tudta, mert már járt nála néhány angyal. Régebben ha lefeküdt, vagy ha a mezőn ment is, egyszerre csak mellette állott a gyönyörű szép égi látogató, nefelejcszínű selyemruhában, és megmondta, hogy milyen bajba fog kerülni, de ne búsuljon, mert ha az ő tanácsát megfogadja, nem lesz bántódása. Csak vessen keresztet és mondjon két Ávét a gonoszra, megszabadul tőle. És mindig meg is szabadult. Egyszer, amikor a lábát eltörte, azt is az angyal tette helyre, az ágya szélénél megjelent, és úgy összenyomta a csontot, hogy megragadt. Mind kiáltotta az ágyból, hogy né édesanyám, az angyal, de nem látta senki, csak ő, mert az angyalok olyanok.

Csak éppen mostanában nem jön feléje egy angyal sem, pedig most igazi szükség volna reá. Legutoljára a kisasszony napi búcsún járt nála, amikor útközben ledült az erdő között egy tisztáson, hogy megszusszanjon. Iqaz, hogy akkor azt mondta: „lányom, a te útjaid göröngyösek, de bízzál Istenben és a segítő Szűzanyában és elűzd az incselkedő sátánt”. Bizonyosan azért nem jönnek most, hogy ez történt vele, ez a szégyen. Pedig régen nem is hívta, nem is volt szüksége rájuk, mégis jelengettek, miért hallgatnak most, amikor baj van? Hiszen ő olyan szerencsétlen, ő nem lett a sátáné, miért kerülnek el? Ő ellentállott minden rossznak, ő csak Istvánt szerette, s az nem lehet, hogy István legyen a sátán, mert mindenki szeret valakit, nemcsak ő. És akit

szeretünk, arra nem mondhatunk hét Ávét, amikor meglátjuk, senki sem mond azt, miért haragusznak hát mégis rá azok a szép angyalok...

Hanem amint ott sírdogált a csűr szegeletjében, a friss puha herére húzódva, amit délben hozott haza az apja a rétről a kisborjúnak, egyszer csak mozgást lát. De hirtelen azt sem tudta, hogy merről. Az istálló járszójára nyíló kis lappancsos ajtó nyitva volt, a tehének bámészkodva néztek ki rajta, és íme, a kicsi ajtón átlépett egy gyönyörűséges alak, égszínkék selyemruhája suhogott, s arca olyan fényes volt, mint a nap.

Ilonka szíve megdobbant, mert tudta már, hogy a mennyei angyal, de fel sem bírt állni a csudálkozástól, hanem erőtlenül rogyott le a puha herére. Fel nem foghatta, hogy ez a gyönyörűséges hosszú angyal, akinek feje majdnem a szarufákat éri, miképpen jöhetett át azon a kis lappancsos ajtón és olyan nagy csendességben, hogy egy szalmaszál sem zördült meg. Az angyal most melléje állott, lehajlott hozzá, és puha hófehér kezével megsimogatta a vállát.

— Ne búsulj, leányom — mondotta tiszta, zengő hangon, mint a templomi csengő. — A Fájdalmas Anyának gondja van rád, mert kedves előtte a te régi buzgalmad. Te most nagy bünt forgatsz a fejedben, még nagyobb, mint amibe eddig estél: a halált. De az Angyalok Királynéjának szüksége van a te életedre, hogy tovább tevékenykedjél idelent az ő Társulatában, még sok új tagot szervezve.

— És nem lesz baj azért, ami történt? — gyúlt ki a szíve Ilonkának az örvendezéstől. — De mondja meg, felséges angyal, édesanyámnak is az üzenetet, mert nekem nem hiszi el.

— Nem úgy, lányom — korholta meg az angyal. — Anyád jogosan haragszik rád, és a Szűzanyának kedves az ő haragja, mert az asszony legfőbb ékessége az, ő lányának erénye. Hanem más üzenetet hoztam neked. Pakolj össze sietve, és menj el a városba szolgálatra, hogy ne légy az emberek szeme előtt, akik ismernek és örvendenek a te romlásodnak. Emlékszel, Gál Vilma is így tett a tavaly... Mert az emberek lelke tele van

gonoszszággal, a te lelked pedig tiszta... Csak a testedben esett folt, és jobban van ez így...

Ilonkának kigyúlt az arca a pirtól, felugrott ültéből és csodálkozva látta, hogy most már van ereje. És megfordult, hogy csak még egyet kérdezzen az angyaltól, azt csupán, hogy István visszajön-e, de akkorra az angyal odalett, és üresen maradt a csűr, s üresen maradt a tehének jászolos pajtája is, csak a fényesség rezgett még benne sokáig. Hiába dörzsölte a szemét, hogy álom volt-e?

Egyenesen a házba szaladt, és nagy titokban kezdte előkeresni a ruháit, zsebkendőit, hogy összecsomagolja. Csak az lesz a nagy baj, hogy az anyja nem ereszti, eddig sem eresztette el sohasem, hiába kérte. De most mégis el fog menni... Igaz is, Gál Vilma is így járt a tavaly, s csak akkor jött haza, amikor már karonülő volt a gyermek. Már az anyja sem haragudott, mikor ennyiben volt, mert nem volt mit csinálni, s az asszonyok nem sugdolózhattak titkot, mert a karján hordta a fiát, mindenki láthatta.

Jaj, neki is fia lesz egy esztendő múlva, mire hazajön. Istváné lesz a gyermek... S akkor hátha István is megbánja, s visszajön. Olyan öröme lett ettől, hogy az angyal is elcsodálkozott volna, ha véletlenül meglátja. Minden fiókból kikapott valamit, s dugta el az ágy végébe, nehogy az anyja észrevegye, míg nem lesz készen.

Csak akkor mert eléállani a nagy esettel, az angyali parancssal, amikor már ettek vacsorára és a lefekvéshez készülődtek. Az apja kilett valahova a házból, apó pedig, a zsémbes és örökké akadékoskodó vénember, lehúzódott a vackára. Éppen az edényt mosogatta Ilonka, amikor úgy érezte, hogy no, most kell eléállani.

— Édesanyám, eressen el engem a városba!

Az anyja kezében ott maradt az ágyterítő, úgy ahogy éppen az ágyról levette, és Ilona már látta, hogy baj van.

— Eresszenek el engem szolgálni! — tüzelt tovább egyszerre, mert tudta, hogy most még szólhat, de aztán ha az anyja nyelve megindul, akkor neki hallgass.

— Szo-olgálni? A városba? — kacskaringózta csúful az anyja a hangját. — Hát még mi nem jutna eszedbe? Adok én neked flangérozást, ha nem tetszik itthon a munka!

És lecsapta az ágyterítőt a kezéből bosszúsan, s úgy nézett a leányára, mintha a két szemével akarná helyrebillenteni az eszét, ami megint elment egyfelé.

— Volna neked eszed, éppen a legnagyobb dolog-időben, tavasszal eresszelek el. Hogy is jut eszedbe ilyen bolondság, jaj, még a fejembe is belényilallott! Hát a nyáron ki kapál, ki jár szénába, ki arat, ki végzi a sok munkát? Adok én neked, csak ilyeneken jártasd az eszed! Nem megmondtam neked már elégszer, hogy én a leányomat szolgálni nem eresztem?

— Édesanyám, én nem bánom... — tört ki a sírás a torkán —, de én inkább elpusztítom magam, úgyse maradok itthon!

— Te, te mit beszélsz? Tisztára elvette a Jóisten az eszedet. Na, megvert veled a Teremtő, ó, nincs még egy anya, aki ennyit kelljen lásson a leányával, mint én... Senki a föld kerekiségén!...

És kiabált és csapkodott, mintha égszakadás volna indulóban. Ilonka pedig tudta, hogy sietni kell, míg az apja bé nem jön, mert akkor aztán igaz, hogy vége. Könyörgőre fogta a dolgot, és sírt, hogy a könnye folyt bele a tisztálóvízbe.

— De édesanyám, most nem úgy kérem, mint eddig... Most igazán el kell menjek, most muszáj, hogy elmenjek, jaj, én nem bánom, ha akármi lesz...

— Fogd bé a szádot, te taknyos! — szólalt meg most egyszerre a vénember is a pucokból, akiről azt gondolták, hogy már elaludt. — Még csak az kéne, hogy a városba menj, úgyis eléggé ki van nyílván a szemed. Többet tudsz már hat fehérnépnél.

Az anyja meg sem várta, hogy az öreg kifújja magát, már közbevágot:

— Megmondtam, hogy az én leányom nem menyén szolgálni! Se most, sem máskor. Hogyne, hogy még úgy járjon, mint a többiek, az a Gál Vilma is. Amék leány egyszer szolgálni volt, annak le van járva a be-

csülete. Azért nem eresztettelek az ősszel sem, hogyne, nekem csak egy leányom van.

Úgy mondott, úgy kiabált, hogy bejött az ember is a házba. Az asszony elejibe állott.

— Hallj oda te, mit mond, mivel kínoz megint, hogy menyen szolgálni! S még azt mondja, hogy elpusztítja magát, ha nem eresztjük.

Az apja aztán elintézte a dolgot, széjjelvágott az asszonyok között, és csendet csinált. Ilonka meg sem mert szólalni az apja előtt, mert már az anyja úgyis felhergelte. Csak sírt, szipogott, és kilett a házból. Bé-somfordált az első házba, és sírt a kanapé sarkán. S elhatározta, hogy azért is elmenyen. Nem is szól senkinek, összecsomagol, és reggel, mire fölébrednének, megszökik itthonról. Nem bánja, ha akármilyen lesz is.

Hanem amíg ott a sötétben készülődött, megint csodát látott. Ahogy le volt bújva a kanapé végén, megjelent egy másik angyal, aki még szebb volt, mint az első, de az is lehet, hogy maga volt a Szűz Mária. Egyszer csak ott állott a háta mögött, észre sem vette, hogy merről jött. Megvilágosodott a szoba, hosszú rózsaszín uszály lengett utána, és kedves violailat töltötte meg a házat egyszerre. Ilonka éppen egy titkon vásárolt vékony selyemharisnyát akart bedugni az ágy végébe a többi közé, de az angyal megfogta a kezét, és így szólt:

— Ne készülj, lányom, sehova, hanem előbb menj el a körtövélyi búcsúra. Ott a csodatevő szent szobra előtt mondj el hét imát és hét fogadalmat, s akkor megvilágosodik a te elméd, és megtudod, hogy mit kell cselekedned. Mert nem illő, hogy bánatot okozz anyádnak.

Azzal, ahogy jött, úgy oda is lett az angyal. Ilonka pedig csak nézte a levegőt, hogy most mit csináljon. Mert az még nem történt meg soha, hogy két angyal jöjjön egymás után, s az egyik így mondja, a másik pedig úgy. Hát talán az égben sem tudják biztosan, hogy mi lenne jó? Vagy ott sincsen egyetértés az angyalai között? Hiába, ilyent még nem tapasztalt, és egészen megzavarodott a feje.

De a búcsúra kedve volt, annyi biztos. A sok nép, a szép muzsikaszó, a pogácsákkal és mindenféle jóval teli sátrak, melyek körül éjjel-nappal folyik a víg élet:

ez volt a legnagyobb kívánsága, mióta csak az eszét tudja. Minden esztendőben elment a körtövélyi csodatevő szent búcsújára, de most az idén szinte meg is feledkezett róla, kiverte a fejéből a nagy baj. Be jó, hogy az angyal eljött és eszébe juttatta, mert holnap már indulni kell.

Mindjárt betaszigálta a fiókokat, helyrehúzta az ágyon a takarót, s futott ki az anyjához nagy kedvvel.

— Édesanyám, én megyek a búcsúra!

Ezt még az anyja sem ellenezte, s Ilonka egész éjjel nem tudott aludni az örömtől. Reggel már virradatkor talpon volt, s amikor megkondult a harang, ő is beállott a sorba a többi közé. Estére érkeztek meg Körtövélyre, s ő úgy el volt fáradva, mint még soha. De nem mutatta senkinek, nehogy észrevegyenek valamit, hanem elszakadt a többitől, és egyenesen bement a csodatevő oltára elé. Nagy fényességben ragyogott a templom, s a csodatevő fején úgy tündöklött a glória, mintha angyalok fényesítették volna ki.

Levetette magát a földre, elmondta a hét imát és hét fogadalmat, még meg is toldta ugyanannyi Ávéval. De a szobor nem mozdult, csak állott felségesen, és nem látott semmi jelt, ami azt mutatná, hogy mit kell tennie.

Kivánszorgott a templomból kedvetlenül, és arra gondolt, hogy talán majd holnap megjön a tanács is. A templom körül tanyázó búcsúsok között elvánszorgott egy félreeső helyre, hogy végre lepihenjen és megnyugtassa forró lábait, amelyek úgy sajogtak a hosszú úttól, mint a reves csutak a tűzön. Bezzeg most nem telt öröme a nagy sokadalomban, és az fáj a szívének, hogy nem tud vigadni a többiekkel. Még aludni sem tudott, hanem mindegyre fölneszelt valamire, és ilyenkor ki-repült az álom a szeméből.

Egyszer aztán, úgy éjfél tájt nagy mozgolódás támadt. A búcsúsok a templom előtti piacra csődültek és kiabáltak, hogy most jön a híres ember, aki a beteget is meggyógyítja és kiűzi az ördögöt. A híres ember minden búcsún ott volt. Ilonka is ismerte már, és most szaladt a többivel arrafelé. Sok nép követte a csoda-

tevő embert, aki legelől jött, zászlót lobogtatva magasan és szent énekeket énekelve.

A piac közepén megállott a menet, és a híres ember besietett a templomba, hogy imádságát elvégezze. Amíg kijött volna, már mindenféle betegeket hordtak oda, bálnákat, vakokat, fekélyeseket, akik ordítottak kínjukban, De volt ott egy beteg asszony, akit megkötözve szekéren hoztak, és úgy üvöltött, rángatózott, mintha minden gonosz lélek beleköltözött volna. Amikor a híres ember kijött a templomból, nagy áhítatosan egyenesen a szekér felé tartott, és a betegek közül legelőbb a megkötözött asszonyt kezdte gyógyítani. A beteg mellett ülő asszony, aki folyton sírt bánatában, disznóoldalost, sajtot és kenyeret szedett elő a szekérből, és könnyek között nyújtotta oda a híres embernek, csak gyógyítsa meg értük az ő leányát.

— Hát mi a bajotok? — kérdezte az ember.

— Messziről jöttünk — kezdte az asszony —, mert a körtövényi Szent Szűz képében maga az isten anyja, Szűz Mária jelent meg, hogy jöjjünk el a csodatevő ember búcsújára és itt a lányom meg fog gyógyulni. Csak keressük a híres embert. Az fog a betegért imádkozni a néppel együtt, és meggyógyul a drága lányom, másképpen nem.

Aztán a híres ember kérdéseire elmondotta az asszony, hogy milyen betegsége van az ő lányának. Ilonka közel furakodott a szekérhez, hogy minden szót halljon, mert hátha az ő gyógyulásának is ez a titka? A síró asszony elmondta, hogy a lányát férjhez adta egy ügyes legényhez már egy esztendeje. Boldogan is éltek, míg az Isten egy kis csecsemővel meg nem ajándékozta őket. De ekkor az ördög elékerült, és megcsinálta a nagy bajt. Elhitette az ördög a fiatalemberrel, hogy a gyermek nem őtőle való. A leánya urát pusztította a kétség, s egyszer avval állott elő az asszonynak, hogy a gyermeket vigye el a házból akárhova, mert nem az övé. Fejszét ragadott, hogy levágja mindkettőjüket, ha még ott maradnak. Az asszony sírt és könyörgött az urának, lekapta a falról a feszületet, és maga előtt tartva megesküdött, hogy az urától van a gyermek. Akkor a férj is elkapta a feszületet, és megesküdött, hogy kettőjük kö-

zül amelyiknek nincs igaza, az száradjon el, zsugorodjék fel, és ugasson, mint a kutya, hogy a népek csodálkozzanak rajta. És ó, istenem, mi történt, ki hitte volna? A szerencsétlen asszony másnap már bujkálni kezdett, harmadnapra már ugatott, és aztán el akarta ölni a magzatját. A férje elragadta tőle, hogy gyilkosság ne terhelje a lelkét, de akkor az asszony azt mondta, hogy magát pusztítja el. Kést ragadott, és meg kellett kötözni, így tartották azóta is, mert a gonosz belészállott és üldözte, hogy kikergesse a világból. Jaj, jaj, szerencsétlen lányom vétkezett, úgy látszik, de mentse meg az életét neki... a boldogságos Szűz Máriára kérem...

A híres ember feléjük lépett, és megragadta a kötelet, de Ilonka már nem tudta várni, hogy mi történik, a szívéhez kapott, és el kellett szaladjon. Keresztültört a sok nép között, és rohant egyenesen, mintha az ördögöt szállotta volna meg és üldözné ki a világból.

Hazarohant, másnap hajnalban már otthon volt. Jaj, mi lesz, ha őt is ez a szégyen éri? Úgy érezte, hogy haza kell mennie, az ismerős patakhöz, ahol mindent eltervezett, és ahol nem is lesz olyan nehéz az egész. Nem törődött már az angyalok üzenetével, mindegy, hogy engednék-e szolgálni a szülei, akkor sem menne már, mert nem tud élni az ő szégyenével. Hiszen hiába menne már férjhez, ki tudja, mikor állana elé a gonosz, és ezt a sorsot nem akarja.

A parton levetkőzött, a nagy horgas fűzfa alá gondosan berakta a ruháit, mintha ez volna a dolog rendje, mert ki is tudná, hogy miképpen kell ilyenkor cselekedni? Mintha csak kenderáztatni menne, hogy amikor kijön, tudja, hol hagyta a ruháját. A hajnal már kékesen derengett, a hegyek mintha megnőttek volna és erdőkoronájukból ráznák a párát szerte a völgyekre, a rétet pedig beborította a térdig érő harmat, és ragadt a fűszál, a virág a meztelen lábszárhoz. Senki sem járt sehol a patak mellett, a kakasok is most ébredtek a faluban, de hangjuk mintha nem is erről a világról jönne, hanem már odaátról, amerre ő indul.

Sírt, összeszorította a szemét, és belevetette magát a vízbe. Egy percre mintha Istvánt látta volna, de aztán

eltűnt az is, hanem a víz morajlása óriási nagyra nőtt, a világ elsüllyedt a parton, mintha minden belemerült volna a vízbe. Még csak annyit érzett, hogy testét iszonyú fájdalom ragadja meg és mintha beáramlana bőre alá a hideg víz. Lábait összeszorította, hogy ne járjon közöttük a hideg áramlat, két tenyerét a meleg hasára nyomta, mintha védelmezné, majd a derekához akart kapni, de mellét meglódította az ár, és nem tudta többé, hol van. Most... most indult el, számítgatta boldogan, most következik a mennyország, de vajon mennyiég tart, amíg odaér?...

Úgy látta, hogy szeme előtt megnyílik egy kapu, és íme, hegyeket pillant meg, virágokat, ott van az angyalok sereglete is, de nem néznek erre, hanem táncolnak a zöld gyepen, harmatos lábaikon csillog a fényesség, mint a csillag.

Nagy sokára hangokat hallott, összevissza kiabálást, és olyan boldog volt, hogy érti a szavakat. Aztán kinyitotta a szemét, és sok embert látott maga körül, akik szaladgáltak és rudakat tartottak a kezükben, mintha játszanának. És ragyogott a nap, és harmatban tündökölt minden, ó igen, éppen úgy van itt a világ, mint ahogy ő elképzelte, ez a mennyország éppen olyan, mint ahogy ő látta a földről...

A fákon madarak énekelnek, röpködnek a levegőben felette, és íme, ott messze, a völgy hajlásában fehér ruhás tündér lépeget, virágot szed, de olyan nagy, hogy válla a hegyek tetejét éri... És csitkók legelésznek tovább, meg tehének, és valaki kaszát fen, hogy a mennyország dús fűvét lekaszálja. És harangzó is hallatszik messziről, mint a muzsika, ó, milyen boldogság itt lenni az örök üdvösségben.

— Jaj, lelkem leányom... lelkem gyönyörű leányo-o-m! — hallott egy rekedt hangot, amit sehogy sem tudott megismerni, pedig olyan volt, mintha már halotta volna. A hang egyre csak ott énekelt a fülében.

— Jaj, lelkem leányom, be jó, hogy még egyszer megláthattala-a-k... hogy még egyszer megcsókolhattam a te orcádat, lelkem jó leányom...

Egyszerre magára eszmélt Ilona, és felcsillant az arca az örömtől, mert az asszonyt is meglátta, aki neki

őrült. Hiszen ez ismerős, ni, milyen ismerős, hiszen ez nem lehet más, mint nannó, aki bizonyosan várta.

— Nannó, lelkem nannó! — kiáltotta. — Itt vagyok végre, megérkeztem a földről. Édesék is jól vannak, csak engem nem akartak elereszteni szolgálni, azért jöttem ide.

— Jaj, lelkem leányom, mit beszélsz? — jajdult fel az asszony hangja, és két keze közé fogta a fejét, simogatta, éppen úgy, ahogy ő előre elképzelte. — Jaj, hát a szolgálat miatt csináltad te ezt?

— Milyen szép ez a mennyország, nannó! — nyújtotta ki a kezét, és el akart indulni, de akkor vette észre, hogy a fűvön fekszik, és nem tud megmozdulni. De az asszonyok mind sírtak körülötte, úgy, hogy nem tűrhette tovább, ilyen jó helyen miért sírnak.

— Ne sírjanak! — kiáltott rájuk. — Én azt hittem, hogy a mennyországban nem sírnak. Hát én kell vigasztaljam magukat, aki a földről jöttem?

— Félrebeszél a lelkem! — sírdogáltak csak körülötte. — De nem is csoda, mert már azt hittem, hogy soha nem kerül elé.

De Ilonka erre kedvesen elkacagta magát, és szét nézett maga körül.

— Majd mindjárt nem gondolják azt, hogy félrebeszélek, csak szoktam meg egy kicsit itt maguknál, mert tiszta igaz, azt sem tudom, mit beszéljek, olyan boldog vagyok. S még nem tudom, hogy itt is úgy beszélnek-e, mint a földön. Attól féltem, hogy nem is értem meg.

Az emberek egymásra néztek körülötte, bólogattak, sugdolóztak. Aztán melléhajolt nannó, megcsókolgatta, és azt mondta:

— Én már nem bánom, lelkem, akárhogy is, csak megvagy! Már attól féltünk, hogy elvesztél, hogy soha se látunk meg többet...

— Hát az utat nem tudtam, de azért csak idejutottam, lássa-e? De nannó, annyi angyalt láttam útközben, hogy sokat.

— Nocsak, feküggyl le most — mondták az emberek, és valami négylábú díványféle már ott is volt mellette, zöld levelekkel.

Azt se hagyták, hogy a maga lábán járjon, ügyesen ráfektették a díványformára, aztán két ember megfogta a fogantyút a két végén is vitte. Ilonka kimondhatatlanul boldog volt, hogy ilyen jó élet van a mennyországban s hogy ilyen jók itt az emberek. Odalent bezzeg sohasem fektették díványra, és még kikacagták volna, ha afféle jutott volna eszébe, hogy így hordozzák, mint valami tündérkisasszonyt. És örvendett, hogy az emberek arca sem idegen, hanem olyanforma, mintha mindig ismerte volna őket. És a falut is megismerte, amin keresztülvitték. Olyan nagy öröme volt, hogy jól képzelte el a mennyországot, és tényleg minden úgy van, mint lent. Egyszer csak megpillantotta az ő házukat, és erre kacagva felkiáltott:

— Né, oda vigyenek, oda vigyenek engem, az a mi házunk! Éppen olyan, mint a földön volt! Még az egyik kupás-cserép is hiányzik a tetejéről!

Oda is vitték. A lépcsőkön nagy vigyázva magasra emelték, hogy még rázást se érezzen. Ilonkának nagyon tetszett, hogy az elsőházba viszik, ahová a földön hétköznap még belépni is vigyáz az ember, nemhogy benne laknék. És egybe a selyemharisnyája jutott eszébe, ahogy körülnézett, mert minden olyan volt, mint otthon. S annak örült, hogy itt már nem kell dugdossa a selyemharisnyát, felhúzhatja akár most is.

— Nannyó, húzza ki a kasztenfiját, ott van valami, amilyent maga még nem is látott. Mindjárt felhúzom, nézze meg, milyen szép vágok benne.

Nannyó oda is szaladt a kasztenhez, de hiába kereste, nem volt sehol. Erre eszébe jutott Ilonkának, hogy akkor este az ágy végébe tette, s biztosan itt is ott lesz, mert minden úgy van, ahogy otthon volt. Tiszta igaz, hogy az égben számon tartják, ki-ki mit csinál a földön, mert a mennyországban is minden aszerint történik. Olyan az ég, mintha egy nagy tükör volna a falon, pontosan végbemegy benne minden, amit a szobában csinálnak. És Ilonka megint kacagott, úgy, mintha az angyalát látná.

— Ne is ott keresse, nannyó, mert én az este az ágy lábába dugtam el, amikor a városba készülődtem.

Az asszony odament az ágyhoz, felhajtotta a takarót,

és szava megállott a csodálkozástól. Ilonkának minden holmija oda volt összehordva az ágy lábába.

— Hát te mit csináltál, lelkem?

— Hahaha, ne csodálkozzék, nannyó! Amikor édesanyámék odalent nem akartak elereszteni szolgálni, föl-készültem, hogy megszökjek, azért vannak ott. De várjon csak, mert én megkeresem.

Hanem hiába akart felszökni a díványféléről, meg se tudott mozdulni. De hát azt hitte, hogy ez a mennyországban így van, s még örvendett is neki, milyen jó lesz itt heverészni.

— Megmondom, nannyó, hogy mit keressen meg. Van ott egy szép, átlátszó selyemharisnyám. Még Pistának is tetszett, amikor felhúztam... De édesanyámék nem tudták, hogy van, úgy vettem, nagy titokban.

— Jaj, lelkem, lelkem — sopánkodott az asszony, de a selyemharisnya annál hamarabb a kezébe került. Megforgatta, megmustrálta, és látszott, hogy haragszik.

— Tán még nannyó is mérges miatta? Azért nem mertem édesanyámnak megmutatni. Tudtam, kihajítana a házból s elvinné tőlem. Adja ide, most már felhúzom, mert én a mennyországban abban akarok járni.

Mit volt csinálni, fel kellett húzzák a lábára. És Ilonka olyan boldogan nézegette, mintha a mennybéli üdvösségnek ez volna a kezdete. De nem sokáig gyönyörködhetett, mert egy hófehérbe öltözött öreg bácsi jelent meg mellette. Megfogta a kezét, kivette az óráját és nézegette. Csodaszép volt, ő ilyent még nem látott. A hófehér bácsi pedig simogatta a haját, éppen úgy jött, mint az angyalok, észre sem vette, honnan került elő.

— Na, hogy van a kislány? — kérdezte kedvesen, mintha játszani jött volna.

— Jaj, most már megvolna — sopánkodott nannyó —, csak mind nannyónak szólít engem szegény, amióta megjött a szava.

A hófehér bácsi egy kis táskát nyitott ki, és olyan csillogó fényes valamiket szedett ki belőle, mint a gyémánt. Bizonyosan ezekkel fognak játszani. S mind hozzáértette az ő testéhez valahol, de akármilyen szép ez a játék, csak azért volt rossz, mert túrni kellett, pedig

csiklandozott. Azt azonban hiába akarták, hogy az ingét leveesse, nem, azt még a mennyországban sem.

— Egy kis tüdőgyulladástól félttem — mondta a jó hófehér bácsi —, de nem veszélyes. Könnyen megárt-hatott volna a hideg víz, kislányom, vigyázz, többet effé-lét ne csinálj.

— Én nem is, ha már egyszer ide juthattam.

— Most vegyék le szépen erről a hordágyról, és fektessék az ágyba. Jó melegben tartani, hogy meg ne fázzék.

Másnap már felült Ilonka, és az ablakon nézegetett ki. Hanem amilyen jó ételekkel tartották, annak nem volt párja. Nannyó egész nap csak sütött-főzött, nem szólt ki olyant a száján, hogy meg ne csinálták volna. Krémestésztákat, tortát, mindent odahordtak köréje, hogy nem győzte enni. Nem is képzelte volna, hogy ilyen jó a mennyország. S a falu is, a szomszédok is ellátták minden jóval, csak úgy dúskált benne. Odalent bezzeg, tizenhét esztendő alatt, amíg ott élt, senkinek sem jutott eszébe, hogy megkérdezze, mit kíván, egy szomszédasszony sem sütött neki tortát.

Nannyó pedig örömeiben úgy vigasztalta, mikor látta, hogy épülni kezd:

— Ne búsulj, lelkem, most már elmehetsz szolgálni, csak egy kicsit szokjál hozzá a szabad levegőhöz. Most már megtesszük a kedvedért, csak többet nehogy boldonságot csinálj...

— Dehogy megyek szolgálni, nannyó lelkem. Nagyon jól vagyok itt, nem kívánkozom, mióta a mennyországba jutottam.

Nannyó megcsóválgatta a fejét, mintha búsulna. Hanem az volt a legszebb, amikor az Angyalok Királynéjának Társulata kereste fel Ilonkát, amelynek érdekében annyit fáradozott odalent. Egy nagy csokor virágot hoztak és mindenféle jó süteményt, csörögét, kuglófot, s azt mondták, hogy az Angyalok Királynéja küldte őket egyenesen, hogy megköszönjék az ő példás buzgalmát. De Ilonka csak mosolygott magában, tudta ő, hogy az Angyalok Királynéja személyesen volt ott, csak álruhában, mert nem akarta leleplezni magát. Hallott ő már effélét, a királyok is így szoktak jární. És olyan boldog

volt, hogy két napig nem lehetett bírni vele. És örömben folyton angyalokat látott, nanyó nem győzte eleget nyitogatni nekik az ajtót.

De mégis talán nagyobb boldogság volt, amikor le szállt az ágyból és azt látta, hogy az ő teste egészen megvastagodott. A dereka szétfolyt, mintha igazi kövér volna, és olyan jólesett ez a kövérség. Jaj, de nagy öröme lett ettől, hogy neki most már nemsokára kicsije lesz, és nem kell nanyótól sem bujkálnia, dicsőség lett az ő szégyene. Az Isten mégis reátekintett, meghallgatta az imádságát, és megszabadította a bajtól. Ó, ezért érdemes volt a vízbe ugrani, hogy a fia megszülethessék.

A plébános úr is eljött egy nap. Ilonka jót mulatott azon, hogy még az is olyan volt világra, mint otthon a faluban. És szépeket mondott neki a pap, biztató szavakat, hogy legyen erős, mert szép ez az élet és Istennek kedves az erős hit s a mosolygó arc. A szívére kötötte kétszer is, hogy többet ne hogy a víznek menjen, hanem ha valami baja történék, keresse fel őt, gyónjon meg, és ő megvigasztalja. Ilonka ezen is csak kacagni tudott, olyan semmiségnek találta.

— Jaj, hogy is mennék én többet a víznek, mikor én végre a mennyországban vagyok.

— Helyesen mondod, leányom, csakhogy ezt kevesen tudják. Valóban a mennyországban vagy, mert a mennyországot magunkban hordozzuk. És akinek nincsen a szívében a mennyország, az hiába ugrik a vízbe.

És megajándékozta a zsebéből apró cukorral, és elment, mintha maga lett volna Szent Antal. Akihez odalent hiába fohászokodott...

Mindez így szépen eltelt, hanem egy nap nanyó avval állott elé, hogy leányom, már egészen helyrejöttél a víz után, meg vagy hívva, ki vagy épülve, ideje már, hogy dolgozhoz láss. Ott a sok széna a mezőn lekaszálva, forgatni kell, föl kell buglyálni, a búza is zsendül már, s nekünk nincs segítség...

— Hát a mennyország? — horkant fel Ilonka. — Hát itt is dolgozni kell?

— Ne esztelenkedj már, legyen elég! Nem vagy gyermek, hogy örökké a mennyországról beszélj.

— De hát ez a mennyország, erről kell hogy beszéljünk. Amíg ott lent voltunk, a földről beszéltünk. Körülöttünk minden a mennyország itt, a tiszteletes úr is azt mondta...

— Legyen elég, mert ha nem, a szádra ütök. Apád már három hete kint van a tagban, azóta én hordtam az ételt neki mindennap, most eriggy, lódulj helyettem. Szakad le a derekam.

— Hát édesapám is itt van már?

— Mit beszélsz? Mondom, hogy a tagban van.

— Hogy került ilyen hamar ide? Ó, szegény, be hamar meghalt...

Az asszony csak ránézett, úgy, mintha hasadna ki a méregtől. A szeme szikrát hányt, és a szája szélén a bőr elhúzódott félre a haragtól. Ilonka meg elcsodálkozott, hogy hát ez nem is nanyó, hanem az édesanyja. Egyszerre ott a szeme előtt változott átal olyannak, amilyen volt, amikor ötet szidta odalent. A hangja is éppen úgy hircel.

— Jaj, édesanyám, hát maga az? — futott ki az ijedtség a száján, anélkül hogy akarta volna, de nem volt mit csináljon. — Hát hogy kerül maga is ide?

De ettől kezdve vége volt a jó mennyországnak. Amióta az anyja is odajött, azóta nincs egy nyugodt órája, éppen úgy, mint ahogy otthon nem volt. Igazgatta, térengette, oktatta, küldözte, mintha nem is változott volna semmi. És szidta, pedig már nem voltak a löldön, hogy megérdemelje. Még átkozódott is, ha reájutott, olyan cifrán és hangosan, hogy Ilonka szíve majd megszakadt a félelemtől, hogy meghallják az angyalok és leszakad alattuk az ég, lezuhan a mennyország.

És hordta az ételt ki a tagba az apjának, meg a sunyi nagyapónak, aki olyan különösen nézegette ötét, mintha valamit tudna. Mert nagyapó is idekerült, még csak ez hiányzott! Ó, vége már a mennyországnak, hát itt sem lehet egyedül benne, az angyalokkal... Mi lesz így, ha mindenki a mennyországba kerül? Akkor nem ér semmit.

Naponta kétszer tette meg a hosszú utat ki a tagba, és éppen olyan fáradságos volt a gyaloglás, mint a

földön. S nem jött angyal, hogy a terhet levegye a válláról. Pedig az átalvető is olyan nehéz volt, mint odalent, sokszor még nehezebb. És a lába is egybe megdagadt, nem úgy, mint rég. Lehet azért, hogy már a mennyországához volt szokva.

Terhes volt ez a mennybéli élet, igaz, hogy terhes. Aratáskor annyit kellett dolgozni, hogy még többet, mint máskor, mert az apja azt mondta, hogy szolgát sem lehet kapni, azok is kiokosodtak már. Mert romlik a világ napról napra, s nincs az a jóisten, aki megállítsa. Aratott naphosszat Ilonka, a kévét is hordta, szénát szárítottak, kalongyáltak, minden. S hiába mondta, hogy úgy el van fáradva, az anyja még örvendezett, hogy milyen jó színben van, hogy helyrehozta a sok jó étel. Az ilyen kell is hogy bírja a dolgot.

— Csak persze te okoskods, nem akarsz dolgozni, kisasszonykodni szeretnél. Sohasem ragadt a munka a tenyeredhez.

Hanem egyszer mégis kiderült, hogy nem bírja a dolgot. Amint lehajolt egy kéve után, csak felfordult, és rugdalózni kezdett, hogy vége neki, ő meghal ebben a helyben. Az anyja odafutott, felhúzta a földről, de szuszogni sem tudott, úgy megháborodott a gyomra. Aztán kavarodott egyet, s minden kijött belőle, amit aznap megett.

— Jóisten, mi baja van ennek a leánynak — sópánkodott az anyja. — Jaj, Szűz Mária ne hagyj el, jaj, Szűzanyám ne hagyj el...

Mintha vakságból ébredne, úgy nézett a leányára. És egybe megtapogatta a hasát, s akkor még jobban elkezdett jajgatni, bögött valósággal az ijedtségtől és a haragtól. De a következő percben már nemcsak sópánkodott, hanem felemelte az öklét, és döngette a leány hátát, fejét, mintha megvadult volna.

— Mit csináltál, te szégyentelen, mi van veled? Jaj, lelkem jóisten, mingyár itt halok meg! Jaj, mingyár vége az életemnek! Ilyen szégyent, ilyen gyalázatot, te utolsó cafrang... hol szedted ezt a gyermeket?...

— Ne üssön, édes, bizony isten jól viselem magam a mennyországban, nem csináltam semmi olyant... Ezt még a földről hoztam magammal.

Még ki tudja, meddig ütötte s meddig átkozta volna, de odafutott az apja s nagyapó, és kihúzták a keziből. Ilonka már nem bánta, akármit is csináljanak vele, mert tudta, hogy miért van a baj. Most... most észrevették, amit odalent a földön el tudott titkolni előlük... Jaj, hát a mennyország sem szabadulás, hát itt is csak úgy megyen?...

De aztán az apja félbolond volt ettől kezdve s az anyja nem is volt eszénél. Apó pedig csak vigyorgott sunyin, mintha ő tudta volna előre, hogy így lesz, s most örülne neki. Ó, egyetlenegy valaki volt a világon, akit igazán szeretett, s az nincs itt most, pedig csak az tudná őtet egyedül megvigasztalni s megvédeni a gonoszaktól... Jaj, István, István, be megcsaltál, hogy is tudsz te ilyen rossz lenni, amikor olyan szép vagy...

Nem telt el öt hét sem és megérkezett a kicsi. Vörös volt, csúf volt, és ordított, mintha rossz helyre tévedt volna. Pedig egyenesen a mennyországba érkezett szegény.

Hanem a híre megvolt Ilonkának az egész mennyországban, mindenki csak azt tárgyalta. Lehet, hogy itt ilyen még nem történt soha. És Ilonka látta, hogy az angyalok is erről pustognak egymás között, s nem jönnek feléje, hanem elkerülik. Mutogatnak reá, vihognak, bizonyosan a Szűzanyának is beárujják...

Az anyja pedig faggatta és kínozza, hogy mondja meg, kitől való a gyermek. Mert ő ilyen fattyat nem tart a házában, inkább agyonüti mindkettőjüket. Hogy ezt kellett megérje, ezért felnevelhette a leányát, kényeztethette, gondozhatta, nem eresztette szolgálni, jól tarthatta, hogy hízzék... Hát ezt ő nem tudja elviselni!

— Mondd meg, ki az apja, mert ha nem, leváglak!

— Jaj, édesanyám, hiába is kérdi azt.

— Hiába? Majd megmondom én, hogy hiába-e! Odamegyek, kivájom a két szemit. Fizesse meg, vagy vegyen el, hogy ne ragadj itt szégyenre a nyakamon.

Ilonka olyan átszellemült arccal nézett maga elé, mintha valami gyönyörűt látna, pedig csak a földre gondolt most, hogy hogy volt ott, amikor ez a dolog esett. És mosolygott is hozzá, mint akinek nagy vigasz-

talása van. Hogy az anyja hiába kárpálódik, mert most az egyszer úgysem tud semmit csinálni. Most az egyszer neki lesz, Ilonkának, igaza...

— Nem tud ahhoz menni, mert nincsen az itt!

— Hova lett el?

— Odalent maradt a földön. Eddig tán már el is vette Kis Boriskát...

— Hát István az? — pattant fel megvigasztalódva az anyja. — Hát gondolhattam volna. No, majd én elérítem, ne félj!

Olyan lett az anyja egyszerre, mintha még örvendene is, nemhogy haragudjék. Hogyne, hiszen kiderült, hogy ez a leány nemhogy bajt csinált volna, hanem még jól járt, mert most már az a híres büszke István el kell hogy vegye. Mégiscsak teljesült az ő kívánsága, nemhiába biztatta örökké Ilonkát. Most már fuccs Kis Boriskának, hoppon marad a nagy fogával. Nem ül bé a nagy új házba, amit István csinált a nyáron, hiába készült úgy rá. Hej, hej, mégiscsak jó a Jóisten...

— Ha István volt, akkor olyan nincs, hogy elfizesse! Igenis, vegyen el feleségül!

Két hétig is járta a falut az asszony, hogy István fejire a kantárt valahogy rávesse. Minden jó kománéjával összesúgott-búgott, hogy egyik így segítsen, a másik úgy, az egyik evvel beszéljen, a másik avval, mert csak úgy egyenesen nem akart Istvánra törni, nehogy elrontsa a dolgot.

De a legény úgy tett, mintha hallani sem akarna róla. Kis Boriskát a méreg hasította ki, azt sem tudta, mit csináljon, hogy most már neki ilyen vőlegénye van, akinek a fia az Ilonkáék házában bög. De szégyen ide, szégyen oda, a legényről nem mond le, azért se! Inkább így is kell neki, csak ne legyen az Ilonkáé, megmutatja, hogy az ő kezéből nem tudják kiszedni.

S mégis kiszedték. Addig jártak a nyakára, addig fenyegetőzött az Ilonka anyja, hogy a törvényre megy, a bírót hívatja, hogy a legény meggondolta a dolgot. Az apjáék is, igaz, azt mondták neki, hogy ha már ennyiben van, akkor jobb ha meghúzza magát. Abban a nagy új házban Ilonka is elülhet, éppen úgy, mint Kis Boriska, még jobban is, ha meggondoljuk. Mert a

nagy fogú Boriskát nem szerették valami erősen, a nagy foga miatt sem, de a ragadály természete miatt sem. De Boriskával nem volt könnyű elbánni, úgy nyelvelt és úgy fútt a maga igazát, hogy hét ügyvéd is elfutott volna előle. Hogy ő nem engedi a vőlegényit, ő nem akar szégyenben maradni egy ilyen cafrang miatt. Ő erkölcsös maradt, nem hagyta, hogy a hasa megnőjön, s most azért legyen István a másiké, mert annak megnőtt? Hát van igazság?

A mennyországban már két hét óta csak erről a komédiáról beszéltek, de szó ami szó, nem tudták kibozni, hogy van-e igazság. Igaz, hogy nem is evvel törődtek tulajdonképpen, hanem jóízűen kacagtak minden hírre. A legények esténként csoportba gyűltek az út közepén, s csiklandozott a bőrük attól, amiket beszéltek, a lányok pedig lopva pustogtak egymással. Hahaha, hihihi...

Ilonka pedig minderről nem tudott semmit, csak ült a mennyország közepén. Amíg a betegágyas ideje lejárt, megint jól ment dolga, mert nem kellett semmi nehezebb munkát végezzen, és látogatója volt folytonosan. Amennyi asszony csak volt a mennyországban, mind megfordult az ő ágyánál, és hordták a sok jó ételt. Hogyne, egyik bajból alig került ki, s már itt a másik...

De legfőképpen azért jöttek, hogy a gyermeket lásák, milyen. Hallám, hasonlít-e Istvánra erősen, igaz-e, hogy tőle való? Ilonka anyja haragudott is a sok látogató miatt, legszívesebben kiséprúzta volna a házból a kíváncsi asszonyokat, akik csak pletykahordozni járnak ide, hogy legyen amit beszéljenek szerte a faluban. De nem tehetette, mert ilyen a szokás és a buzgóbbak még lelkendeztek is az örömtől, amint a kicsit forgatták.

— Jaj lelkem, tisztára olyan, mint az a Pista! Mint-ha a száján köpte volna ki!

Ilonka szégyellte magát, hogy a mennyországban is ilyen beszédbe keverednek miatta az asszonyok, ó, jaj, ide is bajt hozott, ahol eddig effélet nem is láttak.

— Hát persze hogy az Istváné, mondom eleget — panaszkolta —, de édesanyám mégis haragszik. Pedig én

olyan jól viseltem magam, amióta ide felkerültem, hogy még reja sem néztem egy legényre sem. Tudom én, hogyan kell a mennyországban élni! Nem is itt történt velem a baj, bizony isten, hanem még amíg lent voltam a földön... Jaj, hogy is vétkezhettem volna ekkorát, hogy csináltam volna én a mennyországban ilyesmit...

Mert attól félt Ilonka a legjobban, hogy a jó lelkek ott körülötte azt hiszik, hogy a mennyországban esett meg vele a baj. Ezért nem győzte eleget mentegezni magát s tisztázni, hogy hogy is történt. De az asszonyok, úgy látszik, nem hittek neki. Minél többet beszélt, annál furcsábban csóváltgatták a fejüket, néztek egymásra s pillogtattak, s ha Ilonka nem ügyelt eléggé oda, még vihogtak is rajta.

Egyszer aztán kitört az anyjából a méreg, és kárpálódni kezdett a sok asszony előtt, hogy majd széjjelhasadt a bosszúságtól s a haragtól.

— Mennyország! — kiáltotta. — Mindjárt mondok egyet, ha örökké csak azon jár az eszed. Hagyj békit a mennyországnak, éppen most talál hozzád a mennyország! Jobb, ha befogod a szádat, s hallgatsz, mint a nyúl!

— Ó, haggya el, ne szidja, van neki elég baja szegénynek — csendesítették tisztességtudóan az asszonyok. De az anyja még jobban tüzelt.

— Mennyország! Még a pap is elbolondította, tisztára megzavarta a fejét. Amióta itt járt, nem lehet bírni evvel a leánnyal!

— Mit mondott a pap? — kérdezték mohón az asszonyok.

— Mit? Jobb lett volna, ha ide se jő! Igazat adott neki. Hogy itt van a mennyország, azt mondta. Hogy az a mennyország öbenne van! S hogy itt körülöttünk mind mennyország van, még mibennünk is! Ilyet halljatok... Eddig azt hittem, hogy ez a leány bolond, ki mosta az eszit a víz...

Az asszonyok nagy méltatlankodva néztek össze. Aztán megeredt a nyelvük, bizonygatták, hogy ők is mennyire fel vannak háborodva emiatt.

— De mért nem látszik sehol, ha itt van körülöttünk? — kardoskodott az egyik.

— Mért kell a vízbe ugorjék valaki, hogy meglát-hassa?

Ilonka anyja szikrázó szemeket vetett az ágyra, ahol Ilonka édesen szendergett, maga mellé ölelve a kicsit, hogy legyen jó melegben a hóna alatt.

— S ez is csak akkor látja, amikor beteg lett tőle!

— Tiszta igaz! S félrebeszél, amikor látja!

— Hát ez milyen mennyország?

— Na, szép mennyországunk van!

És hazasiettek nagy méltatlankodva, a mennyország hírével.

Hanem néhány nap alig telt el, nagy esemény történt megint Ilonkáék házában. Egy délután csak beállított az ajtón az anyja, s magával hozta Istvánt, olyan nagy dicsőséggel, ahogy a kutya hordozza a nehezen megszerzett tolluseprűt.

— Na, Ilonka, ide nézz! — kiáltotta már messziről, sugárzó arccal. — Ki van itt?

Ilonka éppen a kicsit szoptatta. Megfordult, s úgy tett, mintha senkit sem látna, csak a gyermekkel játszadozott.

— Hát nem látod? — intette meg az anyja. — Elhoztam Istvánt!

— Istvánt? — nézett fel furcsán Ilonka, de a tekintete úgy elszaladt a legény felett, mintha senki sem állana ott. — Nem tudnak engem becsapni, tudom én, hogy István hol van...

— Ne beszélj bolondságot, hát nem látod, hogy István?

— Az én Istvánom lent maradt a földön...

— Innye, ne esztelenkedj, mert megcsaplak — lépett melléje az anyja, és könyökével oldalba lökte nagy titokban, hogy Ilonka megtántorodott belé. — Láthatod, hogy István, ha szemed van, csak reá kell nézz.

— Nem nézek semmit, tudom, hol van az én Istvánom. István csak egy van ezen a világon!

— Jaj de bolond beszéd! — mérgelődött az anyja. — Gyere, István, állj ide elejibe, hogy lászon.

István odalépett Ilonka elé, és megfogta a kezét.

— Hát szerusz, Ilonka.

De Ilonka elkapta a kezét, és bedugta a köténye alá. Az anyja biztatólag állott másikkal melléje.

— Na ugye, hogy István, látod-e?

Ilonka révedezve nézett hosszan a legény arcába, aztán megcsóválta a fejét.

— Igaz, hogy hasonlít Istvánhoz, de engem nem csapnak be! Én tudom, hogy hol van István, és én csak őt szeretem...

— Hát ez milyen beszéd? — nézett az asszonyra a legény.

— Ez olyan — tört ki Ilonka hangja —, hogy engem ne akarjanak elbolondítani. Én megmondtam, hogy Istvánt szeretem, és nem kell nekem senki más a világon!...

— De hiszen éppen azért jött ide István, mert megbánta, hogy elhagyott, s most el akar venni — próbálta szépen magyarázgatni az anyja. — Hát így kell beszélni vele?

— Engem nem vesz el senki, ha nem lehettem az Istváné! Mert én csak Istvánt szerettem, s ezután is csak őtet szeretem, amíg élek! Nem is tudnék szeretni senki mást, inkább a mennyországból is elbujdosom.

Az anyjának elfogyott a türelme, majdnem szétfőtt a feje a forróságtól. Odaszaladt, megragadta az Ilonka karját, és húzni kezdte István felé.

— Elég legyen a beszédből, vegyed magadra a kendőt, s induljatok az irodára, hirdessétek ki magatokat ügyesen! Hát mit akarsz?

De Ilonka már nem haragudott a becsapásért, a ráncigálásért, nem is vitatkozott az anyjával, hanem végtelen nyugalommal nézett maga elé, a messzeségbe. Istvánt látta, az igazit, aki hűtlenül ott lent maradt a földön, és akire még visszagondolni is olyan jólesik a szívének. Mit is gondolnak itt a mennyországban? Hiszen azért hagyta ott a földi életet, mert nem lehetett az Istváné, azért ugrott a vízbe és azért jött fel a mennyországba... S itt most azt akarnák, hogy mást válasszon, máshoz menjen feleségül? Nem, soha. Ha a föld nem volt jó István nélkül, akkor a mennyország sem jó mással... Hozhatnak akármilyen István-forma

legényt, neki csak az igazi kell, az egyetlen, aki a világon van.

És elmosolyodott az arca és megcsillant a szeme, olyan jólesett így Istvánra gondolni. Mintha maga előtt látta volna valahol messze és hamisan nézett volna rá, úgy éppen, ahogy szokott, hogy lám, mit csinál, kell-e neki a másik István? És elvigyorodott az igazi István arca, olyan kedves gonoszul, ahogy ígéretet szokott neki, és eltűnt valahová, mint már annyiszor. De Ilonka szívén végigömlött a melegség, és tudta, hogy miért látta Istvánt, tudta, hogy várni kell rá, addig várja, amíg utánajő...

— No, ne csak nézz s ne csak kacagj, hanem vedd a kendőt izibe! — szólt rá az anyja. S már nyomta is a hárászkendőt feléje. De Ilonka ránézett, mintha sohasem látta volna még, és hátrább húzódott.

— Édesanyám, hiába erőszakol. Én Istvánt szeretem, úgy szeretem, hogy ki sem tudom mondani. S nem megyek senki máshoz, ha elpusztítanak is, mindig csak őtet szerettem, s ezután is csak őtet szeretem...

Lerogyott a bölcső mellé, és előntötte a zokogás, mint a jó meleg nyári zápor. Olyan jólesett a sírás, mintha Istvánnal lehetne együtt, teste rángatózott a fájdalomtól, és görcsösen ölelte karjával a bölcsőt, mintha minden elsüllyedne, csak ők ketten maradnak meg a kicsivel.

Nem lehetett elhúzni onnan, s nem lehetett lelket verni belé. Hanem amikor lecsendesedett s István már nem volt ott, rátámadt az anyja, szidta, bántotta, mintha nem is volna eszénél. Hogy őtet ilyen szégyenbe hagyta, hogy elüldözte Istvánt, amikor már idejött, s az egész világ kacag most rajtuk.

— De hát én mit csináljak veled, a nyakamon akarsz fonnyadni? Ki tartja el azt a gyermeket, ki ruházza, ki dolgozik reá, ha nő? Én nem, én tudom, nem, mert téged is elhajtlak vele együtt.

Ilonka roppant fáradt volt, alig is hallotta, amit az anyja beszél. De érezte, hogy nincs igaza az anyjának, a zsummogásának, mert ő nem akart neki szégyent és bosszúságot. Éppen azért indult el a mennyországba, hogy egyedül legyen és az anyja ne tudjon meg sem-

mit. Hát tehet ő róla, hogy itt is együtt vannak, hogy az anyja utána jött? Minden keserősége, csalódása elömlött a szívéen, hogy az anyjának mindegy, hogy mennyország, vagy nem mennyország, itt is éppen olyan, mint azelőtt volt, a mennyország sem változtatott rajta semmit, a mennyországtól sem lett jobb egy szikrányit sem. Fájdalmas hangon csak ennyit tudott kimondani válaszul mindenre:

— Ó, édesanyám, be nagy kár, hogy maga olyan hamar meghalt...

És néhány nap múlva, amikor már látta, hogy otthon nem bírja az életet, elhatározta, hogy mégis elmegy szolgálni. Kell legyen más mennyország is, egészen biztos, hogy van valahol, s hátha megtalálja, amiközben szolgálatot keres. Mert nem lehet, hogy ennyi legyen az egész mennyország, nem lehet, hogy ilyen legyen mindenütt... Kell legyen valahol jóság és szeretet, kell legyen nyugalom is és boldogság, mert különben miért volna mennyország? Hiszen ő mindig tudta, hogy van mennyország, csak éppen most ne találná meg, amikor benne van? Bizonyosan a városokban van, ahol az urak élnek, mert azok tudták, hogy hova kell menni.

Nem is várt sokáig a városramenéssel, csak éppen amíg a kicsit elválaszthatta a csicstől. Még az anyja is örvendett már, hogy elmegy, legalább nem lesz nyűgnek a nyakán. Hanem akárhogy szidta azelőtt Ilonkát a kicsi miatt s akárhogy fenyegette, hogy elhajtja őket, nem gondozza a fattyát, most mégis azt mondta, hogy hagyja otthon, amíg odalesz a városban. Azt is megígérte kérés nélkül, hogy jól gondját viseli, s még sírt is, amikor Ilonka összepakolt s elment. Jaj, jaj, hogy hát én milyen szerencsétlen vagyok... Hogy meglátogatott a Jóisten...

A város pedig gyönyörű szép volt, mint valami festett mennyország. Ilonka nem tudta, hova legyen el a csodálkozástól, amikor a nagy állomáson a vonatról le szállt. Sohasem járt városban, és vonaton sem ült soha, de minden sokkal gyönyörűbb volt, mint ahogy előre képzelgetni is tudta. Az a sok ház, mindegyik nagyobb, mint a templom, az a sok cifra kirakat, mindegyik tele

mindenféle jóval, amilyent ő még álmában sem látott! Eszibe sem juthatott volna, hogy ilyen szép lehet a mennyország, az igazi mennyország.

És a dolga is könnyű volt, csak tiszta játék. Egy vendéglőben kapott helyet, ahova csupa fényes és szagos nagysága járt enni, meg olyan finom urak, hogy a cipőjük is olyan fényes volt mindig, mintha nem is az úton járnának vele, hanem röpködnének a levegőben, mint az angyalok. S neki csak az volt a dolga, hogy minden asztalhoz odamenjen a nagy hófehér tálcával a kezében s odatartsa az uraknak, hogy kenyeret vegyenek róla. És az urak kedvesen rámosolyogtak, hogy milyen szép kenyeres lány van abban a vendéglőben, és olyan szépen beszéltek vele, mintha ő is úr lenne.

Este pedig szólott a muzsika, az urak énekeltek és táncoltak felségesen az asztalok között, némelyik nagysága úgy suhogott a selyemruhában, mint azelőtt az angyalok. Úszott utánuk a hosszú köntös, seperték vele a levegőt, és Ilonka nem is hitte volna el, hogy nem valóságos angyalok, ha nem látta volna, hogy ők is esznek. De ettek kényeskedve, jobbnál jobb falatokat, és kenyeret kértek tőle, mintha ő volna az angyalok gondviselője.

Ezek a muzsikás esték tetszettek a legjobban Ilonkának, jobban, mint a délebéd, amikor csendesség volt. Ilyenkor elgondolta, hogy olyan ez az élet éppen, mint amikor otthon a táncban volt és muzsikáltak és jókedvük volt, csak hogy sokkal szebb. Ilyen szép muzsikát nem is lehetett hallani otthon. S tánc csak ünnepnap volt nagy ritkán, itt pedig ez az élet, ez a hétköznap, mint otthon a munka volt, az aratás és kapálás. És nem tudta, hova legyen el örömeiben, hogy most rákapott az igazi mennyországra, s még pénzt is ad neki a gazda, amiért benne ül.

Amikor már késő este volt és az urak sokat ittak, szépen megsimogatták mindegyre az ő karját, amint közöttük járt... És a derekát is átölelték, ha úgy talált állni, jaj istenem, hogy szerette őtet ez az úri nép. Otthon bezzeg senki sem szerette így, tán még István sem, mert nem tudott ilyen szépen simogatni és ilyen

szépeket mondani, hanem megmarkolta, keveset beszélt, s mindegyre csúfokat mondott, mint a többi falusi legény. Ezek az urak azonban nem tudják, hova legyennek el a kedvességtől, olyan finoman dédelgetik. Ott-hon az urak reá sem néztek, odahaza még gondolni sem mert volna arra, hogy valaha így dédelgetik még őt a nagy urak, akik régen csak lenézték. Pedig nem is olyan urak ezek, mint az otthoniak voltak, a jegyző meg a tanító, hanem igazi urak, igazi nagy urak, akik előtt földig hajolnának a falubeliek, ha meglátnák. És ezek simogatják őtet, kedviben járnak... Ó, hiába, tudta ő, hogy szép lesz a mennyország, és amit egyszer ő tud, az úgy is lesz.

De nemcsak kedveskedtek, hanem pénzt is adtak néha neki, meg ajándékokat. Ha pedig valahol egyedül találták, amikor kijártak a félrehelyre, megcsókolták, meg is ölelgették, de alaposan. És mindenfélét ígértek. De Ilonka nem hagyta magát, tudta, miképpen kell a mennyországban élni, még gondolni sem mert volna arra, hogy afféle történjék, amiről pustogtak a fülibe. Hogyne, hogy még vége legyen a mennyországnak! Az Isten biztosan itt is kísértésbe viszi néha az embert, hogy annál jobban megerősödjék.

Ez így ment is szépen egy darabig, de egyszer a gazda magához intette az ajtósarka mellé. Ilonka még a kenyeres tálcát sem tette le, úgy ment hozzá. A gazda furcsán nézett rá, haragosan, és így szólt:

— Ez így nem mehet tovább, Ilonka. Elriasztod az állandó vendégeimet is. Az ilyen szép lánynak másképpen kell élni. Látod, a Lujza, aki előtted volt, az értette a módját, nem kellett tanítani. Volt olyan este, hogy húsz pengőt is megkeresett. Amióta te vagy itt, más-hova mennek a kuncsaftjaim. Már kettőt-hármat nem látok hetek óta.

— De hát mit csináljak? — szeppent meg Ilonka, hirtelen megijedve, hogy valami nagy bűnt követett el, a gazdát is megkárosította.

— Mit csinálj? Egy ilyen szép lánynak nem kell magyarul beszélni. Most az ideje, amíg fiatal vagy. Ne légy olyan vad erdei bogyó, hanem járj kedvibe az urak-

nak, a vendégeimnek, tedd meg, amit kívánnak. Látom, hogy elhúzódsz, ha ölelgetnek.

Ilonka majdnem elsüllyedt, a tálca is reszketni kezdett a kezében.

— De hát, főnök úr, azt nem... azt nem szabad!

— Ej, de buta vagy, úgy látszik, nem illesz ide, más helyre kell menned.

— De nagyságos főnök úr — ijedt meg Ilonka, hogy a végén még kiteszik innen. — Én itt akarok maradni, nincs ilyen szép hely az egész mennyországban.

— Na ugye? — veregette meg kedvesen a főnök az Ilonka kipirult arcát. — Hát fiacskám, akkor ne törődj azzal, amit kint mondanak az emberek. Erkölcsről és tisztességről jár a szájuk, s közben azt sem tudják, hogy mit beszélnek.

— Otthon is azt mondták...

— Otthon is azt mondják, s mindenütt azt mondják — vágott szavába a főnök —, mert kívülről nézik az életet, s nem mernek a belsejébe tekinteni. De te belekerültél a kellős közepébe... S akik ott kint szerteszéjjel olyan hangosan szavalnak, ők is éppen így csinálnak, ha az élet nyakon ragadja őket. S olyankor nem törődnek a mennyországgal.

Egészen megvigasztalódott Ilonka. Ó, istenem, be jó volna, ha a gazdának igaza volna. Hiszen akkor nem lenne olyan rettenetes nagy bűn, ami vele történt, ő nem is tudja, hogy eshetett meg, mert nem akart bűnt követni el, nem csinált semmit, csak Istvánt szerette igazán, és mégis megvolt a nagy baj, ami az ő egész életét tönkretette, amíg nagy nehezen ide fel nem jutott.

S másnap este már sokkal jobban telt az idő, a gazda is reámosolygott néha, mint aki meg van eléledve. Aztán már nemcsak este telt jól, hanem délután is, mert az urak sétálni vitték, és olyan szép helyeken jártak, olyan szép szobákban fordultak meg azokban a nagy házakban, hogy Ilonka azt mondta, ennél már szebb nem is következhetik. Nem kellett ő kedveskedjék, az urak kedveskedtek neki, szép ruhája, mozija, minden megvolt, amit szeme-szája csak kívánt, s úgy szerették az urak, mindent megtettek volna érte, hogy Istvánról már szinte el is felejtkezett. De jó volt, ha

felejtkezett, mert csak a szíve fájt, ha reá gondolt, így pedig öröme is lehetett. Sokszor eszébe is jutott, hogy az volna az igazi boldogság, ha István is itt volna, és együtt lehetnének ebben a gyönyörű mennyországban, s tervezgette, hogy az egyszer így is lesz, ha majd István is felérkezik.

Hanem előbb nagy baj történt, vége lett ennek a boldogságnak. Egyszer csak azt vette észre, hogy megint vastagodik a dereka és elnehezedett a teste, éppen úgy, mint régen. Hogy történhetett, hogy is történhetett meg? Azt hitte, hogy leszakad az ég, hát itt is ez a sorsa? Titkolta, szorosra kötözte a derekát, de hiába, a kedve nem volt már meg, szomorú arccal hordozta a kenyeres tálcát az asztalok között, amíg szólt a muzsika. Azon tépelődött, hogy mitévő legyen most már, merre menjen, hová bujdoszék el a szégyenével? Hogy menjen haza a szülei elé, nem volt elég már egyszer neki a kínból és fájdalomtól? Az anyja agyonütné, vagy megfutamodnék keserűségében, nem, haza nem mehet soha. De még ki sem tudott találni valamit, egyszer csak megszólította a gazda.

— Ilonka, ilyen állapotban nem működhetik itt tovább. A vendégek már észrevették. Elsején túl keresen más helyet, vagy menjen haza.

Ilonkából kitört a keserűség, zokogni kezdett.

— De hát, főnök úr, maga mondta, hogy így kell csinálni, s most elkerget? Hát van igazság? Ha nem biztatott volna, én sohasem jártam volna így. Én tudtam, hogy nem szabad...

— Tudta és mégse tudta. Hja, kislányom, ilyen az élet, nem tehetek mást. Ha nem tudott vigyázni...

Hetekig bujkált az utcákon, amíg a pénzéből tartott, de nem tartott sokáig, ahogy egyszer a fizetés megszűnt. Lehúzódott a házak mellé, úgy járt, hogy valaki ismerőssel ne találkozzék, de még idegen se nézzen az arcába, úgy szégyellte magát. Mi lesz vele, hova legyen el, kesergett magában, nincs még egy ilyen árva az egész földön, nemhogy a mennyországban volna. S még bár haza sem mehet, mert már itt van az anyja, megöli, ha így meglátja.

És elhatározta Ilonka, hogy tovább nem szenved, mert nem bírja már a fájdalmat. Ha itt is így kell kínlódnia, itt is ilyen gyötrelmes az élet, itt is olyan gonoszak az emberek, akkor nem kell a mennyország, jobb lesz, ha meghal. Elvándorolt a nagy vashídra, amelyet annyiszor megcsodált, hogy milyen szép, ennek párja a világon sincs, és nem is hinnék el otthon, ha mondaná, hogy itt ilyen híd létezik. Rányomta fejét a hideg vasra, és sokáig nézett bele a sodró vízbe... De hiába, nem kívánta itt a halált, olyan idegen volt itt minden, a folyó, a víz, a házakkal telerakott part, nem hívogatta, mint otthon a patak, ahová szinte örült, hogy belevetheti magát.

Úgy érezte, hogy haza kell mennie mégis, az otthoni patak mellé, ahol olyan ismerős minden és olyan szépek kétfelől a fűzfák. Isten veled, mennyország, mondogatta magában, és megindult haza.

Éppen nyár vége volt, aratás után. A búzakalángyák ott sorakoztak a hegyoldalakon, s az erdők fölött beborította a hegyeket az átlátszó kékséges homály. Délelőtt volt, sütött a bágyadozó nap, s ő a kert alatt osont előre, hogy egy lélekkel se találkozzék. Kaszák villantak meg itt-ott a hajlásokban, már a sarjürendeket vágják. Minden olyan szép volt, annál szebb, hogy utoljára látja.

Megállott a nagy horgas fűzfa alatt, amely az ő sok bánatának tanúja volt, hogy még egyszer körülnézzen. Itt fogja a vízbe vetni magát. Itt nem fáj semmi, itt könnyen és szépen történik meg, mintha csak a túlsó partra indulna. De tudja, hogy sietnie kell, mert még valaki a patakra talál jönni. Kezét a hasára tette, elmosolyodott az arca, ó, most már olyan vigasztaló minden, nem fog többet szenvedni az emberek gonoszsága miatt, és nem lesz baj többé, hogy nem tudja kiismerni a világot. Arra gondolt, mint régen, hogy milyen szép lesz odatúl, békeség lesz ismét, és az angyalok kibékülnek vele. Meglódította a testét, hogy a vízbe dőljön, amely olyan kedvesen csörgedezett lábainál, de félúton ijesztő kérdés döbbsz az agyába.

És visszarántotta magát, anélkül hogy tudta volna. Révedezve nézett körül, tehetetlenül tapogatózott a fűz-

fák között. Meghalni sem lehet! Két kezét ökölbe szorította és sírt, mintha a fákat fenyegetné, az erdőket, a rétet és a patakot, s kitört melléből a kétségbeesett könyörgés.

— Ó, hova indultam, hiszen a mennyországban vagyok! S hová juthatnék már innen? Ó, én nem halhatok meg, hiszen egyszer már meghaltam...

Lerogyott a fűbe és sírt, zokogott keservesen. Olyan keservesen, hogy szakadt ki a szíve, és a teste vonaglott tehetetlenül. A patak vize pedig vidáman csobogott a két part között, és sietett tova a messzeségbe, a virágokon méhek dongtak, és lent a fűvek tövéénél még csillogott a harmat. A levegőben madarak énekeltek, a hegyoldalról mindegyre kaszapengés csendült fel tompán, és énekelve visszhangzott rá az egész völgy, a nagy kérges fűzfának odvából pedig most repítette ki először két gyámoltalan fiókáját az anyarigó...

(1943)

REBI NÉNI FELTÁMADÁSA

— Istenem, tán nem halt meg? Néném, szóljon bár egyet még! — erőlködött kétségbeesetten Péterbá, az öreg ember. Hátrataszította a széket, melyen virrasztott, az ágy fölé hajlott rossz derekával, hogy jobban láthasson, és megragadta Rebi néni aszott, hideg kezét. Rebi néni azonban nem mozdult, beesett szeme mereven nézett fölfelé a gyűrött párnák közül. Olyan nyugalommal nézte az alacsony ház fakó gerendáit, mintha végre a szárnyas angyalokat látná, akikkel mostanáig nem tudott találkozni, habár egész életében annyit kívánta. Még mintha mosolygott is volna az arca, a hosszú haláltusa óta először.

— Meghalt, meghalt — akadozott Péterbá torkán a váratlan szó, majd olyan tehetetlenül, zavartan nézett körül a házban és vissza az ágyra, mintha most is Rebi nénitől várná a tanácsot, hogy mit csináljon, mihez kezdjen. Legelőbb is keresztet vetett, aztán visszahajlott az asszony fölé.

— Még csak egyet szóljon, néném, bár még csak egyet. Csak azt mondja meg, hogy mit csináljak a fodros alsószoknyájával, amiben menyasszony volt... Kinek adjam?... A többivel már mind tudom, mi a dolgom...

De Rebi nénit most már a fodros fehér alsószoknya sem nyugtalanította, amiben egykor, boldogtalan férjhezmenetele idején a menyasszonytáncot járta. Nem törődött azzal, hogy ki kapja ajándékba, ki hordja majd magán, pedig nemrég ez volt a legnagyobb gondja. Minden holmijáról hagyakozott, „ingó és ingatlan va-

gyonáról”, hogy mindenki részesüljön, aki valaha jó volt hozzá. Lelkében is elkészítette a leltárt, összeszedte bűneit, bűnbánatát és jótéteményeit, hogy készen kerüljön az ítélet elé. Csak a fodros alszoknyával nem tudott megállapodni, mert férjhezmenő fiatal leánynak szerette volna adni, hogy bár a szoknya kerüljön vissza még egyszer oda, ahonnan elindult. De úgy látszik, megunta Szent Péter várni a hosszú teketóriát a szoknyával, így most Péterbára maradt a gondja.

Rebi néni csak fekszik nyugodtan, arcán az átszellemlült mosollyal. A vén csont mintha csak tréfálkoznék Péterbával, hadd törje az a fejét, ő most nagyon jól érzi magát, nem is beteg már, csupán csak szólni nem akar többé egyet is. A szentképek lehajolnak a falakról, hogy jobban láthassák őt a pislákoló lámpavilágnál. Ott van Mária, egyik karján liliummal, másik karján a gyermekkel, ott van a Megváltó barna hajfürtökkel körülvelt arca, átszúrt jobb kezét az ég felé emeli, mintha az öreg Rebi néninek mutatná az irányt. Ott van az ősz pásztor, bodros fehér báránycáit az Isten útján terelgeti, mely utat Rebi néni is annyiszor elnézte sóvárogva; most nem lesz nehéz rálépni. Ott vannak a szentek és a festett angyalok seregei, milyen jó volt, hogy ezeket a képeket utolsó pénzével is megvette a vásárokon, most milyen szép és könnyű meghalni alattuk. Ágya felett kissé féloldalra billenve áll az egyszerű fakereszt, mit egy unitárius legényke faragott valamikor Rebi néninek, amiért egy lájbit megcsinált neki, s melyet Rebi néni megszenteltetett a szomszédfalusi katolikus pappal. Mert bizony nem volt könnyű egy hosszú életen keresztül megmaradni mindenképpen hű katolikusnak, ebben a faluban, ahol Rebi nénin és Péterbán kívül senki sem hitt a szentek imádságában.

Erre gondol most Péterbá is, mert íme egyedül van, s maga sem tudja biztosan, hogy mit kell csinálni egy katolikus halottal. Beszólítaná a külső szobából a fiatal házaspárt, akiket Rebi néni azért vett magához, hogy gondozzák magatehetetlen betegségében, s hálából rájuk hagyta a bennvalót. De hiába szólítja, azok kálvinisták, még gyertyát sem tudnak gyújtani, s bizony

régebben mosolyogtak is a szerencsétlenek a ceremóniákon, melyeket Rebi néni áhítata megkívánt. Így csak áll Péterbá tehetetlenül a ház közepén, pedig előre tudta, hogy nem késhet már sokáig a halál, hiszen Rebi néni, több egy hetinél, elhívatta szekérrel a papot, meggyónt, és felvette az utolsó kenetet.

Végre a lámpához lép, fennebb húzza a lángot, mely eddig csak pisláskolt, aztán a tálas ajtóját nyitja ki, és előkeresi a papirosba hajtogatott szentelt gyertyákat. Meggyújt egyet, a halott fejéhez állítja, de mivel nem tudja elképzelni, hogy még mit csinálhatna egyebet, elszánja magát és kiszól az ajtón a másik házba:

— Gyertek bé, Ilona, Andris, mert meghótt!

Az ágyban mozgolódás támad, de csak az asszony szökik le, szoknyát akaszt a derekára hirtelen, s borzas fejjel fut be a sötét szobából. Megáll az ajtóban, szinte fél belépni, mikor az égő gyertyát meglátja az ágy fejénél. Visszaszól az urának.

— Biza meghótt, Andris. Tiszta igaz.

— Na hál' istennek — dörmögi az ember az ágyban, és a másik oldalára fordul. De az asszony nem hagyja ilyen könnyen a dolgot, nagyobb az ijedtség nála, mint az öröm.

— Kelj fel, te, valamit kell csináljunk itt!

De csak a második-harmadik unszolásra bújik ki Andris bosszúsan az ágyból, mikor meggyőződik, hogy nem nyugodalmas egy fedél alatt aludni az új halottal. S szégyen ide, szégyen oda, de azon gondolkodik, míg a rongyos posztóharisnyát és a bakancsot a lábára húzza, hogy mától kezdve az övé már az egész ház, nem kell a kisebbik felében húzódjék meg az asszonnyal s a gyermekekkel. Nem is jártak rosszul ezzel a halállal, alig egy fél esztendeig gondozták Rebi nénit, s bennvalóhoz jutottak érte.

— Ó, szegény Rebi néni — jajgat ő is a szokás kedvéért, amint belép az ajtón, és ott látja a vénasszony sápadt arcát a gyertyavilágnál.

Rebi néni csak alszik, és egyre mosolyog az arca, nem bántja őt már az Andris rossz lelke sem. Nem lát-hatta, amíg élt, hogy mennyire fog örvideni ez az ember a halálán. Ő csak azt tudta, hogy jót tett minden-

kivel, de a legnagyobb jót talán Andrissal, amikor neki ajándékozta a házat, és mosolyog, megbékélten az élettel és a halállal.

Ilona egyszer azt mondja:

— Észe fel kéne ravatalozni szegényt.

— Fel lehet — hagyja rá Péterbá, és leül a kanapé végére, maga elé néz. Aztán az ócska, kopott varrógépre esik fásult tekintete, melyen ott a szabóolló, tarka vászon- és kartondarabok között. Mennyit zakatolt az ócska masina, sokszor késő éjszakáig, s most már örökre csend lesz. Rebi néni nem ül le melléje többet, hogy köntöst, szoknyát varrjon a falu leányainak s lábbit a legényeknek. Sánta, rossz lábával mennyit hajtotta a vásott kereket, hogy a mindennapit kikeresse, amellet még egy kicsi vagyont is gyűjtött, telket vett, új házat építtetett. — Most már én is egyedül maradtam — lógatja a fejét, és az ágyra pillant. — Jobb lett volna megházasodni, vénségemre nem maradtam volna ilyen árván. De aztán összefolynak a gondolatai, nem olyan könnyű tisztázni az élet kérdéseit. Hátha jobb így. A szegény ember csak nagyobb nyomorúságot vesz a nyakába, ha családot alapít. Miből tartotta volna el az asszonyt, a gyermeket? Napszámba járt, felesbe kapált, így Rebi nénivel együtt megéltek. A két öreg testvér megértette egymást, mindegyik kikereste valahogy a magáét, és egyébire nem volt gondjuk. Ha bánat érte őket, megvizasztalódtak a Megváltó szenvedései által, s megnyugtatta lelküket az angyalok örökké mosolygó arca. Megházasodni? A szentek is mind magukban éltek. De hiszen Rebi néninek családja volt valamikor, s ugye hogy nem sok öröme telt benne. Csak azután lett boldog, mikor a részeges urától megszabadította az Isten által, hogy magához vette a férfiút, amikor már mindenüket elitta. Sóhajtozott is Rebi néni eleget, mikor ketten voltak, hogy miért nem addig vette el, míg még a vagyonukból tartott.

Péterbának most súlyos gond jut az eszébe, felugrik hirtelen. Rebi néninek él valahol a leánya is. Bizony megfélekedezett róla az asszony, a halálos ágyán éppen úgy, mint azelőtt. Neki semmit sem hagyott örökségül, mindent másnak osztott szét, egy szava sem volt róla,

eszébe se jutott a leány. Jó, jó, haragba voltak, nem éltek jól együtt sohasem, de azért mégis a halálos ágyán legalább kívánhatta volna, hogy meglássa. Más is viszálykodik a gyermekével, de a harag nem tart míg a világ, egyszer kibékülnek, a Rebi néni természete azonban nem ilyen volt. Ahogy összevesztek, többet nem tudott a leányról, csak másokhoz volt mézesmázos, azoknak mutogatta arany szívét, meg a Jóistennek, a reggeli és estéli buzgó imádságokban. Akármilyen is volt a Rebi néni természete, Péterbára maradt most az a gond is, hogy a leánnyal mit csináljon. Értesíteni kellene legalább a halálról, ne mondassa, hogy rossz természete van neki. A falu is őt szólná meg, nem a halott Rebi nénit, ha a leánynak hírt sem adnak.

— Haza kell hívni — állapodott meg, mintha a Szűzanya küldte volna fejébe a gondolatot —, még azt hinné, azért nem értesítettem, hogy én akartam eltenni magamnak a vagyonát. Hazahívom, hadd veszekedjék a leány azokkal, akik széthordják a holmiját, ne velem majd, amikor késő.

Miután így gyarló módon mindenki magára gondolt legelőbb a Rebi néni halála következtében és nem a szegény eltávozottra, hogy sajnálkozzék rajta, végre egyenes irányt vett a Rebi néni halál utáni története. Ilona illendőképpen könnyezget az ágy végénél, a felriasztott gyermekek hangosan óbégatnak Rebi néni körül a félelemtől és ijedtségtől. Andris is komor arcot vág, mintha közeli hozzátartozóját veszítette volna el, és csak azért nem könnyezik, mert férfiúhoz nem illik a sírás. Péterbá pedig inge ujjával törülgeti öreg szeméből a folyton meggyülemelő nedvességet. Rebi néni meg lehetne elégedve, ha látná, milyen meghiúsítottságot váltott ki az ő szép halála. S bár meglehetősen lassan indult el az ő halálon túli története, most egyszerre gyorsabban kezd haladni.

Ilona kiszalad, és a derengő hajnalban felzaklatja a szomszédokat. Sír, zokog, jajgat, hogy lássák, milyen nagy fájdalma van neki, milyen jó lélek ő, mennyire szerette az öregasszonyt, pedig neki idegen volt. Az álmukból felriadt asszonyok és emberek összesereglenek a halálhírré, mindenki tesz-vesz készségesen, és

nem telik bele egy óra, Rebi néni ott fekszik már kinyújtóztatva az összetákolt ravatalon, váltott tiszta ágyneműn. Fejénél sok gyertya ég, kívánsága szerint, kétoldalt felemás gyertyatartók árasztják a fényt és füstöt, s megtöltik az alacsony szobát túlvilági, imbolygó világossággal, amiben az ébredő legyek célt tévesztve támolynognak ide-oda. S a fény közepén a Rebi néni beesett, sápadt arca mintha kárörvendőn vigyorogna, hogy bezzeg nektek, akik itt körülöttem szaladgáltok, sohasem lesz ilyen szép halálotok, ilyen nagy fényözönnel, mert nem hittetek abban a sok csodálatos történetben, amit elmondtam nektek, csak én hittem egyedül köztetek.

Pedig az emberek hittek, sokkal jobban, mintsem Rebi néni gondolhatta volna. Talán éppen csak abban hittek, amit ő mondott, jobban hittek neki, mint a papjuknak. Ha Rebi néni elkezdett a csodákról, szentek életéről, mennyországról, feltámadásról beszélni a falu egyszerű embereinek — amíg azok arra vártak, hogy a keze alatt összeálló ruhadarabot felpróbálják —, úgy hallgatták, olyan áhítattal, mintha először innának a lélek, az igazság tiszta vizéből. Azért is jártak annyian hozzá varratni. A szárnyas angyalok életre keltek ilyenkor a ház falán. Mária mosolygott és megmozdult kezében a lilium, a Jézus ajkáról pedig szavakat hallottak. Ha Rebi néni az imádság erejéről beszélt, másnap mind imádkoztak azok, akik hallották, és protestáns létükre a szenteket kérték fel imájukban, hogy közvetítsék egyszerű szavaikat az Úr elé. Ha a feltámadásról beszélt, a falu arról álmodott, hogy eljött a mennyeknek országa és mindnyájan bevonulnak, mint üdvözült lelkek, a paradicsomba, Rebi néni vezetése alatt, aki egyedül tud szót ejteni érdekükben az őrt álló Szent Péternél, míg ők némák, mintha mindig más nyelvet beszéltek volna. Nem azt, amit Rebi néni. S amikor egyszer halottak napja előtt elmonda, hogy világitani kell a sírokon, mert a holtak lelkei mind élnek, várják és lesik, hogy meggyúljanak hantjaikon a gyertyalángok, számon tartják, hogy ki emlékezik meg róluk — azóta nem maradt sír halottak napján, hogy ne pislákkolt volna rajta fény. Annyira hittek szavaiban az

emberek, hogy csakis a szavainak volt eredménye, a cselekedeteit senki sem méltatta figyelemre. Így nem csoda, ha nem vették észre, hogy Rebi néni eltávozott részeges ura sírjánál soha egyetlen gyertyaláng sem teszi emlékezetessé a halottak napját.

Azt viszont nagyon megjegyezte a falu népe, hogy Rebi néni milyen vallásos, nincs még olyan messze földön. Rossz lábával is elsántikált gyalog a szomszéd faluba, hogy vasárnaponként misét hallgathasson, míg a többi bűnös ember a faluja templomába is unja elmenni. Mikor a hosszú téli fagyok és a térdig érő hó itthon rekesztették, vágyakozással telt el az élete, hogy már jöjjön a tavasz és nyílják meg előtte a vasárnapi út. A gyermekek számára az volt a legnagyobb öröm, ha Rebi nénihez való ragaszkodásukkal és jó viselkedésükkel kiérdemelték, hogy Rebi néni magával vigye őket a templomba, messze, ahol a sok színes képen, az oltár körül égő gyertyákon, a pap díszes öltözetén és a különös füstölő emberen olyan jól el lehet csodálkozni. Virágvasárnapján és nagypénteken sohasem maradt volna el Rebi néni a körmenetről és a passióról, ilyenkor egész gyermekhad kísérte el útján, és úgy néztek rá, mint valami földöntúli lényre, ki egyedül látta közülük Jézust, és aki minden papnál többet tud. A barkaágnak, vagy amint ők mondták, „fűzfapicusnak” egész erdejét vitték magukkal megszenteltetni, hogy esztendőn keresztül legyen, ami óvja mindnyájukat a mennydörgéstől, villámlástól, betegségtől és más szerencsétlenségtől, ami ellen az itthoni papok nem tudnak orvosságot. Rebi néni ott bicegett hívő gyermekeitől körülvéve a körmenet végén, kezét imakönyvére kulcsolva és szemét a szélben lengedező zászlókra szegezve, de azért arra is maradt gondja, hogy az ide-oda bámészkodó gyermekeket, akik néha el is kacagták magukat, illendőségre tanítsa és megfenyegesse Krisztus meg a díszes pap haragjával.

Ezek a gyermekek aztán nem felejtették el Rebi néni körmeneti és passiói nagyságát felnőtt korukban sem, amikor már megházasodtak és gyermekekkel áldotta meg őket az Úr, így nem lehet csodálkozni, ha az öreg varróasszony, aki egyébként éjjel-nappal gépje fölé

görnyedt, egyszer csak földöntúli nagyságként kezdett feltűnni a falu előtt. Nem változtatott ezen a nagyságon az sem, amikor Rebi néni a vénségtől és betegségtől már nem tudott elgyalogolni a templomba, arra pedig, hogy szekeret fogadjon, csak a nagy ünnepek alkalmával áldozhatott pénzt, s emiatt a falu unitárius templomába járt el vasárnaponként. A pap nem nézte jó szemmel, az igaz, mert túl nagy érdeklődés nyilvánult meg iránta, emellett pedig képét sem fizetett a jó lélek, nem lévén az egyháznak tagja, ami eléggé megbotránkozta a puritán lelkipásztort. Amikor Rebi néni megjelent a cinteremben, a cementen kopogó botjával, az asszonyok padjában minden fej megfordult és minden szem reá szegeződött, mert senki sem akarta elmulasztani azt a látványt, amint az öreg hívő asszony botjára támaszkodva leereszkedik az ajtóban, letérdel és sűrű keresztekot vet magára. Nem lévén oltár, a pap széke felé fordult, és a lelkipásztor nem éppen felbátorító arcára szegezte tekintetét. És ha már rossz lábával nagy nehezen térdre ereszkedhetett, alaposan kivette részét a keresztvetésből: hosszú percekig némán ismételte a szent jeleket, majd botja segítségével föltápáskodott és elfoglalta helyét az asszonyok között.

Gyakran megtörtént, hogy a térdelésből való felállás nehezen sikerült, ilyenkor három-négy asszony szaladt oda készségesen, különböző padokból, hogy felsegítse, és ezzel, mi tagadás, megzavarták az egyszerű istentisztelet menetét és áhítatát. A baj még nagyobb volt, ha Rebi néni késve érkezett, mikor a pap már imáját mondta a szószéken, ami bizony gyakran megtörtént a rossz lába miatt, mert hosszú az út a falu szélén lévő kis házikótól az Isten házáig. Az asszonyok készségesen segítettek mindannyiszor, mert érezték, hogy bár ők nem térdelnek le és nem vetnek keresztekot, de kötelességük segítségére lenni Rebi néninek a titokzatos szertartásban, noha papjuk imája ilyenkor meghallgatás nélkül száll el.

De még nagyobb zavart okozott a templomban, amikor Rebi néni elhelyezkedése után néhány perccel megjelent a férfiak bejáratánál Péterbá. Levett kalapját bal kezébe fogta, nagy félve térdre ereszkedett, mire min-

denki már őt nézte. A keresztvetés után pedig lesütött fejjel, mintha azt akarta volna, hogy senki se lássa, lábujjhegyen előbaktatott a karzat alá, s ott az oszlop mögé behúzódva még egyszer letérdelt, mielőtt a hátsó padba beült volna. Az emberek nyakukat nyújtogatták, hogy láthassák, mit művel ott elhúzódva. Ettől kezdve Rebi néni és Péterbá körül csoportosult a templomi gyülekezet figyelve. A gyermekek azt számlálták, hogy hányszor vetnek keresztet az istentisztelet alatt, majd a végén összehasonlították, hogy egyformán végezték-e a keresztvetést. Az asszonyok Rebi néni folytonos pusmogásának és olvasója forgatásának értelmét akarták kifürkészni, a férfiak pedig unalmukban azt találgatták, hogy a két hűséges lélek milyen alkalomból veti a keresztet az ima és prédikáció alatt, akkor-e, amikor a pap valami olyant mond, vagy pedig csak találomra.

Ezeket a rejtélyeket ugyan nem sikerült tisztázni, de azért mindnyájan egyetértettek abban, hogy Rebi néni Istennek közelségében élő különös asszony, és ezt a véleményüket meg is mondták egyszer, amikor a karácsonyi ünnepekre otthon a kis házában elkészítette a betlehemi istálló mását a jászollal és még a gyermek Jézust is belehelyezte szüleivel együtt, a szabásnál maradt rongydarabokból készített babák képében. A református pap ugyan azt mondta, hogy Rebi néni nem vallásosabb, mint más, mert csak a külsőségekre fekteti a súlyt, holott ezek nem számítanak, mert Istent lélekben és igazságban kell imádni, s az igazi hívőnek nincs is szüksége jelképekre. De hívei inkább voltak hajlandók azt hinni, hogy a pap irigykedik az istenes öregasszonyra, semmint Rebi néni iránti csodálatukon engedjenek csorbát ejteni.

És íme, most meghalt a hű lélek, és amint a hír szétfutott a faluban, senki sem kételkedett, hogy Rebi néni fel fog támadni és a mennyországba jut. Régóta számígtatták már ezt az asszonyok, és hosszú betegeskedése alatt találgatták, hogy vajon miképpen fog ez végbemenni. Némelyek nem tartották lehetetlennek, hogy látható lesz, amint az égbe száll, csupán abban nem tudtak megállapodni, hogy mindenestül fog-e szállni, vagy csak a lelke. Rebi néni halála már jó előre

foglalkoztatta híveit, amiről különben maga Rebi néni gondoskodott, amikor halála esetére és temetésének körülményeire aprólékosan rendelkezett mindent. Meghagyta, átok alatt, hogy milyen színű és milyen díszítésű korporsóba fektessék, hány pengős szemfedővel takarják le, huszonnégy gyertyát gyújtsanak meg a feje körül és négy ministráns gyermek szolgáljon a katolikus papnak, és mindezekre külön-külön kiszámlálta, papirosba csavargatta a pénzt. Ezenkívül jelentős összeget rendelt a papnak a temetésért, hogy ne sajnálja majd ott a szép szót és a tömjént, maradjon emlékezetes az ő halála. A faluban mindenki tudta már aprólékos pontossággal hagyakozása történetét. Némelyek, a hitlenebbek, mosolyogtak, mások meghatódottan várták a nagy napot, hogy részük legyen a csodálkozásban.

A nagy nap most itt volt, virradni kezdett. A távoli hegyek tetején megvilágosodott az ég, s a feljövő nap első sugarai a völgy fölött úszó felhőket rózsaszínűre festették. A sötétség behúzódott az erdők közé, s a fény nemsokára reátelepedett a Rebi néni házának zsindeyes tetejére is. Voltak, akik önkéntelenül az égre pillantottak, nem látják-e ott Rebi nénit a felhők között, amint galambok szárnyától körülvéve száll el a magasban. De nem volt semmi, csak a csodálatosan szép nyári reggel. Pacsirták énekeltek a magasban, rigók füttyültek az erdő között és kövér harmatcseppek gyöngyöztek a fűben, a fák levelein. A templomok harangja megszólalt, és minden úgy ment, mint amikor közönséges halottja van a falunak.

Péterbá ott áll a tornác végén, és a kertig benyúló közeli erdőt nézi. Az odvas cserefán kopog a horokály, a magas gyertyánfa ágai között füttyörészik vidáman a rigómadár, mint régen, amikor Rebi néni kiállott a kert végébe és beszélgetett vele, magához csalogatta, hogy cukrot adjon neki. Az erdő madarai nem törődnek a szegény asszony halálával, pedig mennyire szerette őket. Az udvaron turkáló malacaiban és az énekes madarakban telt legnagyobb gyönyörűsége, s íme, a malacoknak sem számít, hogy Rebi néni nem él, a vályút zaklatják kegyetlenül és enni kérnek. Hiába, csak az emberek tudják felfogni Rebi néni halálának nagy je-

lentőségét. Mindenféle idegenek járkálnak az udvaron és a házban, tesznek-vesznek, kérdezősködnek, mindenki látni és hallani akar, nehogy elszalassza a történet javát. Péterbá hosszas tusakodás után megszólítja az új gazdát.

— Haza kéne hívni a leányt, Andris.

— Milyen leányt? Mit beszél?

— A Rebi nénémét — bátortalankodik az öregember, és kérlelve nézi a haragos férfiút. — A leánya volt, az Isten is megver, ha eltemetjük a híre nélkül.

— Már én nem bánom — szegi fel a fejét Andris —, de azt a fehérnépet ide ne hozassa. Mit akar vele? Tudhatja, hogy Rebi néni ki nem állhatta. Nem akarom, hogy megbolygassuk a halott nyugodalmát s visszajárjon a lelke ide a házba, reám, bosszút állani.

Az összesereglett nép Andrisnak adott igazat. Nem forgatják fel a falu nyugodalmát amiatt a hitvány leány miatt. Nem akarják, hogy ezután ne járhasanak ki esténként az asszonyok és gyermekek a házból, mert attól kell féljenek, hogy a Rebi néni nyugtalan lelkével találkoznak, amiért megzavarták temetésének rendjét s nem tartották be utolsó kívánságait. Mert Rebi néni és leánya között különös viszály volt. Az asszony kitagadta leányát, amikor tizennyolc éves hajadon létére egy gyermekkel jött haza a városból, ahová szolgálni kíváncozott el, majd itthon kezdte folytatni különleges életmódját. Esténként rajzottak a legények az erdő alatti kis ház körül, és Rebi néni nem tűrhette ezt. Sokan, akik emlékeztek Rebi néni fiatal korára, úgy tudták, hogy nem annyira a tiszta lélek, mint az irigység dolgozik benne, amikor leányát üldözi, mert valamikor ő sem vetette meg a fiatalság örömeit. A férjével való rossz életét is inkább ennek köszönhette. A szerencsétlen férfiú keserűségében itta a sok szeszt, így nem ő sanyargatta Rebi nénit, hanem éppen fordítva történt. De amióta a részeg ura egyszer felborította vele a szekeret és kitört a lába, azóta nem volt példaadóbb asszony Rebi néninél, aki a szentek életében kezdett elmerülni hirtelen. Igaz, hogy könnyű volt már ekkor megjavulni, mondják a gonoszok, mert közben elrepült az ifjúkor a feje fölül. A jó lelkek, a rajongói ellen-

ben nem láttak sehol foltot a Rebi néni életében, bólongatva adtak igazat neki, amiért elkergette megbotránkoztatásokat okozó leányát. Bármilyen is volt a múltja, most csak a példás és mindnyájuk felett álló asszonyt látták benne a ravatalon.

— Haza ne hívjátok, mert felkelne Rebi néni, és elkergetné — vélekedtek. Közben pedig nem is annyira a halott nyugalma féltették, mint a bútort és öltözetet, amit Rebi néni hagyományilag szétszött közöttük: egyiknek szoknyát, inget, másoknak a varrógépet, ami nem is volt kis ajándék, a harmadiknak asztalt és így tovább, a székeket, tálast, kanapét, mindenféle edényt, alsó és felső ruhát. S hogy biztosabb legyen ezeknek a sorsa, nyomban megkezdték a széthordást. Egyik nagyobb cókókot cipelt, mint a másik, osztokodtak, veszekedtek, a nagyobb bútordarabokat szekérre rakva szállították el, úgyhogy egész vásári sokadalom támadt a Rebi néni házatáján. Párnákat püföltek, lepedőket ráztak, közben egészen megfeledkeztek a halottról, aki az üresen maradt házban egyedül feküdt a ravatalon, csak szentképei őrizték, körül a falakon.

Végre Péterbának eszébe jutott, hogy tenni is kell már valamit a temetés érdekében. Kibogozta a zseb-kendő sarkából a pénzt, amit az öregasszony a papnak hagyományozott, és elindult délfelé a szomszédos faluba, hogy értesítse a szomorú esetről a plébánost. Azonban nem volt könnyű bejutni az Isten szolgája elé. A plébánia épületében vendégek zajongtak. Amint a szomszédok mondták, a pap és gazdasszonya rokoni. A pap éppen a fényképezőgépét állította be a ház mögötti virágos udvaron, hogy három fehér ruhás, mosolygó leányt megörökítsen, Péterbának végig kellett várnia, amíg a dolog sikerül. A kiszámolt pénzt markában szorongatva, végre csak odamerészkedett egyszer.

Illőképpen kezet csókolt a papnak, s térdre rogyott előtte, élete nagy terhétől. A plébános kedvesen, mosolygó arccal bátorította.

— Álljon csak fel, öreg, s mondja el, mi nyomja a lelkét. Gyónni akar? A bűnbánat mindig kedves az Úr előtt.

— Ó, szegény vétkes fejem! — sopánkodott Péterbá, mert hirtelen eszébe jutott, hogy gyónni se tudna már, olyan rég nem látott katolikus papot, és méltatlanul áll itt. Szeretett volna elmenekülni valamerre, de már nem lehetett.

— Meglátogatott engem az Isten! Szegény néném... olyan jó asszony nem akad több az egész világon... Fillérekből is összegyűjtötte a pénzt a plébános úrnak, kereken negyven pengőt... Én hoztam el a pénzt, pontosan úgy, ahogy összecsavargatta a papírba... Nem nyúltam én hozzá, a viláგért se, még ki sem bontottam. Megolvashassa...

Avval átnyújtotta a pénzt gyámoltalanul a plébános úr tenyerébe. Keresztet vetett hálaadásként, hogy túl van már a dolgok nehezin, s éppen a pap keze után nyúlt, hogy megint megcsókolja, hogy olyan áldott jó ember, amikor kilépett egy vendég az ajtón, és nagy sürgősen behívta a plébános urat.

Péterbá hálát adott az Úrnak, hogy minden ilyen baj nélkül sikerült, göthös mellével fellélegzett, és sietve kereket oldott, nehogy itt kapja még a pap, amikor kijön. Úgy gondolta, hogy a Rebi néni halálát már az Isten hivatalos embere is tudomásul vette, és megkönnyebbült lélekkel tért haza.

Itthon azonban súlyos gondok nehezettek rá hamarosan. Andris a többi hagyományos sietségén felbátorodva, szintén birtokába akarta venni örökségét, és nem nyugodott, míg Péterbát a jegyzői irodába nem vitte, hogy megcsinálják a hivatalos írást. Csak amikor ezen is keresztülestek, ébredt rá Péterbá, hogy Rebi néni nemcsak a fodros szoknya dolgáról és a leányáról feledkezett meg, hanem őróla is, annyira elfogta halála előtt az adakozás. Most itt áll semmivel, bár egy kalán nem maradt meg a házban, nemhogy az legyen, ahová a fejét lehajtsa, és egészen a mások szánalmára van utalva. S Andris még abban sem mozdult már, hogy a koporsót megvegye a szegény asszonynak. Így ő kellett szekeret kerítsen és hazaszállíttassa azt is másnap. Rebi nénit felöltöztették a szomszédasszonyok a végleges öltözetbe, amiben majd az Úr színe elé kerül. Az öregasszony ügyes halotti szoknyát varrt volt magának, de

mivelhogy most nem volt mit csináljanak a fodros fehér alsószoknyával, azt is ráadták. Olyanformán, hogy az alja kilátszodjék alul és észrevehesse a feltámadáskor, nehogy elejtse, vagy más baj legyen miatta. Befektették a fenyődeszka közé a gyaluforgácsra, virágot nyomtak a kezébe, minden készen volt, hogy indulhasson. Még a botját is melléje tették, hogy kéznél legyen, ha netalán tolongás keletkeznék a feltámadásnál, vagy sietni kellene és szüksége volna reá.

A temetésre összegyűlt a falu már kora délután. Felnőttek és gyermekek nyüzsögtek a házban, meg a szűk udvaron. Egy részük előre kiment a kertbe, hogy megnézzék a sírgödröt, ahova majd Rebi nénit leengedik és ahonnan fel kell támadjon. Mindenki oda szeretett volna jutni a ravatalhoz, hogy még egyszer láthassa a halott átszellemült arcát, a sok gyertyalángtól körülvéve. Jutott is erre bőven idő, mert a szertartás már régen meg kellett volna kezdődjék, de a plébános még sehol sem volt. A gyermekek leszaladgáltak az utca végére, hogy jön-e már a szekér, de hiába. Az égen komor felhők tornyosultak, a közeli erdő zúgása vihart jósolt, és a halotti gyülekezet aggodalommal várakozott. Mikor a négyórás vonat is tovapöfögött már a falu másik oldalán, az emberek türelmetlenkedni kezdtek. Mi lesz a temetéssel? Nem lehet addig várni, míg besötétedik. Hátha a papnak valami baja lett, beteg, vagy szerencsétlenség érte, és nem jöhet el. Mert ha eddig hiába várták, semmiképpen sem jelent jót. Néhány szolgálatkészebb ember vállalkozott, hogy elmegy Péterbával a kálvinista paphoz, és megkéri: temesse el a szegény asszonyt, mert ebben a melegben nem lehet tovább tartani. Igaz, hogy más vallású volt, és a hívő lélek megfordulna a koporsóban, ha megtudná, de a kálvinisták közelebb állanak a katolikusokhoz, mint az unitáriusok, hisznek legalább a szentháromságban, nem lesz ebből nagy baj.

A kálvinista pap türelmetlenül hallgatta végig a küldöttséget, aztán így szólt:

— Mindent összevissza beszélnek, ahelyett, hogy megbízó írást hoztak volna a plébánostól. Az egyházi szabályokról fogalmuk sincs.

— Az írás nem számít a mennyországban.

— De számít a földön.

— Rebi néninek már mindegy. S ő úgyis feltámad.

— Nem lehet, jó emberek. Az az asszony soha nem járt az én prédikációmot hallgatni. Menjenek — jött hirtelen indulatba —, kérjék meg az unitárius papot. Őhöz járt templomba.

Az emberek aggodalmasan baktattak az úton. A vihar már a fejük fölött tornyosult, nem lesz ennek jó vége. Az unitárius pap is türelmetlenül méregette végig lépteivel a szobát, mikor megtudta, hogy mit kérnek tőle.

— Nem temethetem el! Nem volt unitárius. — Gondolkozott egy ideig, majd hirtelen megállott. — Igaz, hogy idejárt templomba, de képét nem fizetett soha! Pedig néhányszor figyelmeztettem. Arra is kértem, hogy térjen át... Ha rám hallgatott volna, most lehetne nyugodtan a mennyországba.

— Ha a képével van a baj, sokan kimaradnának...

— Nemcsak a kepe! — vágott közbe indulatosan a tiszteletes úr. — A törvény tiltja!

— Hát milyen törvénye van a mennyországnak?

— Az egyházak törvénye. Ez pedig nagyon szigorú. Nem tűri a másik egyház beavatkozását. Engem büntetnek meg, ha megtudják, arra nem gondolnak? Ha ilyent csinálók, még a palástomat is elveszik. Jól néznék ki, Rebi néni miatt!

Az emberek bizony nem gondoltak erre, ők csak úgy számították magukban, hogy a pap és az Isten előtt nemcsak minden ember, de minden pap is egyforma, s mindegy, hogy melyik mondotta az utolsó szót Rebi néni fölött.

Mire visszatértek a halottas házhoz, megindult a zápor, az ég villámlott, mennydörgések rázták meg a földet, és a halott köré beszorult riadt emberek reszkettek a félelemtől. Most már nyilvánvaló, hogy itt valami baj van, nem megy úgy ez a temetés, ahogy a közönséges földi halandóknál menni szokott. Már többnek megfordult a fejében, hogy el kellene menni a szomszéd faluba, vajon mi van a pappal, hátha csak megfe-

ledkezett, vagy nem kapott szekeret, amivel jöjjön. Péterbát sem hagyta nyugton a lélek, és mihelyt anynyira csendesedett a zápor, nekivágott az útnak, keresztül a hegyi ösvényen.

Az összesereglett nép türelmetlenül várakozott, zsolnárokat énekelt, közben az ég is kitisztult és a nap már lemenőben volt, mikor Péterbá visszaérkezett. Hiába, a pap nincs otthon, az ő nyakán maradt a Rebi néni gondja. A gazdasszonya azt mondta, hogy hivatala miatt a városba kellett hogy menjen, és csak holnap délutánra ha hazajön. De még milyen furcsákat beszélt az asszony! Hogy ők nem is tudnak semmi temetésről, nekik nem jelentettek halottat. Hát ő kivel beszélt? Az emberek aggódalmasan tekintenek a halottra. Nem lehet holnapig várni a temetéssel semmiképpen. A törvényes idő letelt, a nyári meleg bomlasztó szagot áraszt a ravatal körül, nem lehet tovább itt tartani.

Az egyszerű emberek végül is döntenek a nehéz kérdésben: vállukra veszik a leszögezett koporsót, kiviszik a kertbe és a gödörbe eresztik. Hátha nem is olyan nagy dolog ez, hátha nem is bűn, hiszen különös vallása volt Rebi néninek, amilyen különös a hívőké, az adventistáké is, akiknek a temetéshez sem kell pap. Az asszonyok imákat mormolnak magukban, a nap pedig visszasüt az erdő alá, mintha megbékélt volna cselekedetükkel, és különös fényt áraszt a frissen rakott sírhantra. A fák levelén gyöngyöző esőcseppek csillognak, az erdőből sűrű ködfelhő száll az ég felé, mintha óriási tömjénfüst borítaná be a hegyet. De a sok rendelkezés meg a papnak hagyott pénz kárbavesztett.

Az emberek szétoszlanak, de lelkükben nagy aggodalom marad. A sötétség ráborul a falura, s az éjszaka nyomasztó homályában a lelkiismeret nyugtalanul kalandozik és virraszt. Mégiscsak lehetetlen, hogy a nagy hívőt pap nélkül, szenteletlenül tették földbe. Hátha baja lesz emiatt Rebi néninek a másvilágon, és nem tud feltámadni? Az emberekre nehéz nyomás nehezedett, rádöbbsentek, hogy szörnyű dolgot csináltak. Ezután már kísérteni fogja a falut Rebi néni lelke, hogy boszszút álljon rajtuk.

Második-harmadik nap már esküdözött némelyik asszony, hogy Rebi néni nem tud nyugodni a földben, visszajár.

— Láttad a múlt éjszaka? — kérdezték egymástól borzongva.

— Mit beszélsz?

— Ott bicegett az erdő alatt, úttalan helyeken, botjára támaszkodva. Felső szoknyáját felcsípte a derekára, hogy ne akadjon meg az ágakban, a fodros fehér alsószoknya pedig villogott a sötétben. A két szememmel láttam, de az ijedtségtől nem tudtam hozzá szólni.

— Jobb is, ha nem szólítod meg, hátha bajod lenne miatta. Ki tudja, mit keres. Bizonyosan megrontja azokat, akik észreveszik, mert életében is már nagy ereje volt.

Hamarosan az egész vidéken elterjedt a híre, hogy Rebi néni éjjelenként visszajár a sírjából, a hegyekben barangol, görbe botja világít számára a sötétben. Némelyik úgy látta, hogy glória veszi körül a fejét, mint a szentek képeit, és már kerüli az erdők környékét, mert az ágak beleakadnak fénykoronájába. Az egyik pásztorfiú megesküdt, hogy hosszú fehér liliomszálat látott a kezében, holott az emberek tisztán emlékeztek, hogy csak szegfűt és rezedát tettek volt a koporsójába. A liliomot bizonyosan Máriától kapta, de hát akkor járt már a mennyországban, és miért nem maradt ott? A találékonyabb asszonyok hamarosan megfejtették ezt is. Visszajött, hogy a fent kapott menyeyei erejével a papokat megbüntesse, amiért ima nélkül temették el, és hogy megjavítsa őket a továbbiakra nézve. Egyenesen Jézus Krisztus megbízásából jár, és nem jó vele találkozni, vagy isten őrizz, szembeszállni.

Ezt a magyarázatot általánosan helyeselték, annál is inkább, mert egyik éjjel nemsokára látta a bakter, hogy Rebi néni a papokat keresi. Miért is haragudnék az egyszerű falusi emberekre, hiszen ők keveset tudnak, és nem csinálhatták jobban a temetést, mint ahogy megcsinálták. Ezért ólálkodik a papok háza körül. Bordosbérc felől jövet hosszú ideig kerüli az épületet, benéz az ablakon, de a sűrű salukáter miatt nem tud bejutni. A szomszédfalusiak is nemegyszer látták már

éjjelenként a plébánia előtt, és a guzsalyasba |járó le-
gények azt is hallották, hogy az út szélén álló keresztre
feszített Jézussal beszélgetett az éjszaka csendjében.

A nép lelke hamar megtalálta az igazságtétel mód-
ját: már a papok sem tudnak nyugodni, éjszakánként
nemegyszer kint látják őket a hegyekben, veszedelmes
sziklaszakadékok fölött, amint árkon-bokron keresztül
suhannak valamerre. Az ördög munkája lehet csak ez,
mert fényesség nem kíséri őket. Néha sóhajtásukat és
nyögésüket is hallják.

Péterbának is jelentős szerepe volt a Rebi néni éj-
szakai barangolásában.

Ő ugyan nyugodtan feküdt éjjelenként valamelyik
jószívű gazda csűrében, de mégis legtöbbet tudott Rebi
néni halálon túli életéről. Ezt mindenki természetesnek
találta, mivel testvére volt az eltávozottnak, emellett
pedig vallását is jobban ismerte mindnyájuknál. Néme-
lyek emlékeztek rá: Péterbá indította el annak idején
a hírt, hogy Rebi néni éjszakánként kikel a sírjából,
és el is érte célját, mert a megriadt emberek félelmük-
ben minden jót igyekeztek elkövetni az árván maradt
öregemberrel, nehogy az éjszakánként kóborló asszony
lelke szükségesnek lássa rájuk nyitni az ajtót, hogy
figyelmeztesse őket Péterbá iránti kötelességükre. Akik
csak valamit is örököltek Rebi néni halálakor, most
versenyezve hívták magukhoz Péterbát élelemre és
szállásra. Az öregember már nem kellett attól tartson,
mint az első nap, hogy az úton fog elpusztulni. Andris
is egy idő óta csak úgy érezte magát jól az örökölt
házban éjszakánként, ha Péterbá ott fekszik a sarokban.

Péterbá élt is az alkalommal, a vendéglátásokkal.
Csodásnál csodásabb históriákat beszélt el ilyenkor
Rebi néni legújabb megjelenéseiről. A faluban senki
sem kételkedett, hogy egykori varrónőjük a szentek
közé került és onnan jár vissza isteni hatalommal igaz-
ságot szolgáltatni. Az egyik pap ugyan kijelentette
bosszúsan, mikor a faluban elterjedt mendemondák a
fülébe jutottak, hogy egy szó sem igaz belőlük, mert
az ilyenformájú feltámadás lehetetlen, hanem Péterbá
találja ki őket, hogy az emberek hiszékenységével visz-
szaélve jól tartassa magát. De minden hiábavaló volt,

az emberek most, halála után is inkább hittek Rebi néninek, mint a papnak. Emellett látták, saját szemükkel!

Különben is nehéz feladatot rótt az egyszerű nép lelkiismerete a papokra, jobb, ha azzal töltik az időt, és nem titkolják el nehéz helyzetüket.

Ősz elején a fonóban már azt beszélték az asszonyok, hogy a papok sem tudnak nyugodni a Rebi néni esete következtében, mert mégiscsak papok, és dolgozik a lelkiismeret bennük a mulasztás miatt. A búzatarlón marháikkal kint háló legények látták, hogy a katolikus plébános a másik két pappal ott vágtat éjjelenként a határban, a Rebi néni nyomában, hogy utolérjék és kiengeszteljék. Tegnap éjjel is a Ciheres alatt tűntek fel, keresztülvágattak a nagy tisztáson, átal a patakon és túl a dombon, majd Vas Pálné orotványa irányában elvesztek a szem elől.

— De milyen fényesség áradt az asszony körül! Mintha csillagok lettek volna a hajában!

— Biztosak vagytok benne, hogy Rebi néni volt és nem valami egyéb? — kételkedtek a hitetlenebbek, de a legények olyan bizonyosságot hoztak fel igazuk mellett, hogy el kellett hallgatni.

— Mellettem suhant el, mint a szélvihar. Megismerem a fodros fehér alsószoknyáról, amely messze lobogott utána. Mert másnak senkinek sincs olyan...

— Hogy tud úgy sietni, mikor sánta?

— Nem számít már az neki! Nem is a földön jár, hanem a levegőben, a botot se hordja magával. Csak úgy száll a levegőben, mint a madár, patakon, árkon keresztül. Ki is fáradtak a papok az utána való futásban, mert azok csak a földön járhatnak, ágba akadnak fönn, barázdában botlanak meg, patakba esnek. Az éjjel is úgy szuszogott mind a három, mint a gőzös, és úgy izzadtak, akkora cseppek estek le róluk, hogy tó maradt a helyükön. Jól meggyötri az asszony szegényeket. A plébános díszes templomi ruhája tiszta sár volt és szakadozás, a másik kettő feltúrta a nadrágja alját, de semmit se ért az!

A faluban most látták csak, milyen jó volt, hogy Rebi nénire adták a fehér fodros alsószoknyát, amiről

az utolsó percig nem tudott intézkedni, mert mindenhol biztosan megismerik róla. Rövid idő alatt egész legendakör alakult ki Rebi néniről, amit már nem zavarhatott meg az a körülmény, hogy egyszer csak hazaállított a híres leánya, és össze akarta szedni az örökséget.

Nem mehetett jó sora városban, mert olyan volt, mint egy madárijesztő, és a gyermekek előre visítot-tak, mikor belépett valamelyik házba, hogy kivesze-kedje a Rebi nénitől kapott derékaljat, széket vagy palacsintasütőt. Andrist és valamennyi örökösöt bíróval, perrel fenyegette, ha nem adják vissza, amit kaptak. Az emberek nehéz helyzet előtt állottak, nem tudták, mit cselekedjenek. Igaz, hogy őt illetné meg az örök-ség, mert leánya volt a feltámadottnak, de a kitagadott gyermek nem örökölhét. Majd mikor a fehérnép azt bizonyította, hogy őt törvényesen soha ki nem tagadta az anyja, hanem csak veszekedéssel, a legfőbb érvre hivatkoztak az adományosok. Hogyan is merhetnék visszaadni, amit kaptak, hiszen ezzel Rebi néni akara-tát szegnék meg és kiszolgáltatnák nyugodalmukat a meghalt asszony éjszakai nagy hatalmának, aminél pe-dig még a halál is jobb.

Ezzel sietve eltávoztatták a faluból a leányt, nehogy esetleg még valamelyik jámbor férfiút megrontsa. A pa-pok helyeselték ugyan az utóbbi indokot, de az esetet felhasználták arra, hogy bizonyítgassák: mennyire nem volt jó lélek Rebi néni, mint ahogy a falusiak gondol-ják, mert akiben van igazi emberi érzés és anyai sze-retet, nem bánhat ilyen mostohán egyetlen gyermeké-vel. E nélkül a két tulajdonság nélkül pedig Istennek vagy Szűz Máriának sem lehet kedves senki. De be-szélhettek a papok akármit, mert a nép tudta, hogy ők is bajos helyzetben vannak és szeretnének a Rebi néni hatalma alól megszabadulni. A falu szemében töb-bet számított az, hogy Rebi néni az utóbbi éjszakákon már a hatodik határban is látták a megrémült pászto-rok. Két hatalmas hófehér szárny illeszkedett a vál-laira, azokkal repült az erdő alatt, s a fák között innen is, onnan is előtűnt egy-egy pap, hogy melléje sze-gődjék és bocsánatában részesüljön. A csodálatos asz-szony azonban csak szállott angyali békességgel a

völgy fölött és gyötörte a nyomában árkon-bokron keresztül törtető isteni szolgákat.

És amikor a legendavilágot már így kialakította a környék népe, olyannak, amilyenek a lelke megkívánta, találkozott a három pap a városban, egy gazdasági gyűlésen. A falvak életének fellendítéséről tanácskoztak, délben együtt fogyasztották el ebédjüket a vendéglőben, majd a bor mellett jó hangulatban sorra jártak a történetek. A katolikus papra aztán rásütötték, hogy neki is volt egy nagy esete: temetés nélkül hagyott egy asszonyt.

— Én? — döbönt meg a plébános. — Mit beszéltek?

— Hát Rebi nénit nem hallottad? — A sánta szentasszonyt, aki föltámadt! Az egész vidék arról beszél.

— Hogyne hallottam volna. De hát ez lehetetlen! — ugrott fel az asztaltól a plébános, és gyorsan sétálni kezdett. — Hogy éppen én volnék az a pap, akivel történt? — Hirtelen megállott, és a másik két papra szegezte a szemét. — A ti falutokban élt az az asszony! Most már emlékszem valamire. Beállított hozzám egy ügyefogyott vénember, egy darabig beszélt a nénjéről mindenfélét, csak éppen azt nem mondta, hogy meghalt. Azért — folytatta rövid gondolkozás után —, hogy őszinte legyek, magam is sokat nyugtalankodtam Rebi néni miatt.

— Mitől féltél? — kérdezte hirtelen a református pap, attól tartva, hogy talán Rebi nénivel találkozott az éjjel és van valami igaz a mendemondákban.

— Attól az asszonytól.

— Hát igaz, hogy visszajár a lelke? — emelkedett fel kellemetlenül az unitárius pap, mert mégis, nem lehet tudni...

— A lelkemre nehezedett, hogy pap nélkül temettek el valakit — válaszolta a plébános. — Mihelyt hazamegyek, három misét mondok a szegény asszony lelkiüdvéért.

— Most már mindegy — legyintett a másik pap. — Már baj sem lehet miatta. Mindenki elfelejtette az egészet...

A három pap, mivel úgylis egyirányban volt az útjuk, este együtt ment hazafelé a szekérrel, keresztül az erdőn. Jóízű adomákat meséltek, tréfáltak, nagyokat kacagtak és énekelgettek, hogy teljék az idő.

Másnap reggel Köntés fia, a lópásztor, rémülten futott haza a faluba, felverte az embereket, és esküdözött, hogy az éjszaka a Kereszthegyen látta a három papot egy szekéren, amint vágattak keresztül az erdőn, mert gyalog már hiába követik az asszonyt.

Ez hihetetlennek tetszett, mert eddig még szekéren senki sem látta őket. A szerencsétlen gyermeket el is hallgattatta hamarosan egy asszony.

— Menj el, gyermek, ne beszélj. Nem járnak azok szekéren. Hogy is tudnának szekérrel Rebi néni után haladni, aki árkon-bokron keresztül vágat. Az asszonyt láttad-e?

— Nem én, nem is ügyeltem, úgy megijedtem, amikor a három pap elém állott a szekérrel. Nem maradt a lábamban erő, alig tudtam megfutamodni.

— Hát palást volt-e rajtok?

— Nem volt azokon semmi, úgy voltak éppen, ahogy az úton szoktak járni. Még kacagtak is nagyokat, s nó táztak vígan.

— Hallgass, gyermek — rémültek meg a falubeliek —, ne esztelenkedj. Ne kísérsd az Istent...

— Mit beszélsz, hogy is láthattad volna te őket a Kereszthegyen, mikor a Szarvaskő alatt jártak az egész éjjel? Ott látta Balázs, a félszemű tehénpásztor. Kezükbén nagy gyertyaszálak voltak, még az unitárius pap kezében is, azok tetején láng helyett csillag világított. A föld pedig szikrázott, ahol palástjukkal végigsepertek, a világosságot árasztó Rebi nénit követve.

— Avval pedig éppen hallgass, hogy kacagtak és világi dalokat énekeltek, és hogy mulatoztak — mert mintha effélét is mondtál volna! Az Isten megver, ha ilyeneket beszélsz, és a nép azt mondja, hogy bolond vagy, vagy istentelen elkárhozott lélek.

(1944)